

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
THE THAILAND RESEARCH FUND

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการทุนเครือข่ายวิทยานิพนธ์ปริญญาโทด้านจริยธรรมในประเด็นเรื่อง
“คุณค่าของชีวิตในสังคมไทย”

วิทยานิพนธ์
เรื่อง
ความเป็นจีนตามนิยามของผู้มีเชื้อสายจีน
ในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

โดย
เกษวดี พุทธภูมิพิทักษ์

สัญญาเลขที่ PDG01/0004/2544

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ห้องสมุด

เรื่อง

ความเป็นจีนตามนิยามของผู้มีเชื้อสายจีน
ในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

โดย

เกษวดี พุทธภูมิพิทักษ์

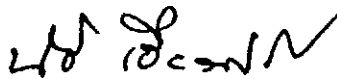
สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ชุดโครงการโครงการทุนเครือข่ายวิทยานิพนธ์ปริญญาโทด้านจริยธรรมในประเด็นเรื่อง
“คุณค่าของชีวิตในสังคมไทย”

ความเป็นจีนตามนิยามของผู้มีเชื้อสายจีน
ในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

เกษวดี พุทธภูมิพิทักษ์

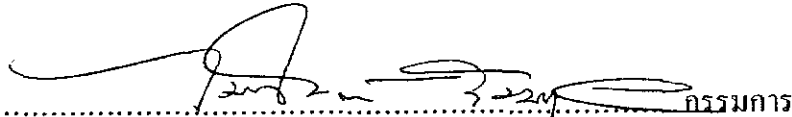
วิทยานิพนธ์นี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์

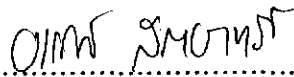

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไชยงค์ รัชกุล

กรรมการ

อาจารย์สายชล สัตยานุรักษ์

กรรมการ

อาจารย์อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์

28 มกราคม 2545

© ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เนื่องด้วยศาสตราจารย์ ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ได้กรุณาให้คำแนะนำช่วยเหลือ ให้ความเมตตาปรานี ความรู้และ คำแนะนำ คำตักเตือน คำปรึกษา อดทนต่อความไม่รู้ ไม่เข้าใจของศิษย์ และกรุณาตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์จนเสร็จสิ้น ผู้เขียนใคร่ขอกราบขอบพระคุณและจารึกเป็นความทรงจำที่ดีตลอดไป

กราบขอบพระคุณอาจารย์สายชล สัตยานุรักษ์ อาจารย์ที่ปรึกษาทั่วไปในระดับบัณฑิตศึกษา และกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ให้ความกรุณาอดทนต่อความเขว้ว้าวัยทางวิชาการและทางโลกของผู้เขียนเสมอมา กรุณาให้คำแนะนำในเรื่องต่างๆด้วยดี อาจารย์อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ สำหรับคำแนะนำ คำตักเตือนที่มีสีสัน อาจารย์ไชยันต์ รัชชกุล กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ให้กำลังใจผู้เขียนทั้งทางวิชาการและทางสุขภาพ

กราบขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านในภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ไม่ว่าจะเป็นอาจารย์ ม.ร.ว. รุงยา, อาจารย์อุษณีย์, อาจารย์อัญชลี, อาจารย์ณณมล, อาจารย์เกรียงศักดิ์, อาจารย์ประภาพร และคณาจารย์ที่มีได้เอื้อนาม ขอขอบพระคุณคุณกัญญาที่ได้กรุณาให้ความช่วยเหลือประสานงานเรื่องการเรียนโดยตลอด

ขอบคุณน้องสาขาวิชาประวัติศาสตร์ปริญญาตรีรหัส 39 และ 40 สำหรับมิตรภาพที่ดีที่มีให้แก่ผู้เขียนเสมอมาจนสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างไปจากบ้าน สิ่งที่ไม่ได้คือมิตรภาพที่น่าประทับใจจากผู้ให้สัมภาษณ์โดยเฉพาะอาแปะลิ้มควนและคุณย่าจිරนันท์ สุภารัตน์ และด้วยความสำนึกในความกรุณาของพระคุณเจ้า พระภิกษุและสามเณรแห่งหอสมนุวัดสระแก้วประทุมทอง ณ วัดธรรมจักร และคณะเลขานุการวัดจุฬามณี สำหรับความกรุณาต่อหนังสือเก่าทุกเล่ม

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยนเรศวรที่ได้สนับสนุนทุนการศึกษากองทุนสิริร้อยปี สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ปี พ.ศ. 2541 และทุนโครงการส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษเป็นอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐประจำปี พ.ศ. 2542 และขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (ส.ก.ว.) ที่ได้สนับสนุนทุนในการทำวิทยานิพนธ์แก่ผู้เขียน

เหนือสิ่งอื่นใด ผู้เขียนใคร่ขอระลึกถึงความปรารถนาดีและห่วงใยจากคุณยาย ครอบครัวเล็กๆ
 ของผู้เขียนในบ้านมาสุวัณณะและบ้านอรเกษม คุณแม่ของคุณน้องป้อม คุณน้องป้อม คุณจุ่นบ๊อง
 คุณบ๊วก เพื่อนรุ่นพี่ที่น่ารัก พี่แอน พี่อ้อม พี่ด้อม ที่ให้กำลังใจเสมอมา

ท้ายที่สุด ความผิดพลาดหรือบกพร่องใดๆก็ตาม ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้
 เดียว และหากจะมีคุณค่าหรือประโยชน์ใดๆ อยู่บ้าง ผู้เขียนขออุทิศแด่ คุณดาปัญญา มาสุวัณณะ
 และนายขวัญเมือง จันทโรจณี ผู้ล่วงลับ

เกษวดี พุทธภูมิพิทักษ์

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์	ความเป็นจีนตามนิยามของผู้มีเชื้อสายจีน ในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก	
ชื่อผู้เขียน	นางสาวเกษวดี พุทธภูมิพิทักษ์	
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต	สาขาวิชาประวัติศาสตร์	
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์	ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์	ประธานกรรมการ
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไชยยันต์ รัชชกุล	กรรมการ
	อาจารย์สายชล ตัญยานุรักษ์	กรรมการ
	อาจารย์อรรถจักร์ ตัญยานุรักษ์	กรรมการ

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ความเป็นจีนตามนิยามของผู้มีเชื้อสายจีน ในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก” มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายกระบวนการสร้างความรับรู้ต่อตัวตนของชาวจีนในฐานะที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง การศึกษาเน้นที่การเปลี่ยนแปลงของนิยามในบริบททางการเมืองและสังคมที่แตกต่างระหว่างช่วงสมัยการปกครองของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2480 – 2488 และ พ.ศ. 2491 - 2500) และช่วงการปกครองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2501 – 2506) คำถามสำคัญของวิทยานิพนธ์คือ (1) อะไรคือความแตกต่างระหว่าง “ความเป็นจีน” ที่ถูกนิยามโดยรัฐในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน และรัฐส่งค่านิยามนั้นลงไปสู่สำนักของผู้มีเชื้อสายจีนในพิษณุโลกอย่างไร (2) ค่านิยามนั้นกระทบต่อ “ความเป็นจีน” ของผู้มีเชื้อสายจีนในพิษณุโลกอย่างไร และ (3) ค่านิยามนั้นถูกปรับเปลี่ยนตามเงื่อนไขในท้องถิ่นอย่างไรบ้าง

การศึกษาครั้งนี้ ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์และนำเสนอในรูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์ หลักฐานที่ใช้ในการศึกษานี้ มาจากการสัมภาษณ์ผู้มีเชื้อสายจีนกลุ่มต่างๆ ในพิษณุโลก และจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารของรัฐ ตลอดจนเอกสารของท้องถิ่น

จากการศึกษา พบว่า คำนิยาม “ความเป็นจีน” ของผู้มีเชื้อสายจีนในพหุชนโลกมีความหลากหลายเมื่อผ่านช่วงระยะเวลาต่างๆ คำนิยามความเป็นจีน ไม่ได้เป็นการนิยามเพื่อตอบสนองกับคำนิยามความเป็นจีนของรัฐโดยตรงเท่านั้น แต่ยังถูกสร้างภายใต้บริบทวิถีชีวิตของพวกเขาและภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาวจีนด้วยกันและระหว่างพวกเขากับกลุ่มอื่นๆ

นอกเหนือไปจากกลุ่มสำเนียงภาษาแล้ว สถานะทางเศรษฐกิจสังคมและความสัมพันธ์ทางการเมืองกับรัฐไทยนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่างของนิยาม ปัจจัยแวดล้อมที่แตกต่างกันในระดับต่างๆ ของผู้มีเชื้อสายจีน เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่างของนิยามเช่นเดียวกันกับปัจจัยในระดับปัจเจกบุคคลด้วย

Thesis Title	Chineseness as Defined by Chinese Descendants in the Mueang District, Phitsanulok Province		
Author	Miss Ketwadee Buddhahumbhitak		
M.A.	History		
Examining Committee	Professor Dr. Nidhi Eoseewong	Chairman	
	Assistant Professor Dr. Chaiyan Rajchagool	Member	
	Lecturer Saichol Sattayanurak	Member	
	Lecturer Attachak Sattayanurak	Member	

Abstract

The thesis “ Chineseness as Defined by Chinese Descendants in the Mueang District, Phitsanulok Province” aims at an explanation of the construction of self-images of the Chinese as an ethnic minority group. The study emphasizes the changes of the definitions in the different socio-political contexts, particularly in the periods of Marshal Bhibul Songkram (1937- 1945, and 1948-1957) and that of Marshal Sarit Dhanarat (1958-1963). The main questions are (1) what are the differences between “Chineseness” as defined by the state in the different periods and how the state sent its definitions into the recognition of Chinese descendants in Phitsanulok? (2) how did they effect “Chineseness” of the Chinese descendants in Phitsanulok?, and (3) how did those definitions were modified and adapted in the local conditions ?

The study adopts the historical approach and is presented in the form of analytical description. In addition to the direct interviews with the different strata of Chinese in question, the main resources also came from official as well as local documents.

From the study, it is found that the Chinese descendants in Phitsanulok had gone through various definitions of "Chineseness" over time. The definition of "Chineseness" was not always in direct response to the definitions given by the state, but was constructed in the context of their ways of life and their relationships within the Chinese themselves and those with the non-Chinese. Moreover the dialects, the socio-economic statuses and their political allegiance to the Thai state are, to a large extent, important factors that determined the definition variations. Given the different definitions by different factors at the group entity's level, it is noteworthy that the definitions also varied and often were modified at the individual level as well.

		หน้า
กิตติกรรมประกาศ		ก
บทคัดย่อภาษาไทย		จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ		ช
สารบัญตาราง		ฉ
สารบัญภาพ		ญ
บทที่ 1	บทนำ	1
	ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
	วัตถุประสงค์ของการศึกษา	4
	สมมติฐานในการศึกษา	4
	สรุปสาระสำคัญจากเอกสารและความรู้ที่เกี่ยวข้อง	5
	วิธีการดำเนินงาน	25
	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	25
บทที่ 2	จีนพิชฌุโลก (2323 – 2398)	26
	สภาพเศรษฐกิจและสังคมเมืองพิชฌุโลกในสมัยต้นรัตนโกสินทร์	26
	การปกครองของเมืองพิชฌุโลก	33
	ชาวจีนพิชฌุโลกในสมัยต้นรัตนโกสินทร์	34
	อ่านความหมายของจีน ผ่านหลักฐานของรัฐ	40
	ความรู้สึกรักคิดของจีนในพิชฌุโลกสมัยต้นรัตนโกสินทร์	41
	สรุป	43
บทที่ 3	ยุคแห่งการแสวงหาโอกาสและจัดตั้งองค์กร	45
	การปกครอง	45
	เศรษฐกิจ	53

	ชาวจีนในพิษณุโลก หลังสนธิสัญญาเบาริ่ง-ก่อนการเปลี่ยนแปลง	
	การปกครอง	58
	การเกิดขึ้นของสถาบันการศึกษาจีน	72
	สรุป	75
บทที่ 4	ความเป็นจีนได้ร่วมเจารัฐนิยมของหลวงพิบูลสงคราม	78
	ผลกระทบของนโยบายรัฐที่มีต่อชาวจีนในพิษณุโลก	85
	สรุป	104
บทที่ 5	จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (ก๊กมินตั๋ง, คอมมิวนิสต์, โลกาภิวัตน์)	107
	จอมพลสฤษดิ์ (ความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาและสถาบันกษัตริย์)	109
	ความแตกต่างระหว่างกลุ่มจีนกับการนิยามความเป็นจีน	120
	ไฟไหม้เมืองพิษณุโลกและความเปลี่ยนแปลง	125
	บาตเกิดบอกลกับความเป็นจีนก๊กมินตั๋ง	128
	สรุป	135
บทที่ 6	หลากหลายชีวิตกับนิยามความเป็นจีน	137
บทที่ 7	คุณค่าชีวิตในทัศนะของผู้มีเชื้อสายจีน	149
บทที่ 8	บทสรุป	169
บรรณานุกรม		173
ภาคผนวก		184
	ภาคผนวก ก รายนามข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลพิษณุโลก	185
	ภาคผนวก ข ทำเนียบนายอำเภอเมืองพิษณุโลก	186
	ภาคผนวก ค ทำเนียบนายกเทศมนตรีจังหวัดพิษณุโลก	187
	ภาคผนวก ง ลำดับนายกสมาคมจีนพิษณุโลก	188
	ภาคผนวก จ รายนามคณะผู้ร่วมดำเนินการก่อสร้างโรงเรียนเซนต์มิน	
	ในปี พ.ศ. 2464	190
ประวัติผู้เขียน		192

สารบัญภาพ

รูป	หน้า
1 ขบวนแห่การบริจาคเป็นกลของหลวงวิจารณ์ถัยกิจ ณ บริเวณสะพานนเรศวร	93
2 คณะละครจีนที่แสดงเมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2	101
3 โฆษณาสินค้าในพ.ศ. 2504	117
4 โฆษณาสินค้าในพ.ศ.2504	118
5 นายเตียง้าชอ(ขุนกิตติกรพานิช)ถ่ายรูปร่วมกันกับเจียงไคเช็ค	142
6 นางจอน จันทรประเสริฐทำบุญและสร้างวัด	145
7 นางจอน จันทรประเสริฐ ร่วมพัฒนากับชาวบ้าน	146

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหาที่จะศึกษา

ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงมีพระราชดำริฟื้นฟู ก่อตั้งราชอาณาจักร ภายหลังการล่มสลายของราชอาณาจักรอยุธยา และสานต่อจากธนบุรี ซึ่งการฟื้นฟูครั้งนี้จำเป็นต้องมีรายได้หมุนเวียนเป็นจำนวนมากพอสำหรับการนำไปใช้ในการกิจการต่าง ๆ เช่น การสร้างวัง การฟื้นฟูระบบการค้า การคมนาคม อีกทั้งฟื้นฟูพระราชอำนาจให้มีความมั่นคงทั้งทรัพย์สินและอำนาจทางการเมืองเช่นเดิม

ในสมัยนี้เอง ที่มีชาวจีนอพยพหลั่งไหลเข้าสู่สยามเป็นจำนวนมาก อันเนื่องมาจากเหตุผลภายในของประเทศจีนที่เกิดปัญหาเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ การเข้ามาของคนจีนนั้น เป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่รัฐมีความต้องการแรงงาน และเศรษฐกิจที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งการเข้ามดังกล่าวได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจากรัฐ นับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งกรุงเทพฯ ชาวจีนได้เข้ามามีบทบาทในทางเศรษฐกิจของสยามเป็นอย่างมาก มีชาวจีนเป็นจำนวนไม่น้อยที่ประสบความสำเร็จในการเข้ามามีอำนาจทางเศรษฐกิจและมีฐานะความเป็นอยู่ทางสังคมที่ดีขึ้น

ชาวจีนได้กระจายเข้าไปอยู่ยังพื้นที่ต่างๆ มากมาย พิชญโลกเป็นอีกเมืองหนึ่งที่มีชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน โดยมีหลักฐานทางราชการ ในราว พ. ศ 2377 แสดงให้เห็นการอาศัยอยู่ของชาวจีนในพิชญโลกถึง 1,112 คน¹ และหากพิจารณาตามข้อมูลอ้างอิงในงานศึกษาของ Skinner แล้ว จะพบว่า พิชญโลกเป็นเมืองที่มีชาวจีนหลั่งไหลเข้าไปอยู่เป็นจำนวนมาก โดยมีชาวจีนไหลล้าเข้าไปเป็นกลุ่มแรก จนกระทั่งหลังจากที่รถไฟสายเหนือถึงสถานีรถไฟพิชญโลกและเชียงใหม่ตามลำดับ กลุ่มจีนกวางตุ้ง แต้จิ๋วและแคะก็เพิ่มขึ้น เนื่องจากพิชญโลกอยู่บริเวณภาคเหนือตอนล่าง อันเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจมาช้านานแล้ว เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งทางด้านทรัพยากรธรรมชาติอันได้แก่ ไม้สัก ครั่ง สีสั่ง และแร่ธาตุต่าง ๆ อันปรากฏในบัญชีการจัดเก็บส่วยจากส่วนกลาง อีกทั้งยังเป็นเส้นทางค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าของป่าระหว่างพรมแดนด้านหัวเมืองลาวกับภาคกลางทั้งทางบกและทางน้ำ

¹ จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3, จ.ศ.1197. เลขที่ 52 บัญชีส่งเงินปีและผูกปี.

ในระยะแรกนั้น การตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในสยาม รัฐมองคนพวกนี้ว่า เป็นพวกที่ไม่ได้ก่อให้ เกิดความหนักใจแก่รัฐแต่อย่างใด คราที่ชาวจีนยังคงเสียเงินค่าผูกปี้ให้แก่รัฐ และประพฤติดนอยู่ ภายใต้อกฏหมาย นอกเสียจากชาวจีนบางส่วนเท่านั้นที่รัฐเห็นว่าเป็นปัญหา คือ ชาวจีนที่อยู่ใน สถานะที่รัฐไม่สามารถควบคุมดูแลได้ เช่นผู้ที่เข้าร่วมกับสมาคมลับ หรือที่เรารู้จักกันในนามกลุ่ม อั้งยี่ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เรื่อยมา ปัญหาอั้งยี่เป็นเรื่องที่น่าหนักใจในระดับหนึ่ง ในพ.ศ.2390 เกิด การรวมกลุ่มกันก่อเหตุของชาวจีน หรือในปี พ.ศ.2410 กลุ่มอั้งยี่ในภูเก็ต ได้ยกพวกตีกัน เพียงเพื่อ แย่งชิงสายน้ำลำแรตูปุก² แต่ต่อมาในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 จนกระทั่งต้นรัชกาลที่ 6 ปัญหานี้ก็เริ่ม เบาลาง³ นอกจากนั้นผู้ที่เป็นคนในบังคับต่างคำวหรือจีนสับแยก (Subject) ก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่ง ที่รัฐรู้ สึกว่าจัดการได้ลำบาก แต่อย่างไรก็ดี ชาวจีนก็ได้เข้ามาปฏิสัมพันธ์กับสังคมสยาม จนกลายเป็น ส่วนหนึ่งในเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ในช่วงการขยายตัวของเศรษฐกิจในช่วงปี 2398 ก่อให้เกิด ความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก ในสังคมสยาม เกิดการขยายตัวทางการค้า เศรษฐกิจ คนจีนมีบทบาทและฐานะมากขึ้น

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 การหลั่งไหลเข้ามาของชาวจีนเพิ่มขึ้นมาก บทบาทและอำนาจของ ชาวจีนทางเศรษฐกิจกระจายอยู่ทั่วประเทศ ความระแวงของพระองค์ คอบทบาทของชาวจีนในด้าน เศรษฐกิจ จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้พระองค์ทรงกล่าวถึงคนจีนในฐานะที่เป็นผู้ที่อาจจะบั่นทอน ความมั่นคงของชาติ เช่นการเปรียบเทียบชาวจีนเป็นอิ้วแห่งบูรพทิศ มีการนำนโยบายชาตินิยมมาใช้ โดยมุ่งเน้นที่การกีดกันบทบาทของชาวจีนเป็นสำคัญ แต่เหตุผลอีกประการหนึ่งที่พระองค์ใช้ นโยบายชาตินิยมคือ การพยายามสร้างศัตรูของชาติเพื่อบรรเทาความขัดแย้งระหว่างพระองค์กับ องค์การราชการ ซึ่งเกิดจากจุดอ่อน ของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสมัยของพระองค์⁴ พระราช คำริศดังกล่าว นับเป็นการเริ่มต้นการมองการดำรงอยู่ของชาวจีนในฐานะที่เป็นปัญหาของชาติ แต่ อย่างไรก็ดี การเกลียดชังชาวจีนยังไม่ปรากฏในวงกว้าง อันเนื่องมาจากปัญหาหลักที่รัชกาลที่ 6 มุ่ง แกะไขในขณะนั้น คือ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอำนาจต่างๆที่ส่งผลในแง่ลบต่อการใช้พระ ราชอำนาจ และเหตุผลอีกประการ คือ ระบบราชการและการสื่อสารมวลชนซึ่งเป็นการ “ส่งสาร” ไปยังประชาชนในท้องถิ่นทั่วประเทศขาดเอกภาพ และเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ

² พลฤๅณ อังกินันท์, บทบาทชาวจีนในประเทศไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร : ประจักษ์การพิมพ์, 2515), คูบทที่ 2.

³ กล่าวโดยละเอียดในบทที่ 3 ต่อไป.

⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียนและอนุสาวรีย์ : ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และรูปการจิตสำนึก (กรุงเทพฯ : มติชน, 2538), คูบทที่ 5.

จนกระทั่งหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อหลวงพิบูลสงครามขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี ในปลายปี พุทธศักราช 2481 นโยบายชาตินิยมของรัฐเน้นเชื้อชาตินิยม และมีเนื้อหาบางอย่างที่จะให้คนในชาติมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประกอบด้วยคนที่มีเชื้อชาติเดียวกัน ผลของนโยบายดังกล่าวทำให้เกิด " พวกเรา " ซึ่งมีเชื้อไทย กับ " พวกเขา " ที่ " ไม่ไทย " ชาวจีนเองก็นับเป็นกลุ่มที่อยู่ในข่าย " พวกเขา " รัฐได้เข้ารุกรานกลุ่มชาวจีนหลายวิธี เช่นออกพระราชกำหนดกำหนดเขตหวัดห้ามคนต่างด้าวพุทธศักราช 2484 หรือการประกาศ พระราชบัญญัติช่วยอาชีพและวิชาชีพ ซึ่งจำกัดอิสระในการประกอบอาชีพอีกทั้งอิสระในการตั้งถิ่นที่อยู่อาศัย ซึ่งนโยบายชาตินิยมดังกล่าว นักวิชาการประวัติศาสตร์บางท่านเห็นว่า มีส่วนในการทำให้เกิดความไม่ภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ และบุคลิกภาพทางวัฒนธรรมของเหล่าคนจีนทั้งหลาย

ทางเลือกหนึ่งในการก้าวพ้นภาวะสับสนและความคิดแง่ลบต่อตัวตนดังกล่าว คือ การปรับเปลี่ยนนิยามความเป็นจีนขึ้น เพื่อยืนยันต่อสถานะของตนเอง และอธิบายตัวตนของเขาให้สัมพันธ์กับสิ่งรอบตัว โดยมีนัยแฝงเพื่อโต้ตอบต่อความเป็นจีนที่ถูกรัฐนิยาม และเป็นการประณามตัวตนผ่านช่องว่างของการนิยามจากรัฐ

สิ่งที่สนใจต่อมาก็คือ แม้แต่เนื้อหาสาระของอุดมการณ์ชาตินิยมไทยเองก็มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ศัตรู หรือ พวกเขา ถูกปรับเปลี่ยนไป ตามแต่ละสถานการณ์แวดล้อมเช่น ในยุคหนึ่ง ศัตรูของชาติคือ เชื้อชาติจีน อีกยุคหนึ่ง คือคอมมิวนิสต์ เป็นต้น และแม้แต่ “ความเป็นไทย” เอง ก็มีเนื้อหาที่เปลี่ยนแปลงไป ใ้ว่าชาวจีนในยุคหนึ่งจะพยายามกลายเป็นไทยด้วยวิธีการเดียวกันตลอดเวลา จึงน่าสนใจว่า การเปลี่ยนแปลงเนื้อหาดังกล่าวของแต่ละยุค ส่งผลต่อการนิยามตนของชาวจีนอย่างไร และสะท้อนให้เห็นการปรับตัวอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้มุ่งเปรียบเทียบ ใน 2 ช่วงสมัย คือ ในสมัยของจอมพล ป. และจอมพลสฤษดิ์ และเปรียบเทียบช่วงสมัยของจอมพล ป. ทั้งในยุคแรก และยุคที่สองด้วย

ในความเป็นจริง ชาวจีนในพินชุนโลก มิได้เผชิญ กับรัฐเท่านั้น เพราะในบางครั้งด้วยกระบวนการส่งผ่านนโยบายรัฐต่อพินชุนโลก อาจแผ่วหรือแรงตามแต่เงื่อนไข บริบทที่แวดล้อมเขาคลอบเวลา คือ ปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง ในพินชุนโลกเอง ซึ่งทั้งหมดนี้ นำไปสู่การตั้งคำถามว่า ภายใต้บริบทในท้องถิ่น และภายใต้บริบทของรัฐ รวมถึง ความสัมพันธ์ระหว่างคนที่ถือตนว่าเป็นผู้มีเชื้อสายจีนในพินชุนโลกเอง นิยามความเป็นจีนมีการปรับตัว คัดแปลง หรือสร้างใหม่ บ้างหรือไม่ อย่างไร

⁵ เกษียร เตชะพีระ, แลลอคลายมังกร : รวมข้อเขียนว่าด้วยความเป็นจีนในสยาม (กรุงเทพฯ : คบไฟ, 2537), หน้า 44.

โดยการศึกษาทั้งหมดทั้งมวลนี้ จะนำไปสู่ความเข้าใจจีนในท้องถิ่น และสะท้อนให้เห็นภาพปรากฏการณ์เกี่ยวกับจีนในประเทศไทย ซึ่งอาจนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจจีนในประเทศไทยจากมุมมองเล็ก ๆ จากเรื่องราวในจุดเล็กๆ พื้นที่เล็กๆ ที่มีประวัติศาสตร์นิพนธ์บนฐานรากของตนเอง :

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

มุ่งอธิบายกระบวนการปรับตัวของนิยามความเป็นจีน ของผู้มีเชื้อสายจีน ในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตอบประเด็นต่างๆดังต่อไปนี้

1. ความเป็นจีน ในช่วงนโยบายชาตินิยมของรัฐหมายถึงอะไร ความหมายของความเป็นจีนในสมัยการปกครองของจอมพล ป.พิบูลสงครามและจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แตกต่างกันอย่างไร และนอกจากนั้น นโยบายชาตินิยมมีกระบวนการในการถ่ายทอดไปสู่ผู้มีเชื้อสายจีนในอำเภอเมือง พิษณุโลกอย่างไร
2. นิยามความเป็นจีนของรัฐในช่วงดังกล่าวข้างต้น กระทบตัวคนหรืออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของผู้มีเชื้อสายจีนในอำเภอเมือง พิษณุโลกอย่างไร และผู้มีเชื้อสายจีนกลุ่มดังกล่าว มีปฏิกิริยาอย่างไรต่อนิยามความเป็นจีนของรัฐ
3. ภายใต้อิทธิภพนั้น บ่งบอกให้เห็นถึงระบบคิดในกระบวนการปรับเปลี่ยนนิยามความเป็นจีนของผู้มีเชื้อสายจีน ในอำเภอเมือง พิษณุโลก ที่สัมพันธ์กับเงื่อนไขที่แปรเปลี่ยนอย่างไร
4. นอกเหนือจากการได้ตอบกับนิยามความเป็นจีนของรัฐ พวกเขาได้ปรับเปลี่ยนนิยามเพิ่มเติมหรือไม่ภายใต้เงื่อนไขใด และมีปัจจัยอื่นๆอีกหรือไม่
5. ผลจากนิยามความเป็นจีนที่ถูกนิยามมานั้น ทำให้เห็นทิศทางของการนิยามตัวตนของผู้มีเชื้อสายจีนในอำเภอเมือง พิษณุโลก จนปัจจุบันอย่างไร

สมมติฐานในการศึกษา

การนิยามความเป็นจีน ของผู้มีเชื้อสายจีนนั้น เป็นกระบวนการหนึ่งของการสร้างความหมายต่อตัวตน ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดการกระทำ การแสดงออกให้บริบทรอบๆ รับรู้ถึงความมีอยู่แห่งตัวตนของเขา แม้จะถูกมอง หรือสร้างความหมายจากใครก็ตาม ผู้มีเชื้อสายจีนยังสามารถใช้ความเป็นจีน อธิบายตัวตนของเขาโดยที่จัดวางให้สัมพันธ์กับเงื่อนไขรอบๆ ตัว

นโยบายชาตินิยมของประเทศไทย เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อตัวตนของผู้มีเชื้อสายจีน เป็นจินตนาการเรื่อง “ชาติ” ที่ไม่มีพื้นที่ให้แก่จีน แต่กระนั้น ความพยายามของคนจีนในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง แม้ ไม่มีพื้นที่ของความเป็นจีน ใน “ชาติไทย” จึงทำให้มีการนิยาม “ความเป็นจีน” โดยปรับปรุง ลดทอน หรือแต่งเพิ่ม ตามเงื่อนไขของนโยบายชาตินิยมที่รัฐใช้กดดันพวกเขาให้เป็นคนนอก และเงื่อนไขดังกล่าว มีช่องว่างที่ปรับเปลี่ยนไปตามแต่บริบทของแต่ละสมัย ไม่ว่าจะเป็นในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม หรือจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เราจึงกล่าวได้ว่า นอกจากการเพิ่มเติม ลดทอน เปลี่ยนแปลงนิยามความเป็นจีน ที่เป็นไปตามกาลเวลาและสถานที่แล้ว เงื่อนไขของอำนาจรอบข้าง เช่น ชาตินิยมโดยรัฐไทยนั้น มีปฏิสัมพันธ์ต่อกระบวนการนิยาม “ความเป็นจีน” อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

สำหรับชาวจีนในอำเภอเมือง พินฉุโลกนั้น ได้รับผลกระทบจากนโยบายชาตินิยมของรัฐไม่น้อย จึงน่าที่จะมีความพยายามนิยามความเป็นจีนผ่านเงื่อนไขที่เปลี่ยนไปของนโยบายชาตินิยม เพื่อได้ตอบกับ ความเป็นจีนโดยรัฐ เช่นการแสดงตนเป็นชาวจีนที่จงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ และแสดงออกซึ่งความเป็นจีนของคนแบบตรงกันข้ามกับการแสดงออกของความเป็นคอมมิวนิสต์ตามค่านิยมของรัฐในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ เป็นต้น

นอกเหนือจากการนิยามความเป็นจีนที่ได้ตอบกับ “ความเป็นจีน” ที่นิยามโดยรัฐแล้ว เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ของอำเภอเมือง พินฉุโลก ยังมีส่วนทำให้วิธีอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนกับบริบทรอบๆ เปลี่ยนไป

การศึกษาการปรับเปลี่ยนนิยามความเป็นชาวจีน ของชาวจีนในอำเภอเมือง พินฉุโลกโดยพิจารณาจากสำนักทางประวัติศาสตร์ที่ แฝงผ่านคำพูด กิจกรรมประจำวัน หรือแม้แต่พิธีกรรม จะสามารถชี้ให้เห็นได้ว่า เนื้อหาความเป็นจีนในท้องถิ่นพินฉุโลกมีเนื้อหา หรือแง่มุมใดที่อาจเป็นความเป็นจีนที่แปลก หรือหลื่อมกับเรื่องราวของชาวจีนที่ศึกษากันในท้องถิ่นอื่น หรือภาพรวมของชาวจีนทั้งประเทศ

สรุปสาระสำคัญจากเอกสารและความรู้ที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา ได้เลือกศึกษาความนิยามความเป็นจีนของผู้มีเชื้อสายจีน ในชุมชนอำเภอเมือง จังหวัดพินฉุโลก ในการสำรวจเอกสารและงานการศึกษาที่เกี่ยวข้องพบว่ามียอดความรู้ใหญ่ ๆ 3 ประการได้แก่

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับนิยามความเป็นจีน ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วนที่สัมพันธ์กัน
 - 1.1 ข้อโต้แย้งหรือเห็นพ้องต่อประเด็น "ความเป็นจีน" จากองค์ความรู้ต่าง ๆ
 - 1.2 ประเด็น ความเป็นไทย / ความเป็นชาติไทย ที่ต้องกล่าวถึงส่วนนี้เพราะผู้เขียนจะพยายามเชื่อมโยงให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างความเป็นจีนกับความเป็นไทยในบริบทชาติไทย เพราะการปรับตัวของนิยามความเป็นจีน น่าที่จะเกิดจากการโต้ตอบต่อแนวคิดความเป็นชาติไทยด้วย
 - 1.3 ความเห็นเกี่ยวกับ การนิยามความหมายต่อตัวตนและเอกลักษณ์ชาติพันธุ์
2. องค์ความรู้เกี่ยวกับชาวจีนในประเทศไทย
3. องค์ความรู้เกี่ยวกับพิษณุโลก และสถานะของชาวจีนในพิษณุโลก

ตามรายละเอียดดังนี้

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับนิยามความเป็นจีน

- 1.1 ข้อโต้แย้งและเห็นพ้องต่อนิยามความเป็นจีน ผู้เขียนเริ่มต้นด้วยองค์ความรู้เกี่ยวกับนิยามความเป็นจีน ในส่วนที่หนึ่ง คือส่วนที่หยิบยกกระแสความคิดที่มีปฏิสัมพันธ์กัน แลกเปลี่ยนโดยตรงโดยอ้อมเกี่ยวกับประเด็น “ความเป็นจีน” หรือเอกลักษณ์จีนในประเทศไทย งานกลุ่มนี้อาจถูกเขียนต่างภาษา ต่างกาลเวลา แต่ข้อโต้แย้งหรือข้อเห็นพ้องที่เกิดขึ้น มีความน่าสนใจและก่อให้เกิดความรับรู้และเข้าใจสถานะของคนจีนในประเทศไทยดีขึ้น งานดังกล่าวได้แก่

อิงต้เกีย : เรื่องราวของชาวจีนโพ้นทะเลทั่วโลก ของ หลิน ปิ่น แปลโดย เกษียร เตชะพีระ งานชิ้นนี้ เป็นงานที่ศึกษาอย่างกว้างขวางจากหลักฐานชั้นต้น การสัมภาษณ์ หรืออาศัยอ้างอิงจากข้อมูลผ่านการตีความแล้ว เช่น งานของ Barbara Ward (เรื่อง *Through Other Eyes*)⁶ หรืออ้างอิงข้อมูลจาก Keynote Lecture ของ Wang Gungwu

⁶ Ward, Barbara E., *Through Other Eyes : Essays in Understanding Conscious Models mostly in Hong Kong* (Hong Kong : Chinese University Press, 1985).

Chinese Society in Thailand : An Analytical History ของ William G. Skinner⁷ งานชิ้นนี้เป็นงานที่มีอิทธิพลต่องานที่ศึกษาชาวจีนในประเทศไทยในยุคต่อมาเป็นอย่างมาก

Double Identity ของ Richard J. Coughlin ที่ได้เสนอประเด็นเกี่ยวกับลักษณะของชาวจีนที่สามารถเลือกแสดงออกเป็นไทย หรือจีนก็ได้ ซึ่งแล้วแต่ผลประโยชน์ของการแสดงคนเป็นไทยหรือจีนในสถานการณ์นั้น ๆ⁸

องค์ความรู้ที่ปรากฏในงานหลายชิ้น ของนิธิ เอียวศรีวงศ์เช่น ที่ปรากฏใน ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์ : ว่าด้วยวัฒนธรรม รัฐ และรูปแบบการจิตสำนึก, วัฒนธรรมความจน เป็นต้น

องค์ความรู้ จาก จินตนากรรมชาติที่ไม่เป็นชุมชน และ แลลอลลายมังกร รวมข้อเขียนว่า ด้วยความเป็นจีนในสยาม’ ของเกษียร เตชะพีระ

ผู้เขียนขอเริ่มต้นด้วยงานของ Skinner ประเด็นสำคัญที่ Skinner เสนอ ทำให้เกิดการวิจารณ์ตามมา Skinner เห็นว่า ความเป็นจีนและความเป็นไทยในสังคมไทยนั้นมีลักษณะที่หยุคนึงและไม่มีความเป็นจีนชนิดที่ผสมลักษณะของความเป็นไทยอยู่ ทางเลือกของคนจีนก็คือ หากไม่เป็นจีนก็ต้องเป็นไทย และสังคมจีนสยามที่ผสมผสานความเป็นไทยและจีนนั้น ไม่มีแม้ว่ารัฐไทยจะผ่อนคลายการบังคับให้เลือกข้างในการแสดงตัวเป็นไทย/จีน แล้วก็ตาม

เกษียร เตชะพีระ แสดงความสงสัยต่อทัศนะ ในข้อนี้ของ Skinner และเกษียรกลับเห็นว่า ความเป็นจีน / ความเป็นไทยอย่างสุดขั้วนั้น เกิดขึ้นภายใต้วาทกรรมชาตินิยม และเชื้อชาตินิยมไทย / จีน ซึ่งไม่มีพื้นที่ให้สังคมจีนสยาม ในบทความ “ ความเป็นจีนในสยาม

⁷ สกินเนอร์ จี วิลเลียม แต่ง ,พรณี อัครพลรัตน์และคณะ ผู้แปล, สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2529).

⁸ Coughlin, Richard J, *Double Identity: the Chinese in Modern Thailand* (New York: Oxford University Press, 1960).

⁹ เกษียร เตชะพีระ, แลลอลลายมังกร.

(ตอนต้น)” และ “ความเป็นจีนในสยาม (ตอนจบ)”¹⁰ เกษียร เตชะพีระ ยกประสบการณ์จริง ซึ่งสามารถสนับสนุนได้ว่า กลุ่มจีนสยามมีตัวตนอยู่จริง และความเป็นจีนสุดๆ กับไทยสุดๆ ไม่มีอยู่จริง การแสดงความซาบซึ้งต่อเพลงที่กล่าวถึงประวัติจีนในไทยด้วยเนื้อไทย นั้น ไปกันไม่ได้โดยสิ้นเชิงกับภาพความเมินเฉยต่อเพลงจีนเนื้อจีนแท้ๆ ความเป็นจีนในทัศนะของเกษียรแท้จริงก็คือ “ความเป็นจีนสยาม” หรือ “ความเป็นเจ๊ก” ตามคำของนิธิ เอียวศรีวงศ์นั่นเอง

นิธิ เอียวศรีวงศ์เอง เมื่อมีโอกาสเขียนคำนำในแอลอคลายมังกง ก็มีน้ำเสียงที่เห็นด้วยต่อข้อเสนอนี้ ผ่านการเสนอข้อสรุปนัยสำคัญของโครงสร้างความคิดของเกษียรในแอลอคลายมังกง ข้อสรุปของนิธิ กล่าวไว้โดยย่อว่า จีนสยามไม่ใช่จีน แต่เป็นผลผลิตของสังคมไทย ซึ่งตัวตนของเขามีอยู่เฉพาะในบริบทสังคมไทยเท่านั้น , “ความเป็นจีน” แบบที่เข้าใจในสมัยหลัง เป็นผลผลิตจากนโยบายสร้างชาตินิยม และ แม้ความเป็นจีน ที่ถูกนิยามให้เป็น “อื่น” โดยรัฐไทยสมัยชาตินิยมเอง ก็ดำรงอยู่ต่อไปไม่ได้ในทางปฏิบัติ

Skinner กล่าวว่า มีสำนึกใหม่ ในเอกลักษณ์และความเป็นจีนของชาวจีน หลังจากการเติบโตของลัทธิชาตินิยมจีนในสยาม¹¹ มีการเน้นความผูกพันต่อบ้านเกิดเมืองนอน การเรียนรู้ภาษาจีน, การเพิ่มความเคลื่อนไหวทางการเมือง อีกทั้งมีแนวโน้มที่จะประสานความแตกแยกภายในชุมชนจีนอันจะส่งเสริมผลประโยชน์ของคนจีน

เกษียรเอง ก็เห็นในข้อนี้ว่า มีคติความเชื่อเรื่อง “ความเป็นจีน” อยู่ชนิดหนึ่งซึ่งออกมาแพร่พันธุ์มาจาก กระแสชาตินิยมก๊กมินตั๋งและชาตินิยมไทย เป็นความเป็นจีนที่พยายามรักษา ความเป็นจีน ที่สืบทอดมาจากจีนแผ่นดินใหญ่ให้มากที่สุด แม้ความเป็นจีนชนิดที่ว่านั้นไม่มีอยู่จริง¹² ซึ่งเมื่อผู้เขียนได้พิจารณาตรงนี้แล้ว พบว่า ทั้ง Skinner และเกษียรเอง เห็นพ้องในประเด็นการเกิดสำนึกใหม่ ต่อความเป็นจีนที่เน้นความผูกพันกับจีนแผ่นดินใหญ่ ในช่วงเวลาที่กระแสชาตินิยมของจีนเพิ่มมากขึ้นเช่นเดียวกัน

ประเด็นต่อมาที่ Skinner กล่าวไว้คือ คนจีนสมานลักษณะ (Assimilation) เข้ากับคนไทยและกลายเป็นคนไทย โดยผ่านการเปลี่ยนชื่อ นามสกุล รับราชการไทย พுகไทยให้ชัด ประเด็นนี้ของ Skinner ก็ยังพอสรุปได้ว่าการแบ่งจีน / ไทย อยู่ดี ซึ่งเรื่องนี้ หลินปิ่นและ

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, 2537.

¹¹ สกีนเนอร์ จี วิลเลียม แต่ง , พรรณี จัตรพลรัตน์และคณะ ผู้แปล, สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, หน้า 161.

¹² เกษียร เตชะพีระ, แอลอคลายมังกง, หน้า 41 - 42.

Coughlin แสดงทัศนะที่ไม่เห็นด้วยต่อการประเมินลักษณะระหว่างจีนกับไทยและกลายเป็นไทยไปเต็มๆ

ในงาน Double Identity Coughlin เห็นว่า ชาวจีนที่อาศัยอยู่ต่างถิ่นเป็นผู้ที่มีลักษณะยืดยุ่นสูงมาก ความเข้มข้นของความเป็นไทยหรือจีน จะแปรเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ ขึ้นอยู่กับ ความสนใจหรือผลประโยชน์ในสถานการณ์นั้น ชาวจีนใช้บทบาทไทยในสถานการณ์หนึ่ง แล้วสามารถสลับกลับไปเป็นจีนได้¹³

หลินปิ่นเอง ก็เห็นว่า แม้ประเทศไทยจะถูกยกเป็นตัวอย่างของประเทศที่มีการสมานลักษณะระหว่างชาวไทยกับชาวจีนได้สำเร็จ แต่กลับไม่มีทางกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และหลินปิ่นได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างไปจากทวิลักษณ์ของ Coughlin บางประการที่น่าสนใจว่า คนจีนสามารถแสดงออกซึ่งเอกลักษณ์ของไทยและจีนสลับกันไปได้เหมือนการเล่นกระดานหก แต่ เอกลักษณ์ที่ชาวจีนสลับปรับเปลี่ยนไม่ได้มีเพียงสองแบบคือไทยและจีนเท่านั้น¹⁴

ซึ่งผู้เขียนคิดว่าในประเด็นนี้ เกษียรก็เห็นด้วยเหมือนกันที่ว่า เอกลักษณ์จีนไม่ใช่การสลับบทบาทระหว่างไทยจีน หรือแนวคิดทวิลักษณ์ตามแบบ Coughlin เท่านั้น งานของเกษียรกลับก้าวข้ามไปยืนยันยังจุดที่ว่า ชาวจีนในไทยเองก็เป็นผลผลิตที่ถูกหล่อหลอมไม่เพียงแต่ท่ามกลางบริบทของความเป็นไทยเท่านั้น แต่ยังรวมถึงบริบทของความเป็นลาว ความเป็นกระเหรี่ยง หรือความหลากหลายอื่นๆ อีกมากมาย นอกจากนั้น การนิยามความเป็นจีนด้วยตนเองก็ยังประกอบด้วยความแตกต่างนานาประการ เกษียรได้เรียกร้องให้เกิดการศึกษาที่ตั้งคำถามหรือรื้อถอน “ความเป็นจีน” ที่ไม่ยึดติดกับมายาคติ ไทย / จีน อีกด้วย

ประเด็นความเห็นในเรื่องของการปรับเปลี่ยนนิยามความเป็นจีน ในงาน อังตี้เกีย ของหลินปิ่น อาจจะไม่ใช่งานศึกษาเฉพาะเจาะจงชาวจีนในไทย แต่ข้อสรุปและทัศนคติของหลินปิ่นที่ได้จากการศึกษาข้อมูลอย่างกว้างขวางของชาวจีนโพ้นทะเลในถิ่นต่างๆ ในหน้า 408 หลินปิ่นอ้าง ความเห็นของ Ward เกี่ยวกับความเป็นจีนว่า

¹³ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴ หลินปิ่น, อังตี้เกีย : เรื่องราวของชาวจีนโพ้นทะเลทั่วโลก (กรุงเทพฯ : คบไฟ, 2540), หน้า 381.

...สิ่งที่คนท้องที่หนึ่งหรือสมัยหนึ่งในอาณาเขตอันกว้างใหญ่และประวัติศาสตร์อันไพศาลของชาวจีนเห็นว่าเป็นจีนนั้นไม่จำเป็นคือกว่าคนจีนต่างถิ่นต่างสมัยจะต้องพลอยรับรองว่าเป็นจีนไปด้วย¹⁵

ความเป็นจีน ในทัศนะของ Ward เห็นว่า คือวิธีการอธิบายพฤติกรรมและการจัดตั้งทางสังคมเกือบทั้งหมด หากเขาอธิบายสิ่งใด ๆ ก็ตามที่เขายึดถือ เขาจะอธิบายด้วยวิธีการนิยามตัวตนของเขาทันที ว่าที่เขาทำอย่างนี้ก็เพราะเขาเป็นคนจีน สรุปจากตรงนี้ ก็คือ ความเป็นจีนในความเป็นของ Ward คือสิ่งที่ใช้อธิบายพฤติกรรมและการจัดตั้งทางสังคมของพวกเขา และไม่ใช่สิ่งที่เป็นมาตรฐานตายตัว หากแต่เมื่อเงื่อนไขของพื้นที่และเวลาต่างกัน ความเป็นจีนนั้น ก็อาจต่างกันด้วย ซึ่งข้อนี้ หลิน ปันเองก็เห็นด้วยว่า การที่ชาวจีนใช้ชื่อ “จีน” เป็นแม่แบบอธิบาย คาคการณ์ และให้ความชอบธรรมแก่พฤติกรรมของตัวก็เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นภาพลักษณ์ของความเป็นจีน หลิน ปันยังเพิ่มเติมว่า รายละเอียดของมันเป็นผืนแปรแตกต่างกันจากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง และจากกลุ่มหนึ่งไปอีกรู่อกลุ่มหนึ่ง นอกจากนั้น หลิน ปันยังลงยกลงด้วยอย่างเอกลักษณ์ความเป็นจีนของชาวจีนบางกลุ่มในทัศนะของหลิน ปันว่า “วัตถุนิยม” กับ “การหาเงินคล่อง” อีกทั้ง “ความหวงแหนภาษา”¹⁶

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ชี้ไว้อย่างชัดเจนว่า “ความเป็นจีน” ในไทย ตามตัวอย่างเช่น ความหมายในการจัดงานตรุษจีน “เอาเข้าจริงก็ไม่เหมือนที่เขาทำกันในประเทศจีน” และ “ความเป็นจีน” นั้น ใน 10 – 15 ปีก่อน ไม่ใช่สิ่งที่พึงแสดงออกอย่างโจ่งแจ้ง แต่ในปัจจุบัน “ความเป็นจีน” กลับเป็นสิ่งที่คนไทยเกือบทุกระดับชั้น ยอมรับได้ง่ายๆ พอสรุปได้ว่า ความเป็นจีน ในบริบทสังคมไทย มีลักษณะที่ยึดถือและนำไปแสดงออกต่างจากในประเทศจีน พ้องกันกับ Ward และ หลิน ปัน และในขณะเดียวกัน นิธิกล่าวไว้โดยตรงว่า มีกระบวนการปรับทัศนะที่มีต่อ “ความเป็นจีน” ตามเวลาที่ต่างไป และกล่าวโดยอ้อมว่า มีการปรับ “ความเป็นจีน” ดังกล่าวตามเงื่อนไขของปัจจัยแวดล้อมที่ต่างไปด้วย¹⁷

¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁷ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *วัฒนธรรมความจน* (กรุงเทพ : แพร่สำนักพิมพ์, 2541), หน้า 80 – 81.

จากการพิจารณาความเห็นต่อ “ความเป็นจีน” ที่ปรากฏในงานศึกษาต่างๆ ทำให้ผู้เขียนค่อนข้างเข้าใจ “ความเป็นจีน” ในระดับหนึ่งดังนี้ว่า ชาวจีนในประเทศไทย ไม่ใช่ชาวจีนในแผ่นดินใหญ่ หรือแม้แต่ชาวจีนพลัดถิ่นที่ใดๆ ของโลก ชาวจีนในประเทศไทยเป็นผลผลิตในสังคมไทย ไม่ใช่ไทย และไม่ใช่อินจีน คือเป็นจีนสยาม ตามคำของเกียร หรือเป็นเจ๊กตามคำของนิธิ ดังนั้น ความเป็นจีนของชาวจีนในประเทศไทย จึงเป็นสิ่งประดิษฐ์เฉพาะที่พวกเขาสร้าง เพื่อเอาไว้อธิบาย พฤติกรรมแห่งความเป็น “พวกเราชาวจีน” ในบริบทของสังคมไทยและโดยนัยทางอ้อม เพื่อจัดวางความสัมพันธ์กับบริบทรอบๆ ตัวที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพวกเขา แต่นอกจากนั้น ผู้เขียนคิดว่า กระบวนการนิยาม “ความเป็นจีน” ในประเทศไทย ยังมีการปรับเปลี่ยนความหมายตลอด จากเวลา ณ ขณะหนึ่ง สู่อีกขณะหนึ่ง จากกลุ่มหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง ตามแต่โอกาสจะเปิดให้ชาวจีนแสดงตัวตนของเขาเมื่อไรเท่านั้น นอกจากนี้ เมื่อเราจะกล่าวว่าความเป็นจีนของชาวจีนในประเทศไทยเป็นผลผลิตของสังคมไทยแล้ว เราก็ควรกล่าวได้ด้วยว่าการปรับเปลี่ยนค่านิยมของ “ความเป็นจีน” ของพวกเขา ยังผันแปรไปตามความเปลี่ยนแปลงทางเงื่อนไขของรัฐไทยและบริบทเฉพาะในถิ่นที่เขาอาศัยอยู่จริงอีกด้วย

1.2 ประเด็นความเป็นไทย / ความเป็นชาติไทย ดังที่กล่าวไปแล้วในตอนต้นว่าผู้เขียนต้องหยิบยกเอา ประเด็นความเป็นชาตินี้มากล่าวถึง เพราะ ผู้เขียนเชื่อว่า การปรับตัวของนิยามความเป็นจีนในช่วงหนึ่ง ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการขยับก้าวล่วงเข้ามาของแนวคิดชาติ โดยเฉพาะสำหรับชาวจีนในประเทศไทยแล้ว ชาตินิยมมีผลต่อการสร้างความเป็นอื่น

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวอ้างถึง ความเป็นชาติใน Imagined Community ของ Benedict Anderson ว่า “ความเป็นชาติและชาตินิยมนั้น เป็นสิ่งประดิษฐ์ที่เฉพาะทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง”¹⁸ และ Anderson ได้อธิบายสิ่งที่เรียกว่าชาติในงานของเขาว่าสมาชิกส่วนใหญ่ของชุมชนที่เรียกว่าชาติ ที่เรากำลังนึกถึง คือคนที่เราไม่เคยรู้จัก ไม่มีวันจะรู้จัก และไม่มีวันจะรู้อะไรเกี่ยวกับตัวเขาเลย ชาติ จึงเป็นเพียงจินตนาการเท่านั้น ซึ่งจินตนาการนี้เป็นจินตนาการที่ก่อให้เกิดการแบ่งเป็น พวกเรา หรือพวกเรา ชาวจีนในประเทศไทย ตกอยู่ในวังวนของชาติในส่วนที่ว่า จนกลายเป็น “พวกเรา” ในบริบทชาตินิยมทางราชการตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 6 ลงมา โดยเฉพาะสมัยหลวงพิบูลสงคราม

¹⁸ อ้างใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียน และอนุสาวรีย์ : ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และรูปการจิตสำนึก, จาก Benedict Anderson, *Imagined Communities*, 1983 : 13.

ความเห็น ของธงชัย วินิจจะกูล ในคำนำให้แก่ ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์ กล่าวว่า ความเป็นชาติ ย่อมมีความหมายใหญ่หลวงเกี่ยวข้องกับ อัตลักษณ์ หรือคุณสมบัติของคนไทย ของสังคมไทย ว่าเคยเป็นมา หรือจะผันผวนไปอย่างไร นี่คือนสิ่งที่ธงชัยกล่าวถึงความหมายของชาติไทย สำหรับประเด็นความเป็นจีน ในบริบทของความเป็นไทย ผู้เขียนคิดว่า น่าสนใจโดยตรงที่ความเป็นชาติไทยนั้น เป็นสิ่งประดิษฐ์หรือจินตนากรรมที่ไม่มีบทบาทของชาวจีนในจินตนากรรมนั้น ๆ จากการศึกษาจินตนากรรมชาติในแบบเรียนของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ แทบไม่มีตอนใดเลยที่ให้พื้นที่แก่ชาวจีนในประเทศไทย ชาวจีนจึงมีบทบาทที่อยู่นอกจินตนากรรมนั้นๆ เขาไม่มีสิทธิแม้แต่จะจินตนาการออกว่าเขาจะมีที่มาจากเทือกเขาอัลไต หรือจินตนาการถึงความเป็นชาวไทยได้อย่างไร ความเป็นชาติไทย ของรัฐไทย จึงไปรุกรานพื้นที่แห่งตัวตนของความเป็นจีน และในมุมมองกลับกัน การศึกษา การปรับตัวของความหมายหรือนิยามของความเป็นจีน จำเป็นต้องเข้าใจปฏิสัมพันธ์กับความเป็นไทย ในเงื่อนไขต่าง ๆ อย่างแยกกันไม่ได้ด้วย

1.3 การนิยามความหมายต่อตัวตน และเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ สำหรับประเด็นนี้ ผู้เขียนเห็นว่าจำเป็นที่จะต้องย้อนไปดูในส่วน ความสำคัญที่มาของปัญหา ที่ผู้เขียนกล่าวอ้างไว้ว่า เกษียร เตชะพีระกล่าวถึงผลกระทบจากระบวนการชาตินิยม เชื้อชาตินิยม เป็นส่วนที่ทำให้เอกลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนกลุ่มน้อย มีลักษณะที่ไม่มองงาม ก่อนที่ผู้เขียนจะกล่าวต่อไป จำเป็นจะต้องชี้ว่า คนจีนก่อนหน้านั้นนโยบายเชื้อชาตินิยม ในทัศนะของผู้เขียนไม่ได้เป็นคนนอกของสังคมไทย หรือเป็นคนกลุ่มน้อยชายขอบทำนองเดียวกันกับกระเหรี่ยง หรือชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ แต่อย่างไร แต่ความเป็นคนกลุ่มน้อยในที่นี้ หมายถึง ความเป็นจีนในสายตาของรัฐแบบชาตินิยม ตั้งแต่รัชกาลที่ 6 ลงมา ซึ่งผู้เขียนจะพยายามชี้ให้เห็นในงานศึกษาต่อไป แต่อย่างไรก็ตามสำหรับประเด็นนี้ ผู้เขียนได้อ่านงานศึกษาสองเรื่อง ที่ได้กล่าวถึงการให้นิยามต่อตัวตน ความหมายของชาติพันธุ์ โดยมีกรณีศึกษาชาวเขา เนื่องจากว่ามีหลายประเด็นที่ผู้เขียนคิดว่า มีลักษณะร่วมที่ไปกันได้กับสถานะของชาวจีนในประเทศไทย ในยุคการแบ่งแยกให้เป็น “อื่น” งานชิ้นแรกก็คือ ปัญหาการนิยามความหมายของป่า และการอ้างสิทธิเหนือพื้นที่ “กรณีศึกษาชาวลาหู่” ของสมบัติ บุญคำเมือง ซึ่งกล่าวถึงชนกลุ่มน้อยที่ถูกนิยามความหมายให้มีความหมายตามวิธีคิดของคนกลุ่มใหญ่ทำให้พวกเขาเกิดความ

¹⁹ สมบัติ บุญคำเมือง, “ปัญหาการนิยามความหมายของป่า และการอ้างสิทธิเหนือพื้นที่ : กรณีชาวลาหู่”, วิทยานิพนธ์ สาขาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ไม่มั่นใจต่อความมั่นคงของชีวิตและความมั่นใจต่อความเป็นชาติพันธุ์ เมื่อเผชิญกับการถูกนิยาม เขาก็ได้พยายามนิยามตัวตนของเขาใหม่ เป็นการต่อสู้เพื่อความมั่นใจและมั่นคงในชีวิต อีกทั้งเป็นการพยายามแย่งชิงการควบคุมการจัดการทรัพยากรด้วย

ส่วนที่น่าสนใจในงานฉบับนี้ ก็คือส่วนที่กล่าวอ้างถึงเนื้อหา ในงาน ของ Peter Berger และ Thomas Luckmann เรื่อง *The Social Construction of Reality : A Treatise in the Sociology of Knowledge*²⁰ ซึ่งงานชิ้นนี้เสนอว่า โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ต้องรับรู้ความจริงทางสังคม หรือโลกความจริงภายนอก จากประสบการณ์ของตัวเองที่ประสบเผชิญในวิถีชีวิตประจำวันตั้งแต่แรกเกิดจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่และกลายเป็นนิสัย ความจริงทางสังคมยังสร้างแนวคิดที่ช่วยหล่อหลอมให้มนุษย์ในฐานะ “ปัจเจกบุคคลผู้ถูกกระทำ” สร้างสามัญสำนึก ในการตีความ ตัดสินและยอมรับความจริงทางสังคมแต่อย่างไรก็ตาม การมองความจริงทางสังคมที่ดูเหมือนว่าจะมีพลังในการครอบงำกำหนดวิถีชีวิตประจำวันให้เป็นไปตามที่โลกแห่งความจริงภายนอกต้องการ อาจไม่เป็นเช่นนั้นเสมอไป เพราะในบริบทและเงื่อนไขเกี่ยวกับเวลาสถานที่และสภาพแวดล้อมบางประการ มนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคล ก็สามารถตระหนักรู้ ต่อความจริงและความหมายของความจริงทางสังคม และ ประสมประสานสร้างความจริงนั้นให้สอดคล้องกับชีวิต

งานชิ้นที่สองได้แก่ พิธีกรรมเพื่อสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ ของชาวเขาเยากจน : การศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าลีซอ ในจังหวัดเชียงใหม่²¹ ของทวิช จตุรพฤกษ์ ทวิช ได้เสนอว่า การนิยามความเป็นลีซอ และการยืนยันถึงลักษณะเฉพาะของกลุ่มเป็นประเด็นปัญหาสำคัญ พิธีกรรม เป็นวิธีการที่ชาวบ้านผลิตขึ้นมาเพื่อนิยามความเป็นคนลีซอ “ใหม่” เพื่อปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ ตีความสำนึกชาติพันธุ์ ตลอดจนปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจและบทบาททางสังคม ส่วนที่ผู้เขียนคิดว่าสำคัญในงานของทวิช

²⁰ อ้างอิงเนื้อหา โดยพิจารณาประกอบกับ บทความ “กระบวนการสร้างความรับรู้เกี่ยวกับความเป็นจริงทางสังคม” โดย อภิญา เพื่องฟูสกุล ใน *วารสารร่วมพฤษภา* ปี 6 ฉบับ 21 (เม.ย.-มิ.ย), 2530 จากการเรียบเรียงเนื้อหาสำคัญ จาก *The Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge* โดย Peter Berger และ Thomas Luckmann.

²¹ ทวิช จตุรพฤกษ์, “พิธีกรรมเพื่อสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ของชาวเขาเยากจน : การศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าลีซอในจังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์ สาขาการพัฒนาลัทธิสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538.

คือการพูดถึงงานศึกษาของ Nicholas Tapp ที่กล่าวถึงการสร้างกลไกทางความคิด (Heuristic Device)²² ในการปรับตัวเพื่อต่อสู้กับวิกฤติทางวัฒนธรรม โดยศึกษาถึงการผลิตซ้ำซึ่งจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ในความหมายใหม่²³ Tapp เห็นว่า ประวัติศาสตร์ที่แท้จริงของม้ง ไม่ใช่ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ แต่เป็นจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ หรือสิ่งที่ป็นระบบคิดในการแสดงตัวว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร และสามารถอธิบายได้ว่าความสัมพันธ์กับชนเผ่าอื่น ๆ เป็นอย่างไร ซึ่งในประเด็นนี้เราสามารถนำไปปรับใช้ในการศึกษาระบบคิดของชาวจีนในประเทศไทยได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่จิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ไม่ใช่ลักษณะเฉพาะภายนอก เช่น ภาษา เครื่องแต่งกาย ที่วันเวลาผ่านไปอาจเปลี่ยนไป หรือสามารถซ่อนแปงได้ จิตสำนึกประวัติศาสตร์ เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากสถานะที่เกิดความขัดแย้ง เจิงโครงสร้าง โดยมีการจัดประเภทตนเองให้มีลักษณะต่างๆ เพื่ออธิบายถึงความสัมพันธ์กับคนอื่นที่เกี่ยวข้องว่าเขาเป็นใคร แตกต่างจากคนอื่นอย่างไร

การศึกษาเกี่ยวกับนิยามความเป็นจีนของผู้เขียน คงจะได้ใช้ประโยชน์จากการมองค้นไปถึงความเป็นจีน ว่ามีอะไรซ่อนอยู่บ้าง โดยศึกษาในส่วนที่เป็นระบบคิดในจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์เป็นสำคัญ เพราะอย่างที่ Tapp กล่าว ความเป็นลักษณะภายนอกของจีน เช่น ภาษา หรือการแต่งกาย อาจเป็นสิ่งที่พิจารณาได้ง่าย แต่เนื่องจากการซ่อน หรือแปงเพื่อตอบโต้กับความเป็นจีนชุดที่รัฐสร้างให้เป็นต้นมา ลักษณะภายนอกของความเป็นจีนจึงไม่ใช่สิ่งดูง่ายอีกต่อไป มีเพียงแต่ นิยามที่เกิดขึ้นโดยเราต้องตีความหาคำที่แฝงในคำพูด อารมณ์ ความรู้สึก กิจกรรมประจำวัน การแสดงออกต่อสาธารณะ เช่น พิธีกรรม ขบวนแห่หรือนาฏกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

สำหรับส่วนที่งานศึกษาทั้งสองเล่มไม่ได้ช่วยมากนัก ก็คือ การพูดถึงทางเลือกในการปฏิบัติตนได้สอดคล้องความจริงทางสังคม เพราะชาวลาหู่ของทวิช กับชาวม้ง ของ Tapp ถูกเสนอว่ามีทางเลือกเพียงสองทาง คือ กลายเป็นไทยเสีย หรือ คงความเป็นตัวคนไว้อย่างเดิมเป็นส่วนใหญ่เพราะในความเห็นของผู้เขียน เจื่อนไซที่รัฐสร้างแก่ชาวจีนมีความยืดหยุ่นและช่องว่างมากกว่า ความเป็นคนชายขอบ แบบของม้งหรือลาหู่ ซึ่งผู้เขียนจะชี้ให้เห็นในวิทยานิพนธ์ต่อไป

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

²³ เรื่องเดียวกัน.

นอกจากนั้น ตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นในหัวข้อความสำคัญและที่มาของปัญหา การปรับนิยามความเป็นจีนนั้น สัมพันธ์กับการมองตัวตน มองเอกลักษณ์ของตนเอง ความเป็นตัวตนนี้ หรือที่เรียกในทางสังคมศาสตร์ อัตลักษณ์ มีสองความหมาย คือ ความหมายแรก เป็นการนิยามพวกเราว่าเหมือนกันอย่างไร และความหมายที่สอง การอธิบายว่าพวกเขาแตกต่างจากเราอย่างไร²⁴ ประเด็นอัตลักษณ์นี้ ได้ถูกใช้อย่างแพร่หลายโดยนักทฤษฎีทางจิตวิเคราะห์ ผู้ที่ใช้เป็นคนแรกคือ Erik H. Erikson แต่เป็นไปในลักษณะเฉพาะบุคคลที่เกิดสำนึกต่อความเป็นตัวตน แต่เมื่อ อัตลักษณ์ถูกใช้โดยนักมานุษยวิทยา ความเป็นตัวตนถูกพิจารณาด้วยเงื่อนไขที่เน้นไปใน ด้านบริบททางสังคมและวัฒนธรรมมากขึ้น (individual's social and cultural surrounding) กลุ่มงานที่เด่นคือ งานของนักคิดสกุล Phenomenology ซึ่งเชื่อว่ามนุษย์ไม่สามารถรับรู้ "ความจริง" (Truth) ของโลกภายนอกได้โดยตรง แต่ต้องรับรู้ผ่านกระบวนการรับรู้ของมนุษย์ซึ่งผ่านการหล่อหลอมโดยกระบวนการทางสังคม²⁵ ดังเช่น งานของ Thomas Luckmann กับ Peter Berger ที่อ้างข้างต้นและนักคิดกลุ่ม Postmodernism เมื่อผู้เขียนได้อ่านงานศึกษาเหล่านี้ มีบางประเด็นได้กล่าวถึงข้อโต้แย้งระหว่างกลุ่ม Essentialist กับ Non - Essentialist โดยกลุ่มแรกเห็นว่า ความเป็นตัวตนเป็นสิ่งที่ตายตัว แต่กลุ่มหลังเห็นว่า เป็นสิ่งที่มีขอบเขตเลื่อนไหลได้ ไม่หยุดนิ่งตายตัว การนิยามความเป็นตัวตนหรือกลุ่มของพวกเรา เป็นกระบวนการที่ไม่สิ้นสุด เป็นผู้นิยาม หรือถูกนิยามไปพร้อมๆกัน ผู้เขียน จึงเลือกที่จะมอง นิยามความเป็น "พวกเราชาวจีน" ในฐานะที่เป็นกระบวนการไม่สิ้นสุด มีการปรับเปลี่ยนตลอดเวลา โดยถูกนิยามและนิยามตนเองไปพร้อมกัน

2. องค์ความรู้เกี่ยวกับชาวจีนในประเทศไทย

สำหรับหัวข้อนี้ ผู้เขียนได้แบ่งกลุ่มงานเขียนออกเป็นประเด็นๆ และไม่ได้หมายความว่าแต่ละประเด็นจะไม่เกี่ยวข้องกัน เพื่อความสะดวกในการจัดเป็นหัวข้อ ผู้เขียนจำเป็นต้องตัดความบางประการออกไปบ้าง หากสามารถอ้างอิงได้ในประเด็นอื่นๆ ที่ใกล้เคียง

²⁴ รายละเอียดใน Kathryn Woodward, (ed.), *Identity and Difference* (London: Sage, 1997) และ Alan Bernard and Jonathan Spencer, (eds.), *Encyclopedia of Culture Anthropology* (New York: Routledge, 1998).

²⁵ อภิญา เฟื่องฟูสกุล, "กระบวนการสร้าง "ความรู้เกี่ยวกับความเป็นจริงทางสังคม", *วารสารร่วมพฤษภ*, ปี 6 ฉบับ 21 (เม.ย.-มิ.ย.) 2530.

ชาวจีนในประเทศไทย

มีงานศึกษา บทความทางวิชาการมากมายที่กล่าวถึง ชาวจีนในประเทศไทย ที่เขียนโดยนักวิชาการไทย และนักวิชาการต่างประเทศ สำหรับหัวข้อนี้ ผู้เขียนจะแบ่งงานต่างๆ ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มงานที่ศึกษาชาวจีนในประเทศไทยในด้านต่างๆ ที่ไม่ได้ใช้ Historical Approach กับกลุ่มงานศึกษาชาวจีนในประเทศไทย ที่ใช้ Historical Approach²⁶

กลุ่มที่ 1 ได้แก่ งานศึกษาชาวจีนในประเทศไทยที่ไม่ใช้ Historical Approach การศึกษาลักษณะด้านต่างๆ ของชาวจีน เช่น ศึกษาความเชื่อ ขนบประเพณี พิธีกรรม วัฒนธรรม การแต่งกาย อาหาร มีการตีพิมพ์เผยแพร่ออกมามากมาย สามารถหาอ่านได้ง่าย เป็นงานศึกษาที่มุ่งให้ข้อมูลแก่ผู้อ่านที่มีข้อมูลมาก่อนข้างหลากหลาย เช่น

ด้านศาสนา ความเชื่อของชาวจีน เป็นการศึกษาหาข้อมูลทั้ง ความเชื่อและศาสนาที่คนจีนยึดถือ แสดงออก ตัวอย่างของหนังสือในกลุ่มนี้ได้แก่หนังสือเรื่อง ความเชื่อชาวจีน²⁷, ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมของชุมชนชาวจีน, เถาอุกง เทพเจ้าแห่งการค้าขายของจีน²⁸, ประวัติวัฒนธรรมจีน²⁹ เป็นต้น และสำหรับงานที่เด่นในด้านนี้ ที่ได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากเกี่ยวกับการค้นคว้าข้อมูลที่ละเอียดและค่อนข้างแม่นยำครบถ้วนในเรื่อง ประเพณีวัฒนธรรมพิธีกรรมความเชื่อของคนจีนในประเทศไทย ได้แก่งานของ จิตรา ก่อมนันทเกียรติเช่นเรื่องความรู้เรื่องจีนจากผู้เฒ่า, บ่วง ลือ อยู่ และ ดิ่ง หนึ่ง เกีย เป็นต้น

ด้านการจัดตั้งทางสังคม เป็นงานที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการรวมตัวกันเป็นสมาคม ชมรม ที่มาของแซ่ หรือวงศ์ตระกูล ตัวอย่างของงานในกลุ่มนี้ได้แก่หนังสือเรื่อง สืบกำเนิด 225 แซ่เท่าที่พบ

²⁶ วิธีการทางประวัติศาสตร์.

²⁷ พริมา บรมพิลิต, หยกแดง แปล, โชติช่วง นาคอน บรรณาธิการ, ความเชื่อชาวจีน (กรุงเทพฯ: พิมพ์วาด, 2532).

²⁸ พิรยุทธ สุเทพศิริ, เถาอุกงเทพเจ้าแห่งการค้าขายของจีน (กรุงเทพฯ: สร้อยทอง, 2540).

²⁹ ล. เสถียรสุด, ประวัติวัฒนธรรมจีน, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ก. ไก่, 2529).

เห็นในเมืองไทย³⁰, คน แซ่เต๋ , คน แซ่กวน³¹ เป็นต้น นอกจากนั้น ยังมีหนังสือที่ออกเป็นที่ระลึกแก่ระบบชีวิตของชาวจีน หนังสืออนุสรณ์วันครบรอบแซ่ชิต หรือหนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศ พ

ด้านภาษา เป็นงานที่มุ่งแนะนำให้รู้จัก ภาษิตจีน หรือวิธีการเรียนภาษาจีน ไวยากรณ์จีนเช่น หนังสือเรื่อง การศึกษาการใช้คำลักษณะนามของชาวจีนแต่จิวในประเทศไทย,หรือเรื่องพฤติกรรมสื่อสาร เป็นต้น

ด้านสถิติ เป็นงานสำรวจจำนวนชาวจีนในประเทศไทย ซึ่งปัจจุบัน การแยกว่าใครเป็นจีนหรือไทยอย่างเป็นทางการค่อนข้างสำรวจได้ยากแล้ว จะมีแต่ข้อมูลสถิติของจีนที่ถือใบสัญชาติต่างดาวเท่านั้นที่พอจะสำรวจได้ ซึ่งก็มักเป็นการสำรวจโดย สถานีตำรวจในท้องถิ่นนั้น หรือโดยเทศบาลเมืองนั้น ๆ

กลุ่มที่ 2 คืองานศึกษาชาวจีนในประเทศไทย ที่ใช้ Historical Approach งานกลุ่มนี้เป็นงานที่ผ่านการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและเรียบเรียงโดยศึกษาปรากฏการณ์โดยพิจารณา การเปลี่ยนแปลงของเวลาและพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ พอที่จะแบ่งได้ตามลักษณะเน้นของการศึกษากว้าง ๆ ดังนี้

งานการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมา ของชาวจีนในประเทศไทย และเรื่องราวอื่น โดยกว้าง เช่น ชาวจีนในประเทศไทย³² ที่ขจัดภัย บุษยพัฒน์ เป็นผู้รวบรวม หรือเรื่อง ชาวจีนแต่จิวในประเทศไทย และในภูมิภาคที่เฉาซัน สมัยที่สอง ทำเรือซานโถว ค.ศ. 1860 -1949 (พ.ศ.2403-2492)³³ งานในกลุ่มนี้มักเป็นงานที่พูดถึงชาวจีนว่าอพยพมาอย่างไร ทำอะไรบ้าง ซึ่งเป็นเรื่องราวที่มาของชาวจีนโดยกว้าง

งานการศึกษามิชนิคมของชาวจีน ที่มีต่อรัฐ เป็นการพูดโดยยี้คว่าชาวจีนเป็นปัจจัยสำคัญในการเปลี่ยนแปลง และมีบทบาทมากในด้านต่าง ๆ งานในกลุ่มนี้เช่น บทบาทชาวจีนในประเทศไทย

³⁰ บุญศักดิ์ แสงระวี, สืบคำนิเวศ 225 แซ่ (เท่าที่พบเห็นในเมืองไทย)(กรุงเทพฯ : อักษรวัฒนา,2535)

³¹ จอนงวน, คนแซ่กวน (กรุงเทพฯ : วิหัต, 2522).

³² ขจัดภัย บุษยพัฒน์,ชาวจีนในประเทศไทย (พระนคร : แพรวพิทยา,2517).

³³ สุภางศ์ จันทวานิช และคณะ, ชาวจีนแต่จิวในประเทศไทยและในภูมิภาคเฉาซัน : รายงานการวิจัย (กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534).

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว³⁴ ของ พลกุล อังกินันท์ หรือวิทยานิพนธ์ของ มัลลิกา เรื่องระพี เรื่อง บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคมและศิลปกรรมไทยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์³⁵

งานการศึกษาที่ศึกษาการเมืองของชาวจีนในประเทศไทย มุ่งที่ศึกษาการเมืองในของชาวจีนในประเทศไทย ที่ส่งผลทั้งในกลุ่มจีนเอง หรือส่งผลกระทบต่อรัฐ เช่นงานศึกษาถึง อั้งยี่ สมาคมลับหรือ ขบวนการชาตินิยมจีนในเมืองไทย งานในกลุ่มนี้ที่น่าสนใจ เช่น การเมืองจีนสยาม : การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนโพ้นทะเล ค.ศ. 1924 - 1941³⁶ โดยเอจิ มูราชิม่า สำหรับงานชิ้นนี้ส่วนที่น่าสนใจอยู่ที่ บทบรรณาธิการ ของวรศักดิ์ มหัทธโนบล ที่กล่าวว่า กระบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของจีน เป็นเพราะความผูกพันในความเป็นจีนอย่างเหนียวแน่น แต่อย่างไรก็ตาม วรศักดิ์ เห็นว่าจีนสยามผูกพันกับความเป็นไทยมาก และความเป็นไทยในสมัยนั้นก็มีค่าไรมากกว่าความเป็นจีน จีนสยามจึงได้ปรับรูปแบบของตนให้มีความเป็นไทย และแม้จะมีความเป็นไทย และแม้จะมีการพยายามรักษาความเป็นจีนของตนเอาไว้แต่ก็มีข้อจำกัด และล้มเหลวในการขยายอำนาจความเป็นจีนให้คนรุ่นหลัง จนวรศักดิ์คิดว่าความเป็นจีนจะสลายไปในที่สุด เหลือแต่ร่องรอยทางวัฒนธรรมเท่านั้น ผู้เขียนคิดว่า ความเห็นของวรศักดิ์ ก็เป็นสิ่งที่พิสูจน์ว่าเป็นจริงหรือไม่เมื่อทำการศึกษาคือต่อไป

งานการศึกษาที่เน้นนโยบายรัฐที่มีต่อชาวจีน ในด้านต่างๆ งานศึกษากลุ่มนี้มีเป็นจำนวนมาก เช่น นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, การใช้แรงงานของชาวจีนในสังคมไทย ของวิยะดา ทองมิตร, ผูกปี : การจัดเก็บเงินค่าแรงแทน

³⁴ พลกุล อังกินันท์, บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พิมพ์ครั้งที่ 3.

³⁵ มัลลิกา เรื่องระพี, "บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจสังคมและศิลปกรรมไทย สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์", วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.

³⁶ เอจิ มูราชิม่า, วรศักดิ์ มหัทธโนบล แปลและบรรณาธิการ, การเมืองจีนสยาม การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย ค.ศ. 1925-1941 (กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539).

การเกณฑ์แรงงานจากคนจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยศรศักดิ์ ชุตสวัสดิ์³⁷ นโยบายรัฐที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย (พ.ศ. 2475–2500) ของภูวดล ทรงประเสริฐ³⁸

งานเขียนเหล่านี้ ผู้เขียนจะได้ประโยชน์จากการศึกษาชาวจีนในสายตาของรัฐ โดยอาศัยข้อมูลชั้นต้น หรือข้อมูลพื้นฐานที่ปรากฏในงานเหล่านี้ และนำเสนอข้อโต้แย้งระดับหนึ่ง เพราะเป็นงานระดับวิทยานิพนธ์หลายชิ้น ผ่านการวิเคราะห์ ข้อมูลทั้งชั้นต้นชั้นรองมากพอสมควร

งานศึกษาที่เน้นพิธีกรรม งานในกลุ่มนี้ส่วนมากเป็นงานในด้านสังคมศาสตร์ และมานุษยวิทยา เป็นงานที่มุ่งวิเคราะห์ความหมายแฝงในพิธีกรรม การแสดงออกซึ่งตัวตนของชาวจีนผ่านพิธีกรรม เช่น วิทยานิพนธ์ของยุทธนา วรณปิติกุล เรื่อง พิธีกรรมกินเจในสังคมชาวจีนภาคใต้ กรณีชาวจีนใน อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา³⁹ ซึ่งเป็นงานในสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

งานศึกษาที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนในประเทศไทย กับกลุ่มอื่น เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพของดาวัตตรี ทัททะสุด เป็นต้น จากการสำรวจพบว่ามีหนังสือและโดยเฉพาะอย่างยิ่งบทความอีกหลายเรื่อง ที่แสดงความคิดเห็นและวิเคราะห์ข้อมูลของชาวจีนในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี เช่น บทความของนิธิ เอียวศรีวงศ์ เรื่อง “เจ๊ก ในวัฒนธรรมไทย” โดยนิธิ เอียวศรีวงศ์⁴⁰ บทความเรื่อง “บทบาทของคนจีนในการประมูลภาษีอากร”⁴¹ โดยณรงค์ พ่วงพิศ หรือแม้แต่ เรื่อง “ภาษีผูกปีจีน”⁴² โดยชลิต หงสกุล เป็นต้น

³⁷ ศรศักดิ์ ชุตสวัสดิ์, “ผูกปี : การจัดเก็บเงินค่าแรงงานเกณฑ์แรงงานจากคนจีนในสมัยรัตนโกสินทร์”, วิทยานิพนธ์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

³⁸ ภูวดล ทรงประเสริฐ, “นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย (พ.ศ. 2475-2500)”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

³⁹ ยุทธนา วรณปิติกุล, “พิธีกรรมกินเจในสังคมชาวจีนภาคใต้ : กรณีชาวจีนใน อ. ตะกั่วป่า จ. พังงา”, วิทยานิพนธ์ สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

⁴⁰ นिति เอียวศรีวงศ์, “เจ๊กในวัฒนธรรมไทย”, มติชนสุดสัปดาห์ (2540) : ฉบับวันที่ 18 กรกฎาคม.

⁴¹ ณรงค์ พ่วงพิศ, “บทบาทของคนจีนในการประมูลภาษีอากร”, วารสารธรรมศาสตร์, (ตุลาคม 2518 - มกราคม 2519).

⁴² ชลิต หงสกุล, “ภาษีผูกปีจีน”, สรรพากรศาสตร์ (2525): 5.

3. องค์ความรู้เกี่ยวกับ พิชญโลก และ ชาวจีนในพิชญโลก

พื้นที่ที่ใช้สำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ผู้เขียนจะกล่าวถึงสถานะของพิชญโลกตามช่วงเวลาที่ผ่านมาดังนี้

พิษณุโลกในสมัยสุโขทัยและอยุธยา มีฐานะที่แปรเปลี่ยนสถานะทางการเมืองไปตลอดเวลาแล้วแต่ว่า ศูนย์อำนาจใด จะสามารถแผ่อำนาจมาได้ บางครั้งตกอยู่ใต้อิทธิพล สุโขทัย เมื่อสุโขทัยอ่อนแรงลงไป ก็อยู่ภายใต้อิทธิพลของพม่าบ้าง ความสำคัญของพิชญโลกที่มีต่อเมืองเหล่านั้นก็เป็นไปในด้านยุทธศาสตร์ บ้าง เศรษฐกิจบ้าง ต่อมาพิษณุโลกในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ หลังจากผ่านศึกอะแซหุ่นก็แล้ว ก็ลดความสำคัญในด้านยุทธศาสตร์ลง แต่ยังมีบทบาทสำคัญอยู่ในเรื่องเศรษฐกิจ พิชญโลกเป็นดินแดนที่มีการอยู่ร่วมกันของเชื้อชาติที่เจอความเปลี่ยนแปลงของชีวิตจากภัยสงครามมากมาย ไม่ว่าจะเป็นชาวลาวโซ่ง ลาวล้านช้าง ญวน มอญ หรือกลุ่มอื่น เช่น จีน อเมริกัน อินเดีย ปากีสถาน จวบจนสมัยรัชกาลที่ 5 การปกครองแบบมณฑลของพิชญโลก ส่งผลแก่การเพิ่มพูนความผูกพันระหว่างส่วนกลางกับพิชญโลก และจนกระทั่งรวมเป็นส่วนหนึ่งของชาติในกระบวนการสร้างชาติของรัฐ

สำหรับงานที่ศึกษาประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก มีดังนี้

ด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์พิษณุโลกในยุคสุโขทัย งานที่ศึกษาที่เด่นได้แก่ เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย⁴³ และ โบราณคดีนครไทย ของศรีศักร วัลลิโภดม, พิชญโลกกับอาณาจักรสุโขทัย โดยประเสริฐ ณ นคร และ พลิกประวัติศาสตร์แคว้นสุโขทัย⁴⁴ โดยธิดา สาระยา งานในกลุ่มนี้เป็นงานที่พูดถึงประวัติศาสตร์ของพิชญโลกสมัยโบราณที่มุ่งตีความหลักฐานจาก จารึก โบราณวัตถุ โบราณสถาน

ด้านสังคม ได้แก่ ประวัติศาสตร์สังคมเมืองพิษณุโลก พ.ศ. 2475 - 2503⁴⁵ โดยจิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ และการตั้งถิ่นฐานชุมชนมุสลิมจังหวัดพิษณุโลก⁴⁶ ของวิริยา น้อยวงศ์ เป็นต้น

⁴³ ศรีศักร วัลลิโภดม, เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย : รายงานการวิจัย(กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532).

⁴⁴ ธิดา สาระยาและคณะ, สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ, พลิกประวัติศาสตร์แคว้นสุโขทัย.(กรุงเทพฯ : มติชน, 2540).

⁴⁵ จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ, ประวัติศาสตร์และสังคมเมืองพิษณุโลก พ.ศ. 2475-2503 : รายงานการวิจัย (พิษณุโลก : แผนกเอกสารการพิมพ์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2543), พิมพ์ครั้งที่ 3.

ด้านความเชื่อและชาติพันธุ์ ได้แก่ ลักษณะทางวัฒนธรรม ความเชื่อและชาติพันธุ์ ภาคเหนือตอนล่าง” โดยขวัญเมือง จันทโรจณี ขวัญเมือง ได้แบ่งกลุ่มทางสังคมของพิษณุโลก ออกเป็น สองกลุ่ม กลุ่มแรกคือ กลุ่มที่ราบลุ่มแม่น้ำ ประกอบด้วยกลุ่มที่ราบลุ่มแม่น้ำน่าน และกลุ่มที่ราบลุ่มแม่น้ำยม กลุ่มที่สองคือ กลุ่มวัฒนธรรมสยาม

ซึ่งพื้นที่ศึกษาในวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ผู้เขียนเลือกที่จะศึกษา กลุ่มสังคมกลุ่มแรก คือ กลุ่มที่ราบลุ่มแม่น้ำ โดยเน้นกลุ่มที่ราบลุ่มแม่น้ำน่าน ที่พูดสำเนียงอยุธยา ตั้งชุมชนอยู่ในเขตที่ราบลุ่มสองฝั่งแม่น้ำน่านในเขตอำเภอเมือง และนอกจากนั้นกลุ่มดังกล่าวยังเป็นกลุ่มวัฒนธรรมสยาม ซึ่งจะดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางกลุ่มวัฒนธรรมอื่น เช่น กลุ่มวัฒนธรรมเวียงจันทน์ อันอยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านเช่นกัน เป็นต้น

ด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจเมืองพิษณุโลก มีผู้ศึกษาไว้อย่างค่อนข้างละเอียด ตามเรื่อง เรื่องแรกคือ วิทยานิพนธ์ของขวัญเมือง จันทโรจณี เรื่อง ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของหัวเมืองฝ่ายเหนือ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 – 2394)⁴⁶ ซึ่งอธิบายความสำคัญของเศรษฐกิจเมืองพิษณุโลกที่มีต่อกรุงเทพในฐานะเมืองส่งถ่าย เรื่องที่สอง คือ วิทยานิพนธ์ ของ ศิริวรรณ น้อยเมือง เรื่องการปกครองมณฑลพิษณุโลกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2437–2453) ซึ่งเน้นไปที่นโยบายการเมืองการปกครองที่ก่อให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจ และเรื่องสุดท้ายคือ วิทยานิพนธ์ เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ของภาคเหนือตอนล่าง ในช่วง พ.ศ. 2448–2484⁴⁷ ของสุภาพรรณ ขอบผล เสนอให้เห็นภาพเศรษฐกิจเมืองพิษณุโลกในฐานะเมืองในภาคเหนือตอนล่าง ที่เปลี่ยนแปลงเพราะระบบเทศบาลและรถไฟ จนทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชน

⁴⁶ วิทยา น้อยวงศ์ นยางค์, “การตั้งถิ่นฐานของชุมชนมุสลิม จังหวัดพิษณุโลก” ใน ขวัญเมือง จันทโรจณี บรรณาธิการ, เอกสารสัมมนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือตอนล่าง (พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2539).

⁴⁷ ขวัญเมือง จันทโรจณี, “ลักษณะทางวัฒนธรรม ความเชื่อและชาติพันธุ์ ภาคเหนือตอนล่าง” ใน ขวัญเมือง จันทโรจณี บรรณาธิการ, เอกสารสัมมนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือตอนล่าง”.

⁴⁸ ขวัญเมือง จันทโรจณี, “ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของหัวเมืองฝ่ายเหนือในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325-2394)” ,วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

⁴⁹ สุภาพรรณ ขอบผล, “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของภาคเหนือตอนล่างในช่วงปี พ.ศ. 2448 – 2484” , วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.

เมือง แต่งงานหลังเสนอภาพพิชญโลก ในฐานะมณฑลพิชญโลกที่มีภาพรวมกับเมืองอีกหลายเมือง ในดินแดนแถบนี้ ซึ่งอาจมีบางจุดของเศรษฐกิจเมืองพิชญโลกซึ่งไม่ได้ปรากฏมาให้เห็น

อย่างไรก็ดี ทั้งสามงาน ชี้ให้เห็นพ้องกันว่า เศรษฐกิจของเมืองพิชญโลกนั้นเติบโตนับตั้งแต่ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เนื่องด้วยปัจจัยหลายประการเช่น ระบบเจ้าภาษีนายอากรที่กระตุ้นให้เกิดการหมุนเวียนของการค้าภายใน, ความเข้มแข็งของระบบราชการจากการปกครองระบอบมณฑล, การเข้ามาของรถไฟที่นำเอาวิธีการใหม่ในการคมนาคม เป็นต้น

ชาวจีนในเมืองพิชญโลก

ชาวจีนในพิชญโลก สันนิษฐานว่าได้ตั้งถิ่นฐานอยู่มานานแล้ว จำนวนชาวจีนในพิชญโลก ปรากฏให้เห็นเป็นหลักฐานทางราชการ ในราว พ.ศ.2377⁵⁰ แสดงให้เห็นการอาศัยอยู่ของชาวจีนในพิชญโลกถึง 1,112 คน และหากพิจารณาตามข้อมูลที่อ้างในงานศึกษาของ Skinner ว่า พิชญโลก เป็นเมืองหนึ่งที่มีชาวจีนหลังไหลเข้าไปอยู่มากมายโดยเฉพาะชาวจีนไหหลำเป็นกลุ่มแรก⁵¹ จนกระทั่งหลังจากที่รถไฟสายเหนือถึงสถานีพิชญโลก และเชิงใหม่ตามลำดับ กลุ่มจีน กวางตุ้งและแต้จิ๋วก็เพิ่มขึ้น ชาวจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นเจ้าภาษีนายอากรเป็นจำนวนมาก นอกนั้นก็ทำการเกษตร เป็นแรงงานรับจ้าง และเมื่อเศรษฐกิจแบบเงินตรา เริ่มขยายตัว ชาวจีนหลายรายก็เป็นนายหน้า เป็นนายทุน เป็นพ่อค้าตามแต่จะถนัดในทางใด สถานะของชาวจีนในช่วงนี้ นับว่ามีความสัมพันธ์อันดี กับชาวบ้านหรือแม้แต่กับคนชั้นสูง มีหลักฐานว่า คหบดีชาวจีนได้รับบริจาคเงินเพื่อสาธารณะกุศลมากมาย⁵² สำหรับด้านเศรษฐกิจของชาวจีนในงานของ ขวัญเมือง จันทโรจน์ ก็ได้กล่าวว่า ชาวจีนในพิชญโลก อาศัยระบบการจัดเก็บรายได้และนโยบายการปกครอง หาโอกาสในการแสวงหาประโยชน์และร่ำรวยเป็นจำนวนมาก แต่ก็มีเป็นจำนวนไม่น้อยที่ประสบชะตากรรมต้องกลายเป็นโจรหรือยาจกจนเช่นกัน

เราสามารถแบ่งการเข้ามาของชาวจีนในพิชญโลกได้เป็นระยะดังนี้

⁵⁰ จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3, จ.ศ. 1197, เลขที่ 52 บัญชีส่งเงินปีและผูกปี.

⁵¹ สกีนเนอร์ จี วิลเลียม, พรวณี จัตรพลรัตน์ แปล, สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, หน้า 87.

⁵² หาญชัย สงวนให้, ประวัติศาสตร์เมืองพิชญโลก, (พิชญโลก : ม.ป.ท., 2541), หน้า 76.

(1) จีนในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (2325-2475) เป็นชาวจีนที่ใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางชาวเมืองพิษณุโลกที่ประกอบไปด้วยไทย ลาว เขมร ญวน ฝรั่งเศส มีการปฏิสัมพันธ์ ร่วมมือหรือขัดแย้งบ้างด้วยเหตุผลในเชิงปัจเจก

(2) จีนหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จนถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง(2475-2484) ยังคงมีความผูกพันกับประเทศจีนอยู่ มีการอพยพเข้าและอพยพออก หลังสงครามจีน ญี่ปุ่น กระบวนการกักกันตั้ง มีส่วนส่งเสริมให้เกิดความผูกพันต่อประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ และเริ่มมีการจดบันทึกจำนวนผู้ถือสัญชาติต่างด้าวในอำเภอเมืองพิษณุโลกแล้วในปี พ.ศ. 2480 ต่อมาในปี 2484 มีการอพยพชาวจีนจากภาคเหนือครั้งใหญ่ มีอพยพเข้ามาที่จังหวัดพิษณุโลกเป็นจำนวนมาก

(3) จีนระหว่างสงครามโลกครั้งที่ สองจนถึงหมดสิ้นสมัยการปกครองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (2484-2506) จีนในรุ่นนี้ผูกพันกับเมืองไทยมากขึ้น ได้รับผลกระทบเป็นอย่างมากจากนโยบายชาตินิยมของรัฐบาลไทย⁵³

สำหรับงานศึกษารุ่นนี้ ผู้เขียนเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็นจีนระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และมีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาที่ชาตินิยมมีบทบาทต่อตัวเขา ผู้ให้ข้อมูล ต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ตรง ดำรงชีวิตอยู่ในช่วงการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และ ในช่วงของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อายุประมาณ 90 ปี เป็นอย่างมาก และ 60 ปีเป็นอย่างน้อยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยบุคคลที่หลากหลายในสถานภาพทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง หรือ ด้านอื่น ๆ นอกจากนั้นยังได้ให้รายละเอียดเพิ่มเติม ได้แก่ลูกหลานผู้มีเชื้อสายจีนหรือผู้ที่มีความรู้ในข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งต้องมีอายุอย่างน้อย 15 ปี ขึ้นไป จากการสำรวจ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีคุณสมบัติดังกล่าว ยังมีชีวิตอยู่เป็นจำนวนมาก มีทั้งผู้ถือสัญชาติต่างด้าวอยู่ และมีจำนวนไม่น้อยที่มีสัญชาติไทยตามพระราชบัญญัติสัญชาติ สำหรับผู้ถือสัญชาติต่างด้าวในปัจจุบัน มีจำนวน 849 คน แบ่งเป็นชาย 582 คน หญิง 267 คน ซึ่งเป็นจำนวนปัจจุบันที่เริ่มนับผู้ที่เริ่มนับผู้ที่จดทะเบียนครั้งแรก ใน พ.ศ. 2480 และ ผู้ที่จดทะเบียนคนสุดท้ายใน พ.ศ. 2505⁵⁴

สำหรับปัจจุบันสภาพสังคมของผู้มีเชื้อสายจีนในอำเภอเมือง พิษณุโลก ก่อนข้างเอื้อต่อการศึกษา เพราะความแน่นอนหนาในการรวมกลุ่มไม่นับว่าหนาแน่น หรือแยกออกไปต่างหาก แต่รวม

⁵³ คำโครงในการแบ่งกลุ่มมาจาก งานของ ขจิตถัย บุรุษพัฒน์และเกษียร เตชะพีระ.

⁵⁴ ข้อมูลจาก แผนกต่างด้าว สถานีตำรวจภูธร อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก.

กลุ่มกันอย่างหลวมๆ กลุ่มภาษาต่างๆ ในพิษณุโลก มี 5 กลุ่มด้วยกัน คือ แต้จิ๋ว ไหหลำ และ กวางตุ้ง สกเกี้ยน กระจายตัวกันอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ในชุมชนริมฝั่งแม่น้ำน่าน จนถึงรอบสองทางรถไฟ มีศาลเจ้าของชาวจีน อยู่ร่วมกับวัดของศาสนาพุทธ โบสถ์ของศาสนาคริสต์ ทั้งแบบคาทอลิก และ โปรเตสแตนต์ มัสยิดของอิสลาม นอกจากนั้น ยังมีการจัดตั้งสมาคม และชมรม ประมาณ 25 กลุ่ม ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นกลุ่มภาษา กลุ่มตระกูล กลุ่มบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ กลุ่มวัฒนธรรม กลุ่มประกอบพิธีกรรม กลุ่มการค้า สำหรับด้านการศึกษา มีโรงเรียนจีน ตั้งอยู่ใจกลางพื้นที่ศึกษาอีกด้วย

ชาวจีนผู้ที่มีบทบาทมากในอำเภอเมือง ช่วงระยะรัชกาลที่ 5-6 และมีชีวิตอยู่จนกระทั่งเปลี่ยนแปลงการปกครองในพ.ศ. 2475 มีอยู่ด้วยกัน 4 คน คือ หลวงวิจารณ์ภัยกิจ (2410 – 2485) ขุนศรีพานิช (2421 – 2480) ขุนกิติกรพานิช (2524 – 2501) และขุนสุทธาชีพรัง (2417 – 2482) ซึ่งต่อมาลูกหลานของท่านทั้งสี่ ยังคงมีบทบาทอยู่ในสังคมเมืองพิษณุโลก แม้จะไม่เท่าสมัยก่อน

นอกจากนั้น ชาวจีนที่เป็นลูกจีน และอพยพเข้ามาช่วงหลัง ตามญาติที่มาลงหลักปักฐานที่พิษณุโลกก่อน ก็ค่อย ๆ ตามมา มีการเกิดขึ้นของสถาบันสอนภาษาจีน นั่นก็คือ โรงเรียนเซหมินในปี พ.ศ.2464 , การเกิดขึ้นของสมาคมจีนใน พ.ศ.2490 และสมาคมไหหลำภาคเหนือแห่งประเทศไทยใน พ.ศ. 2488.

สำหรับงานศึกษาที่เคยมีผู้ศึกษาชุมชนชาวจีนในพิษณุโลกและอาศัยข้อมูลจากการสัมภาษณ์เป็นหลักนั้น มีอยู่ 2 งานด้วยกัน ซึ่งเป็นงานศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมทั้งสองงาน เรื่องแรกคือ งานศึกษา วรรณกรรมประกอบประเพณีลุยไฟของชาวจีนไหหลำในจังหวัดพิษณุโลก : การวิเคราะห์ในแนวหน้าที่นิยม⁵⁵ ของ อมรรัตน์ ชัยรัตน์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการวิเคราะห์พิธีกรรมการลุยไฟของชาวจีนไหหลำในพิษณุโลก และงานศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมของชาวจีนกลุ่มภาษาต่างๆ ในจังหวัดพิษณุโลก⁵⁶ ของประภาวดี จตุวิริยะพรชัย ทั้งสองชิ้นเป็นงานที่ใช้ข้อมูลในการสัมภาษณ์พอสมควร โดยงานหลังเพิ่มเติมในการใช้แบบสอบถามและเก็บข้อมูลทางสถิติ ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่าความเชื่อทางพิธีกรรมของคนในจังหวัดพิษณุโลกนั้น มีลักษณะที่แตกต่างกันไป แล้วแต่กลุ่มภาษา หรือ ช่วงอายุ ประโยชน์ที่ได้รับจึงเป็นข้อสังเกตเกี่ยวกับพิธีกรรมของชาวจีนบางประการ

⁵⁵ อมรรัตน์ ชัยรัตน์, "วรรณกรรมประกอบประเพณีลุยไฟของชาวจีนไหหลำในจังหวัดพิษณุโลก : การวิเคราะห์ในแนวหน้าที่นิยม", ปรินญาณพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2531.

⁵⁶ ประภาวดี จตุวิริยะพรชัย, "ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวจีนกลุ่มภาษาต่างๆ ในจังหวัดพิษณุโลก" วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2538.

วิธีการดำเนินงาน

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) และถ่ายทอดในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยเน้นไปในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสังเกตการณ์ การเข้าร่วมกิจกรรมก็เป็นส่วนหนึ่ง ซึ่งจะให้ทั้งข้อมูลในส่วนลึก และ ส่วนบริบท ประกอบกับ การอ่านข้อมูลในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นเอกสารราชการ บันทึก เอกสาร อนุสรณ์ในวาระต่างๆ รูปภาพเก่า รายงานผลการวิจัยหรือ วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ พยายามที่จะศึกษาประวัติศาสตร์ของชาวจีนในประเทศไทย จากในฐานอก จากแง่มุมอื่นนอกเหนือจากการมองว่า ชาวจีนเป็นปัจจัยสำคัญของการเปลี่ยนแปลง การมองเช่นนี้ เป็นการศึกษาจีนภายในท้องถิ่น ท่ามกลางการดำรงอยู่ในบริบทของสังคมไทยจริง เพื่อนำไปสู่ ความเข้าใจในกระบวนการนิยามความเป็นจีนภายใต้แนวคิด ไทย - จีน แบบสุดขั้วได้ อย่างน้อยความ พยายามนี้ จะสามารถเสนอทิศทางการศึกษาประวัติศาสตร์ของ "คน" ที่ถูกระทบโดยรัฐ และในที่สุดจะนำไปสู่ความเข้าใจต่อ "เจ๊ก" ในสังคมไทยดียิ่งขึ้น.

บทที่ 2

จีนพิษณุโลก ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

นับตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาแตกในปี พุทธศักราช 2310 จวบจนกระทั่งการขึ้นครองราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกในพุทธศักราช 2325 สยามได้ปรับบทบาทในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม หรืออุดมการณ์รัฐ ทั้งนี้ เหตุผลหลักมาจาก ความพยายามที่จะฟื้นฟูราชอำนาจ ราชทรัพย์ และความรุ่งเรืองให้เหมือนดังเดิม

กลไกทางเศรษฐกิจ ถูกกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งในการฟื้นฟูดังกล่าว จากการศึกษาหลักฐานต่างๆชี้ให้เห็นค่อนข้างตรงกันว่า การส่งออกสินค้าไปยังประเทศจีน เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลัก โดยการส่งออกระยะแรกๆ นั้น เป็นการค้าเรือสำเภานำสินค้าขึ้นระวางบรรทุก หรือที่รู้จักกันว่าการแต่งสำเภาในระบบการค้าแบบราชบรรณาการ สินค้าที่ถูกนำไปขายส่วนใหญ่ เป็นสินค้าของป่าเป็นหลัก ต่อมาสินค้าที่ต้องผ่านกระบวนการผลิตเช่นสินค้าทางหัตถอุตสาหกรรม และสินค้าเกษตรเชิงพาณิชย์เริ่มมีสัดส่วนที่มากขึ้นสอดคล้องต่อสถานการณ์การค้าระหว่างประเทศในขณะนั้น¹

บทที่ 2 นี้ มุ่งอธิบายถึงพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ประกอบกับพื้นฐานทางด้านอื่นๆ ของสยามในขณะนั้น มีผลต่อมุมมองของรัฐที่มีต่อชาวจีนอย่างไร และในขณะเดียวกัน อธิบายความเข้าใจในบทบาทของคนของชาวจีน ซึ่งในวิทยานิพนธ์ เล่มนี้ เลือกศึกษา ชาวจีนในเมืองพิษณุโลก บทนี้จึงเป็นการอธิบายพื้นฐานของพิษณุโลก ในด้านต่างๆ ควบคู่กันไปกับเรื่องราวของชาวจีนในพิษณุโลกในสมัยนั้นที่สัมพันธ์อยู่กับพื้นฐานด้านต่างๆ ของพิษณุโลก

สภาพเศรษฐกิจและสังคมเมืองพิษณุโลกในสมัยต้นรัตนโกสินทร์

พิษณุโลกในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ นั้น อยู่ในกลุ่มดินแดนที่เรียกว่าหัวเมืองฝ่ายเหนือ ซึ่งจากการตรวจสอบของ ขวัญเมือง จันทโรจน์ พบว่า เป็นการเรียกโดยอำนาจรัฐส่วนกลาง ถึงดินแดนที่

¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ปากไก่และใบเรือ : ว่าด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์-วรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2527), บทที่ 3.

เคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสุโขทัย² ซึ่งต่อมาถูกผนวกเข้ากับอาณาจักรอยุธยาเมืองพิษณุโลก เป็นเมืองที่มีความสำคัญมาแต่โบราณ ในกฎหมายตราสามดวงได้ระบุถึงศักดินาของหัวเมืองฝ่ายเหนือ เมืองพิษณุโลกนั้น มีศักดิ์เป็นเมืองเอก³ นา 10,000 ⁴ ในสมัยรัตนโกสินทร์ พิษณุโลก เป็นเมืองที่มีเมืองขึ้น ถึง 15 หัวเมือง⁵

พิษณุโลกและดินแดนแถบใกล้เคียงนั้น ตามหลักฐานที่ปรากฏในคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรมและจดหมายเหตุลาอูแบร์ พบว่า มีความอุดมสมบูรณ์และมั่งคั่งด้วยทรัพยากรเป็นจำนวนมาก⁶ ความมั่งคั่งดังกล่าว มีที่มาจากหลายประการ ซึ่งแน่นอน เหตุผลหนึ่งเนื่องมาจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ ของป่า สัตว์ หรือผลิตผลจากการเกษตรกรรม

การมีพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ในดินแดนแถบพิษณุโลกและใกล้เคียง ย่อมหมายถึงการพร้อมไปด้วยของที่เกิดแต่ป่ามากมาย เช่น กล้วยไม้ น้ำรัก เร่ว แก่นสน บางสน กำยาน งาช้าง เป็นต้น⁷ ในพิษณุโลก สินค้าที่มีชื่อเสียงมากจนสามารถตั้งเป็นกองส่งขนาดใหญ่ ได้แก่ น้ำรัก ซึ่งน้ำรักนี้ ในบรรดาหัวเมืองฝ่ายเหนือด้วยกัน มีการตั้งกองที่พิษณุโลกนี้เพียงแห่งเดียว ดินแดนแถบพิษณุโลก และพื้นที่ใกล้เคียงมีชื่อเสียงในเรื่องของป่ามานาน ในสมัยอยุธยา⁸ มีรายงานของบาทหลวงชาว

² ขวัญเมือง จันทโรจณี, "ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของหัวเมืองฝ่ายเหนือในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325-239)", หน้า 7.

³ ตามบทพระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมืองนั้น พิษณุโลกเป็นเมืองที่เป็นเมืองเอก นา 10000 รองลงมาคือ เมืองสวรรคโลก เมืองสุโขทัย เมืองกำแพงเพชร เมืองเพชรบูรณ์ ที่ถูกระบุเป็นเมืองโท.

⁴ ขวัญเมือง จันทโรจณี, "ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของหัวเมืองฝ่ายเหนือในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325 - 2394)", หน้า 173 - 176.

⁵ เมืองขึ้นเมืองพิษณุโลกในขณะนั้น ได้แก่

เมืองศรีพริหม	เมืองด่านซ้าย	เมืองพรหมพิราม	เมืองเทพบุรี
เมืองนครป่าหมาก	เมืองตะนอม	เมืองชาติตระการ	เมืองชุมสอนลำแดง
เมืองชุมแสงสงคราม	เมืองนครชุม	เมืองนครไทย	เมืองไทยบุรี
เมืองภูคั้ง	เมืองคำ	เมืองไชยนาม	

⁶ พิษณุโลกและดินแดนแถบใกล้เคียงของพิษณุโลกนั้น จะชี้ในที่นี้ว่า คำว่าพิษณุโลกในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีพื้นที่ที่ครอบคลุมเมืองหลายเมืองที่ตั้งเช่นที่ระบุในเชิงอรรถที่ 5 ซึ่งมีความแตกต่างทั้งทางภูมิศาสตร์และห่างไกลกันมาก ปัจจุบัน หลายเมืองเป็นเมืองในพื้นที่ของเพชรบูรณ์ ลาว พิจิตร จึงได้ภาพของทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ แต่พื้นที่ที่ศึกษาเน้นในแถบเมือง ซึ่งปัจจุบันคือ อำเภอเมือง.

⁷ ขวัญเมือง จันทโรจณี, "ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของหัวเมืองฝ่ายเหนือในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325 - 2394)", หน้า182.

⁸ เรื่องเดียวกัน.

ฝรั่งเศส พุทธถึงสภาพสินค้าของป่าในพิษณุโลก ช่วงปี พ.ศ. 2228 – พ.ศ. 2229 ว่า มีนอแรด หนังสัตว์ป่า เช่นหนังควาย หนังวัวหนังเสือ นั้นแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ และมีผลิตภัณฑ์จากสัตว์ป่าที่มากมาย มีครั้ง ชีผึ้ง น้ำผึ้ง⁹ นอกจากนั้นในรายงานฉบับเดียวกันได้พูดถึง ข้าว อ้อย หัวหอม ยาสูบ ไม้ค่อเรือ ฝ้าย ที่เป็นสินค้าที่ต้องผ่านการผลิต แสดงว่า พิษณุโลก น่าจะได้มีการผลิตสินค้านี้ดังกล่าว หรือ เป็นจุดรับสินค้าดังกล่าว เช่น ยาสูบจากแถบเพชรบูรณ์

สำหรับป่าไม้ นั้น ดินแดนแถบนี้มีเนื้อที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ แม้เนื้อไม้จะไม่งามเท่าไม้ขอนที่ได้จากป่าแถบล้านนาหรือจากพิจัย แต่ก็นับว่ามีคุณภาพดีเป็นที่ต้องการ โดยเฉพาะไม้สักและไม้ตะแบก¹⁰ ในสมัยรัชกาลที่ 2 ได้มีการเกณฑ์ไพร่พลทำเสาพระเมรุ เมืองที่ถูกเกณฑ์ในหัวเมืองฝ่ายเหนือได้แก่ เมือง พิจัย สวรรคโลก สุโขทัย รวมถึงพิษณุโลกด้วย¹¹ ไม่เพียงแต่ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรอีกอย่างที่มีมากในพิษณุโลกคือ แร่เหล็ก และทองคำผุ่ย หรือทองคำผง มีผู้สันนิษฐานว่า แหล่งแร่เหล็กที่สำคัญในหัวเมืองฝ่ายเหนืออยู่ในบริเวณพิษณุโลกและเมืองชุม¹² ทรัพยากรเหล็กนี้ นับว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญ เป็นทรัพยากรแห่งอำนาจ ในสมัยอยุธยาพบว่า อยุธยามีความพยายามที่จะเข้าครองพิษณุโลก และกันอำนาจของรัฐสุโขทัย เพื่อที่จะกุมวัตถุคืบ แร่เหล็ก¹³ อันเป็นวัตถุดิบที่สำคัญในการผลิตอาวุธและยุทธปัจจัยอื่นๆ แร่อีกชนิดที่มีมากในพิษณุโลก แม้จะไม่เด่นเท่าที่มีในหัวเมืองอื่นๆเช่น หัวเมืองนครราชสีมา ก็คือทองคำผุ่ย หรือทองคำผง พิษณุโลกเอง มีหน้าที่ที่ต้องส่งส่วยทองให้ทางส่วนกลาง มีกองส่วยทอง 4 กอง ด้วยกัน¹⁴

นอกจากนั้น พิษณุโลกยังมีการเกษตรกรรมเช่นเดียวกับหัวเมืองอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นการปลูกอ้อย ถั่ว มะม่วง หอม กระเทียม แตงกวา เป็นต้น ตัวอย่างหนึ่งของการเกษตรกรรมในพิษณุโลกที่เป็นสินค้าออก ก็คือฝ้าย ในสมัยรัชกาลที่ 2 พิษณุโลกถูกเรียกเกณฑ์ฝ้าย ทำเป็นผ้าฝ้ายสีขาว 500 ผืน

⁹ เรื่องเดียวกัน โดยอ้างจาก Francois – Timoleon, Abbe de Choisy, *Journal du voyage de Siam fait en 1685 & 1686* (Par M.L.D.C. (Paris)1741 Edition),Page 522.

¹⁰ ขวัญเมือง จันทโรจณี, “ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของหัวเมืองฝ่ายเหนือในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น(พ.ศ.2325 – 2394)”, หน้า 20.

¹¹ จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3, จ.ศ. 1171-1173 หน้า 36.

¹² ขวัญเมือง จันทโรจณี, “ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของหัวเมืองฝ่ายเหนือในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น(พ.ศ.2325 – 2394)”, หน้า 290.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20 – 21.

¹⁴ ขวัญเมือง จันทโรจณี, “ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของหัวเมืองฝ่ายเหนือในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น(พ.ศ.2325 – 2394)”, หน้า 274.

นับว่าเป็นจำนวนมาก แม้ว่าจำนวนที่ถูกเรียกเกณฑ์นั้นจะเป็นรองลงมาจากหล่มสัก พิชัยเพชรบูรณ์¹⁵

เมื่อเราได้ทดลองสรุปกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่รัฐจะสามารถหารายได้จากพิษณุโลก ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พบข้อสังเกตต่างๆดังนี้ เมื่อพิจารณาจากจำนวนสินค้าของป่าแต่ละอย่างจะพบว่า ปัญหาของการพิจารณาจากงานศึกษาข้างต้นนั้น คือการที่เราไม่ทราบชัดเจนถึงทรัพยากรเมืองพิษณุโลกที่เป็นภาพกว้างและลึกกว่านี้ ความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าวเป็นภาพที่เกิดจากการรายงานทรัพยากรของหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งหมด ซึ่งการมองในลักษณะนี้ จะไม่พบเอกลักษณ์ทางเศรษฐกิจที่แท้จริงของแต่ละเมือง เนื่องจากแต่ละเมืองในหัวเมืองฝ่ายเหนือที่ขั้วเมืองศึกษา มีความแตกต่างของบริบทด้านต่างๆ มาก เพียงแค่ด้านภูมิประเทศ ก็แตกต่างกันมากเสียแล้ว

ในกรณีของพิษณุโลกนั้น แม้ว่าจะมีหลักฐานมากมายเกี่ยวกับความสมบูรณ์ของของป่า แต่เราพบความคลุมเครือหลายอย่างเช่น จำนวนกองส่วยที่ดั่งขึ้นมามาก แต่ปริมาณที่เก็บได้กลับน้อยกว่า บางเมืองที่มีจำนวนกองส่วยน้อยกว่า ดังปรากฏว่า กองส่วยน้ำฝั้นระหว่างพิษณุโลกกับกำแพงเพชรพิษณุโลกมีกองส่วยมากกว่า 1 เท่าตัวคือ 10 กอง แต่กลับได้ปริมาณน้อยกว่ากำแพงเพชร¹⁶ซึ่งมีจำนวนกองเพียง 5 กอง¹⁷ ผลผลิตที่พบในพิษณุโลกบางครั้งก็ไม่ได้มาจากแถบเมืองพิษณุโลกเอง แต่ได้จากเมืองขึ้นเมืองพิษณุโลก เช่นครั้ง ซึ่งกำเนิดมาจากหัวเมืองลาว เทือกเขาเพชรบูรณ์พิษณุโลกเป็นเพียงจุดรับครั้งจากเมืองด่านซ้าย และเมืองภูครั้งเท่านั้น¹⁸(เป็นจุดรับแลกเปลี่ยนครั้งในช่วง พ.ศ. 2370 เป็นต้นมาระยะหนึ่ง) หรือกรณีของไม้ขนสักร์ เมื่อเทียบกับพิชัยแล้ว ส่วนกลางเรียกเกณฑ์ส่วยไม้ขนสักร์จากพิชัยมากเกินกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนที่เรียกเกณฑ์ทั้งหมดทั่วหัวเมืองฝ่ายเหนือ¹⁹

ที่กล่าวมาข้างต้นเพียงเพื่อจะตั้งข้อสังเกตว่า สภาพความมั่งคั่งของพิษณุโลกตามที่อ้างในแต่ละหลักฐานนั้น ผู้เขียนว่าเป็นการมองจาก “ตลาด” จากใจกลางเมืองที่ติดลำนํ้ามากกว่า เพราะเมื่อผู้

¹⁵ สุภาพรรณ ขอมล, “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของภาคเหนือตอนล่างในช่วงปี พ.ศ. 2448 – 2484”, หน้า 44.

¹⁶ สาเหตุหนึ่งอาจเป็นเพราะ จำนวนเลกส่วยของแต่ละกองที่สังกัดพิษณุโลก ไม่ได้มีมากเท่าเลกส่วยแต่ละกองที่กำแพงเพชร ความลักลั่นในการจัดตั้งส่วยของรัฐมีอยู่ตลอด ทั่วดินแดนหัวเมืองฝ่ายเหนือ แต่น่าสังเกตว่า งานของขั้วเมือง จันทโรจณี จะกล่าวถึงพิษณุโลกในกรณีนี้มากที่สุด.

¹⁷ ขั้วเมือง จันทโรจณี, “ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของหัวเมืองฝ่ายเหนือในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 – 2394)”, หน้า 272.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 279 .

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 140 .

เขียนถูกต้องคำถามว่า แล้วเมืองพิษณุโลกทำเศรษฐกิจอะไร การเกษตรกรรมเอง เช่น ฝ้าย ยาสูบ ก็มีปริมาณผู้เพาะพันธุ์ไม่ได้ ไม่สักเทียบไม่ได้กับล้านนา การเพาะปลูกข้าว จริงๆ แล้ว ในสมัยรัตนโกสินทร์ นาตราแดงแถบอยุธยาที่มีความสำคัญกว่า

ผู้เขียนคิดว่า ทักษะของเมืองพิษณุโลก ไม่ได้อยู่ที่การผลิตหรือทรัพยากรที่มั่งคั่งในลักษณะที่โคเคน แต่เป็นเมืองที่เป็นศูนย์กลางของการซื้อขายแลกเปลี่ยนของป่าที่สำคัญมากเนื่องจากดินแดนโดยรอบสามารถผลิตสินค้าที่มีค่าและหลากหลาย พิษณุโลกจึงเป็นจุดที่สามารถแลกเปลี่ยนหรือแม้กระทั่ง เมื่อเศรษฐกิจแบบเงินตราแพร่หลาย “การจัดซื้อ” ก็เริ่มเข้ามาแทนที่ ลองจินตนาการว่า เมืองพิษณุโลกเป็นเมืองที่มีเมืองขึ้น หรือเมืองในบังคับที่ห่างไกลทางภูมิศาสตร์แต่มีทรัพยากรที่มั่งคั่งเช่นแถบเพชรบูรณ์หรือหัวเมืองลาว ประกอบกับความคาดหวังของรัฐส่วนกลางต่อพิษณุโลกว่าเป็นเมืองใหญ่จำเป็นจะต้องส่งส่วยของป่าเป็นปริมาณมาก พิษณุโลกจะมีการค้าขายแลกเปลี่ยนรวมถึงมีพ่อค้าภายในมากมายเพียงใด ซึ่งพ่อค้าภายในที่เข้าไปทำการซื้อขายแลกเปลี่ยน ทั้งด้วยจุดประสงค์ในการสะสมกำไรส่วนตัวหรือไม่ก็ตาม กลุ่มคนที่เหมาะสมที่สุด เพราะไม่ติดกับระบบไพร่ที่จะทำให้ออกเดินทางไปที่ต่างๆไม่สะดวก ก็คือ กลุ่มชาวจีนนั่นเอง ในความคิดของผู้เขียน กิจกรรมทางเศรษฐกิจหลักของเมืองพิษณุโลก น่าที่จะเน้นหนักไปในการจัดซื้อจัดหาสินค้าจากพื้นที่ป่ารอบๆ ในขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่เป็น “ตลาด” ที่มีประสิทธิภาพในการรวบรวมของป่า จากหลักฐานที่เราพบ ไม่ว่าจะเป็นของ เดอ ชัวซี ของขุนหลวงหาวิค²⁰ ล้วนแล้วแต่อธิบายสภาพ “ตลาด” ซึ่งน่าจะหมายถึง “ตลาดแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า” ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยของป่ามากมายที่น่าจะได้มาจากการจัดหา หรือซื้อขายแลกเปลี่ยน กับดินแดนรอบๆ ลาดูแบร์เอง เมื่อกล่าวถึงพิษณุโลกก็กล่าวว่า “เมืองนี้เป็นแหล่งค้าขายมาก”²¹

พิษณุโลกนั้นเป็นเมืองที่สามารถเข้าถึงได้หลายทาง เพราะมีเส้นทางคมนาคมทางน้ำ ทางบก ที่เป็นทางเดินเท้าและทางเกวียน มีหลักฐานพูดถึงการเดินทาง ไปตามแม่น้ำน่านที่ยังคงมีป่าทึบและมีโอกาสพบเห็นสัตว์ป่ามากมาย เช่น จระเข้ ช้าง ลิง²² การเดินทางทางน้ำเองก็ไม่ใช่ว่าจะสะดวกนัก ด้วยสภาพร่องน้ำที่ตื้น และริมฝั่งแม่น้ำก็มีลักษณะเป็นดินโคลน²³ เส้นทางทางน้ำที่ผ่านพิษณุโลก มีทั้งแม่น้ำยม และ แม่น้ำน่าน ที่น่าสนใจยิ่งกว่าอยู่ตรงที่ว่า จากการศึกษาเส้นทาง

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26

²¹ เรื่องเดียวกัน .

²² มงเซญอร์ ปาลเลกัวซ์, *เล่าเรื่องกรุงสยาม*, (พระนคร : ม.ป.ป.), หน้า 84.

²³ ชวัญเมือง จันทโรจณี, “ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของหัวเมืองฝ่ายเหนือในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325 – 2394)”, หน้า 184.

คมนาคมทางบกทางน้ำในพิชญโลก และดินแดนแถบนี้ โดยงานของสุภาพรรณ ขอผล เราพบเส้นทางที่สลับซับซ้อน มีหลายทางเลือกมากมาย ดังนี้

- (1) เส้นทางลำน้ำน่าน เริ่มจากปากน้ำโพ -บางมูลนาค – ท่าพ่อ –พิชญโลก - พรหมพิราม – ตรอน – พิไชย – สิ้นสุดที่ท่าอิฐ
- (2)เส้นทางแม่น้ำยม ผ่านพิชญโลกที่อำเภอบางระกำ เริ่มจาก สวรรคโลก ศรีสำโรง,สุโขทัย, บางระกำ ลงมา นครสวรรค์
- (3)เส้นทางบกจากพิชญโลกไปนครไทย แยกไปหล่มสัก และมีทางแยกไปด่านซ้ายเป็นเส้นทางหลักสำหรับลำเลียงสินค้าจากลาว
- (4)เส้นทางบกจากพิชญโลก –พิไชย-ทุ่งเหล็ก-สวรรคโลก-ตาก-สิ้นสุดที่เถิน
- (5)เส้นทางเดินเท้าจาก พิชัย - พิชญโลก – นครสวรรค์ (เส้นทางนี้ใช้สำหรับการขนสินค้าระวางหนัก)²⁴

จำนวนเส้นทางการคมนาคมทั้งทางบกทางน้ำ นั้นทำให้เรามองเห็นภาพว่า การเดินทางไปมาภายในดินแดนแถบพิชญโลกและใกล้เคียง ก่อนข้างมีให้เลือกหลายเส้นทาง การกระจายตัวของสินค้า รวมถึงการเดินทางแลกเปลี่ยนไปมา น่าที่จะเป็นตัวกำหนดความสำคัญของแต่ละเมืองได้ดี เมืองที่มีทางผ่านมาก มีการเดินทางไปยังที่อื่นได้หลายแบบหลายทาง การหมุนเวียนกระจายตัวของสินค้าจึงควรติดตามไปด้วย

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพิชญโลก เป็นส่วนหนึ่งที่กำหนดลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม พิชญโลกมีพรมแดนที่ติดกับดินแดนต่างวัฒนธรรมมากมาย ไม่ว่าจะเป็น ล้านนา ล้านช้าง ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา หรือ แม้แต่ระแหงทำให้มีการเดินทางเข้ามาของผู้คนหลายชาติพันธุ์และหลายวัฒนธรรม แม้ว่าระบบสังคมวัฒนธรรมหลักของพิชญโลกจะเป็นวัฒนธรรมสยาม²⁵ก็ตามแต่ก็ยังมีที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนต่างวัฒนธรรม กระจายออกไปมากมาย คำว่า “ ชาวบ้าน ” ในพิชญโลกนั้น ควรเข้าใจในที่นี้ว่า เป็นชาวบ้านจากทุกๆวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมสยาม ลาว หรือ กลุ่มที่นับถือศาสนาตามวัฒนธรรมอิสลาม ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่สำคัญๆในพิชญโลก เช่น ลาวเวียงจันทน์ และลาวพวนที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาหลังจากเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์ และเนื่องด้วยปัญหาภายในหัวเมืองลาวเอง ขุนนางในเขตพิชญโลกและดินแดนรอบ ๆ ได้มีโอกาสเข้าร่วมรบใน

²⁴ สุภาพรรณ ขอผล, "การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของภาคเหนือตอนล่างในช่วงปี พ.ศ. 2448 -2484", หน้า 70 - 74.

²⁵ ขวัญเมือง จันทโรจณี “ ลักษณะวัฒนธรรม ความเชื่อและชาติพันธุ์ : ภาคเหนือตอนล่าง “ , เอกสารสัมมนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภาคเหนือตอนล่าง ,(พิชญโลก : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร,2539).

การปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์และได้กวาดต้อนเหล่าเชลยลาวเข้ามาด้วย นอกจากนั้นยังมีการพยายาม กวาดต้อนชาวลาวจากหัวเมืองลาวโดยตรง มีหลักฐานปรากฏว่า เลกเชลยชาวลาวเวียงจันทน์ ใน สังกัดพระยาพิษณุโลกมีจำนวนเป็นหลักร้อยในสมัย รัชกาลที่ 3²⁶ นอกจากนั้น ยังมีลาวโซ่งที่ทยอย อพยพมาจาก เพชรบุรี ราชบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี โดยอาศัยอยู่ที่แถบอำเภอบางระกำและนคร ไทยในปัจจุบัน, กลุ่มชาวมอญเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาในพิษณุโลก โดยอพยพเข้ามาจากทางเมือง ตาก ตั้งแต่พ.ศ. 2317 เป็นต้นมา และมีชาวนวน ชาวเขมรที่ถูกกวาดต้อนมาจากเงื้อมเงาสงครามเช่น เดียวกัน ภาพของเมืองพิษณุโลกจึงมีประชากรท้องถิ่นปะปนกันไป มีภาษาพูดที่ “เหนือ” ต่างกัน ไม่ ว่าจะเป็นสำเนียงสุโขทัย หรือ สำเนียงอยุธยา

ภาพของพิษณุโลกในขณะนั้น มีความคึกคักทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับที่ท้องถิ่น หลายๆ ได้มีการรวบรวมผู้คนจากกลุ่มต่างๆ มาไว้ด้วยกัน ทำมาหากินร่วมกัน หากความต้องการสินค้า มาก การเกณฑ์ผู้คนจากต่างวัฒนธรรมมาเป็นแรงงานก็ยิ่งต้องมากขึ้น ดังเช่นในปี 2370 พระยา พิษณุโลก กับพระแก้วอาษาได้รวบรวมต้อนคนจาก หล่มสัก เบลอ ค่านซ้าย มาตั้งบ้านเรือนเพื่อมุ่งหวังให้เป็นเลกช่วย²⁷ หรือบางครั้งก็มีผู้คนมาสมัครเป็นเลกช่วยเหลือ ดังเช่นแรงงานครัวลาว ได้เข้า มาขอสมัครทำส่วย ในสมัยรัชกาลที่ 3²⁸ สังคมเมืองพิษณุโลกจึงเปิดรับการเข้ามาของผู้คนหลายเผ่า พันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นการมานั้น จะมาโดยอพยพเข้ามาหรือถูกกวาดต้อน

อย่างไรก็ดี ความสัมพันธ์ของคนในสังคมนั้น พิษณุโลกยังอยู่ในระบบมูลนาย จำนวนกองส่วย ที่มีเป็นจำนวนมากเป็นหลักฐานอย่างดีถึงความขาดแคลนแรงงานอิสระ เมื่อเราพูดถึงกองส่วย ก็คือ คน ที่อยู่ติดกับกองนั้นๆ เป็นจำนวนมาก เมื่อนายกองตาย ก็มีได้ไถ่ถอนคนเป็นอิสระแต่ต้องถูก โอนย้ายไปสังกัดกองอื่นเรื่อยๆ ไป พื้นฐานทางเศรษฐกิจของพิษณุโลกในช่วงดังกล่าว จึงขึ้นอยู่กับ ปริมาณแรงงานที่เข้ามา ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใด ก็ล้วนแล้วแต่มีประโยชน์ต่อการเก็บส่วย การ หารายได้ของรัฐ ตลอดจนอย่างที่เราทราบกันดี ของนายกองส่วยที่หาประโยชน์จากส่วนเกินอีกด้วย

²⁶ ขวัญเมือง จันทโรจณี, , “ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของหัวเมืองฝ่ายเหนือในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น(พ.ศ.2325 – 2394)”, 2534, หน้า 106.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 104.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 109.

การปกครองของเมืองพิษณุโลก

หากจะกล่าวถึงประเด็นเรื่องการปกครองของเมืองพิษณุโลกในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น คงต้องย้อนกลับไปยังสมัยที่เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อดินแดนในแถบนี้มากก็คือ กรณีของศึกอะแซหวุ่นกี้ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีในปลายปี พ.ศ. 2318 พิษณุโลกเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในระยะเริ่มต้นของการศึกและเคยเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญตลอดมานับตั้งแต่รัชสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในศึกอะแซหวุ่นกี้ครั้งนี้ พระเจ้ากรุงธนฯ ได้โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาสุรสีห์, เจ้าพระยาจักรีและเหล่าแม่ทัพจากส่วนกลางยกทัพไปใช้เมืองพิษณุโลกเป็นที่มั่นเพื่อส่งกองกำลังไปขับไล่พม่า จนกระทั่งปลายสงคราม เมื่อค่ายที่เมืองพิษณุโลกกำลังจะด้านทัพพม่าไม่ไหว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายประการแก่เมืองพิษณุโลก นั่นคือ การเทครัวและกำลังไพร่พลเกือบทั้งหมดจากหัวเมืองฝ่ายเหนือลงไปยังส่วนกลาง อีกทั้งยุติบทบาทการเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ของพิษณุโลกลง การใช้พิษณุโลกเป็นฐานที่มั่นของกองทัพดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้กลุ่มขุนนางท้องถิ่นมีความจงรักภักดีและผูกพันกับเจ้าพระยาสุรสีห์และเจ้าพระยาจักรีเป็นอันมาก ดังนั้น หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงขึ้นครองราช จึงมีการแต่งตั้งกลุ่มขุนนางที่จงรักภักดีต่อราชวงศ์จักรีขึ้นไปเป็นพระยาพิษณุโลก²⁹

พิษณุโลกนั้น มีปัญหาในการมองเรื่องกลุ่มผู้ปกครองตรงที่ว่า สรุปแล้ว กลุ่มขุนนางในพิษณุโลกเป็นผู้ที่ส่วนกลางส่งขึ้นไป หรือ เป็นกลุ่มคนในท้องถิ่น ขวัญเมือง จันทโรจน์ ต้นนิษฐานว่า ในระยะรัตนโกสินทร์ คนสนิทของเจ้าพระยาสุรสีห์ และ เจ้าพระยาจักรี ที่มาจากคนในพื้นที่ที่ร่วมรบกับพม่าในพิษณุโลก จะถูกส่งไปปกครองดินแดนแถบนั้นประการหนึ่ง และมีส่วนหนึ่งที่ได้รับราชการในส่วนกลางเช่น มีคนสนิทของเจ้าพระยาสุรสีห์เป็นขุนนางกินตำแหน่งในวังหน้า³⁰

เหล่าผู้มีอำนาจในเมืองพิษณุโลก มีลำดับการปกครองเป็นแบบระบบกินเมือง มีเจ้าเมือง เรียกว่า พระยาพิษณุโลก ตามด้วย พระไชยบุรินทร์ปลัด, พระจ่านองอักษร ผู้ช่วย, พระจรงฤทธิ, หลวงมหาดไทย, และ ขุนนางระดับ หลวง, ขุน, หมื่น³¹

ในหลักฐานจากเอกสารของรัฐ พบหลักฐานที่พูดถึงการส่งคนจากส่วนกลางขึ้นไป

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

³¹ จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ, *ประวัติศาสตร์และสังคมเมืองพิษณุโลก (2475-2503)* : รายงานการวิจัย, พิมพ์ครั้งที่ 3, หน้า 11-12.

...แต่พระยาพิชัยโลกก็โปรดให้เป็นเจ้าเมืองผู้ใหญ่มารักษาบ้านเมืองดูแล
ต่างพระเนตรพระกรรณ ราชการข้างหัวเมืองฝ่ายเหนือ...³²

และมีหลักฐานที่ระบุว่าเป็นคนท้องถิ่น ในพิชัยโลก ดังปรากฏในหลักฐานการแต่งตั้ง
ตำแหน่ง หลวงศรีราชโกษา กรมการเมืองพิชัยโลก เป็นคนที่ "...ทำราชการมาด้วยพระยา
พิชัยโลก ผู้ถึงอัญกรรมช้านาน ศักดิ์ซื่อมั่นคงดี เป็นคนชาติภูมิพิชัยโลก..."³³

คนเหล่านี้ เมื่อมีโอกาสถูกส่งขึ้นไปทำราชการในท้องถิ่นเดิมของตน³⁴ เหล่าผู้ปกครองเมือง
พิชัยโลกนั้น มีบทบาทในกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมพอสมควร เช่น บทบาทในกองส่วย ซึ่ง
มีหลักฐานว่าคนที่เป็นนายกองส่วยเร็วเมืองพิชัยโลกนั้นก็เป็นผู้ตรึงพระยาพิชัยโลก³⁵ ในเมือง
ปกครองผู้คนด้วยระบบเกณฑ์แรงงาน มีไพร่ มีทาส ทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องเสียดายหรือเป็นแรง
งานให้แก่รัฐ

ชาวจีนพิชัยโลกในสมัยต้นรัตนโกสินทร์

หลังจากที่ได้กล่าวถึง สภาพในด้านต่างๆของพิชัยโลกแล้ว เราพบว่าสภาพเหล่านั้น ผูกพันกับ
วิถีชีวิตการค้าอยู่และทำมาหากินของชาวจีนในพิชัยโลกมาก หลังจากที่ชาวจีนเป็นจำนวนมาก
ได้เข้ามาตั้งรกรากอยู่ในประเทศ การกระจายตัวของชาวจีนเข้าไปสู่ท้องถิ่น เป็นเรื่องที่เป็นปกติ
เส้นทางการเดินทางของจีนนั้น มาขึ้นท่าที่กรุงเทพฯ หลังจากนั้น จึงได้ขึ้นล่องตามเส้นทางคมนาคม
ในดินแดนส่วนในของสยาม ชาวจีนที่อาศัยอยู่ในพิชัยโลก นำที่จะอพยพมาตามลำน้ำโดยขึ้น
จากเจ้าพระยา มาสู่ปากน้ำโพ และทวนลำน้ำน่านขึ้นมา การอยู่อาศัยของชาวจีนในพิชัยโลกนั้น
สันนิษฐานว่ามีมานานมากแล้วขึ้นไปถึงสมัยสุโขทัย

แต่เดิมนั้น ผู้คนในพิชัยโลกมักจะเชื่อกันว่า ชาวจีนนั้น ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพิชัยโลกนาน
มาแล้ว ด้วยการพูดถึงประตูเมืองเก่าด้านตะวันออกของพิชัยโลก ว่ามีชื่อว่าประตูจีน ประตูจีนนี้
เป็นทางออกไปสู่บ้านเดาไห หรือหมู่บ้านชิปะขาวหายในปัจจุบัน เชื่อว่า ชาวจีนเหล่านั้นได้มาตั้ง

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 113.

³³ จดหมายเนตรรัชกาลที่ 3 จ.ศ.1207 เลขที่ 43 สารตราเรื่องให้พระยาเพชรพิไชยจัดแจงส่งย้ายกระสุนออกไป
ทำส่วย.

³⁴ ขวัญเมือง จันทโรจณี, "ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของหัวเมืองฝ่ายเหนือในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
(พ.ศ.2325 - 2394)", หน้า 113.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 121.

ถิ่นฐานที่บ้านเตาไหตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นแล้ว³⁶ ซึ่งความเชื่อนี้ เป็นความเชื่อที่มาจาก เอกสารประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น เราไม่สามารถสืบทราบได้ว่าจริงหรือไม่อย่างไร แต่กระนั้น การค้นพบหลักฐานทางโบราณคดี คือเตาขนาดใหญ่ที่วัดเตาไหเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่าขนาดอันใหญ่ อาจไม่ได้หมายถึงการผลิตเครื่องปั้นดินเผาใช้เองในชุมชนอย่างเดียวแต่น่าจะมีการผลิตเพื่อการค้าขาย อย่างใดอย่างหนึ่ง³⁷ ซึ่งก็สอดคล้องตามที่เราเข้าใจว่า ดินแดนแถบสุโขทัย หรืออยู่ภายใต้อาณาจักรสุโขทัย เคยได้จัดทำเครื่องปั้นดินเผาไว้ใช้และเพื่อส่งออกเป็นจำนวนมาก

แม้หลักฐานข้างต้นจะเป็นจริงหรือไม่ก็ตาม ชาวจีนในพิษณุโลกเอง น่าที่จะตั้งถิ่นฐานอยู่ในพิษณุโลกนานแล้ว โดยไม่ทราบแน่ชัดว่ายุคใด ต่อมา จากหลักฐานของรัฐในคันตันโกสินทร์เราพบการพูดถึงจำนวนชาวจีนในพิษณุโลก ในหลักฐานการผูกปีชาวจีน³⁸ ว่ามีชาวจีนในพิษณุโลกถึง 1,112 คนในปี พ.ศ. 2377³⁹ โดยมีจำนวนมากเป็นอันดับหนึ่งของหัวเมืองฝ่ายเหนือ⁴⁰ รองลงมาจาก นครชัยศรี ฉะเชิงเทราและกรุงเก่า⁴¹ เราพบว่าชาวจีนในพิษณุโลกสมัยนั้นมีทั้งที่เป็นส่วนของขอด

³⁶ ชาญชัย สงวนไว้, *ประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก*, หน้า 72.

³⁷ คุราญละเอียดใน ร.ศ.ดร.มังกร ทองสุตติ, *บทคัดลอกการสัมมนาหัวข้อ " การศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองพิษณุโลก "* ใน *เอกสารสัมมนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภาคเหนือตอนล่าง*, หน้า 231.

³⁸ กนข.จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3, จ.ศ. 1197 เลขที่ 52 บัญชีส่งเงินและผูกปี
ระบุนรายละเอียดดังนี้

เมือง	จำนวนชาวจีน	จำนวนเงินที่ผูกปี
ตาก	26	1 ชั่ง 6 ตำลึง
พิจิตร	88	4 ชั่ง 8 ตำลึง
พิชัย	150	7 ชั่ง 10 ตำลึง
กำแพงเพชร	44	2 ชั่ง 4 ตำลึง
สุโขทัย	246	12 ชั่ง 6 ตำลึง
สวรรคโลก	52	2 ชั่ง 12 ตำลึง
นครสวรรค์	52	2 ชั่ง 16 ตำลึง
พิษณุโลก	1,112	55 ชั่ง 12 ตำลึง

รวมจำนวนชาวจีนทั้งหมด 1,774 รวมรายได้จากการผูกปี 7,096 บาท

³⁹ กนข.จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3, จ.ศ. 1197 เลขที่ 52 บัญชีส่งเงินและผูกปี

⁴⁰ เป็นที่น่าสังเกตว่า จำนวนดังกล่าวมากกว่าจังหวัดนครสวรรค์ แต่หลังจากนั้นอีกไม่นาน เมื่อปัจจัยหลายอย่างเปลี่ยน จีนในนครสวรรค์กลับเพิ่มขึ้นมากกว่าพิษณุโลก

⁴¹ ขวัญเมือง จันทโรจณี, *ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของหัวเมืองฝ่ายเหนือในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น*

ปิรามิดและส่วนฐานราก มีจีนที่เป็นเลกส่วยจนถึงเป็นเจ้าภานายอากรที่มีชื่อหลายคน รวมถึงเป็นคนค้าขายในอีกหลากหลายรูปแบบอีกด้วย ดังเช่น ชาวจีนที่เป็นเลกส่วย การรวบรวมของป่าเป็นจำนวนมากในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำให้เหล่าเลกส่วยต้องใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในป่า เกือบของป่า มีจีนบางส่วนในพิษณุโลกที่ได้อยู่ในกระบวนการนี้ด้วย ในปี พุทธศักราช 2374 พบว่ามีชาวจีนอยู่ในบัญชีจำนวนเลกส่วยไม้ขนนก กับส่วยชีฝั่งในกองส่วยในบังคับของเมืองสุโขทัย พิจิตร สวรรคโลก พิษณุโลก ตากและกำแพงเพชร จำนวน 26 คน⁴² นอกจากนั้น ในบันทึกของปาลเลอกัวซ์เล่าว่า ที่เมืองพิษณุโลกนั้น มีการทำกิจกรรมตัดฟันไม้สักผูกแพลงไปยังบางกอกร่วมกันระหว่างคนท้องถิ่น คนจีน คนลาว⁴³ การปรากฏตัวอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบส่วยนี้ ในอีกมุมหนึ่ง ชาวจีนเหล่านั้น จะได้รับการยกเว้นค่าผูกปี ซึ่งอาจหมายถึงว่า ความเชื่อที่ว่าชาวจีนปรับตัวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราได้เร็วขึ้น ก็มีบ้างเหมือนกันที่การเสียค่าผูกปีเป็นภาระหนัก ที่แม้จะหาทางเอาเงินมาจ่ายก็ยังไม่ดี ต้องเอาแรงงานเข้าแลก การเป็นเลกส่วย ย่อมเป็นหนทางดียิ่งในการหลบหนีการชำระเงินตรา

จากข้างต้นในการกล่าวถึงเศรษฐกิจพิษณุโลก จะพบว่าของป่านั้น เป็นสิ่งที่สำคัญ แม้ว่าในข้อเท็จจริงนั้น พิษณุโลก จะมีของเกิดแต่ป่าได้มากหรือน้อยเท่าใด แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นกิจกรรมอันแน่ของเมืองพิษณุโลก ก็คือ ทำหน้าที่เป็นตลาด เป็นเวทีให้แก่เหล่าของป่าเหล่านั้น

จากข้อสันนิษฐานของผู้ศึกษาที่ว่าพบจำนวนกองส่วยของป่ามากมายในพิษณุโลก ก็กลับไม่ได้มีปริมาณของป่าในแต่ละกองมากมาย พิษณุโลกต้องพยายามส่งคนเข้าไป “จัดซื้อ จัดหา” เป็นจำนวนมาก อาจจะมากกว่าหัวเมืองอื่นๆ ด้วยซ้ำไป และยิ่งการส่งส่วยของป่าในเมืองฝ่ายเหนือค่อนข้างแปลกตรงที่ ลักษณะการคมนาคมไปมาได้หลายทางเลือกจึงทำให้การส่งของป่าลงไปยังส่วนกลางนั้น เป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กันเสียส่วนใหญ่ ไม่เหมือนหัวเมืองแถบนครราชสีมา

ดังข้างต้น ไม่ว่าพิษณุโลก จะจำเป็นต้องทำเพื่อความมั่งคั่งของเมือง, ของกลุ่มชนชั้นนำ หรือเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของรัฐก็ตาม การสร้างระบบในการเข้าไปเร่งรัดจัดหาสินค้าเป็นสิ่งที่สำคัญ ซึ่งกลไกหนึ่งในการเข้าไป ก็อาจจะเป็นเหล่ากรมการเมืองต่างๆ นอกจากนั้น ขวัญเมือง จันทโรจณี ได้พูดถึงกระบวนการนี้ว่า ต้องมีพ่อค้าภายในท้องถิ่นและพ่อค้าจากส่วนกลางเข้าไปรับซื้อเพิ่มเติม การนำเอาเงินไปซื้อของป่านี เป็นวิธีแก้ปัญหาของรัฐต่อการค้างส่วยเป็นจำนวนมาก

(พ.ศ.2325 – 2394)”, หน้า 363.

⁴² จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3, จ.ศ.1193.เลขที่ 20 บัญชีจำนวนเลกส่วยไม้ขนนกและชีฝั่ง.

⁴³ ปาลเลอกัวซ์ ฌอง แบปติสต์, เล่าเรื่องกรุงสยาม , หน้า 87.

เงินที่ใช้ซื้อของป่ามาจาก เงินอากรของรัฐบ้าง , เงินจากกองส่วยเงินบ้าง⁴⁴ ซึ่งตามความเห็นของผู้เขียน คิดว่า ชาวจีนน่าจะได้เข้าไปมีบทบาทตรงนี้

โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่พิษณุโลก การส่งพ่อค้าเข้าไปสู่หมู่บ้าน หรือกลุ่มชาวพื้นเมืองต่างๆ เพื่อค้าซื้อของป่าเป็นเรื่องที่จำเป็น ชาวจีนคงไม่เพียงแต่เข้าไปซื้อเพื่อรัฐเท่านั้นเช่นเดียวกับกิจกรรมอื่นๆ การจัดซื้อเช่นนี้มี โอกาสที่จะทำให้ชาวจีนแสวงหารายได้ และสะสมทุนได้

นอกจากนั้น จากการสำรวจบัญชีรายการจัดเก็บอากรตลาดหัวเมืองฝ่ายเหนือในสมัยรัชกาลที่ 3 ทำให้เราเห็นชนิดของสินค้าหลายอย่างที่น่าจะดำเนินการโดยชาวจีน เช่น ร้านขายข้าวสาร เหยิงขายหมู แพรไหม เบญจรงค์ ของป่า เครื่องหอม โรงสี โรงน้ำมัน⁴⁵ ที่จริงแล้วในภาคเหนือตอนล่างนั้น เป็นดินแดนที่มีการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างด้านเหนือพิษณุโลกขึ้นไปลงมาถึงบางกอก มีพ่อค้าจีนจากกรุงเทพฯ นำสินค้าเข้ามาขาย การกระจายสินค้าออกไปสู่ตลาดย่อยๆ จึงเป็นเรื่องปกติ เพียงแต่ พ่อค้าจีนเร้นั้น ๆ น่าที่จะขายหรือกระจายสินค้าให้กับผู้ที่เป็นชาวจีนเช่นเดียวกันกับคนก่อนรวมถึง การเข้าไปขายสินค้าที่จำเป็นให้แก่เหล่าชาวพื้นเมืองชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ทำงานอยู่ในกองส่วย ในปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 3 ไพร่ส่วยที่อยู่ในกองส่วยเมื่อไม่สามารถส่งส่วยได้ทัน รัฐจึงได้ให้โอกาสที่จะจ่ายเงินแทนการทำงานหนัก ดังนั้นจึงมีไพร่ส่วนหนึ่งที่เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา ทำให้มีการค้าขายแลกเปลี่ยนเงินตรากับชาวจีน เราสามารถจินตนาการได้ถึงการค้าเปลี่ยนสินค้าของป่ากับสินค้าเช่นข้าว หรือเกลือได้อีกด้วย

สำหรับชาวจีนที่ไม่ได้ทำการค้าขายนั้น มีบางส่วนที่เข้าไปสู่ระบบเจ้าภาษีนายอากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัชกาลที่ 3 รัฐได้เปลี่ยนแปลงนโยบายการเก็บรายได้ให้มีประสิทธิภาพโดยรัฐจะเปิดโอกาสให้คนมีประมุขเก็บรายได้ให้แก่รัฐ ผ่านรูปแบบการประมูลเหมาะรับช่วงอากรนั้น เป็นการเก็บค่าธรรมเนียมในการผลิต เมื่อเวลาต่อมา ความต้องการของสินค้าในตลาดโลกเป็นสินค้าที่ต้องการสินค้าที่ผ่านการผลิต เช่น น้ำตาล พริกไทย ยังมีการผลิตมากเท่าใด ก็ยังมีการเพิ่มพูนรายได้จากการเก็บอากรเท่านั้น จึงไม่แปลกที่รัฐบาลจะขยายชนิดสินค้าที่ต้องเก็บภาษีออกไปมากมาย เช่นในสมัยรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 เริ่มมีการจัดเก็บอากรในพิษณุโลก 2 ชนิด คือ อากรตีผึ้ง และอากรสุรา⁴⁶

⁴⁴ ขวัญเมือง จันทโรจณี, "ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของหัวเมืองฝ่ายเหนือในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น(พ.ศ.2325 – 2394)", หน้า 3.

⁴⁵ สุภาพรรณ ขอมล, "การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของภาคเหนือตอนล่างในช่วงปี พ.ศ. 2448 –2484", หน้า 299.

⁴⁶ ขวัญเมือง จันทโรจณี, "ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของหัวเมืองฝ่ายเหนือในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น(พ.ศ.2325 – 2394)", หน้า 123 – 124.

ในปี พ.ศ. 2386 มีหลักฐานว่าชาวจีนขอเสนอทำเป็นนายอากรสมภักดีสร หรืออากรที่เกิดจากการผลิตพืชไร่พืชสวน⁴⁷

...จีนหอยเสนอทำต่อจีนอีค (หมื่นศรีสมบัติ) ปีละ 80 ชั่ง (6,400 บาท) โดยมีจีน
ขึ้นหุ้นส่วนเป็นนายอากรแทน...

การเป็นเจ้าภาษีนั่น โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในมือของชาวจีน ในปีต่อๆ มาจะมีการประมูลเป็นเจ้าภาษีก่อน เช่น การประมูลอากรยาสูบใน พ.ศ. 2392 ที่ จีนเอี่ยม และนายน้อยรับทำ⁴⁸ การจัดเก็บอากรนั้น บางครั้งก็เชื่อว่าจะเป็นชาวจีนในพิษณุโลกทำ อาจเป็นชาวจีนจากบางกอกขึ้นมา ทำเองบ้างหรือประมูลยกช่วงให้จีนในท้องถิ่นทำบ้าง แต่อย่างไรก็ดี กิจกรรมนี้ ได้รับความเห็นชอบและ “ให้ความสนับสนุน” จากส่วนกลาง ดังมีหลักฐานว่ามีการทำหนังสือถึงกรมการเมืองในแขวงเมืองพิษณุโลก พิชัยและอุดรคดีให้ให้ความสะดวกแก่เจ้าภาษี

...หนังสือพระเสนา มายังท่านพญาพิษณุโลก พญาพิไช พญาอุดรคิยและกรมการ
ด้วยจีนขุนรับตราตั้งขึ้นมากับภาษากับราษฎร ณ แขวงเมือง พิษณุโลก เมืองพิไชย
และอุดรคิย ความแจ้งอยู่ในท้องตราซึ่ง โปรดจีนมานานแล้ว และจีนขุนคนนี้เป็น
บ่าวได้ใจสอยมาช้านาน ถ้าจีนขุนขึ้นมากับภาษากัน การจะขัดขวางเกี่ยวข้องกับประการ
ใดก็ให้ท่านดูแลสมเคราะห์ให้จีนขุนได้เก็บภาษากันโดยสะดวก ฝากจีนขุนบ่าวไว้ด้วย...⁴⁹

การเรียกเก็บอากรของจีนในท้องถิ่น ในบางครั้งก็ไม่สะดวกนั้น หากเป็นกรณีที่เจ้าภาษีเกิดมีเรื่องวิวาทกันกับอำนาจท้องถิ่น

...จีนมาก (ขุนชำนาญ ไพรสาร) เจ้าภาษีอากรเวียน พิพาทกับเจ้าเมืองกำแพง
เพชร พิจิตร พิษณุโลก และสุโขทัย...⁵⁰

⁴⁷ กหข.,จดหมายเหตุนครกาลที่ 3, จ.ศ. 1205 เลขที่ 55 ,สารตราเจ้าพระยาจักรีถึงพิษณุโลก เรื่องตั้งจีนจันเป็นหมื่นศรีสมบัตินายอากรสมภักดีสร

⁴⁸ กหข.,จดหมายเหตุนครกาลที่ 3, จ.ศ. 1211 เลขที่ 20 ร่างตราเจ้าพระยาจักรีถึงเมืองพิษณุโลก พิชัย ตั้งจีนฉายเป็นขุนประมูลสมบัติ นายอากรยาสูบ

⁴⁹ กหข.,จดหมายเหตุนครกาลที่ 4, เลขที่ 104 จ.ศ. 1220 หนังสือพระราชเสนา ถึงเจ้าเมืองกรมการเมืองต่างๆ 10 เรื่อง (สมุดไต่คำ เขียนดินสอขาว)

ผลประโยชน์ของชาวจีนในการรับทเป็นเจ้าภาษีนั่นคือการเก็บเงินให้ได้มากกว่าที่ประมูลเอาไว้ จึงมักมีปัญหาการทุจริตภายในการปรากฏในทั่วสยามเสมอๆ

สิ่งหนึ่งที่เราต้องพูดถึง เมื่อพูดถึงเจ้าภาษีนายอากรคือ การเข้าสู่ระบบศักดินาของชาวจีน การเป็นเจ้าภาษีนายอากร จำเป็นจะต้องนำเอาอำนาจส่วนหนึ่งจากส่วนกลางขึ้นไป ด้วย ซึ่งสัญลักษณ์ของอำนาจนั้น ส่วนหนึ่งก็คือ บรรดาศักดิ์ เจ้าภาษีนายอากรที่ซื้อเงินมาก ก็มีได้หมายถึงเงินมากเลยทีเดียว แต่เป็น ภาคหนึ่งของขุนชำนาญไพรสารเมื่อวิวาทกับเหล่ากรมการเมือง ความซับซ้อนของระบบเจ้าภาษีนายอากรในพิษณุโลกนี้ เมื่อหลังสนธิสัญญาเบาริงจะได้กล่าวในบทต่อไป

จากหลักฐาน เราพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างจีนในพิษณุโลกกับกลุ่มคนต่าง ๆ นั้นมีความแตกต่างกันไป มีทั้งภาพการอยู่ร่วมกัน ความขัดแย้งกับคนที่ท้องถิ่นกับกรมการเมืองหรือในหลายรูปแบบ มีหลักฐานว่า บางครั้งเหล่ากรมการเมืองก็ได้ร่วมสู้รบกับชาวจีนหลายคน⁵⁰ ความสัมพันธ์ระหว่างคนจีนกับกรมการเมืองนั้น บางครั้งก็ถึงขั้นที่พระยาพิษณุโลก ได้ตัดสินใจเข้าข้างฝั่งกรณีที่มีหมิ่นประจนข้าศึก มีกรณีพิพาทกับจีนตัว เรื่องแย่งที่ดิน หมิ่นประจนนั้นอ้างว่าได้ทำมาหากินบนที่ดินดังกล่าวมาเป็นเวลา 14-15 ปี แล้ว จึงได้ทำไร่นาฝ่าย พระยาพิษณุโลกกลับจับหมิ่นประจนฯและไม่ให้ประกันตัว ภายหลังตัดสินใจให้ยกที่ดินผืนนั้นแก่จีนตัว⁵¹ กรณีนี้ รัชกาลที่ 4 ได้ทรงมีสารดำหนิพระยาพิษณุโลก

ความสัมพันธ์กับชาวบ้านหรือไพร่เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้เช่นกัน ไม่ว่าชาวจีนพิษณุโลกในบทบาทของเจ้าภาษีนายอากร หรือบทบาทพ่อค้า เพราะชาวบ้านก็ถือเป็นพันธมิตรในการทำการค้าและหารายได้ อย่างหนึ่ง จะเห็นได้ชัดจากการที่ นายอากรบ่อนเบี้ยไทย - จีน จำเป็นจะต้องเก็บอากรบ่อนเบี้ย ซึ่งการเก็บดังกล่าวจะต้องเผชิญกับนักเลงการพนันมากมาย คนที่เป็นนายอากรจะต้องเป็นคนที่มียศอิทธิพลในท้องถิ่นพอสมควร หรือไม่ก็ต้องสัมพันธ์กับชาวบ้านที่มีอิทธิพลเช่นเหล่านักเลงท้องถิ่น การใช้ นักเลงคู่นี้ รวมถึงการใช้ นักเลงคุมกองเวรียนหรือกองเรือค้าขนสินค้าด้วย

⁵⁰ กนข., จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 ,เลขที่ 48 จ.ศ.1207 สารตราเรื่องตั้งให้เงินมากเป็นขุนชำนาญไพรสารนายอากรฯ (สมุดไทดำ เขียนดินสอขาว)

⁵¹ กนข., จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4, เลขที่ 57 จ.ศ. 1226 สารตราถึงเมืองพิษณุโลกเรื่องให้ส่งคนสู้รบลงไปกรุงเทพฯ (สมุดไทดำ ดินสอขาว).

⁵² กนข., จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4, เลขที่ 7 จ.ศ.1227 ตราถ่ายเมืองพิษณุโลกว่าด้วยที่ไร่นาฝ่ายจีนตัว นายเนตร ณ เดือน 9 ค่ำ ปีมะเส็ง สัปตศก.

อ่านความหมายของจีน ผ่านหลักฐานของรัฐ

หลักฐานที่ปรากฏในสมัยคันฉุนโกสินทร์ นั้น ส่วนใหญ่ เป็นหลักฐานที่รัฐจัดทำขึ้น ไม่ว่าจะเป็น ใบบอก หรือจดหมายเหตุ จากการพิจารณาหลักฐานที่ใช้ในบทนี้ ทั้งหมดจะพบว่า รัฐเรียกชาวจีนด้วยคำว่า จีนนำหน้า เช่น จีนคิว จีนหอย จีนอี๊ด จีนมาก เป็นต้น เพื่อแยกให้เห็นว่าผู้ใดเป็นจีน ผู้ใดเป็นไทย หากคำว่าจีนไม่ปรากฏ ก็จะมีตำแหน่งทางศักดินามาแทน เช่น ขุนชำนาญไพรสาร หากรัฐไม่เขียนกำกับต่อ เราจะไม่รู้เลยว่าที่จริงขุนชำนาญไพรสารกับจีนมากเป็นคนเดียวกันนั่นเอง

แต่อย่างไรก็ดีไม่ว่าจะเรียกอย่างไร เราพบว่าท่าทีที่รัฐมีต่อชาวจีน ล้วนแล้วแต่ไม่มีความรู้สึก ว่าชาวจีนเป็นคนอื่น อีกทั้งการเรียกใช้คำว่าจีนนำหน้าชื่อ หรือเรียกเป็นตำแหน่งศักดินา ไม่ส่งผลต่อรัฐ ไม่ว่าจะเป็นใช้ชื่อจีนมากหรือใช้ชื่อขุนชำนาญไพรสาร สามารถที่จะเป็นเจ้าภาษีอากรกองเกวียน ทำรายได้ให้แก่รัฐเช่นเดียวกัน

การตั้งงานของรัฐนั้น เราพบว่าเป็นการตั้งลงมาทางกรมการเมืองบ้าง มีคนจากส่วนกลางที่ขึ้นไปบ้าง หรือ "...มีตราราชสีห์ โปรดเกล้า โปรดกระหม่อมไป..."⁵³ การตั้งลงไปยังท้องถิ่นนั้น มีจุดบอดในทางปฏิบัติ ดังปรากฏว่า การค้างช่วยเกณฑ์, การเบียดบังไพร่เอาไว้ใช้ส่วนตัวของมูลนาย เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา แม้จะถูกสั่งจากส่วนกลางไม่ให้กระทำก็ตาม

การ บอกลงไป ยังส่วนกลาง โดยพิษณุโลกก็เช่นเดียวกัน จีนที่มีสิทธิมีเสียงและบอกเรื่องราวลงมานั้น เป็นจีนที่มีตำแหน่งแห่งที่ในทางการค้า การเก็บช่วย การเก็บอากรเป็นส่วนใหญ่ การปรากฏตัวของจีนท้องถิ่นอื่นๆที่ทำหน้าที่ในหน่วยการผลิตเล็กๆ ในบทบาทเล็ก ๆ กลับไม่มีการกล่าวถึงมากนัก⁵⁴ ไม่มีหลักฐานที่พูดถึง จีนที่เก็บผัก จีนพายเรือเร่ จีนเลี้ยงเป็ด หลักฐานโดยส่วนใหญ่จะกล่าวถึง จีนเจ้าภาษี จีนซึ่งกินตำแหน่งหลวงตำแหน่งขุน ทั้งสิ้น และวิธีการบอก ก็ยังพุ่งไปกับเรื่องราวที่กรมการเมืองต้องบอกลงมา หรือ "...ฟ้องมาในเมืองหลวง..."⁵⁵ อาจจะพอตีความได้ว่า ชาวจีนที่รัฐมองอยู่และมีความหมายในสายตาของรัฐในขณะนั้น เป็นจีนที่มีตำแหน่ง มีบทบาททางการค้า หรือศักดินา แบบขุนชำนาญไพรสาร หรือจีนมาก ซึ่งไม่ว่าจะใช้ชื่อขุนชำนาญไพรสาร หรือจีนมาก ก็ไม่มีผลที่แตกต่างมากนักสำหรับรัฐ เพราะท้ายที่สุดทั้งหมดก็คือแรงงาน คือแขนขาในการหารายได้ของรัฐ เท่านั้นเอง

⁵³ กษ.จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3, จ.ศ. 1202, เลขที่ 145 ใบบอกพิษณุโลก.

⁵⁴ ในประเด็นนี้ พบว่า หลักฐานในสมัยรัชกาลที่ 5 หรือแม้แต่หลังสนธิสัญญาเบาว์ริงเป็นต้นมา มีเรื่องราวของจีนในพิษณุโลกในบทบาทอื่นๆ เพิ่มขึ้นมา.

⁵⁵ กษ.จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4, เลขที่ 79 จ.ศ. 1225 เรื่องเจ้าภาษีเก็บไม่ได้ให้เจ้าเมืองกรมการเมืองชำระ(สมุดไทยดำ เขียนดินสอขาว).

ความรู้สึกนึกคิดของจีนในพิษณุโลกสมัยต้นรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น หลักฐานที่จะชี้ให้ทราบความรู้สึกของคนจีนในพิษณุโลกที่ตระหนักถึงความหมายของตนเองมีน้อยมาก แม้จะมีข้อจำกัดทางหลักฐาน แต่ก็มีหลักฐานบางประการที่น่าสนใจ และมีนัยะที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของเขาซึ่งเป็นหลักฐานที่ซ่อนเรื่องราวไว้มากมาย

จากหลักฐานจารึกแผ่นกระดานดำเพียงอย่างเดียว ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร เราพบบันทึกเรื่องการบูรณะพระอุโบสถ พระวิหารตั้งกัจจายน์ และพระวิหารพระพุทธชินราชในปี พุทธศักราช 2376 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ในความดังนี้

"...ศุภมัสตฺพระพุทฺธศักราช 2376 ปีมะเมียศก ข้าฯ จีนหลวงอุดมไมตรีกับนางทับ ผู้เป็นภรรยา เป็นบุตรท่านจีนหลวงและนางแจ่ม มีจิตเจตนาสัทธาเห็นว่าพระอุโบสถ วัดมหาธาตุ ปักหักยังแต่โคกชี หามิอันใดที่จะกำบังรูปพระปฏิมากรไม่ จึงคิดอ่าน นิมนต์ท่านอาจารย์วัดนางพญาเป็นแม่งานจึงจับทำอิฐ และซื้อไม้ขอนสัก ข้างเขา เลื้อยและซื้อปูน⁵⁶ ข้างเขาก่อสร้างก่อฝาผนัง ข้างเขาปรุเครื่องบนนำมุขในพระประธานอุโบสถและพระสงฆ์มาช่วยทำการจัดแจงจนสำเร็จ จึงได้ยกเครื่องบน แล้วจึง ข้างเขาปั้นรูปพระปฏิมาก่อนลงรักปิดทอง เสร็จแล้วจึงทำการพิหารพระสังกัจจายน์ แล้วจึงทำโรงฉันทพระ หลังคาพระระเบียง แล้วจึงได้ฉลองครั้งหนึ่ง สิ้นทรัพย์เป็นอันมาก ท่านอาจารย์ดีกับข้าจึงคิดอ่านเห็นว่าพระวิหารพระชินราชปักหักพังคร่ำคร่า ยับเยินร้าว ตัวไม้ผู้พังลงเป็นอันมาก เห็นว่าเป็นของบูรณราช หามิผู้ใดที่จะปฏิสังขรณ์ ไม่ ท่านพระอาจารย์ดี กับท่านขรัว คำวัดจันกับข้าจึงคิดอ่านทำต่อไปถวายเป็นอารามหลวงอยู่⁵⁷ ...ข้าจึงได้เรียนท่านผู้ครองเมืองและกรมการบอกลงไป ณ กรุงเทพมหานคร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ให้ข้าปฏิสังขรณ์จึงได้จัดแจงซื้อไม้เลื้อย ไม้ ทำอิฐทำปูน จึงได้ก่อฝาผนังทำเสาก่อเสริมบวกรูปใหม่ ครั้นถึงพระพุทฺธศักราช 2380 ปีจอสัมฤทธิ์ ศก วันศุกร์ แรม 14 ค่ำ เดือน 12 จึงได้ลงมือตัดตัวไม้ ปรุพิหารพระชินราช ครั้นถึง ณ

⁵⁶ การเน้นเป็นของผู้เขียน

⁵⁷ หาญชัย สงวนให้ . ประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก, หน้า 74

วันศุกร์ แรม 12 ค่ำ ปีกุนเอกศก จึงได้ยกเครื่องบนเสร็จแล้ว เจ้าประคุณพระสังฆราช จึงบูรณะกระเบื้องเคลือบขึ้นมามุงได้ 5 หมื่นกะ 3 พัน หาดพอไม่ เจ้าประคุณวัดสมอ ราย จึงได้ถวายพระพร จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมกระเบื้องเคลือบเข้าอีก 2 หมื่น จึงพอพระพิหาร ข้างข้างเขาหลวงรักปิดทองเสาแลซื่อและซุ้มประตูนำมุงและบูรณะ พระระเบียงชั้นนอกชั้นในแต่ด้านหน้า ข้างหลังยังหาดพอไม่ สักบูรณ"⁵⁸...เขาก็บูรณะ ที่พระพุทธรูปลงรักปิดทองพระระเบียงคนละ 1-2-3-4 องค์บ้าง เสร็จแล้วจึงชักชวน กันฉลอง ข้าได้ลงทุนทำพระพิหารพระชินราชและพระอุโบสถเข้ากัน สำเร็จเสร็จ สิ้นทรัพย์เป็นอันมาก ขอเดชผลศีลทานที่ข้าได้กระทำในครั้งนี้ ให้ข้าสำเร็จนิพพาน"^{59 60}..."

ข้อความข้างต้น นี้ เป็นที่น่าสนใจและเป็นหนึ่งในหลักฐานน้อยชิ้นที่กล่าวถึงการพูดถึงตนเอง ของชาวจีน อีกทั้งเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงสภาพเศรษฐกิจเมืองพิษณุโลกได้อย่างดี

การทำอิฐ การทำปูน การเลื่อยไม้ ล้วนแล้วแต่เป็นกิจกรรมของเมืองที่ต้องอาศัยความสามารถ ใช้ทรัพยากรมากมาย อีกทั้งไม่ใช่สินค้าที่ปรากฏอยู่ในเศรษฐกิจแบบยังชีพ แต่เป็นสินค้าเพื่อตลาด

เป็นที่น่าสังเกตว่า จีนหลวงอุดมไมตรีนั้น มีแนวคิดของคนที่อยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา และเป็นผู้ที่มีเงินตราในการซื้อและการจ้าง ดังที่ปรากฏในจารึกข้างต้นเป็นลักษณะของผู้มีทุน ทรัพย์ หลักฐานดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าพิษณุโลกในปี พ.ศ. 2376 มีชาวจีนส่วนหนึ่งที่สามารถสะสม ทรัพย์และอยู่ในระบบศักดินา

นิธิ เอียวศรีวงศ์กล่าวถึงเศรษฐกิจแบบตลาดที่สัมพันธ์กับศักดินาว่า ชนชั้นนำได้ประโยชน์จาก เศรษฐกิจแบบนี้ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ชนชั้นนำเป็นคนกุมไพร่ กุมกำลังและโอกาสในการ ทำการค้าขายอยู่กับคน ไม่ว่าจะเป็นการค้าผูกขาด การประมูลเพื่อค้า เศรษฐกิจแบบตลาดที่ผลิตสิน ค้าที่ไม่ตอบสนองกับการยังชีพเพียงเท่านั้น ยังคงจำเป็นอย่างมากสำหรับการส่งออกซึ่งเป็นขุม ทรัพย์ของเหล่าชนชั้นนำ และชนชั้นนำเหล่านั้น ยังเป็นศูนย์กลางของเศรษฐกิจแบบตลาดที่แม้จะ ไม่เติบโตอย่างทั่วหน้าในช่วงนั้น แต่ก็นับว่ามีอิทธิพลต่อผู้คนในบางส่วนเหมือนกัน

นิธิ กล่าวว่า ข่ายของการค้า หรือเส้นทางการขยายตัวจากกลุ่มชนชั้นศักดินาในกรุงเทพฯ ไปสู่ ท้องถิ่น ถูกนำไปพร้อมกับการกระจายตัวของเหล่าชาวจีนในระดับล่าง ที่เป็นเสมือนมดตัวเล็กๆ หอบสินค้าจากท้องถิ่นหนึ่งไปอีกถิ่นหนึ่ง หรือจากส่วนเมืองทำไปยังดินแดนที่เป็นส่วนใน⁶¹

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁹ การเน้นเป็นของผู้เขียน.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน.

⁶¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ปากไก่และใบเรือ : ว่าด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์-วรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์, บทที่ 3.

ดังนั้น การปรากฏหลักฐานที่พูดถึงระบบเศรษฐกิจแบบตลาดในพิษณุโลกนั้น แสดงว่าลักษณะดังกล่าวได้กระจายมาถึงยังเมืองพิษณุโลก อย่างน้อย ใน พ.ศ. 2376 แล้ว

ในระบบเศรษฐกิจดังกล่าว ช่างฝีมือที่ชำนาญการเป็นที่ต้องการ ดังปรากฏในการสร้างวัด ฉาบปูน มุงกระเบื้อง หรือลงรักปิดทอง การที่มีช่างฝีมือนี้ เป็นแรงงานรับจ้างที่กระจายตัวอยู่ในเมืองที่มีความเจริญ และการเกิดแรงงานรับจ้างนี้ ย่อมเป็นสิ่งยืนยันว่า ต้องมีผู้จ้างที่มีเงินจ้างและมีการหมุนเวียนของเงินตราไปสู่มือของแรงงานเหล่านี้บ้าง ไม่ว่าคนเหล่านั้น จะเป็นไพร่ หรือเป็นคนจีนก็ตาม

นอกจากจะพูดถึงการลงทุนลงแรงเพื่อสังคม แล้ว ลักษณะการอธิษฐาน “ให้ข้าสำเร็จนิพพาน” เพื่อเป็นการลงทุนทางจิตวิญญาณนั้น ก็ดูเหมือนว่าจะเป็นลักษณะของเหล่าคนไทยชั้นสูง ที่จะอธิษฐาน หลังจากการปวารณาส่งใจให้แก่ศาสนา หรือมอบสิ่งใดให้แก่สังคม ความสุขของคนมีชีวิตที่ชาวจีนดังกล่าวมองว่าอยู่ที่ “นิพพาน” นั้น จึงเป็นการมองมุ่งไปด้วยวิถีทางเดียวกันกับเหล่าศักดินาไทย

ต่อมาเมื่อพิจารณา ถึงตัวหลวงอุดมไมตรี เอง เราพบว่า หลวงอุดมไมตรีไม่ใช่ชาวจีนรุ่นแรกในพิษณุโลก เพราะ “...เป็นบุตรท่านจีนหลวงแสนนางแจ่ม...” และแม้แต่ท่านจีนหลวง ซึ่งเป็นบิดาเอง ก็อาจจะไม่ได้เป็นจีนรุ่นแรก นางแจ่มนั้น พิจารณาจากชื่อ นั้น อาจเป็นไปได้ว่า เป็นคนไทย หากเป็นคนไทย น่าที่จะเป็นหลักฐานแสดงถึงการแต่งงานสร้างความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทยในพิษณุโลกสมัยต้นรัตนโกสินทร์ หรือแม้แต่ หากไม่ใช่คนไทย นางแจ่มเองก็อาจเป็นลูกสาวคนจีนอีกรุ่นหนึ่งก่อนหน้าก็เป็นได้ ดังนั้นในปี พ.ศ.2376 ชาวจีนในพิษณุโลกจึงมีบางส่วนที่เป็นลูกจีน

จีนหลวงอุดมไมตรีได้พูดถึงตนเองด้วยน้ำเสียงที่มีความพึงพอใจ และมีความสุขในสถานะของตน การพูดถึงตนเองว่าเป็น “หลวง” และ “บุตรท่านจีนหลวง”⁶² “เป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจเมื่อต้องกล่าวแนะนำตนเองแก่สาธารณชน นั้เพียงเช่นนี้นั้น หากพิจารณาแล้วไม่มีความหมายต่อรัฐแต่อย่างไร จีนหลวงอุดมไมตรี นั้น ก็คือแรงงานและผู้หารายได้ให้แก่รัฐ เช่นเดียวกับกับ “จีนมาก” “จีนขึ้น” หรือจีนอื่นๆ อีกทั่วไปที่รัฐเรียก ความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของระบบศักดินา จึงเป็นความภาคภูมิใจที่ใช้ใช้แสดงแก่ท้องถิ่น แก่สังคมเมืองพิษณุโลกโดยแท้

สรุป

เมืองพิษณุโลกในสมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นเมืองที่มีความสำคัญในการรวบรวมส่วยของป่าให้แก่รัฐ เพื่อให้รัฐนำไปเป็นสินค้าในการส่งออก พิษณุโลกแวดล้อมด้วยทรัพยากรอุดมสมบูรณ์จาก

⁶² คำว่า หลวง ในที่นี้ หมายถึงตำแหน่งทางศักดินา

เมืองเวดล้อมและเป็นจุดศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งในดินแดนหัวเมืองฝ่ายเหนือ จึงทำให้พิษณุโลกเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเงินตราอย่างน้อยตั้งแต่ พ.ศ. 2376 แล้ว ในระบบเศรษฐกิจดังกล่าว มีชาวจีนเข้าร่วมทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่เป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นเลกส่วย พ่อค้าเร่ เจ้าภาษีนายอากร พ่อค้าในตลาดและมีชาวจีนที่เข้าไปสู่ระบบศักดินาโดยกินตำแหน่งหลวงตำแหน่งขุน

ความเป็นจีน ของชาวจีนในพิษณุโลกขณะนั้น ยังไม่มีการรวมตัวกันแสดงออก เพียงแต่เราสามารถดูว่า ใครเป็นจีน ใครเป็นไทยจากการแสดงตนของเขาเอง เช่นการผูกปี่ หรือการปรากฏในหลักฐานของทางการโดยมีชื่อนำหน้ากำกับเชื้อชาติว่าเป็นจีน หลายคนปรากฏอยู่ในหลักฐานดำรงชีวิตในฐานะที่เป็นกลไกในการเก็บผลประโยชน์ของรัฐและได้รับความสุขสบายพอสมควรอยู่ในสังคมไทย อาจเป็นไปได้ว่าความรู้สึกที่ดีต่อสถานะของตนเองของชาวจีนในพิษณุโลกนั้น อาจไม่ได้เป็นความรู้สึกของทุกคน เนื่องด้วยข้อจำกัดจากหลักฐาน ทำให้เราไม่มีโอกาสได้รับรู้ ความรู้สึกอื่นๆที่มีต่อความเป็นจีนของตนในหลากหลายมุมมอง โดยเฉพาะชาวจีนในระดับล่าง ที่กลัวไปกับไพร่หรือกลุ่มคนท้องถิ่น เราจึงไม่อาจกล่าวได้ว่า ในพิษณุโลกนั้นชาวจีนมีความสุข และพอใจในการอยู่ในสยาม เพียงแต่พบว่า ชาวจีนที่มีโอกาสเล่าเรื่องของตนเองนั้น เป็นจีนที่มีศักดินา มีบทบาททางเศรษฐกิจในด้านใดก็ตาม มีการแสดงความภาคภูมิใจต่อตนเองในระดับหนึ่ง ที่เป็นไปได้ว่าเขาเหล่านั้น ไม่รู้สึกว่าเป็นจีนของตนเป็นปมด้อยที่ต้องหลบซ่อนแต่อย่างใด และความเข้าใจเช่นนั้นก็เขา ก็ไม่เป็นที่น่ากังวลของรัฐ ตราบใดที่พวกเขายังสามารถเป็นส่วนหนึ่งของกลไกทางเศรษฐกิจที่ทรงประสิทธิภาพได้

บทที่ 3

ยุคแห่งการแสวงหาโอกาสและจัดตั้งองค์กร

หลังจากที่สยามได้ทำสนธิสัญญาเบาริ่งใน พ.ศ.2398 มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมาย ไม่ว่าจะเป็น ทางเศรษฐกิจหรือทางสังคม สำหรับทางเศรษฐกิจนั้น สยามได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตส่วนหนึ่ง โดยผันการค้าสินค้าที่มาจากการหาเข้าสู่สินค้าที่ต้องนำเข้าสู่กระบวนการผลิตที่ซับซ้อนขึ้น และการผลิตดังกล่าวที่เป็นการผลิตที่ต้องการใช้ทักษะ ชนิดสินค้าก็มีรูปแบบที่ผันแปรไปตามความต้องการของตลาดภายนอกประเทศ สินค้าส่วนใหญ่ที่ได้จะมุ่งเพื่อการส่งออกมากมาย ระบบการค้าผูกขาดที่แต่เดิมที่มีการกำกับควบคุมสินค้าก็ถูกยกเลิกไปหลายส่วน การปกครองตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เรื่อยมาจนถึงรัชกาลที่ 5 มุ่งเน้นที่จะรวมอำนาจการปกครองท้องถิ่นมาสู่ศูนย์กลาง

พิษณุโลกในสมัยนั้น นับว่า มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมาก นับตั้งแต่สยามก้าวเข้าสู่ความเป็นสยามสมัยใหม่ พิษณุโลกก็พลอยได้รับความเปลี่ยนแปลงนั้นด้วย มีการเกิดขึ้นของหน่วยสังคมในท้องถิ่นส่วนใหม่ๆ และการเปลี่ยนแปลงหรือการก่อตั้งดังกล่าว ต่อมาจะกลายเป็นปัจจัยผลักดันหนึ่งที่ทำให้คนจีนในพิษณุโลกคิดหรือรู้สึกต่อความเป็นจีนของคนอย่างไร

การปกครอง

ก่อนปีพ.ศ. 2437 พิษณุโลกถูกปกครองโดยกลุ่มผู้นำในท้องถิ่นซึ่งประกอบด้วย เจ้าเมือง และเหล่ากรมการเมืองตำแหน่งต่างๆ เจ้าเมืองนั้นจะได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอย่างเป็นทางการจากส่วนกลาง เจ้าเมืองพิษณุโลกก่อนการปกครองแบบมณฑลนั้นมียศเป็นขุนนางชั้นผู้ใหญ่มีตำแหน่งสูงเป็นถึงเจ้าพระยา¹ ตำแหน่งของเหล่าขุนนางเมืองพิษณุโลก ตำแหน่งสูงสุดคือเจ้าเมืองรองลงมาคือ ปลัด, ขกกระบัตร, พล, มหาคไทย, สัตติ, เมือง, วัง, คลัง, นา, แฝง ตามลำดับ² รายได้

¹ เดช บุญนาค, การปกครองระบบเทศาภิบาลของประเทศไทย พ.ศ. 2435-2458(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532), หน้า 29.

² นฤมล วัฒนพานิช, “ระบบเทศาภิบาลกับผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจมณฑลพิษณุโลก พ.ศ.2437 – 2476”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526, หน้า 18.

ของเหล่าผู้ปกครองท้องถิ่นของเมืองพิษณุโลกจะมาจากค่าธรรมเนียมความ, ค่าประทอนตั้งกรรมการ และขุนหมื่น, ค่าออกกฎหมายให้เก็บภาษีอากร, ติบลดค่าช่วย, ติบลดค่าตอศึก, ติบลดค่านา, ค่าธรรมเนียมบริคนสัญญา, ค่าหนังสือเดินทาง, ค่าทำตัวพิมพ์รูปพรรณ³ เป็นต้น นอกจากนั้น เจ้าเมืองจะหาผลประโยชน์เพิ่มเติม เช่น การค้าขายเพิ่มเติม การรับกระบวนการว่าความ การยืมเงินหลวงมาใช้ก่อน (ซึ่งต่อมาจะพบว่าหลวงมักจะยืมเงินจำนวนนั้นให้แก่ผู้ยืมเสมอ ๆ)⁴ นอกจากนั้น รายได้เพิ่มเติมยังมาจากระบบส่วยเดิมที่ยังคงเหลืออยู่ในภูมิภาคนี้ ส่วยค้ำต่างๆ นานวันก็จะตกแก่กรมการเมือง จากตารางส่วยค้ำเมืองต่างๆ เมื่อ พ.ศ. 2435 พบว่า ส่วยไม้เกณฑ์ตัด ส่วยเงิน ส่วยทองคำ ส่วยสีผึ้ง ส่วยไม้ขนสัก ส่วยน้ำมันยางจะค้ำในเมืองพิษณุโลก เมื่อเทียบกับพิจิตร พิชัย สุโขทัย โดยไม่นับสวรรคโลกแล้ว เราพบว่า พิษณุโลกมีจำนวนกองส่วยค้ำมากกว่ามาก⁵

ในปี พ.ศ. 2436 รัฐต้องการรวมอำนาจจากท้องถิ่นมาสู่ส่วนกลางและทำให้เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นมีหน้าที่ปฏิบัติ ที่ขึ้นตรงต่อเจ้านายจากเมืองหลวง เมืองต้องเป็นหน่วยงาน ซึ่งปฏิบัติหน้าที่แทนแขนขาของกษัตริย์ในด้านต่างๆ โดยกลไกราชการอาจมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไป ในสมัยรัชกาลที่ 5 ภายใต้การดูแลของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ พระราชอนุชา ได้มีการจัดการปกครองแบบที่เรียกว่า ระบบเทศาภิบาล เทศาภิบาลคือการรวมเมืองหลายเมืองเข้าเป็นหน่วยการปกครองที่เรียกว่า มณฑล แต่ละมณฑลจะมีข้าหลวงเทศาภิบาลดูแลการปกครองและขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย ข้าหลวงเทศาภิบาลจะบังคับบัญชาเจ้าเมือง และหากเจ้าเมืองจะทำใบบอกลงไปยังส่วนกลาง ใบบอกนั้นสามารถส่งไปยังข้าหลวงเทศาภิบาลเพื่อรับการตัดสินใจที่เร็วขึ้นได้⁶

พิษณุโลกยกกระดืบเป็นมณฑลในพุทธศักราช 2437 ในระยะเวลาใกล้เคียงกันกับมณฑล นครราชสีมา ปราจีนบุรี และราชบุรี ซึ่งเหตุผลหนึ่งก็มาจากเหตุผลหนึ่งก็มาจากเหตุผลทาง ยุทธศาสตร์เพราะพิษณุโลกยังคงมีอำนาจเหนือเมืองพรมแดนด้านตะวันออกเฉียงเหนือ⁷ มณฑลพิษณุโลกประกอบด้วย เมืองพิษณุโลก พิชัย สวรรคโลก สุโขทัย และพิจิตร เมืองที่ตั้งกัคอยู่ในพิษณุโลกนั้นในแต่ละช่วงมีการเปลี่ยนแปลงจำนวนเมืองดังนี้

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 138.

⁴ หจข. , ร.5 ม.ร 14/109 เรื่องกรมพระยาดำรงฯเสด็จตรวจราชการหัวเมืองเหนือ ปี ร.ศ. 111 (พ.ศ. 2435) จดหมายกราบบังคมทูลแด่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว วันที่ 31 ธันวาคม ร.ศ.111

⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁶ นฤมล วัฒนพานิช, "ระบบเทศาภิบาลกับผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจมณฑลพิษณุโลก พ.ศ.2437 – 2476", หน้า 10 – 11.

⁷ พรมแดนของพิษณุโลก - ผู้เขียน

ตาราง 1 ลำดับเมืองที่อยู่ในเขตการปกครองมณฑลพิษณุโลก (2437-2476)

พุทธศักราช	เมืองในสังกัด
2437	พิษณุโลก พิชัย สวรรคโลก สุโขทัย พิจิตร
2447	พิษณุโลก พิชัย สวรรคโลก สุโขทัย พิจิตร เพชรบูรณ์ หล่มสัก
2450	พิษณุโลก พิชัย สวรรคโลก สุโขทัย พิจิตร
2458	พิษณุโลก พิชัย สวรรคโลก สุโขทัย พิจิตร เพชรบูรณ์ หล่มสัก
2474	พิษณุโลก พิชัย สวรรคโลก สุโขทัย พิจิตร เพชรบูรณ์ หล่มสัก ตาก กำแพงเพชร

ที่มา ปรับปรุงจาก นฤมล วัฒนพานิช, “ลำดับเมืองที่อยู่ในเขตการปกครองมณฑลพิษณุโลก” ใน ระบบเทศบาลกับผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจมณฑลพิษณุโลก, หน้า 6.

ระบบเทศบาลนั้น รัฐต้องการให้มีการรวมศูนย์การปกครองสู่ส่วนกลาง ต้องการเปลี่ยนขุนนางภูธรให้เป็นข้าราชการและต้องการโอนกิจการศาลและการคลังให้มีรายได้เข้าสู่ส่วนกลางมากขึ้น⁸ การที่พิษณุโลกกลายเป็นมณฑลจึงส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อระบบการปกครองของเมืองพิษณุโลกอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบต่อกลุ่มคนที่ถือว่าเป็นคนระดับชั้นนำของเมือง เช่น เหล่ากรมการเมือง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนคนเหล่านั้น(กรมการเมือง, ชนชั้นนำในท้องถิ่น) ให้กลายเป็นคนที่ปฏิบัติหน้าที่ให้รัฐ “ข้าราชการ”

คนที่มีความสำคัญที่สุดคนหนึ่งที่มิพบาบาทมากในสมัยที่พิษณุโลกเป็นมณฑลก็คือ พระยาศรีสุริยราชวรานุวัติ (เชย กัลยาณมิตร) หรือต่อมาก็คือ เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ เป็นบุคคลที่สมเด็จพระยาเจ้ากรุงธนบุรีทรงภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่งว่า มีความสามารถในการปกครอง พระยาศรีสุริยราชวรานุวัติ เปรียบเสมือนตัวแทนของอำนาจรัฐที่ปรากฏชัดที่สุด ในช่วงระยะเวลานั้น (พ.ศ. 2437 – พ.ศ. 2445) เป็นคนที่ทำให้กลุ่มชนชั้นปกครองท้องถิ่น ซึ่งเปรียบเสมือนนายใหญ่ต้องเผชิญ

⁸ เดช บุญนาค, การปกครองระบบเทศบาลของประเทศไทย พ.ศ. 2435-2458, หน้า 138.

กับนายที่ใหญ่กว่า มาปกครองและสั่งการกับตนอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ซึ่งก่อนหน้าที่จะมีมณฑลนั้น อำนาจของพระมหากษัตริย์ ที่ส่งลงไปยังพิณูโลกนั้น จะใช้วิธีต่างๆ เช่น การมีตราพระราชสีห์ส่งลงไป หรือการตั้งผู้ตรวจการขึ้นไปตรวจการเป็นระยะๆ แต่หลังจากที่พิณูโลกตั้งเป็นมณฑลแล้ว อำนาจมีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น หากมีปัญหาอะไร ก็จะต้องมีการ “กุมตัว” ลงมาสอบสวนกัน ณ ส่วนกลาง การเข้ามาคุมเข้มของพระยาศรีสุริยราชวรานุวัตินั้น มีผลต่ออำนาจของกลุ่มคนท้องถิ่นมากมายหลายประการ เช่น การเปลี่ยนขุนนางท้องถิ่นให้เป็นข้าราชการกินเงินเดือน เมื่อเริ่มต้นเข้ามาท่านได้จัดการกับโครงสร้างการปกครองในเมืองพิณูโลกเพิ่มเติม จนกลายเป็นรูปแบบดังนี้ เข้าเมือง ปลัด รองปลัด ศาล คลัง โยธา ปรินิย การศึกษา และ ตำแหน่งเสมียน⁹

พระยาศรีสุริยราชวรานุวัติ ได้เข้าไปจัดการกับรายได้ อันเป็นกำลังทรัพย์ที่เป็นส่วนสร้างความเข้มแข็งของเหล่าขุนนางท้องถิ่นก่อน ท่านได้นำเอาค่าธรรมเนียมศาลออกมาและแบ่งส่วนออกมาเป็นระบบเงินเดือน จ่ายเงินเดือนให้แทน¹⁰ พระยาศรีสุริยราชวรานุวัติ จ่ายเงินเดือนให้แก่เหล่าข้าหลวงของเทศาภิบาลมณฑลพิณูโลกอันมีเมืองพิณูโลกเป็นที่ทำการมณฑล เป็นเมืองแรก จ่ายเงินเดือนโดยทันที โดยให้ความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง ก่อน เพราะเป็นเมืองที่ทำการมณฑล และกระทรวงมหาดไทย มีงบจำกัดด้วยอีกประการ¹¹ เรียกได้ว่า มีการนำเงินของท้องถิ่น ผ่านกระบวนการให้กลายเป็นเงินหลวง และนำกลับไปสู่ท้องถิ่นอีกครั้งหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว นับว่ามีรากฐานที่สำคัญแก่การกำเนิดภาพลักษณ์ของเมืองพิณูโลก แบบที่นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหลายท่านกล่าวถึง เมืองพิณูโลก ในฐานะเมืองข้าราชการ¹²หรือกล่าวว่าพิณูโลก เป็นเมืองที่มีการสัมพันธ์ใกล้ชิดกับระบบราชการส่วนกลาง ในบางครั้ง ก็มีการส่งคนจากส่วนกลางขึ้นไป เป็นคนที่มีศักดิ์สูงเช่น ใน พ.ศ. 2448 เจ้าเป้ง ซึ่งเป็นราชบุตรแห่งเมืองจำปาศักดิ์ ได้ถูกส่งให้ไปเป็นนายอำเภอเมืองพิณูโลก¹³

พระยาศรีสุริยราชวรานุวัติ เป็นกลไกอันทรงประสิทธิภาพของนโยบายปกครองท้องถิ่นในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความหลักแหลมในการปกครองนั้น นอกจากจะ

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 147.

¹⁰ เดช บุนนาค, การปกครองระบบเทศาภิบาลของประเทศไทย พ.ศ. 2435 – 2458 กระทรวงมหาดไทยในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ , หน้า 156

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 228.

¹² จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ , ประวัติศาสตร์สังคมเมืองพิณูโลก (พ.ศ. 2475 – 2503) , หน้า 19.

¹³ เดช บุนนาค, การปกครองระบบเทศาภิบาลของประเทศไทย พ.ศ. 2435 – 2458 กระทรวงมหาดไทยในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, หน้า 313.

คัดกำลังทรัพย์ อันเป็นกำลังหลักในการวางฐานอำนาจของขุนนางท้องถิ่น ซึ่งจากบทที่ผ่านมาจะเห็นว่า เป็นคนในท้องถิ่น ที่ผูกพันกับท้องถิ่น มีสายสัมพันธ์ มีลูกน้องในท้องถิ่นเป็นของตนเอง เช่น กัลยาณมิตร ยังทำให้เงินอันเกิดแต่เมืองพิษณุโลก กลายมาเป็นเงินหลวง เงินที่หลวง พระราชทานให้แก่ “ข้า” ของ “ราชการ” คือ ข้าราชการอีกด้วย

การปฏิรูประบบอื่นๆ เป็นเรื่องที่ทำควบคู่กันไป การจัดการปัญหาช่วยค้ำที่เค็ดขาด ช่วยค้ำเมืองพิษณุโลกนั้นมีค้ำมาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ส่วนใหญ่คือช่วยไม้เกณฑ์ค้ำ ช่วยเงิน ส่วนทองคำ ช่วยสีผึ้ง ช่วยไม้ขนนก ช่วยน้ำมันยาง¹⁴ มีการเข้าไปดูแลระบบการเงินการคลัง และการชำระหนี้ของทางเมือง รวมถึงการจัดปัญหาที่เกิดจากการที่เหล่าขุนนางท้องถิ่นเบียดบังแรงงานไพร่ไปทำงานส่วนตัว ใน พ.ศ.2437 คือปีแรกของการเป็นมณฑล ข้าหลวงเช่น กัลยาณมิตร จึงได้ออกคำสั่งเค็ดขาด ยกเลิกสิทธิของพวกขุนนางที่จะเรียกไพร่ไปใช้ส่วนตัว ซึ่งถือเป็นความพยายามรื้อรอนกำลังทางเศรษฐกิจ¹⁵

ในปี พ.ศ. 2437 มีการปรับปรุงการปกครองท้องถิ่น สำหรับพื้นที่ที่ห่างไกลออกไปนั้นมีการเลือกผู้ใหญ่บ้านและให้ผู้ใหญ่บ้านเลือกกำนัน¹⁶ เป็นการกำหนดอำนาจหน้าที่ให้ท้องถิ่นได้สำนึกขึ้นตรงต่อมณฑลและต่อส่วนกลาง อีกทั้งเป็นการละลายรูปแบบความสัมพันธ์แบบเก่า ๆ ระหว่างชาวบ้านกับผู้ที่มีอำนาจในท้องถิ่น แม้มาตรการดังกล่าวผู้ที่เป็นผู้ใหญ่บ้านและกำนันส่วนใหญ่ก็จะเป็นคนดั้งเดิมที่เคยมีอำนาจอยู่นั่นเอง รูปแบบของการแบ่งเขตการปกครองเป็นอำเภอ ดังนี้

¹⁴ นฤมล วัฒนพานิช, "ระบบเทศาภิบาลกับผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจมณฑลพิษณุโลก พ.ศ.2437 - 2476", หน้า 149.

¹⁵ เศษ ขุนนาค, การปกครองระบบเทศาภิบาลของประเทศไทย พ.ศ. 2435 - 2458 กระทรวงมหาดไทยในสมัยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, หน้า 159.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 152.

ตาราง 2 การแบ่งเขตอำเภอต่างๆ ตามปี พ.ศ.

พ.ศ. 2437	พ.ศ.2463	พ.ศ.2473	พ.ศ. 2476
อำเภอเมือง	อำเภอเมือง	อำเภอเมือง	ยกเลิกมณฑล
อำเภอพรหมพิราม	อำเภอพรหมพิราม	อำเภอพรหมพิราม	เทศบาล พิชณุโลก
อำเภอป่าหมาก	อำเภอป่าหมาก	อำเภอป่าหมาก	ยกฐานะเป็นจังหวัด
อำเภอชุมแสงสงคราม	อำเภอบางระกำ	อำเภอบางระกำ	
อำเภอนครไทย	อำเภอนครไทย	อำเภอนครไทย	
อำเภอด่านซ้าย		อำเภอบางกระทุ่ม	

ที่มา จิราภรณ์ สถาปนะวรรณะ, “ตารางการแบ่งเขตอำเภอต่างๆ ตามปี พ.ศ.”, ใน *ประวัติศาสตร์สังคมเมืองพิษณุโลก : รายงานการวิจัย*, หน้า 15.

เมื่อมีการทำงานด้วยความจริงจังเช่นนี้ สันนิษฐานว่า ทำให้ขุนนางเหล่านี้หมดโอกาสที่จะแสวงหารายได้ จึงทำให้เกิดการล้มละลายทางเศรษฐกิจของเหล่าขุนนางท้องถิ่นตามทัศนะของ เดชบุญนาค ไม่เฉพาะในเมืองพิษณุโลก แต่รวมถึงเมืองต่างๆ ในมณฑลพิษณุโลก มีขุนนางล้มละลาย 237 คน จากจำนวนขุนนาง 348 คน¹⁷

มณฑลพิษณุโลกในสมัยดังกล่าว จึงได้รับคำชมเชยว่า เป็นมณฑลที่เรียบร้อย หรือถูก “จัดการเรียบร้อย” และเรื่องเหตุการณ์โจรผู้ร้ายต่างๆ ก็มีน้อยกว่ามณฑลอื่นๆ¹⁸ พิษณุโลกจึงเป็นเมืองที่ทำการมณฑลพิษณุโลก เป็นศูนย์กลาง เป็นที่ประจำการของเหล่าขุนนางมณฑล เป็นที่ทำงานของสมุหเทศาภิบาลที่มีความสามารถซึ่งต่อมาได้รับการเลื่อนยศเป็นเจ้าพระยา และขึ้นไปบังคับบัญชามณฑลพายัพอันเป็นมณฑลที่มีความสำคัญมาก

พิษณุโลกเองเคยได้มีโอกาสเฝ้าชมการเสด็จพระราชดำเนิน โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน จ.ศ. 1228 รัชกาลที่ 5 ทรงเสด็จขึ้นนมัสการพระพุทธชินราช ทรงบูชาด้วยกำไลหยกและทรงบูชาบายศรีปิ่นลงรักปิดทอง ดันไม้เงิน ดันไม้ทอง รวมถึงเครื่องสักการะต่างๆ นับเป็นการปรากฏพระองค์ของเจ้านายชั้นสูงสุดด้วยพระองค์เอง

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 160 .

¹⁸ กษ.,ร.5 ม.51/10 รายงานตรวจราชการมณฑลพิษณุโลกของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ร.ศ. 117.

การเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองท้องถิ่นในขั้นนี้ ทำให้หน่วยผู้นำของเมืองพิษณุโลกถูกแปรสภาพให้กลายเป็นหน่วยข้าราชการ การทำงานในหน่วยงานนั้นก็เป็นการทำงานโดย แบ่งหน้าที่ แต่เดิมพิษณุโลกก็เป็นเมืองที่ได้รับความคาดหวังจากส่วนกลาง ก่อนการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลนั้น ส่วนกลางก็สัมพันธ์กับพิษณุโลกในฐานะที่ขอระดมพลระดมกำลังต่างๆ เรียกร้องให้เมืองแสดงความสวามิภักดิ์ ส่งของมีค่า ตามความต้องการ เช่นเมื่อเกิดสงครามโจมตีเมืองเชียงตุงใน พ.ศ. 2375 นั้น พิษณุโลกซึ่งเป็นหัวเมืองชั้นหนึ่ง ก็ต้องส่งนายทหาร 11 คน คน 200 คน ช้าง 20 เชือก ไปร่วมรบด้วย¹⁹

ในระหว่างที่เป็นมณฑลนั้นพิษณุโลกกลายเป็นเมืองที่ต้องได้รับคำสั่งโดยตรง อยู่ได้บังคับบัญชาของส่วนกลางมากขึ้นมีการเกิดหน่วยงานตัวแทนของรัฐเข้าไปในมณฑลมากมาย เช่นหน่วยงานทางการสื่อสาร, การศึกษา, วัฒนธรรม และแม้จะเป็นมณฑลในช่วงเวลาที่ไม่มีการขยายอิทธิพลราชวราวุธแล้ว พิษณุโลก ก็ยังต้องส่งของบางประการลงไปให้ส่วนกลางอยู่ดี เช่น ใน พ.ศ. 2468 พิษณุโลกได้ส่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ประจำเมืองพิษณุโลก จากสระแก้ว สระขวัญ สระสองห้องและทะเลแก้ว ส่งให้สำนักพระราชวัง เพื่อร่วมผสมกับน้ำศักดิ์สิทธิ์ ในจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศใช้เป็นน้ำสรงของรัชกาลที่ 7 ในพระราชพิธีขึ้นครองราชสมบัติ²⁰

ผลของการตั้งมณฑลในช่วง พ.ศ. 2437 เป็นต้นมาทำให้เปลี่ยนแปลงหน่วยการปกครองของพิษณุโลก ส่งผลให้ภาพลักษณ์ของเมืองพิษณุโลกในมุมมองของคนยุคต่อมา คือเมืองข้าราชการ เพราะเป็นเมืองแรก ๆ ที่รัฐทดลองใช้ระบบราชการ และตั้งหน่วยงานราชการเป็นจำนวนมาก อำนาจอธิปไตยได้ปรากฏชัด ไม่ว่าจะเป็น “ท่านข้าหลวงเทศาฯ”, “ข้าราชการ” จึงเป็นสิ่งที่น่าเคารพนับถือ และเป็นอำนาจที่มีลักษณะใหญ่โต มีที่ทำการ มีพิธีรีตองในการเข้าหาเป็นขั้นตอนมากกว่าเดิม

หน่วยอำนาจอีกหน่วยหนึ่งที่จะไม่กล่าวถึงไม่ได้ คือ กองทัพและตำรวจภูธร ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชและทรงมีพระราชอำนาจเต็มที่ทรงสร้างสิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งที่นอกเหนือจากระบบราชการพลเรือน ก็คือราชการทหารหรือกองทัพนั่นเอง ใน พ.ศ. 2446 มีการจัดตั้งกรมบัญชาการทหารบกมณฑลพิษณุโลก กองทหารประจำเมืองพิษณุโลก คือ กรม

¹⁹ เศษ บุญนาค , การปกครองระบบเทศาภิบาลของประเทศไทย พ.ศ. 2435-2458 , หน้า 37.

²⁰ ประวัติและปณิธานต่างๆ เกี่ยวกับเมืองพระพิษณุโลก , พิมพ์แจกในงานฌาปนกิจศพ , สิริบุญบุญภิกขุ (บุญทิว บุรณเขตต์) ณ เมรุวัดตาปะขาวหาย (เตาไห) อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก วันที่ 19 เมษายน 2530. หน้า 16.

ทหารราบที่ 11²¹ และต่อมาเริ่มมีตำรวจ หลังจากการตั้งกรมตำรวจภูธร ในช่วงปี พ.ศ. 2442 เป็นต้นมา เพราะรัฐในขณะนั้น ต้องการให้มีตำรวจในพื้นที่ที่เป็นกองบัญชาการมณฑล²² การรับคนมาเป็นตำรวจในระยะแรกนั้นใช้วิธีรับสมัครและต่อมาก็คัดเอาคนที่เข้ามาเกณฑ์ทหารมาเป็นตำรวจ²³

การจัดการศึกษา เป็นอีกเครื่องมือหนึ่งที่รัฐใช้เพื่อหล่อหลอมให้คนในท้องถิ่นรู้จักและนึกคิติดามที่รัฐต้องการ สถาบันการศึกษาหรือโรงเรียนนั้น รัฐยังสนับสนุนให้มีเพื่อตอบสนองต่อการคัดเลือกคนเข้ารับราชการ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงเคยรับสั่งไว้ใน พ.ศ. 2448 ว่า

...แหล่งที่จะเลือกหาคนตามหัวเมืองนั้น คือ ตามโรงเรียนหลวงหรือวัด ถ้าผู้ว่าราชการเมือง หรือนายอำเภอจะไปตรวจราชการตามที่แล้ว ควรเอาใจใส่แสวงหาคนที่มีความรู้วิชาไศสยเรียบร้อย และมีไหวพริบดีเฉลียวฉลาด ตามแหล่งที่กล่าวนั้นเกลี้ยกล่อมมาฝึกหัดเป็นเสมียนไว้ให้มากๆ²⁴...

ก่อนที่รัฐจะเข้ามาจัดการศึกษา มีการเล่าเรียนในเมืองพิษณุโลกกันอยู่แล้ว โดยการเรียนส่วนใหญ่มักมีศูนย์กลางอยู่ที่วัด ในระยะเริ่มต้น พระยาศรีสุริยราชวรานุวัติ (เชย กัลยาณมิตร) ได้อาราธนา “พระครูอ่อน” จากวัดอนงค์ารามมาว่าการเป็นเจ้าคณะมณฑล พิษณุโลก ประจำอยู่วัดนางพญา ท่านได้ก่อตั้ง สำนักการศึกษา ก.ข. นะโม ที่วัดนางพญา ใน พ.ศ. 2442 โดยอาศัยที่ที่ศาลาหน้าวัดนางพญา²⁵ ต่อมาได้ถูกยกระดับเป็นโรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑลพิษณุโลก โดยมีพระครูอ่อน หรือต่อมาคือพระครูโลกเชษฐชินราชบริบาลเป็น ครูใหญ่คนแรก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เองนั้น ได้เคยเสด็จมาเยี่ยม²⁶

การเล่าเรียนเป็นที่นิยมมากขึ้น มีผู้ส่งบุตรหลานมาเล่าเรียนมาก เมื่อสะพานนเรศวรได้ถูกสร้างแล้วในปี 2473 ก็ยังมีคนมาเรียนเพิ่ม สถานที่คับแคบ แม้จะพยายามย้ายหลายครั้งจนเมื่อยกเลิกมณฑลในปี 2475 พิษณุโลกกลายเป็นจังหวัด โรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑลก็ยังคงได้กลายเป็นโรงเรียนประจำจังหวัดพิษณุโลก พิษณุโลกพิทยาคม เป็นโรงเรียนที่เปรียบเสมือนโรงเรียนของผู้

²¹ จิราภรณ์ สถาปนะวรรณ, ประวัติศาสตร์สังคมเมืองพิษณุโลก (พ.ศ.2475 – 2503), หน้า 16 .

²² เตช บุนนาค, การปกครองระบบเทศาภิบาลของประเทศไทย พ.ศ. 2435-2458, หน้า 302.

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 304.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 264.

²⁵ 100 ปี โรงเรียน พิษณุโลกพิทยาคม (2442 – 2542) (พิษณุโลก : โรงพิมพ์ประชามติ, 2542), หน้า 46

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47

ที่คาดว่าจะจบมาแล้วจะเข้าสู่ระบบราชการในท้องถิ่นผู้ที่จบจากโรงเรียนนี้ไปในยุคแรก ๆ ก็กระจายตัวไปสู่การทำงานระดับปกครอง

ในเขตอำเภอเมือง พิชณุโลก มีโรงเรียนเกิดขึ้นมากนอกจากโรงเรียนพิชญโลกพิทยาคมแล้ว ยังมีโรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี ซึ่งเป็นโรงเรียนสตรีที่มีชื่อเสียงและครูอาจารย์ สำหรับโรงเรียนเอกชนนั้นพิชญโลกมีโรงเรียนที่เกิดจากการร่วมมือสร้างระหว่างคณะเพรสไบทีเรียน ซึ่งมีนายแพทย์บุญคว้น บุญอิต ชาวจีนเชื้อสายชกเกี้ยน บุกเบิกงานด้านการศึกษา เริ่มตั้งแต่ประมาณปี 2441 – 2442 โดยสร้างขึ้นริมแม่น้ำน่าน เปิดสอนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยนายแพทย์บุญคว้นได้ขอความช่วยเหลือทางทุนทรัพย์จากเหล่าผู้มีฐานะ รวมทั้งพ่อค้าและสามัญชนต่างๆ²⁷ ซึ่งการสนับสนุนครั้งนั้นทำให้เงินบริจาคมากถึง 4,000 บาท และข้าหลวงเทศาภิบาล เซย กัลยาณมิตรเองก็ได้ร่วมบริจาครวมถึงฝากลูกชายซึ่งต่อมา คือ พระยาภิบาลวัฒนวิศิษฐ์ เข้าเล่าเรียนด้วย ซึ่งต่อมาโรงเรียนแห่งนี้ ก็คือ โรงเรียนผดุงราษฎร์ (พ.ศ. 2441) ซึ่งมีรูปแบบเป็นโรงเรียนคริสต์ มีการประกาศศาสนาไปพร้อมๆ กันด้วย ปีต่อมาโรงเรียนที่เพิ่มขึ้นก็คือ โรงเรียนสำหรับเด็กหญิงซึ่งนางกิมฮ็อก ภรรยาของนายแพทย์บุญคว้น ได้จัดการศึกษาขึ้น เรียกว่า โรงเรียนผดุงนารี

เศรษฐกิจ

หลังจากการเพิ่มปริมาณการผลิตสินค้าเพื่อการส่งออกเป็นต้นมา หลังสนธิสัญญาบาวริง ไทยยังเปิดประเทศติดต่อกับประเทศต่างๆ และยกเลิกสินค้าผูกขาดเป็นจำนวนมากหลายชนิด กิจกรรมทางเศรษฐกิจของผู้คนในเมืองพิชญโลกมีอยู่อย่างมากมาย ดังเช่น การเกษตรกรรม การทำนา ยังคงเป็นกิจกรรมหลัก แม้ว่าปริมาณข้าวอาจเทียบกันไม่ได้กับนาตราแดงในแถบอยุธยาและความสำคัญนั้นก็เพียงนาฟางลอย²⁸ ถูกเก็บอัตราค่านาในอัตรานาฟางลอยเท่านั้น²⁹ การทำนาเมืองพิชญโลกในบางช่วงก็ไม่ได้ผลดีนักดังเช่น การเกิดน้ำท่วมใหญ่ นานาในตำบลหัวรอ ปากโทก

²⁷ วิภาวดี พงษ์ประพันธ์, "ชุมชนคริสเตียนในประเทศไทย : กรณีศึกษาการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงของชุมชนคริสเตียนในเขต อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก", วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตมหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัยนเรศวร, 2541, หน้า 59 – 60.

²⁸ นาฟางลอยคือ นานาที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง โดยส่วนใหญ่อาศัยน้ำจากน้ำฝน

²⁹ นฤมล วัฒนพานิช, "ระบบเทศาภิบาลกับผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจมณฑลพิษณุโลก พ.ศ.2437 – 2476", หน้า 42.

วัดศาล บ้านป่า ในเขตอำเภอเมืองพิษณุโลก แต่ในบางปีก็ได้ผลดี หากรวมผลผลิตในช่วงที่เป็น
มณฑลพิษณุโลกแล้ว ทั้งมณฑลนั้น ส่งออกข้าวมากเป็นจำนวน 11,256 เล่มเกวียน³⁰

การทำยาสูบนั้น ในแถบเมืองพิษณุโลกยังคงพอมิบ้าง แหล่งนั้นอยู่ที่พรหมพิราม แต่ยาสูบที่มี
คุณภาพดีที่สุดต้องมาจากเพชรบูรณ์³¹ การทำไร่อ้อยนั้นแม้ว่าจะประสบปัญหาเกี่ยวกับการเก็บภาษีซ้ำ
ซ้อนของรัฐคือ การเก็บภาษีไร่อ้อย กับน้ำอ้อย ก็ยังคงมีราษฎรเป็นจำนวนมากที่ทำงานในไร่อ้อย³²
เช่นเดียวกันกับการปลูกฝ้าย เพียงแต่กิจกรรมปลูกฝ้ายนี้ได้รับการสนับสนุนจากรัฐเป็นอย่างมาก
ในพ.ศ. 2453 นั้น ได้มีการจัดตั้งสถานีทดลองหีบฝ้ายที่อำเภอพรหมพิราม เมืองพิษณุโลก โดยมีจุด
ประสงค์เพื่อให้ราคาฝ้ายในขณะนั้นทรงตัว เป็นประโยชน์แก่เกษตรกรผู้ทำไร่ฝ้าย³³ เช่นเดียวกันกับ
การให้ความสำคัญแก่การปรับปรุงเทคโนโลยีในการหีบฝ้าย ในปีเดียวกันนี้เอง สมุหเทศาภิบาล
พิษณุโลกในขณะนั้น คือ พระยาสุรพดินทร์สุรินทรฤชาชัย ได้ส่งลูกจีน คือ นายดี มลิณฑุต ไปศึกษา
ต่อต้านนี้ยังต่างประเทศ³⁴

การจับปลาและสัตว์น้ำนั้นยังคงทำกันอยู่โดยทั่วไปเพราะตลาดหลักของการซื้อขายแลกเปลี่ยน
สัตว์น้ำอยู่ที่ท่าอิฐ³⁵ เหนือเมืองพิษณุโลกขึ้นไป ของป่าในพิษณุโลก ยังคงเป็นสินค้าส่งออกที่
สำคัญ กิจกรรมทางเศรษฐกิจหนึ่งที่มีความเจริญรุ่งเรืองและทำให้เกิดการปรับปรุงเส้นทางคมนาคม
เส้นทางขนส่ง ก็คือการผลิตข้าวและการทำไม้สักในบริเวณตอนบนของประเทศ การรับผิดชอบ
ส่งส่วยไม้ขนสักรของเมืองต่างๆ ทั้งตอนบน และภาคเหนือตอนล่างส่งไม้ลงมายังที่ปากน้ำโพ
(จังหวัดนครสวรรค์ในปัจจุบัน) นอกจากกิจกรรมดังกล่าว ยังมีการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าภายใน
ดินแดนพิษณุโลกและดินแดนรอบ ๆ พ่อค้าในพิษณุโลกจะรับซื้อสินค้าจากชาวพื้นเมืองจากกระแง
(ตาก) ที่มาขายสินค้าพื้นบ้านหรือของที่จำเป็นแก่ชีวิตประจำวันต่างๆ

นอกจากชาวพื้นเมือง เช่น ขมุ คงตู่แล้ว ภายในเมืองพิษณุโลก พ่อค้าคนกลางก็ยังคงมีส่วน
สำคัญอยู่ โดยเฉพาะคนจีนที่เป็นผู้รับซื้อสินค้าและกระจายเข้าไปสู่ท้องถิ่น สินค้าที่ซื้อขายแลกเปลี่ยน
กันเป็นสินค้าที่จำเป็นเช่น ข้าว เกลือ กะปิ เมืองพิษณุโลกหลัง 2398 เป็นต้นมา ชาวเมืองนอก

³⁰ กจข.,ร.5 ม. 51/2 ขานหลวงเทศาภิบาลรายงานกิจการต่างๆภายในมณฑลพิษณุโลก.

³¹ สุภาพรรณ ขอมล, "การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจภาคเหนือตอนล่างในช่วงปี พ.ศ. 2448 - 2484", หน้า 43.

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 56-57.

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.

³⁴ เรื่องเดียวกัน.

³⁵ ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่จังหวัดอุตรดิตถ์.

เนื่องจากกลุ่มผู้มีการศึกษาที่เข้าไปเป็นข้าราชการแล้ว ยังมีกลุ่มคนชั้นรองลงมา เป็นชาวนาชาวไร่ เป็นพ่อค้าทั้งในตลาดและพ่อค้าเร่

เมืองพิษณุโลกกระจุยอยู่ตามลำน้ำ เมืองพิษณุโลกถูกแบ่งด้วยแม่น้ำน่าน ก่อนการสร้างสะพานนเรศวรใน พ.ศ. 2473 ผู้คนอยู่ในบ้านริมน้ำ เรือ บ้านแพ การคมนาคมใช้เรือแจวข้ามไปมาระหว่างฝั่งตะวันตก และตะวันออกของแม่น้ำตลาดตั้งอยู่ริมแม่น้ำ เช่นเดียวกันกับ ทำข้ามและทำจอดเรือต่างๆ โดยส่วนใหญ่จะอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา พิษณุโลกมีท่าเรือดัง คือ ท่าเรือแดง ที่ผู้โดยสารขึ้นเหนือไปทางเขตเมืองอุตรดิตถ์ และท่าเรือเมดลีย์เขี้ยว ลงใต้ไปนครสวรรค์ ถ้าทำเรือข้ามฟากก็มีอยู่มาก เช่นท่าเรือบริเวณหน้าวัดน้อย และ หน้าวัดใหญ่ เป็นต้น ตลาดริมฝั่งแม่น้ำนั้น (หรือตลาดใต้)เป็นที่ของพระคลังข้างที่ เป็นตลาดที่รับซื้อของ นอกจากนั้น ท่าเรือต่างๆ ที่เป็นการใช้ขึ้นลงสินค้ายังกระจายตัวไปตลอดลำน้ำ อาชีพพ่อค้าค้าขายเรือล่อง จึงเป็นภาพที่พบเห็นได้ทั่วไป การค้าขายขึ้นต้องเป็นเรื่องปกติ ในเมืองพิษณุโลกนั้นมีการค้าคึดค่อหลัก กับเมืองในกลุ่มแม่น้ำน่านด้วยกันเป็นส่วนใหญ่ คือ พิษัย พิจิตร หากจะลงสู่ด้านล่างก็ต้องผ่านพิจิตรล่องลงไปยังปากน้ำโพ สินค้าที่ถูกส่งมาจากทางเหนือ จะมีบางส่วนที่ผ่านมาทางพิษณุโลก สำหรับการค้ากับกลุ่มแม่น้ำยม(ศรีสัชนาลัย,สุโขทัย)นั้น สามารถลงมายังปากน้ำโพได้เลย ไม่ต้องมาบรรจบที่เมืองพิษณุโลกด้วย

ตลาดสินค้าภายในเมืองพิษณุโลกเองก็นับว่าอุดมสมบูรณ์ เพราะมีเรือส่วนหนึ่งที่ขึ้นขึ้นมาค้าขายกับตลาดเมืองพิษณุโลก หรือมีเรือที่ล่องลงมาและแวะพัก แม้จะไม่ได้เป็นศูนย์กลางทางการค้า เช่นเดียวกับปากน้ำโพหรือท่าอิฐ แต่ก็เป็เมืองที่มีสินค้าอุดมสมบูรณ์ เมื่อพิจารณาจากรายการอากรศมภักติสร และอากรตลาด นับตั้งแต่สมัยร.3 ลงมา มี พิษทางการเกษตร เช่นอ้อย คราม ถั่วเขียว ถั่วดำ งา หอม กระเทียม ถั่วลิสง ฝ้ายต่างๆ เป็นต้น ³⁶ ร้านค้าที่มีก็มีทั้งร้านในเรือแพ ร้านแผงลอย ร้านขายของชำ ร้านขายผ้า ขายหมู ขายข้าวสาร ขายรองเท้า ขายกระทะ เครื่องโลหะโอชาม ของป่าเช่นได้ ,น้ำมันชัน,จันทร์ฮับ ก็ยังมีขายอยู่มาก ตลาดที่อยู่ใต้น้ำ มีเรือขายข้าวของเครื่องใช้ อาหารหวาน สิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวัน³⁷

การเดินทางไปค้าขายรับสินค้าจากพิษณุโลกไปนครสวรรค์นั้น หากเดินทางตามเรือตามที่

³⁶ ดูภาคผนวก ก. ,ใน สุภาพรณ ขอนล, "การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจภาคเหนือตอนล่างในช่วงปี พ.ศ. 2448 - 2484", หน้า 292.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 299.

ลา ดูแบร์ บอกจะใช้เวลาเดินทางประมาณ 12 – 25 วัน หรือ กว่าครึ่งเดือนเลยทีเดียว³⁸ วิธีการที่พ่อค้าในพิษณุโลกจะลงไปซื้อขายแลกเปลี่ยนกับชาวบ้าน มี 2 วิธี คือหนึ่งพ่อค้าจะออกไปรับซื้อข้าวจากชาวนาด้วยตนเองและสอง คือ ชาวนาเดินทางเข้ามาขายข้าวโดยตรงในเมืองด้วย ตัวเมืองพิษณุโลกนั้น ไม่ใช่แหล่งปลูกข้าวใหญ่ จึงต้องลงเรือไปไกลถึงเขตอำเภอบางระกำ พรหมพิราม³⁹ หรือหากเป็นเขตเมืองนครไทยยังมีปัญหา เพราะภูมิประเทศที่เป็นภูเขานั้นเอง แม้แต่การเดินทางไปตรวจราชการของข้าราชการก็ใช้ม้า แต่หากเป็นชาวนาในเมือง บางครั้งก็จะขนข้าวมารอขายกับพ่อค้าโดยตรง

แต่เดิมการเดินทางมาพิษณุโลก เส้นทางคมนาคมหลักก็คือทางบกเดินทางด้วยม้า, เกวียน หรือเดินเท้า และทางน้ำนั้นคือเดินทางด้วยเรือใช้เรือเป็นยานพาหนะหลัก ลำน้ำคือเส้นทางที่ใช้สัญจรไปมา เรือที่ใช้หากเป็นเรือขนาดใหญ่คือเรือกลไฟดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาส แต่หากจะค้าขายนั้น อาจใช้เรือกลไฟลากเรือสินค้าอีกทีหนึ่ง นอกนั้นใช้เรือโคลน เรือมอ และเรือเปิดประทุนต่างๆ นับตั้งแต่รัฐสร้างรถไฟสายเหนือไม่ว่าจะด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจหรือทางการเมืองก็ตาม รถไฟได้นำเอาความเจริญหลายสิ่งหลายอย่าง นับตั้งแต่เปิดเดินรถถึงปากน้ำโพในปี พ.ศ. 2448 ถึงพิษณุโลกในปี พ.ศ. 2450 และถึงดินแดนตอนบนของสยามในปี 2464 รัฐเชื่อว่าเมื่อสร้างทางรถไฟแล้วจะทำให้เกิดความเจริญ รวมถึงการขนส่งพืชเศรษฐกิจต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นข้าว ยาสูบ ฝ้าย จะสามารถส่งออกได้ปริมาณมากและตามความต้องการของตลาด การสร้างทางรถไฟเข้ามายังพิษณุโลกทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหลายประการ การทำทางรถไฟเป็นที่ทราบกันดีว่าต้องใช้แรงงานเป็นจำนวนมาก หลังจาก พ.ศ. 2448 ทางการสร้างทางรถไฟต่อจากสถานีปากน้ำโพมายังพิษณุโลก ต้องใช้แรงงานเป็นกสิจิมมากถึง 3,700 คนในบางคราว⁴⁰ เมื่อรถไฟมาถึงพิจิตร แรงงานจำนวนมากคือชาวจีนไหหลำที่เคยเป็นกรรมกรจากไร่ฝ้ายได้เคลื่อนย้ายมาเป็นกรรมกรสร้างทางรถไฟและขึ้นมายังพิษณุโลก⁴¹

³⁸ สุภรณ์ โอเจริญ บรรณาธิการ, นครสวรรค์ ; รัฐกึ่งกลาง : รายการสัมมนา (นครสวรรค์ : วิทยาลัยครู นครสวรรค์, 2528), หน้า 42.

³⁹ สุภาพรณ ขอมล , "การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของภาคเหนือตอนล่างในช่วงปี พ.ศ. 2448 – 2484", หน้า 167.

⁴⁰ กจช., รัชกาลที่ 5 ยธ. 5.9/9 ญี่ปุ่นจะส่งกสิเข้ามาทำทางรถไฟสายเหนือ

⁴¹ นฤมล วัฒนพานิช, "ระบบเทศบาลกับผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจมณฑลพิษณุโลก พ.ศ. 2437 – 2476", หน้า 59.

ทางรถไฟถึงสถานีพิษณุโลกในปี พ.ศ. 2450 รถไฟสายเหนือ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจแก่เมืองพิษณุโลก 3 ประการคือ (1) เพิ่มความสะดวกในการขนส่งสินค้าและการเดินทาง (2) ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการผลิต โดยเฉพาะการผลิตและค้าข้าว (3) ทำให้จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น⁴² ดังที่ทราบกันว่า รถไฟนั้นเป็นยานพาหนะที่รวดเร็วในการขนส่งมากในขณะนั้นมีผู้คนหลั่งไหลกันไปสู่ดินแดนที่ยังว่างเปล่ารอคนจับจองในภาคเหนือมากขึ้น ประโยชน์ของรถไฟในการใช้ขนส่งสินค้านั้นพอจะได้อยู่บ้าง เช่น พ่อค้าจีน แต่ก็ยังเป็นพ่อค้าที่ต้องรวมทุนกับพ่อค้าอื่นๆ เช่น พ่อค้าหรือเจ้าแก้วหือฮะเฮงจิ้น, ฮั่วเสน, ลีฮวด ที่รวมตัวกันกับพ่อค้าอื่นๆ ลงทุนซื้อข้าวเปลือก จากชาวบ้านและนำเอาข้าวบรรทุกรถไฟไปขายที่กรุงเทพมหานคร⁴³ แต่ก็ไม่มากนัก เนื่องจากเป็นที่ทราบกันอยู่ว่าค่าระวางบรรทุกสูง จากตารางแสดงปริมาณการส่งข้าวเปลือกทางรถไฟของภาคเหนือตอนล่าง⁴⁴ นั้น ปรากฏว่า การส่งข้าวเปลือกออกจากสถานีพิษณุโลกนั้นเพิ่งเริ่มใน พ.ศ. 2459 คือเกือบ 8-9 ปี หลังทางรถไฟเปิดให้บริการแล้ว แสดงว่า การบรรทุกทางเรี่ยยังคงตอบสนองได้น้อยมาก การเดินรถไฟสมัยนั้นเดินด้วยรถไฟหัวจักรไอน้ำ 2 ขบวน มีเที่ยวขึ้นและเที่ยวลงวันละ 1 เที่ยว โดยรถไฟเที่ยวขึ้นจะหยุดพักค้างคืนที่พิษณุโลก ส่วนรถไฟเที่ยวลงจะหยุดพักค้างคืนที่กรุงเทพฯ หยุดพักเช่นนี้แม้จะมีทางรถไฟถึงเชียงใหม่แล้ว⁴⁵

การสร้างรถไฟดังกล่าวจึงทำให้เกิดการตกค้างของกุลิฉิน, การอพยพเข้ามาของคนต่างถิ่นทั้งคนไทยและคนจีน โดยเฉพาะคนจีนที่แสวงโชค เกิดชุมชนแห่งใหม่ของเมือง คือ บริเวณสถานีรถไฟ ใครจะไปใครจะมาหรือเจ้านายจะเสด็จก็เดินทางมาโดยรถไฟ ใครจะเดินทางไปทำธุระยังกรุงเทพฯ หากจะให้ไวก็ต้องเดินทางโดยรถไฟ และจะมีญาติพี่น้องไปส่งไปรับอย่างคึกคักอาศัยอีกอาชีพหนึ่งที่ยังคงมีบทบาทอยู่ ก็คือ ตำแหน่งเจ้าภานายขากร พิษณุโลก หลัง พ.ศ. 2398 ลงมา

⁴² สุภาพรณ ขอมล, *การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของภาคเหนือตอนล่างในช่วงปี พ.ศ.2448 - 2484*, หน้า 112.

⁴³ กจข., รัชกาลที่ 6 หน้า 31.3/38 พ่อค้าเข้ามาณฑลพิษณุโลกร้องทุกข์เรื่องข้าวค้างอยู่ในรถไฟ (9-10 ก.ค.) 2462

⁴⁴ สุภาพรณ ขอมล, *การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของภาคเหนือตอนล่างในช่วงปี พ.ศ.2448 - 2484*, หน้า 124.

⁴⁵ หาญชัย สงวนใจ, *ประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก*, หน้า 133

แม้จนเป็นมณฑลแล้วก็ยังมียาอากรอยู่มาก เช่น ยาอากรเคาสุรามณฑลพิษณุโลก ปี พ.ศ. 2437 เป็นชาวจีน ชื่อนายเปงกี⁴⁶ นายอากรยาฝิ่นก็เป็นคนจีนในพิษณุโลก ที่มีการเชิฐตราตั้ง แต่งตั้ง และก็มีเงินในท้องถื่นรับช่วงไปทุกครั้งและบุคคลส่วนใหญ่ ก็เป็นชาวจีนทั้งสิ้น การภาษีอากรนั้น หลังจากทีรัฐเลิกผูกขาดทางการค้า รัฐ ก็ยังพยายามเข้มงวดกับการหารายได้ของเจ้าภาษีนายอากรมากยิ่งขึ้น

ชาวจีนในพิษณุโลกหลังสนธิสัญญาเบาริง - ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

มีชาวจีนอพยพเข้ามาในพิษณุโลก โดยที่ชาวจีนรุ่นดั้งเดิมนั้นเป็นชาวจีนกลุ่มที่ทำการค้าร่วมกับคนในท้องถื่น ในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 มีการแต่งตั้งจีนที่เป็นเจ้าภาษีนายอากรให้ได้รับบรรดาศักดิ์หลายคน ในขณะเดียวกัน หลังปี พ.ศ.2450 มีชาวจีนจากตอนใต้ของพิษณุโลกอพยพขึ้นมา ส่วนหนึ่งเป็นกรรมกรทำทางรถไฟที่มาปักหลักฐานในพิษณุโลก และส่วนหนึ่งเป็นชาวจีนที่เดินทางมาแสวงโชคโดยเดินทางมาด้วยรถไฟหรือแม้แต่เรือ โดยตั้งใจจะมาอยู่ที่พิษณุโลกเพราะมีญาติพี่น้องอยู่หรือมาเพียงชั่วคราวมาเป็นลูกจ้างของคนที่อยู่ก่อน ชาวจีนตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นในช่วงแรกๆ ก่อนการเข้ามาของทางรถไฟสายเหนือ จีนที่ปรากฏในหลักฐานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2398 มีชาวจีนหลายบทบาทแต่ส่วนใหญ่เป็นนายอากร ต่างกับหลักฐานโดยส่วนใหญ่ที่พบในปี 2450 ซึ่งเป็นปีที่ทางรถไฟถึงพิษณุโลก เป็นต้นมา เป็นจีนที่เป็นพ่อค้าเสียมากแล้ว

การปกครองในหมู่ชาวจีนนั้น มีปลัดจีน หรือ นายอำเภอจีน ในพ.ศ. 2423 หลวงพิพัฒโศกาเป็นปลัดจีน ถือศักดินา 1,000

...บังคับพวกจีนซึ่งอยู่ในแขวงเมืองพิษณุโลกยทั้งสิ้น และให้ฟังบังคับบัญชาผู้สำเร็จราชการเมืองพิษณุโลกย และกรมการผู้ใหญ่ แต่เปนที่ยุติธรรมเลขาชอบด้วยราชการ⁴⁷...

⁴⁶ นฤมล วัฒนพานิช, "ระบบเทศาภิบาลกับผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจมณฑลพิษณุโลก พ.ศ.2437 - 2476", หน้า 168.

⁴⁷ กรมศิลปากร, การแต่งตั้งขุนนางไทยสมัยรัชกาลที่ 5 (กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.,2521), หน้า 103.

หลักในการตัดสินใจคดีความเรื่องจีนนั้น

...ถ้าพวกจีนวิวาทกันเป็นความเล็กน้อยก็ให้ว่ากล่าวตัดสินให้แล้ว ถ้าจีนฟ้องไทยก็ให้รับมาเสนอต่อผู้สำเร็จราชการเมือง แลกรมการถ้าไทยฟ้องจีนก็ให้ช่วยนำเกาะตัวจีนมาว่ากล่าวพร้อมด้วยผู้สำเร็จราชการเมือง แลกรมการพิจารณา และการอื่นๆ จงประพฤติให้ถูกต้อง⁴⁸...

การทะเลาะเบาะแว้งหรือปัญหาที่เกิดขึ้นของจีนในสยามคงเป็นเรื่องธรรมดาจริงๆ ปัญหาที่เกิดขึ้นหลายสิ่งจบลงไปด้วยการ “.....เปรียบเทียบปรับ.....” ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเอง ก็พบว่าตัวของพระองค์นั้นออกจะเป็นห่วงจิตใจของชาวจีนอยู่มาก ข้อความจากพระราชดำรัสหลายแห่งก็พบว่าพระองค์ทรงมองว่าชาวจีนส่วนใหญ่ในไทย ยังสงบดี

...ถ้าพวกจีนวิวาทกันขึ้นแห่งใด ให้เจ้าพนักงานไปห้ามปรามโดยดีก่อน เมื่อไม่ฟังให้ขู่โดยอำนาจ ถ้าขู่ไม่ฟังตั้งให้ยิงพอที่จะให้สอบการวิวาท ถ้าพอสงบลงเวลาใดให้หยุดยิงทันที ให้ว่ากล่าวกันโดยดีต่อไป...

และหากจะมีการยิงขู่

“...การซึ่งอนุญาตให้ยิงนี้ ต้องเข้าใจว่าจะใช้ต่อเมื่อเวลาจัดอย่างอื่นไม่ได้แล้วค่อยทำ...”⁴⁹

รัชกาลที่ 5 เองนั้นท่านทรงรู้ดีจริงๆ ในพระราชหฤทัยอย่างใดเราไม่สามารถทราบได้ แต่จากพระราชดำรัสที่พระองค์ทรงตรัสนี้ แสดงว่าพระองค์มิได้ทรงแบ่งแยกชาวจีนออกจากกลไกในสังคม โดยเฉพาะหากชาวจีนคนนั้นเป็นผู้เก็บผลประโยชน์ให้แก่แผ่นดิน เมื่อมีจีนเข้าภาษีออกตรวจตรา รัชกาลที่ 5 ท่านก็ทรงให้ไปลิส (ตำรวจ) คอยดูแล โดยทรงอ้างเหตุผลการดูแลนี้ว่า “...เป็นหน้าที่ของไปลิส ที่จะรักษาการวิวาทและรักษาประโยชน์แผ่นดินอยู่แล้ว...”⁵⁰

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁹ ประชุมพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี, 2509), หน้า 28.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 93.

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ชาวจีนที่มีปัญหาในสายตาของรัฐก็คือชาวจีนที่มีการรวมตัวกัน มีพฤติกรรมที่น่าสงสัย ไม่เรียบร้อย ไม่สามารถปกครองได้ง่ายๆ ในพิษณุโลกเอง มีการกล่าวถึงเรื่องอั้งยี่ และจีนเกเรบ้างแต่ไม่ปรากฏเป็นองค์กรชัดเจน ดังปรากฏหลักฐานในปี พ.ศ. 2430 ว่า ในแขวงเมืองป่าหมากเมืองขึ้นพิษณุโลกนั้น ได้ฟ้องร้องว่า พระจงรมฤทธิ ซึ่งเป็นพระไชยบุรมปลัดเมืองพิษณุโลกนั้นรับเงินจากผู้ร้าย ปลอมตัวผู้ร้าย อีกทั้ง

...คบคิดกับพวกจีนต่างประเทศ พวกอั้งยี่ แลคิดคั่นเสพสุราเป็นนิตย์⁵¹...

ชื่อของจีนอั้งยี่จึงปรากฏมาพร้อมๆ กับการแสดงให้เห็นว่า อำนาจในท้องถิ่นในปี พ.ศ. 2430 อันเป็นปีที่มณฑลพิษณุโลกยังไม่ตั้งขึ้นนั้น เป็นอำนาจที่สามารถให้ชาวจีนที่ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายไทยฟังได้ หากมอบทุนทรัพย์ให้แก่คน เพราะหลักฐานตอนหนึ่งกล่าวถึง สาเหตุของการฟ้องว่าเป็นเพราะปลัดเมืองพิษณุโลกเรียกเงินจากผู้ร้ายแล้วปลอมตัว ทุนทรัพย์ของชาวจีนที่มีมากทำให้ชาวจีนส่วนหนึ่งกลายมาเป็นนายทุนเงินกู้ และมีเรื่องทะเลาะกับผู้กู้ยืมหลายครั้งถึงแม้ผู้ยืมจะเป็นกรรมการเมืองหรือผู้มีอำนาจในท้องถิ่นก็ตาม ดังเช่นกรณีปลัดเมืองศรีพิรม เมืองขึ้นเมืองพิษณุโลก ยืมเงินจีนอุยฮิมโม จนเกิดการเรียกเงินคืนเป็นความกัน⁵²

ปัญหาของชาวจีนที่เกิดขึ้นช่วงการปกครองระบบมณฑลนั้น กรณีวิวาทของเจ้าภานีนายอากรชาวจีนในพิษณุโลกกับชาวบ้านในการบังคับให้จ่ายอากรมืออยู่มากแม้เจ้าภานีนายอากรถูกลดบทบาทลง ในบางครั้งก็ทะเลาะกันกับวัดและศิษย์วัดต่างๆ เช่น การจัดงานระหว่างนายอากรบ้านวังข่มข่า⁵³ ทะเลาะกับพระและศิษย์วัดที่ศิษย์วัดแอบเล่นการพนันแทนที่พระจะว่ากล่าวและเกรงใจกลับให้ท้ายและออกรับแทนศิษย์วัด⁵⁴ ไม่เพียงแต่ทะเลาะวิวาทกับชาวบ้านเท่านั้น ชาวจีนเจ้าภานีนายอากรก็ยังคงทะเลาะกับชาวจีนด้วยกันเป็นเรื่องปกติ เช่น วิวาทกันเรื่องการค้ำสุรา⁵⁵ หรือเรื่องยืมเงิน เหตุการณ์เช่นนี้ เป็นเรื่องกันเรื่อยมา แต่ในสายตาของข้าราชการผู้ปกครองแล้วกลับมองว่า

⁵¹ หจข., รล. ฎีกา เล่ม 3 . ศก 1249 หน้า 247.

⁵² หจข., ม. รล. ตราน้อย 2 เล่ม 2 ปี จ.ศ.1239 – 1442 หน้า 447.

⁵³ บ้านวังข่มข่าปัจจุบันคือบ้านวังส้มซ่า ในเขตอำเภอเมืองพิษณุโลก - ผู้เขียน

⁵⁴ กหข., รัชกาลที่ 5 ม.2.12 ก/4 [27] 24 ตุลาคม ร.ศ.110.

⁵⁵ กหข., รัชกาลที่ 5 ม.2.12 ก/1 [21 - 22] ร.ศ.98

"...แต่ความจันทก้นเล็กน้อยในบ้านเมือง.." ตามที่พระรัตนานุภตภักคิปลัดจีนเมืองพิษณุโลกหรือพิษณุโลกในขณะนั้นรายงานลงมา⁵⁶

จีนอีกประเภท ที่เป็นจีนที่รัฐจับตามองเป็นพิเศษในขณะนั้น ก็คือ ชาวจีนในบังคับของต่างชาติ ในสมัยรัชกาลที่ 4 จีนบางกลุ่มในพิษณุโลกได้รับความคุ้มครองจากกงสุลฝรั่งเศส โดยทางกงสุลทำจดหมายบอกมายังเจ้าเมืองให้จีนอากรสุราในพื้นที่เดิม ยอมให้จีนในบังคับของกงสุลฝรั่งเศสขายสุรากับชาวบ้านในแถบพิษณุโลก อุตรดิตถ์ และเมืองใกล้เคียง ซึ่งเป็นการทำทนายอำนาจรัฐในขณะนั้นมีประกาศมา ห้ามราษฎรซื้อขายฝิ่นหรือสุราจากต่างประเทศ⁵⁷ จีนอันธพาลก็มีอยู่โดยทั่วไป เช่น จีนกุลลาที่ทำทางรถไฟได้ขายฝิ่นเถื่อน คัมเกล้าเถื่อนอย่างออกหน้าออกตา หากใครเข้าไปใกล้ก็ทำร้าย มีช่องจีนอยู่ในป่าลึกข้างทางรถไฟ ต้องใช้ทหารมาปราบ⁵⁸

นอกเหนือไปจากนั้นแล้ว จะหาความวุ่นวายด้วยเกิดจากกลุ่มจีนในพิษณุโลกยากเต็มที แต่สันนิษฐานว่า พิษณุโลกเป็นเมืองที่มีสายสัมพันธ์กับสมาคมลับของจีนในเมืองศูนย์กลางทั้งพระนคร / ปากน้ำโพ และท่าอิฐ ซึ่งเป็นแหล่งการค้าสำคัญของชาวจีน(บางโพท่าอิฐ – อุตรดิตถ์) รายงานของหลวงเทศาภิบาลภายหลังรัชกาลที่ 5 เสด็จสวรรคตได้ 3 ปี กล่าวถึงร่องรอยของชาวจีนเก๊กเหม็ง ซึ่งมีการก่อตั้งสาขาองค์กรก๊กมินตั๋งในไทยในปี 2452 ที่ปากน้ำโพ และท่าอิฐ ซึ่งเป็นดินแดนใกล้ซิดดิดค่านเหนือและด้านใต้ของเมืองพิษณุโลก มีพฤติกรรมที่น่าสงสัยและมีคอนหนึ่งกล่าวถึงบรรดาจีนเก๊กเหม็งที่ "...ก่อการสไต้รั..." ในกรุงเทพ เลียงหน้ามาอยู่ที่พิษณุโลก⁵⁹ จากหลักฐานดังกล่าว สันนิษฐานได้ถึงสภาพเมืองพิษณุโลก แม้ก่อนช่วงรัชกาลที่ 6 มีสายสัมพันธ์กับเหล่าก๊กจีนในพระนครหรือปากน้ำโพเช่นพวกจีนลักกัก หรือพวกจีนเก้ายอด อาจด้วยสายสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจหรือจะด้วยเหตุใดก็ตาม หากเป็นเรื่องเศรษฐกิจย่อมมีความเป็นไปได้สูง เพราะนอกจากการสรุปของงานศึกษาทางเศรษฐกิจหลายชิ้น ก็ชี้ให้เห็นว่า การขึ้นลงและค้าขายแลกเปลี่ยนระหว่างชาวจีนในภูมิภาคนี้มีอยู่ตลอดเวลา และบางครั้งก็เป็นธุรกรรมที่ต้องทำให้เสร็จสิ้น เช่น การขึ้นมาทวงหนี้ของเจ้าตัวจีนจากส่วนกลางขึ้นมาทวงหนี้ที่หัวเมืองฝ่ายเหนือ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5⁶⁰ ในสมัยนี้ ยังไม่พบความกำเริบ หรือกบฏของจีนในเมืองพิษณุโลกอย่างใด นอกจากเรื่องราวขัดแย้งเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งก็ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล ชาวจีนในพิษณุโลก การทำกิจกรรม

⁵⁶ กนข., รัชกาลที่ 5 ม.2.12 ก/1 [119] ศก.101 บอคมืองพิษณุโลก

⁵⁷ กนข., จดหมายเหตุ รัชกาลที่ 4 เลขที่ 161 ร.ศ. 1228 อากรสุราเรื่องขุนเทพ (สมุดโตดำ เขียนดินสอขาว)

⁵⁸ ร.ศ. 124 ประชุมกฎหมายประจำศก, เสถียร ลายลักษณ์.

⁵⁹ ม.ร.6 ม/6 หน้า 24 9 สิงหาคม ร.ศ. 131.

⁶⁰ กจข., รัชกาลที่ 5 ม.12 ค/6 ใบบอคมืองพิษณุโลก

ต่างๆ ที่แสดงให้เห็นถึงการรวมกลุ่มกันระหว่างจีนกับไทยยังคงมี เช่น นายเป๊ะและนายหลี่ เยน่า ยังได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกสหกรณ์ เมื่อมีการจดทะเบียนสหกรณ์วัดจันทร์ซึ่งเป็นสหกรณ์แห่งแรกในประเทศไทยในราวปีพ.ศ. 2459⁶¹

ชีวิตชาวเมืองก็ยังดำเนินต่อไป ชาวจีนรุ่นใหม่ ๆ ที่มีเชื้อชาวจีนเดิมที่เคยอาศัยตั้งถิ่นฐานอยู่ในพิษณุโลกก็ก้าวเข้ามาเป็นจำนวนมาก จากงานศึกษาของ Skinner อ้างว่าเมื่อเศรษฐกิจขยายตัวนับตั้งแต่ไทยทำสนธิสัญญาเบาริง พิษณุโลกเป็นอีกเมืองหนึ่งที่ชาวจีนหลั่งไหลเข้าไปมาก แต่หลังจากที่การค้าในนครสวรรค์และลานนารุ่งเรืองขึ้นเหนือเมืองอื่นๆ ได้ดึงดูด ชาวจีนให้ขึ้นเหนือและลงได้ไปทำมาหากินจนทำให้ปริมาณของชาวจีนในพิษณุโลกที่เคยมีมากเป็นอันดับต้นๆ ของประเทศในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ตกลงมาเป็นรองปากน้ำโพ และตกลงมาเป็นรองหลายๆ พื้นที่ทั่วประเทศในปี 2438 เมืองนครสวรรค์มีคนจีนมากถึง 2,887 คน และพิษณุโลกมีเพียง 554 คน น้อยกว่าเมืองพิจิตร ซึ่งมีชาวจีนเพียง 865 คนเสียอีก⁶² แม้ว่าการนับปริมาณคนงานในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น อาจจะทำให้ให้นับได้น้อยกว่าความเป็นจริง เนื่องจากเราคงปฏิเสธไม่ได้ว่า น่าที่จะมีคนจีนที่มีลักษณะบางประการที่ผู้สำรวจนับไว้เป็นไทยแล้ว

ใน พ.ศ. 2447 มีการสำรวจสำมะโนประชากรซึ่ง Skinner กล่าวว่า ผลการนับดังกล่าวจะนับคนจีนได้จำนวนที่ต่ำกว่าความเป็นจริงเพราะลำบากที่จะนับคนที่มิเชื่อชาติจีนอาจไม่ถึงคนเป็นจีนหรือมีลักษณะภายนอกที่ดูเป็นปกติ เช่น ลูกจีนที่มีพ่อแม่เป็นจีนแต่โตในไทย หรือ ลูกจีนลูกครึ่งก็ไม่ได้แสดงออกแตกต่างออกไป จำนวนชาวจีนในพิษณุโลกเองหรือแม้แต่ในภูมิภาคอื่นๆ อาจจะมากกว่านี้ก็เป็นได้ แต่อย่างไรก็ดี จำนวนเท่าใดนั้นอาจไม่ใช่เรื่องสำคัญมาก เราทราบแน่นอนว่าชาวจีนดำรงอยู่ แต่อยู่อย่างไรและดำรงชีวิตอย่างไรนั้นเป็นเรื่องสำคัญ

ตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น เมืองพิษณุโลก หลังจากที่ไทยทำสนธิสัญญาเบาริง จนตั้งเป็นมณฑล ความเจริญได้หลั่งไหลเข้ามาในพิษณุโลกมากมาย สิ่งหนึ่งที่กล่าวได้ว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อการรับรู้ต่ออำนาจส่วนกลางของคนพิษณุโลก ก็คือ การเกิดขึ้นของส่วนราชการ ที่เป็นการส่งตรงจากส่วนกลางมาปกครองอย่างรูปธรรม ดังเช่นอำนาจของสมุหเทศาภิบาลนั้น เป็นเรื่องที่รับรู้กันทั่วไปในเมืองขนาดเล็ก 2 ริมฝั่งน้ำเซบ กัลยาณมิตร คือสมุหเทศาภิบาลคนแรกที่เข้ามาปฏิบัติราชการปกครองและใช้มาตรการที่ค่อนข้างเด็ดขาดในการจัดการกับปัญหาต่างๆ ใน พระ

⁶¹ สัมภาษณ์ นายมงคล บุญธรรม , วันที่ 4 ตุลาคม 2544 ณ สหกรณ์วัดจันทร์ จังหวัดพิษณุโลก

โดยนาย ชวนนท์ ละเอียด

⁶² กช., รัชกาลที่ 5 ม. 2.14/81 รายงานกรมหลวงดำรงตรวจมณฑลพายัพ และ กช., รัชกาลที่ 5 ม.2.14/82 รายงานกรมหลวงดำรงตรวจราชการเมืองพิจิตร เมืองพิษณุโลก ร.ศ. 117

ราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ 5 ทรงตรัสชมเชยความเจียมขนาดในการทำงานของท่านว่า พระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ ได้จัดการโจรที่ชุกชุมในพิษณุโลกด้วยรูปแบบการทำงานที่ถึงลูกถึงคน เชยกล้าหาญมิตร คงสามารถสร้างความเกรงกลัวของคนเมืองพิษณุโลกที่มีต่ออำนาจของรัฐไม่มากนัก การกระทำของท่านก็ได้รับการยอมรับจากชาวจีนในด้านการดูแลกำจัดโจรท้องถิ่น ที่อาจเป็นอันตรายแก่การค้าของคนจีน ซึ่งในข้อนี้ สมเด็จพระยาดำรงฯทรงรับสั่งชมเชยว่า

...ฟังดูเสียงพวกพ่อค้าแลราษฎร เสียงที่จะร้องว่าถูกกดขี่โดยทุจริตอย่างใดเป็นไม่มีเลย โดยเฉพาะในเสียงพวกพ่อค้าคนจีน ย่อมสรรเสริญเป็นเสียงเดียวกันทั่วไปว่าทุกวันนี้ได้ทำมาค้าขายโดยความผาสุก กระทำให้เจริญผลยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นอันมา จะไปค้าขายที่ใดพอเข้าไปในเขตมณฑลพิษณุโลกก็รู้สึกว่าการค้าจากทางที่จะมีภัยอันตรายแก่ตัวทรัพย์สินสมบัติ ด้วยเหตุโจรผู้ร้ายเป็นต้น⁶³...

แม้จนเลยผ่านพ้นสมัยของท่านไปแล้ว เมืองพิษณุโลกอาจจะดูไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยเท่าในสมัยของท่านนัก แต่ความเป็น "เจ้าคุณเทศา" ท่านต่อๆ มา ก็คงมีอำนาจมากพอที่จะทำให้ชาวจีนหลายคนแสดง "ธรรมเนียมพ่อค้า" ด้วยการรับออกค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการรับรอง ".....เจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน....." ดังกรณีคดีนายอากรสุรามณฑลพิษณุโลกได้เคยทำ⁶⁴

สถาบันราชการในพิษณุโลกนี้ เป็นเครื่องมือในการส่งผ่านมาตรฐานบางอย่างที่เหมาะสมตามแต่ส่วนกลางกำหนดลงไปยังท้องถิ่นได้ รวมถึงการคัดเลือกราชการก็กลายมาเป็นวัฒนธรรมที่ชาวบ้านสามารถเรียนรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรมได้ และ"มาตรฐาน" ที่ระบบราชการส่งลงไปยังพิษณุโลกนั้น มีผลต่อการแสดงตนของคนจีนในพิษณุโลก โดยเริ่มต้นนั้นได้ตั้งสมให้เกิดความจงรักภักดีจากคนในหน่วยงานของตนเอง และในขณะเดียวกัน ระบบราชการก็ได้เป็นศูนย์รวมของความหวังของผู้ที่ต้องการ ดังกล่าว เพื่อที่จะให้ตนได้รับความดูแล ขณะเดียวกันเขาเหล่านั้นก็พร้อมที่จะแลกเปลี่ยนโดยปรับมาตรฐานตามที่กลไกราชการกำหนดไว้

ชาวจีนส่วนใหญ่ที่ตั้งถิ่นฐานในพิษณุโลกมักอาศัยอยู่ในแพบ้างก็อาศัยอยู่ริมแม่น้ำ โดยเช่าหรือปลูกห้องแถวอยู่ ดังเช่นชีวิตของนายโต โลกุตตระ ที่เข้ามาค้าขายในพิษณุโลกก่อนที่รถไฟ

⁶³ หจข., รัชกาลที่ 5 ม.2 14/82 รายงานกรมหมื่นดำรงราชานุภาพตรวจราชการเมืองพิจิตร เมืองพิษณุโลก ร.ศ 117.

⁶⁴ จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ, "ประวัติขุนเพ่งจีนนุเคราะห์", บันทึกของคนท้องถิ่น (พิษณุโลก : โครงการท้องถิ่นศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2542), หน้า 368 – 369.

จะตัดผ่านพิษณุโลก นายโต มีเชื้อสายแค้ว ขาของโนแพ และในบางครั้งก็จะล่องเรือซื้อข้าวของป่าทางเหนือ ลงไปยังกรุงเทพฯ หรือบางครั้งก็ลงไปแก่นนครสวรรค์ เมื่อขายเสร็จก็จะซื้อของขึ้นมาค้าขายอีก ทำอย่างนี้เรื่อยมาจนกระทั่งรถไฟสายเหนือตัดผ่านพิษณุโลก และจะตัดขึ้นไปยังเชียงใหม่ จึงได้ย้ายขึ้นบนบกและยังทำกิจการรถลากให้เช่า⁶⁵ นั้นแสดงว่ามีชาวจีนในพิษณุโลกที่ทำมาหากินอย่างเป็นปกติก่อนการเข้ามาของรถไฟ

จากการพิจารณาจำนวนคนจีนที่อพยพเข้ามาพิษณุโลก ปริมาณที่มากและถูกบันทึก เอาไว้สูง จากทะเบียนคนต่างด้าวพิษณุโลก คือช่วงเวลาหลังจากปี 2450 เป็นต้นมา ข้อมูลของคนจีนในช่วงนี้ส่วนใหญ่ผู้เขียนได้มาจากผู้ให้ข้อมูล ผู้เป็นลูกเป็นหลานหรือญาติมิตรที่ใกล้ชิดชีวิตของพวกเขาเหล่านี้เป็นเรื่องเล่าขานที่มีสีสันและสัมพันธ์ไปกับการเปลี่ยนแปลงของเมืองพิษณุโลกที่สะท้อนให้เห็นการปรับตัวอยู่ภายในเมืองไทย

เพื่อให้มองเห็นภาพของคนจีนที่ดำรงชีวิตหลังจากที่ปัจจัยสถาบันราชการ / กองทัพ / การศึกษาต่างๆ และการคมนาคมนำความเจริญ เป็นจำนวนมากมาสู่พิษณุโลก ผู้เขียนจึงจะยกบทบาทของจีนผ่านเป็นเรื่องราวชาวจีนในฐานะปัจเจกชนโดยอธิบายสัมพันธ์ไปกับการบริบทของเมืองพิษณุโลกด้วย โดยกลุ่มคนดังกล่าว จัดเป็นจีนรุ่นเกิดในเมืองจีนเข้ามาในพิษณุโลกประมาณ ปี พ.ศ. 2450 - 2470 หรือเป็นลูกจีนที่เกิดในพิษณุโลกที่ใช้ชีวิตวัยหนุ่มในช่วง พ.ศ. 2450 - 2470 เช่นเดียวกัน

ตามที่ได้กล่าวขึ้นมาข้างต้นว่า เมืองพิษณุโลกมีหน่วยงานราชการเข้ามาตั้งอยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาเป็นจำนวนมาก รัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าให้ตั้งมณฑลพิษณุโลก การตั้งกรมบัญชาการทหารบก การตั้งศาลมณฑล โรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑล การเกิดขึ้นของสวัสดิการ เช่น โรงพยาบาล ศาลยุติธรรมมณฑล คนจีนที่เข้ามาพิษณุโลก หากต้องการแสวงหาผลประโยชน์จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องสัมพันธ์กับรัฐ ผู้ที่ประสบความสำเร็จส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ยอมผูกพันความเป็นจีนของตนเข้ากับระบบศักดินาไทย ดังชีวิตของนายลิ้มเล่งฮะ หรือต่อมา คือ หลวงวิจารณ์ภัยกิจ นายลิ้มเล่งฮะ มีความสัมพันธ์อันดีกับข้าราชการ เช่น พระองค์เจ้าคำรบ แม่ทัพน้อยที่ 2 พิษณุโลก (2454 - 2457) ซึ่งเป็นเสด็จพ่อของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช และความสัมพันธ์อันนั้นก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ ลิ้มเล่งฮะ ตั้งคนสร้างเนื้อสร้างตัวจนกลายเป็นหลวงวิจารณ์ภัยกิจ แต่เส้นทางของ ลิ้มเล่งฮะ ไม่ได้มีเพียงความสัมพันธ์ที่ดีต่อพระองค์เจ้าคำรบเท่านั้น ยังรวมไปถึงวิธีการดำรงชีวิตของลิ้มเล่งฮะ และแนวคิดอุดมการณ์ที่พร่ำสอนต่อลูกหลานอีกด้วย

⁶⁵ ที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพ นางมณี สุขโรจน์ ณ วัดสระแก้วปทุมทอง 19 มิถุนายน 2544
ชาตะ 21 พฤศจิกายน 2463 มรณะ 12 มิถุนายน 2544.

เมื่อลิ้มเล่งสะเกิดนั้น ชีวิตที่เกิดที่ทุ่งม่ง นครเชียงไฮ้ (2413) ได้ผลักดันให้ออกเดินทางมา แสวงโชคในเมืองไทยเมื่อปี 2453 และได้เดินทางเข้ามาในคอนนินของสยาม มาทำมาหากินที่ พิชณโลก ลิ้มเล่งสะเล่าให้ภรรยาและลูกๆ ฟังว่า ลิ้มเล่งสะ เมื่อเข้ามาในพิชณโลกนั้นได้นั่งเล่น บริเวณหน้าวัดใหญ่⁶⁶ ซึ่งเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ขณะนั้นลิ้มเล่งสะก็ได้พบกับพระองค์เจ้าคำรบ พระองค์เจ้าคำรบก็ได้เข้าไปพูดคุยด้วยและเห็นว่าลิ้มเล่งสะเป็นคนหนุ่มหน้าตาดี จึงรู้สึกถูกชะตาและชักชวนให้ลิ้มเล่งสะทำโรงสี เมื่อลิ้มเล่งสะปรึกษาเรื่องการทำมาหากิน ลิ้มเล่งสะจึงได้เริ่ม กิจการโรงสีจากจุดนี้ โดยเริ่มจากการทำโรงสีครกกระเดื่องก่อน รับซื้อข้าว ส่งข้าวขายให้กองทัพ ลิ้มเล่งสะมีคู่ชีวิต คือ นางกิมก๊ (กึ่งทอง) และต่อมาได้นางกิมเฮียะ(ทองใบ)น้องสาวนางกิมก๊มาเป็น ภรรยาช่วยงานอีกคน ลิ้มเล่งสะก็ได้ดำเนินกิจการโรงสีจนเจริญก้าวหน้าเรื่อยมา มีอภิวาในการ ทำงานก็คือนางกิมก๊ ภรรยาใหญ่ ซึ่งเป็นคนคอยควบคุมดูแลกิจการเกือบทุกประเภท นางกิมก๊เอง ก็เป็นลูกจีนที่อาศัยอยู่ในพิชณโลก ตั้งแต่เข้าชีวิตของสองสามีภรรยาจะทุ่มให้กับการทำงาน นาง กิมก๊จะคุมคนงานในโรงสีให้เปิดประตูหลังบ้านรับชาวบ้านที่เงินล้อกระแทะเทียมโคเข้ามา ซึ่งจะ แยกชาวบ้านออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่เอาข้าวมาสี กับกลุ่มที่เอาข้าวมาขายที่โรงสีของหลวงวิจารณ์ จะสีให้โดยไม่คิดมูลค่า แต่โรงสีจะเก็บเอารำและปลายข้าวเอาไว้ หากนำข้าวมาขาย นางกิมก๊ก็จะ เป็นผู้คุมคุณภาพและให้ราคาข้าวตามคุณภาพข้าว ข้าวที่รับซื้อไว้ส่วนใหญ่ จะกะปริมาณให้พอขาย ในจังหวัดก่อน เมื่อได้ข้าวเป็นปริมาณมากจึงจะส่งไปขายที่กรุงเทพฯ โดยต้องเรือลงไป การลง ไปแต่ละครั้งนั้นนอกจากจะนำข้าวลงไปขายแล้ว ยังไปเก็บเงินลูกค้าที่ซื้อเอาไว้และทางนางกิมก๊ ได้ให้เครดิตซื้อก่อนจ่ายทีหลังไว้ด้วย ลูกค้าส่วนใหญ่ของลิ้มเล่งสะก็คือ เหล่าบรรดาร้านขายข้าว ในแถบถนนทรงวาด คนที่เป็นผู้เก็บเงินและลงไปทำงานเกือบทุกครั้งคือนางกิมก๊ โดยเฉพาะช่วง ที่ลิ้มเล่งสะสุขภาพไม่แข็งแรงหรือไม่มีเวลา

ครอบครัวของลิ้มเล่งสะนั้น ถือได้ว่ามีความเคารพและนับถือ รวมถึงสนิทสนมกับ พระองค์เจ้า คำรบเป็นอันมาก เมื่อนางกิมก๊ลงไปกรุงเทพฯ เคยได้ไปพักที่บ้านของท่านบ่อยๆ พื้นที่ในค่าย ทหารของบ้านลิ้มเล่งสะก็เข้าไปบ่อยครั้งทั้งนำข้าวไปส่งและไปมาหาสู่จนคุ้นเคย นางกิมก๊เองก็ได้ อาศัยพื้นที่ในค่ายเป็นที่ปล่อยครั้งเลี้ยวไว้ด้วย

ความสำเร็จของลิ้มเล่งสะนั้น เป็นคนในที่มีชื่อเสียงมากในสมัยนั้น หากจะถามลูกจีนรุ่นต่อ มา (ที่เกิดในช่วง 2470 ลงมา) ว่าใครที่มีชื่อเสียงมากในยามที่เขาเป็นเด็ก โดยส่วนมากก็จะตอบ ตรงกันว่า “เจ้าแก่เหลียง” นั้น “ดังที่ 1”⁶⁷ ความสำเร็จในการงานและสังคมนั้น ไซ้ว่าจะมีความ

⁶⁶ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ -ผู้เขียน

⁶⁷ สัมภาษณ์ นายลิ้มกิมหญุ่น, ณ สมาคมฮากกา พิชณโลก , 7 กันยายน 2543

เป็นอิสระมากนัก ลี้มเล่งฮะดูเหมือนจะยังความกตัญญูและสร้างสายสัมพันธ์อันดีต่อสถาบันราชการ ไม่ว่าจะเป็นต่อพระองค์เจ้าคำรบหรือต่อผู้คนรอบข้าง ครั้งหนึ่งเมื่อถูกคุกคามถึงเหตุผลที่ขอรยงค์ของที่บ้านให้ท่านข้าหลวงและขกเรือให้ทำการป่าไม้ ลี้มเล่งฮะอธิบายว่า

....รถและเรือเรามีไว้สำหรับเที่ยวเตร่ ไม่ได้เกิดประโยชน์อะไร ให้ทางราชการเอาไปใช้ในกิจธุระดีกว่า...

นอกจากนั้น การบำรุงโรงเรียนก็เป็นสิ่งที่ลี้มเล่งฮะเคร่งครัดเสมอมา เมื่อส่งลูกเรียน 3 คนพี่น้อง ทางโรงเรียนก็จะลดค่าเล่าเรียนให้หนึ่งคน เพราะมีกฎว่าหากสามคนพี่น้องเรียนพร้อมกันก็จะได้ลดค่าเล่าเรียน 1 คน ลี้มเล่งฮะไม่รับส่วนลดนั้น โดยบอกทางโรงเรียนว่าให้เก็บค่าส่วนลดนี้ไว้เป็นทุนสำหรับเด็กอื่นๆ หรือแม้แต่การขอมถอยและปล่อยวางต่อทรัพย์สินบางส่วนให้แก่ทางราชการ เช่น โรงเรียนของนายลี้มเล่งฮะนั้นมี 2 ที่ แห่งแรกคือบริเวณวัดน้อย (วัดธรรมจักร) และแห่งที่สองคือบริเวณบ้านชีขาวปะทาย เหนือวัดน้อยขึ้นไป ต่อมาเมื่อทวงถามติดต่อกับที่ดินบริเวณบ้านชีขาวปะทายนำไปขอตั้งโรงกระคาย ลี้มเล่งฮะก็มอบให้โดยดีโดยไม่ขอสิ่งใดตอบแทน แม้ต่อมาโรงกระคายดังกล่าวจะไม่ได้สร้างก็ตาม

ไม่เพียงแต่ราชการเท่านั้น แม้แต่ความสำคัญกับชาวบ้านทั่วไป ลี้มเล่งฮะก็ยังให้ความสำคัญ เช่น เมื่อเวลาตรุษจีน บ้านของลี้มเล่งฮะจะทำขนมแข่งและจัด หมู เห็ด เป็ด ไก่ มากมายใส่ตะกร้า 2 ชั้นแบบจีน เทียวเดินแจกจ่ายชาวบ้านและเลือกให้ลูกสาวซึ่งเติบโตในเมืองไทยตลอดเป็นผู้นำไปให้ชาวบ้าน แทนที่จะเลือกลูกชายซึ่งพูดไทยไม่ชัด เพราะถูกส่งไปเรียนเมืองจีนตั้งแต่เด็ก ชาวบ้านแถบนั้นก็ออกจะสนิทกับบ้านลี้มเล่งฮะไม่น้อย เมื่อครั้งวันสงกรานต์ ชาวบ้านจะเอามามอบให้เช่นเดียวกัน เช่น พวกขนมจีนน้ำยา น้ำพริก ขนมกวน ข้าวเหนียวแก้ว เป็นต้น

ลี้มเล่งฮะหรือต่อมาได้รับบรรดาศักดิ์เป็นหลวงวิจารณ์ภัยกิจ เป็นคนจีนรุ่นก่อนการ เปลี่ยนแปลงการปกครองที่ยังคงดำรงชีวิตอยู่ใกล้ชิดกับชาวเมืองกับระบบปกครองท้องถิ่นเป็นอย่างมาก อาจจะเป็นเพราะกิจการขายข้าวให้แก่กองทัพนั้น ทำให้ลี้มเล่งฮะต้องสัมพันธ์กับราชการ แต่หากจะพิจารณาแล้ว ลี้มเล่งฮะเองก็ไม่ได้เป็นคนไร้เส้นสายเสียเลย น้องชายแท้ๆ ของลี้มเล่งฮะก็คือขุนกำจร พ่อค้าข้าวคนดังของเมืองปากน้ำโพ ขุนกำจรเป็นพ่อค้าอยู่แถบสะพานดำ ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าโดยเฉพาะการค้าของป่าระหว่างคนเมืองนครสวรรค์กับพวกชาวบ้านต่างอำเภอ แต่ในขณะเดียวกัน วิถีทางของขุนกำจรก็ไม่ได้ต่างจากลี้มเล่งฮะหรือหลวงวิจารณ์ภัยมากนัก “ท่านขุน” ตามที่ชาวปากน้ำโพเรียก หรือขุนกำจรก็รับประมุขข้าวให้แก่มณฑลทหารบกที่ 4 นครสวรรค์เช่น

กัน สายสัมพันธ์ในการทำโรงสีของลี้มเล่งฮะ จึงไม่เพียงแค่อาศัยราชการอย่างเดียว การที่สัมพันธ์กับทางปากน้ำโพน่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งเสริมให้ลี้มเล่งฮะมีความก้าวหน้า

การสานสัมพันธ์กับชาวบ้านรอบข้างนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญ โรงสีของลี้มเล่งฮะนั้นส่วนหนึ่งก็อยู่ได้เพราะการที่ชาวบ้านนำข้าวมาขายให้ การทำโรงสีต้องทำให้ชาวบ้านนั้นเชื่อใจ และไว้วางใจ ก่อนจึงจะขายข้าวผูกกัน ลี้มเล่งฮะยังต้องสัมพันธ์กับชนชาติอื่น บางหมู่บ้านก็เป็น ชาวลาว ที่มาจากหมู่บ้านกรมทัน ในสมัยนั้นบางคนในโรงสีเห็นลักษณะคันยาวกว่าคนอื่น เทียมควายเข้ามาก็จะรู้กันว่าเป็นชาวลาจากหมู่บ้านกรมทันนั่นเอง

วิถีชีวิตเช่นเดียวกันกับหลวงวิจิตร งามสงหรือขุนศรีพานิช หรือนายอึ้งฮงเฮงเข้ามาพิษณุโลกช่วงพุทธศักราช 2460 นายสง เกิดที่ประเทศจีน เมื่อ พ.ศ. 2421 เข้ามาเมืองไทยช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 (เมื่อเขาอายุได้ 14 ปี) เมื่อแรกนั้นนายสงเข้าไปอาศัยอยู่กับญาติที่กรุงเทพ ก่อนจะเข้ามาพิษณุโลก จุดเปลี่ยนของชีวิตนายสง อยู่ที่การได้รู้จัก พลโทหม่อมเจ้าอลองคณี สุขสวัสดิ์ ลูกหลานของนายสง บันทึกเรื่องราวนี้ว่า

...คุณพ่อขายข้าวลาดหน้าไข่ดาวบ้าง หมูทอดบ้าง ณ หน้าโรงเรียนนายร้อยปรากฏว่าขายดีมีนักเรียนนายทหารตลอดจนครูบาอาจารย์มาอุดหนุนกันมาก คุณพ่อจึงได้รู้จักหม่อมเจ้าอลองคณี ท่านคงทรงเอ็นดูด้วยเห็นคุณพ่อเป็นเด็กหนุ่มหน้าตาสะอาดหมดจด นิสัยดี ขยันขันแข็ง.... เมื่อได้ทรงย้ายไปเป็นแม่ทัพที่จังหวัดพิษณุโลกทรงชวนคุณพ่อไปค้าขายที่นั่นด้วย⁶⁸...

นายสงเมื่อไปปักหลักฐานโดยค้าขายในกรมทหารที่พิษณุโลกได้แต่งงานกันกับนางน้อยลูกจีน แซ่ลิ้ ซึ่งเกิดที่เมืองพิษณุโลก ในปีพ.ศ 2439 เป็นบุตรของนายบันแซ่ และนางเล็ก แซ่ลิ้ เมื่อแต่งงานกันแล้วก็ช่วยกันทำมาหากิน ทำให้การค้าขายเจริญขึ้นจนเพิ่มการค้าขายเข้ามาค้าในตลาดใช้ชื่อร้านว่า "อึ้งฮงเฮงจัน" รับเป็นเอเย่นต์ขายสุรา บุหรี่ น้ำตาล น้ำมันก๊าด ปูนซีเมนต์⁶⁹ อีกทั้ง

⁶⁸ อนุสรณ์ในพิธีบรรจุศพขุนศรีพานิช (นายสง ผู้ภักดี) นางศรีพานิช (น้อย ผู้ภักดี) นายชูศิลป์ ผู้ภักดี (บุตร) ณ วัดธรรมจักร จังหวัดพิษณุโลก วันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2527, หน้า 38.

⁶⁹ อนุสรณ์ในพิธีบรรจุศพขุนศรีพานิช (นายสง ผู้ภักดี) นางศรีพานิช (น้อย ผู้ภักดี) นายชูศิลป์ ผู้ภักดี (บุตร) , หน้า 43.

ยังรับส่งสินค้าระหว่างกรุงเทพฯ กับพิษณุโลก ต่อมาก็ขยายกิจการเป็นโรงภาพยนตร์พิษณุบันเทิง หรือวิกไต้⁷⁰

ต่อมาหม่อมอลงกฎจึงได้ขอพระราชทานบรรดาศักดิ์จากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ นายสง จึงกลายมาเป็นขุนศรีพานิช ชีวิตในนามของ "ขุนศรีพานิช" นั้น นับว่าเป็นความภาคภูมิใจสูงสุดของนายสง ความเป็น "ขุนศรีพานิช" จึงเป็นเสมือนเครื่องประดับสูงค่า งดงาม และนำภาคภูมิใจ ดังนั้น หากนายสงจะไปติดต่อราชการ นายสงจะไปในฐานะ "ขุนศรีพานิช"

...คุณพ่อจะแต่งกายแบบไทย คือนุ่งผ้าม่วงใส่เสื้อนอกติดกระดุมทองลงยาพระนาม
ของพระองค์ท่าน คุณแม่ได้เก็บไว้แจกลูกคนละเม็ด”...

การแสดงออกดังกล่าวคือความภาคภูมิใจที่ฉายชัดออกมาซึ่ง อาจหมายถึง ความสะอึกที่จะ
ได้รับจากการติดต่อกับ ราชการ และแสดงตนเป็นส่วนหนึ่ง ของระบบศักดินาแบบไทย

“...และเมื่ออยู่กับบ้าน คุณพ่อก็จะแต่งกายแบบจีน คือ นุ่งกางเกงขี้ม้าสวมเสื้อกุยเฮง”...

การแสดงออกของนายสง และความสัมพันธ์อันดีระหว่างลิ้มเล่งฮะกับราชการเป็นการปรับตัว
อย่างง่ายที่มีต่อการดำรงอยู่ของคน อำนาจที่ทั้งสองพึงพา “พระองค์เจ้าคำรบ”และ “พลโทหม่อม
เจ้าอลงกฎ” ก็ล้วนแล้วแต่มอบโอกาสที่ดีในการเลื่อนขั้นทางสังคมให้แก่คนทั้งสอง

วิถีชีวิตส่วนใหญ่ของลิ้มเล่งฮะและขุนศรีพานิช เป็นตัวแทนของคนจีนชั้นสูงที่ผูกพันเข้ากับ
ระบบศักดินาไทย การแสดงออกซึ่งความเป็นจีน เช่น การนุ่งกางเกงขี้ม้า สวมเสื้อกุยเฮง หรือการ
ทำบุญจีนของทั้งสองนั้นไม่ได้มีอุปสรรคในการแสดงตนเป็นหนึ่งในระบบศักดินาไทย การยอมรับ
ในการเป็นขุน เป็นหลวงและการปรับตัวในการดำรงชีวิตเพื่อให้ได้รับความยอมรับจากอำนาจ
รัฐนั้น ทำให้คนจีนชั้นสูงเช่นลิ้มเล่งฮะและขุนศรีพานิชแบ่งพื้นที่ให้กับความเป็นไทย

ผลบางประการที่นอกเหนือจากประโยชน์ที่ทั้งสองได้รับการสัมพันธ์กับผู้นำชั้นสูง ยังคง
เป็นที่น่าสังเกตแม้จะดำรงชีวิตโดยให้ความร่วมมือกับระบบราชการนั้นอย่างดี แต่ชีวิตส่วนตัวของ
ทั้งสอง ซึ่งนับเป็นคนที่มีสถานะสูงในหมู่ของชาวจีนด้วยกันในขณะนั้นมีจุดที่น่าสนใจหลายอย่าง

⁷⁰ ปัจจุบันอยู่บริเวณตลาดไต้ -ผู้เขียน

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

⁷² เรื่องเดียวกัน.

...คุณพ่อสอนลูกทุกคนให้รักแผ่นดินไทย ที่ให้พวกเราอาศัยอย่างมีความสุข มีทางใดจะตอบแทนได้แม้จะเล็กน้อยก็ยังดี..."⁷³

จากคำกล่าวข้างต้นไม่น่าสงสัยว่าลิ้มเล่งฮะรู้สึกดีต่อโชคที่เขารับจากแผ่นดินไทยเพียงใดในชีวิตส่วนตัวของลิ้มเล่งฮะเองก็สอดคล้อง ลิ้มเล่งฮะนั้นหากมีเวลาจะถ่ายทอดความรู้สึกหรือประสบการณ์ให้แก่ผู้คนในครอบครัวรับทราบอยู่เนือง ๆ ทุก ๆ วันจันทร์ ลิ้มเล่งฮะจะเรียกลูกๆ ทุกคนมานั่งตรงนอกชาน ระหว่างนั้นก็ให้คนงานในบ้านไปซื้อบะหมี่ถ้วยจากในตลาดมานั่งทานกันไปคุยกันไปปฏิบัติเช่นนี้เป็นประจำ ลูกๆ ยังได้รับรู้คำสั่งสอนและประสบการณ์จากพ่อเรื่อย ๆ

ลิ้มเล่งฮะนั้น ใช้ชีวิตและมีธรรมเนียมที่ต้องมีเกียรติ สังเกตได้จากอาหารการกินในบ้าน แม้ลิ้มเล่งฮะจะทานข้าวต้มแบบวิสัยคนจีนทั่วไป แต่กับที่ทานนั้นกลับเป็นอาหารจานพิเศษเสมอๆ มีการจ้างพ่อครัวมาทำอาหารให้ทำประจำบ้าน และในโอกาสพิเศษหรือในช่วงเวลาที่ลิ้มเล่งฮะ สุขภาพไม่ดี นางกิมก๊กภรรยา ก็จะจ้างก๊วกจากกรุงเทพฯ มาทำอาหารให้ทานเป็นพิเศษ เช่น คิมซ่า เป็ดย่าง หูฉลาม เป้าฮื้อ นอกจากนั้นหากอยากทานอะไรพิเศษก็จะสั่งมาจากทางเรือ เช่น ลิ่นจืดทอง ซึ่งเป็นของที่ดี แพง และหาทานยากในสมัยนั้น

วิถีชีวิตดังกล่าว จึงเป็นวิถีชีวิตที่สบาย การจัดหาซื้อของราคาแพง การจ้างหรืออยู่ดีกินดีในบ้านนั้น การสรรหา การจ้างคน การซื้อของแพงๆ จึงเป็นเรื่องที่ทำให้บ้านของหลวงวิจิตรนั้น แม้จะไม่ได้มีชาติตระกูลเป็นคนไทยชั้นสูงแต่ก็สามารถใช้ "ทุนทรัพย์" กินอยู่ได้อย่างคนไทยชั้นสูงได้ นอกจากจะสัมพันธ์กับคนชั้นสูง ระบบราชการแล้วความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อแก่ผู้คน ลิ้มเล่งฮะ ยังเลือกที่จะแสดงออกอย่างแหลมคม การเลือกให้วิบูลรัตน์ ลูกสาวนำขนมและของไหว้ในช่วงตรุษจีนนั้นไปมอบให้ชาวบ้านโดยทั่วไป เป็นการเลือกลูกที่พูดไทยชัดและเติบโตเข้าใจธรรมเนียมไทย อีกทั้งเป็นหญิงสาว ความอ่อนน้อมนุ่มนวลจึงมีมากกว่าลูกชายคนโตที่ถูกส่งไปเมืองจีนตั้งแต่เด็กๆ ทั้งธรรมเนียมไทยและภาษาไทยก็อ่อนด้อย นางกิมก๊กเองก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่ออกทำความรู้จักและสานสัมพันธ์กับกลุ่มคนภายนอกด้วยตนเอง ที่บ้านโรงสีนั้น นางกิมก๊กจะเลี้ยงผึ้งไว้เยอะมาก และนำผึ้งมาทำเป็นสีผึ้งทาปากจ่ายแจกให้แก่พรรคพวก นางกิมก๊กนั้นพูดไทยชัดมาก เพราะเกิดเมืองไทยจึงมักจะออกงานเป็นเร็วแรงสำคัญในงานต่างๆ ของหลวงวิจิตรเสมอๆ การที่ลิ้มเล่งฮะให้เมียและลูกสาวออกหน้าในการเข้าสังคมเมืองนั้น ดูจะขัดกันกับการส่งให้ลูกชายไปเรียนหนังสือ

⁷³ สัมภาษณ์ นางจิรพันธ์ สุภารัตน์, ณ หอพักสุภารัตน์, พิษณุโลก, 24 สิงหาคม 2544

ยังเมืองจีน การเรียนหนังสือในเมืองจีนนั้นอาจเป็นการสนองความต้องการสืบต่อภาษาจีนเพื่อธุรกิจจีน ในขณะที่ความเป็นจริงแล้ว บทบาทของผู้หญิงในบ้านของลิ้มเล่งสะกลับเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตในสังคมไทย การปฏิบัติดังกล่าว ทำให้เราเห็นมุมมองต่อ “ความเป็นผู้หญิง” ของลิ้มเล่งสะ และสำนึกต่อความเป็นผู้หญิงของนางกิมก็ ว่าแยกไปจากความเป็นผู้หญิงจีนในสังคมจีน เพราะในขณะนั้น ผู้หญิงจีนจากถิ่นกำเนิดเดียวกันกับนางกิมก็คงไม่สามารถออกหน้าแทนสามีหรือตัดสินใจในกิจการแทนสามีได้ ลักษณะของผู้หญิงที่ออกมาทำงานและเป็นใหญ่ในการทำมาหากินนั้น โดยธรรมชาติแล้ว ผู้หญิงในสยามจะเป็นเช่นนั้นมากกว่า ดังเช่น บทบาทการเป็นกำนันตลาด หรือการเป็นหลักในพิธีกรรมและความเชื่อบางอย่างที่เพศหญิงเป็นใหญ่

การรับเอาระบบศักดินาเข้ามาผูกพันกับวิถีชีวิตของคนนั้น ทำให้การระลึกถึงอดีต ความเป็นมาของคนนั้น มีการแทรกความเชื่อหรือเรื่องราวแสดงถึงความไม่ธรรมดาของตน ใน คุณาวากกลางสมุทร ฉบับที่ระลึกของงานพระราชทานเพลิงศพของ นายสุวิทย์ หวังหลี ซึ่งเป็นจีนในกรุงเทพฯ กล่าวถึง ประวัติความเป็นมาของคันฉ่อง ซึ่งหวังหลีรุ่นแรกซึ่งเข้ามาเมืองไทยสมัยรัชกาลที่ 5 ประวัติของนายฉ่องมีการสอดแทรก คำนานเชื่อเรื่องเล่าบางประการ ที่ทำให้รู้สึก ว่า คันฉ่อง “ไม่ธรรมดา” เช่น

...เมื่อนายฉ่อง รอนแรมมาบนเรือสำเภาในการเดินทางมากรุงเทพเป็นครั้งแรกนั้น ในคืนๆ หนึ่งเมื่อเรือใกล้ถึงเมืองสยามได้มีงูตัวมหึมาเลื้อยขึ้นมาจากทะเล เข้ามาในห้องนอนเรือ มาขดตัวรอบนั่งอยู่บนหมอนที่นายฉ่องหนุนนอนหลับอยู่ และอยู่นิ่งจนรุ่งเช้า เมื่อฉ่องตื่นขึ้นมาก็เลื้อยกลับหายไปในเกลียวคลื่น”...

บางบันทึกก็ว่า

...ระหว่างการเดินทางมาสยามในครั้งแรกนั้น เมื่อนายฉ่องเปิดประตูเข้าไปในห้องบาหุณีของตน ก็ตกใจที่พบงูทะเลขนาดใหญ่มาขดอยู่บนเตียงนอน เขาวิ่งลงมาบอกลูกเรือให้ขึ้นไปช่วยไล่ แต่งูหายไปแล้ว เป็นอย่างนี้ 3 ครั้ง เหมือนงูจะไม่ให้คนอื่นเห็นถ้าไม่ใช่ นายฉ่อง”⁷⁵ ...

⁷⁴ คุณาวากกลางสมุทร : ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพนายสุวิทย์ หวังหลี ณ วัดเทพศิรินทราวาส (กรุงเทพฯ : ม.ป.ท. , 2538), หน้า 46.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

การอธิบายเรื่อง ประวัติของคนหรือของตระกูลของคนด้วยความเชื่อที่เหนือธรรมชาตินี้ จึงเป็นสิ่งที่ถูกปรับให้ประวัติชีวิตของเขาเหล่านั้นให้ "พิเศษ" "ไม่ธรรมดา" และเป็นบุคคลที่ "เหมาะสม" แก่การมีอนาคตที่ดี ก็ปรากฏอยู่ในชีวิตของนายสงหรือขุนศรีพานิชอีกทั้ง นางน้อย ภรรยาที่เช่นเดียวกันนายสงก่อนที่จะมาตั้งถิ่นฐานที่พิษณุโลก ได้มีซินแสที่ชื่อ ทงหยิน⁷⁶ มาทำนายให้ ซินแสเรียกราคาค่าบริการตามลักษณะโหงวเฮ้งของผู้ที่ให้ดู สำหรับนายสงนั้นซินแสเห็นลักษณะชอบใจจึงขอให้โดยเรียกค่าดูถึง 100 ตำลึง ซึ่งแม้ไม่มีเงินแต่ซินแส บอกว่ารอให้รวยก่อน แล้วค่อยจ่ายทีหลัง

...ซินแสได้ทำนายคุณพ่อไว้ว่า ตามลักษณะของท่านไม่ใช่ต้องขายข้าวแกงเล็กๆ น้อยๆ อย่างนี้ ต่อไปจะเป็นเจ้าสัวใหญ่ มีร้านค้าใหญ่โตจะเป็นผู้มียศถาบรรดาศักดิ์มีคนนับหน้าถือตา..

ส่วนนางน้อย เมื่อเกิดก็มีเรื่องราวพิสดารเกิดขึ้น เช่นเดียวกันคือ เมื่อมารดาของนางน้อยตั้งครรภ์นางน้อย เมื่อคลอดออกมาในตอนรุ่งเช้าได้ยินเสียงเป็กร้องดัง อยู่นานจนผดสังเกิดเมื่อบิดาของนางน้อยไปดูว่าเป็กร้องอะไร

...ดังมีเทพดาคลอใจให้นึกอยากขุดลงไปตอนที่เป็ดยืนร้องอยู่ขุดไปไม่ลึกนักก็พบ ไหลกระเทียมและเมื่อเปิดดูก็เห็นมีเงินกลม เงินเหรียญ บรรจุอยู่เต็ม จึงมีความยินดี เห็นเป็นนิมิตมงคลสำหรับบุตรน้อยที่เกิดใหม่ ได้กราบขอบคุณเทพดาอารักษ์”...

การสอดแทรกเรื่องราวที่เหนือธรรมชาติลงไปในชีวิตนั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตของคนที่ได้รับรู้ว่าคนนั้นเป็นผู้มีเกียรติในสังคม และเป็นวิธีการอธิบายของการได้มาซึ่งความสำเร็จแบบที่ศักดิ์นาไทยถนัด บุคคลชั้นสูงมักใช้อธิบายที่มาของความสำเร็จของคน ดังเช่นกษัตริย์, ขุนนาง

อย่างไรก็ดี นายสง และ ล้มเล่งฮะ เป็นตัวอย่างของชาวจีนชั้นสูง จีนรุ่นก่อนประเทศไทย เปลี่ยนแปลงการปกครอง และเป็นคนที่มีความรู้ เป็นส่วนหนึ่งของคนจีนที่ประสบความสำเร็จ มี

⁷⁶ อนุสรณ์ในพิธีบรรจุศพขุนศรีพานิช (นายสง ผู้กักต) นางศรีพานิช (น้อย ผู้กักต) นายสุคิดป ผู้กักต (บุตร) , หน้า 31.

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน.

โอกาสเลื่อนฐานะทางสังคมให้สูงขึ้นกว่าเดิม โดยหากพิจารณาแล้ว เข้าได้ปรับลักษณะบางอย่างของชีวิต โดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงหรือกลายเป็นไทยไปเสีย ลี้มเล่งฮะก็ยังคงทำพิธีกรรมจีน ยังคงไหว้เจ้า กินเจ เพียงแต่เขาไม่ได้ทำเจิ้งเม้ง เพราะบ้านพวกเขาอยู่ที่เมืองจีนเขาไม่ได้ปฏิเสธต่อความเป็นจีน และไม่ได้ทำทุกอย่างอย่างคนไทย คนไทยอีกมากมายไม่ได้มีโอกาสในการเลื่อนฐานะอย่างเขา การมีความเพียรมีโอกาสและต้องการรักษาโอกาสนี้ด้วยการรักษาความสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่ให้โอกาสแก่เขา มีคนจีนอีกหลายคนหลายกลุ่มที่เมื่อเข้ามาแล้วมิได้มีโอกาสเช่นเดียวกันกับนายฮงและลี้มเล่งฮะ

การเกิดขึ้นของสถาบันการศึกษาภาษาจีน

ชีวิตของนายลี้มเล่งฮะและนายศรีพานิชนั้นเป็นตัวอย่างของชาวจีนที่อยู่ในสถานะที่สูงและสามารถเข้าสู่ระบบศักดินาของไทยได้ แต่เนื่องจาก ชาวจีนในพินญโลกนั้นมีหลายกลุ่มด้วยกัน คนที่ไม่มีความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งกับอำนาจราชการ จึงมีการรวมกลุ่มกันขึ้น สำหรับช่วงเวลาในยุคนั้น การรวมกลุ่มกันที่สำคัญที่สุด ของชาวจีนในพินญโลก ก็คือ การเริ่มมีสถาบันการศึกษาภาษาจีนเป็นของตัวเอง แต่เดิมการก่อตั้งสถาบันทางการศึกษาในพินญโลกนั้น เริ่มมีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2442 นั้นก็คือโรงเรียน ก.ข. นะโม แต่สถาบันทางการศึกษาในพินญโลกก็ดูเหมือนจะไม่เพียงพอสำหรับคนเมือง และมีการตั้งเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เหตุผลมาจากหลายประการ หากจะคำนึงถึงเรื่องภูมิศาสตร์แล้ว จะพบว่า ความลำบากของการเดินทางมีผลมากต่อการเลือกโรงเรียน เพราะสองฝั่งแม่น้ำนั้นแม้ในปัจจุบันจะสามารถเดินทางได้โดยง่ายด้วยเส้นทางสะพานคอนกรีต ทำให้เรานึกภาพไม่ออกว่า จะยากเย็นขนาดไหนหากต้องไปเรียนทุกวัน แม้เพียงครึ่งกิโล หรือ 2 กิโลเมตรจากฝั่งบกลงท่าที่แม่น้ำข้ามไปเรียนหรือติดต่อราชการก็นับเป็นเรื่องใหญ่ บางคนต้องเดินหรือหากมีใครมีเงิน ทางบ้านก็จะจ้างให้คนขี่ม้าไปส่งโรงเรียนและรับกลับบ้าน จนกระทั่งพ.ศ. 2473 นั้น จึงจะมีสะพานนครสวรรค์

แต่อย่างไรก็ดี หากคนจีนต้องการจะเข้าถึงระบบราชการหรือทำงานที่มีเกียรติได้ต้องรู้หนังสือ ดังเช่น งานในมณฑลที่ต้องอาศัยผู้ที่เขียนหนังสือเป็น มีลายมืองามๆ⁷⁸ หลายคนกล่าวว่า มีชาวจีนเป็นจำนวนมากที่ต้องการเข้าสู่ระบบการศึกษาด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น ชาวจีนกลุ่มที่เป็นเจ้าภาษีนายอากร หรือชาวจีนที่ต้องการให้บุตรหลานได้เล่าเรียนในโรงเรียนเดียวกันกับคนไทย และมีพรรคพวกจนสามารถยกระดับตนเองเข้าไปสู่ระบบราชการไทย นอกจากนั้น ความรู้ภาษาไทย ยังอำนวยความสะดวกให้แก่ชาวจีนหลายๆ ประการ ในตอนเริ่มแรกของการก่อตั้งโรงเรียน ก.ข.

⁷⁸ ประวัติและปณิกะต่างๆเกี่ยวกับเมืองพระพินญโลก ,หน้า 15.

นะโม นั้น ได้รับการสนับสนุนจากพ่อค้าและประชาชนเป็นจำนวนมาก แสดงว่าประชาชนในขณะนั้น ตำนึกว่าการศึกษาเป็นเรื่องสำคัญ

หลังจากการเข้ามาของชาวจีน มายังพิษณุโลกต่อเนื่องกัน และมากขึ้นๆหลังจากที่เปิดการเดินทางด้วยรถไฟ ชาวจีนในพิษณุโลกขณะนั้น จึงได้รวมกลุ่มกันเพื่อสร้างโรงเรียนจีนขึ้นมา เพื่อเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่บุตรหลานของชาวจีนในพิษณุโลก โดยมีคนจีนที่มีชื่อเสียงมีหน้ามีตาในสังคมเมืองร่วมกับพ่อค้าชาวจีน เช่น

นายโต๊ะเซ่งเจียบ (ผู้ก่อตั้งห้างฮั่วฮงจัน-ขายผ้า)

นายลิ้มเผ่งปอ (โรงสีไฟชัยกิจ)

นายเคี้ยก้งฮอ(ร้านสะดึง- ขายของเบ็ดเตล็ด)

นายก้วยน้ำถั่งหลี(โรงแรมสมัยนิยม-โรงแรมเอเชีย)

นายเอี้ยวเติกเม้ง (ต้นตระกูลสรรพพานิช-ร้านทอง)

และ นายฮึงฮงเฮง(ร้านศรีพานิช)

เป็นต้น ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วเป็นคนจีนที่ผสมปนเปกันระหว่างคนจีนที่มีบรรดาศักดิ์สูงกับคหบดีชาวจีน

ชาวจีนกลุ่มดังกล่าวได้จัดหาที่ดิน ตั้งอยู่บริเวณริมถนนบรมไตรโลกนาถ อยู่ในชุมชนชาวตลาด สะดวกต่อเด็กนักเรียนที่จะเดินทางไปโรงเรียนได้เป็นอย่างดี” เนื่องด้วยผู้ก่อตั้งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนแท้ใจ ดังนั้นการตั้งชื่อโรงเรียนจึงเป็นภาษาจีนสำเนียงแต้จิ๋วว่า “แซหมิน” เมื่อแรกตั้งนั้นผู้ที่จดทะเบียนโรงเรียนแซหมินใช้ชื่อบุคคล 2 คนคือนายชงกิง แซ่บุญส่งและนายเติกเม้ง สรรพานิช⁸⁰ ได้ยื่นเรื่องอย่างเป็นทางการต่อเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการในปี พ.ศ. 2466 ซึ่งนโยบายหนึ่งของโรงเรียนก็คือ

⁷⁹ ไพโรจน์ วชิราศรีศิริกุล, “ประวัติโรงเรียนสินหมิน”, ทัศนะพิธีเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติ โรงเรียนสินหมิน จังหวัดพิษณุโลก วันที่ 30 มีนาคม 2543.

⁸⁰ เนื่องจากหลักฐานเป็นการจดบันทึกโดยพนักงานท้องถิ่น ทำให้นามที่จดอาจคลาดเคลื่อนผู้เขียนสันนิษฐานว่าคือ นายส่งเอี้ยงซำ เจ้าของโรงสุราและนายเอี้ยวเติกเม้ง

...การศึกษาซึ่งมุ่งหมายจะให้ภาษาไทยและจีน ภาษาไทยสอนตามหลักสูตรประถม และตั้งใจจะสอนถึงมัธยมต้น⁸¹...

ในตอนแรกนั้นได้เปิดสอนด้วยภาษาแต้จิ๋ว⁸² ต่อมาจึงได้ปรับเป็นการสอนแบบภาษาจีนกลาง เปิดอย่างเป็นทางการในพ.ศ. 2465 (แต่เริ่มก่อตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. 2464) เมื่อเปิดมีนักเรียนมากถึง 200 คน ในช่วงแรกๆ นั้น แซหมินจะสอนแต่ภาษาจีนอย่างเดียว แต่ต่อมาก็เปิดสอนภาษาไทยด้วย เมื่อสิ้นหมินเกิดขึ้นนั้น ถือเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวจีนในตลาด แซหมินได้ดำเนินกิจการด้วยดีมาตลอดจนกระทั่งปิดตัวลงชั่วคราวในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2

เหตุผลในการสร้างโรงเรียนแซหมินนั้นดูเหมือนว่า จะไม่ได้เป็นไปเพื่อตอบสนองต่อปัจจัยพื้นฐานในแง่การให้การศึกษาแต่เพียงอย่างเดียว เพราะพิษณุโลกในสมัยนั้นมีสถาบันการศึกษาที่มาก และดีเพียงพอในระดับหนึ่ง การสร้างโรงเรียนแซหมินนั้น น่าจะมาจากการเปลี่ยนแปลงความคิดเกี่ยวกับตนเองของชาวจีนในพิษณุโลกอย่างน้อย 2 ประการ คือคำว่าแซหมิน หากเราศึกษาโครงสร้างของภาษาเปรียบเทียบกับโครงสร้างของความคิดแล้วจะพบว่า การใช้ชื่อโรงเรียนแซหมิน เป็นการใช้คำศัพท์ที่อธิบายความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อตนเองที่เปลี่ยนไป แซหมิน คือ The Awaken People ซึ่งหมายถึงประชากรที่ตื่นแล้ว การตื่น คือการหลุดพ้นออกมาจากสภาวะก่อนหน้าที่จะตื่น การตื่นขึ้นมาคือการมองตัวเองในมุมใหม่ ซึ่งประเด็นนี้ มีความจำเป็นที่ต้องย้อนกลับไปพูดถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในจีนแผ่นดินใหญ่ คือ การปฏิวัติประชาชาติจีนใน พ.ศ. 2454 การปฏิวัติดังกล่าวส่งผลให้เกิดแนวคิดชาตินิยมจีนและแนวคิดของการรวมชาติ แนวคิดดังกล่าวนี้ได้เรียกร้องให้คนจีนโพ้นทะเล ซึ่งเผชิญชะตากรรมอยู่ตามลำพังในทุกมุมโลก หันกลับมาสำนึกตนผูกพันกับจีนแผ่นดินใหญ่อีกครั้ง เครื่องมือสำคัญที่จะทำให้ชาวจีนเหล่านั้นรู้สึกสำนึกก็คือการเผยแพร่ลัทธิทางการเมือง

ที่จะกล่าวในที่นี้ คือ ในช่วงปีที่ก่อตั้งโรงเรียนสิ้นหมินในพิษณุโลกนั้น คำว่า “หมิน” จึงชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงนัยะในการมองตนเองของชาวจีนในพิษณุโลกว่า อย่างน้อยใน ปี พ.ศ.2464 มีสำนึกต่อตนเองที่ผูกพันกับจีนแผ่นดินใหญ่เป็นอย่างมาก การใช้คำว่าหมินหรือประชาชนนั้น เป็นแนวคิดที่ไม่ได้เกิดจากสังคมไทย สำหรับสังคมไทยก่อนหน้านั้น ชาวจีนจะแสดงความเป็นจีนอย่างไร หากไม่เป็นอั้งยี่ เป็นผู้ร้าย หรือเป็น Subject แล้วก็มีความสำคัญน้อยกว่าสาระที่ว่าเขาสามารถเป็นแรงงาน หรือทำตนเป็นประโยชน์แก่รัฐไทยมากเพียงใด

⁸¹ ศธ. 54.10/6 เรื่อง แจ้งตามงานตั้งโรงเรียนแซหมิน 21 ก.ค. 2466 – 10 ก.ค. 2467.

⁸² เรื่องเดียวกัน.

ด้วยระบบเศรษฐกิจแบบส่วนที่ฝังรากลึกในสังคมไทยมานาน ทำให้ ชนชั้นในสังคมที่มีผู้คนสำนึก จึงมีเพียง กษัตริย์ มุลนาย ไพร่ ทาส ชนชั้นที่ใกล้เคียงกับหมิ่นมากที่สุด ก็คือ ไพร่ ซึ่งยังคงไม่ใช้ประชาชนในความหมายของหมิ่นอยู่นั่นเอง

แซ่หมิ่นจึงเป็นการเรียกขานตนเองที่ไม่ได้สัมพันธ์กับบริบทของสังคมไทย เป็นเสียงเรียกร้องที่จะนับคนเป็นส่วนหนึ่งของประชากร แบบที่จีนแผ่นดินใหญ่ต้องการ ประการที่สองนั่นก็คือ โรงเรียนสอนภาษาจีนถูกตั้งขึ้นมา แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อภาษาจีนที่ชัดเจน และเป็นรูปธรรม แต่เดิมนั้น การถ่ายทอดภาษาจีนจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จะใช้วิธีส่งลูก ซึ่งมักเป็นลูกชายไปเรียนยังเมืองจีน “ ภาษาจีน ” นับเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความเป็นจีน การตั้งโรงเรียนสอนภาษาจีนจึงเป็นการให้ความสำคัญต่อ “ เครื่องมือ ” แสดงความเป็นจีนของชาวพิษณุโลก

สรุป

หลังจากสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เข้าสู่สมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐได้ดำเนินนโยบายรวมอำนาจในท้องถิ่นให้ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ซึ่งเครื่องมือในการดำเนินนโยบายนั้นก็คือระบบราชการ ระบบราชการถูกกำหนดให้ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ซึ่งเครื่องมือในการดำเนินนโยบายขณะนั้นก็คือระบบราชการ เมืองพิษณุโลกภายใต้รูปแบบของมณฑลเทศาภิบาล ซึ่งรวมเอาเมืองที่มีความใกล้เคียงกันใกล้เคียงกันในด้านต่างๆ มารวมเป็นหน่วยปกครองหนึ่งที่เรียกว่ามณฑล

เมืองพิษณุโลกเข้าอยู่ในมณฑลพิษณุโลก ตั้งแต่ พ.ศ. 2437 และเป็นที่ทำการมณฑลจึงทำให้เป็นเมืองแรก ๆ ที่ได้รับการทดลองตั้งหน่วยราชการมากมาย เช่น กรมทหาร, ตำรวจ, สุขศาลา, ไปรษณีย์, หอทะเบียนที่ดิน เป็นต้น ขณะเดียวกันเศรษฐกิจเมืองพิษณุโลกก็เจริญขึ้นพร้อมๆ กันกับการขยายตัวของเศรษฐกิจแบบตลาด และการขยายตัวของการคมนาคม

ในแง่ของการปกครอง ระบบราชการที่เข้ามาทำให้ชาวจีนในพิษณุโลกหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องพึ่งพารัฐ ความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนกับรัฐนั้นมีหลายระดับ ผู้ที่ทำการเป็นเจ้าภาษีนายอากร หรือกินตำแหน่งในระบบศักดินาจะสัมพันธ์กับรัฐมาก ในขณะเดียวกันชาวจีนที่ค้าขายโดยอิสระ ก็จะสัมพันธ์กับรัฐน้อยลง ความสัมพันธ์ต่อหน่วยงานของราชการนั้นส่งผลให้ชาวจีนส่วนหนึ่งเข้าสู่กระบวนการกลายเป็นไทย ขอมรับคุณสมบัติของศักดินาไทยเป็นคุณสมบัติส่วนหนึ่งของตน โดยคุณสมบัติดังกล่าว ได้แก่ ตำแหน่งทางศักดินา เช่น การเป็นปลัดจีน เป็นหลวง เป็นขุน ตำแหน่งทางศักดินานี้ ถูกแสดงออกในสังคมเมืองพิษณุโลกเพื่อแสวงหาความยอมรับต่อสังคมเมืองและจากข้าราชการ ตำแหน่งทางศักดินาและความสัมพันธ์อันดีกับราชการนี้ ทำให้พวกเขามี

โอกาสที่ดีในการเพิ่มทุนสถานะทางเศรษฐกิจ และมีชีวิตที่มั่นคง ความรู้สึกพึงพอใจต่อการเป็นส่วนหนึ่งของระบบศักดินาไทย ทำให้รูปแบบการใช้ชีวิตและความรู้สึกของจีนเหล่านี้ มีลักษณะที่คล้ายกับชนชั้นสูงของไทยเป็นอย่างมาก หลายคนเปลี่ยนชื่อเป็นไทยและต่อมาใช้บรรดาศักดิ์ที่ได้เป็นนามสกุล แต่อย่างไรก็ดี การแสดงออกซึ่งความเป็นจีนของเหล่าศักดินาเชื้อสายจีนยังคงมีอยู่ เช่น การใช้ชื่อจีนกำกับตำแหน่งทางศักดินาไทย, การพูดภาษาจีนในบ้าน, การส่งลูกชายไปเรียนโรงเรียนจีน การทำครุฑจีน เป็นต้น การกลายเป็นไทยของคนจีนชั้นสูงโดยเข้าสู่ระบบศักดินานั้นมีเงื่อนไขของการกลายเป็นไทยก็ยังไม่ซับซ้อน เพียงแค่ ชาวจีนรุ่นใหม่หลายคนก็ตามเข้ามาหลังทางรถไฟไม่มีโอกาสมากเท่า

ต่อมา เมื่อการก่อสร้างทางรถไฟถึงสถานีพิษณุโลกในปี พ.ศ. 2450 มีการอพยพเข้ามาของชาวจีนกลุ่มใหม่ ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลูกจีนที่อยู่ในเมืองอื่นๆ เช่นกรุงเทพฯ อพยพเข้ามา และเป็นชาวจีนที่มีญาติในเมืองไทย ต้องการแสวงโชค คนเหล่านี้มีกลุ่มภาษาหลักคือ แต้จิ๋วและไหหลำ พวกเขาได้เข้ามาค้าขายในเมืองพิษณุโลก โดยตั้งชุมชนอยู่บริเวณริมแม่น้ำและขยายมายังข้างทางรถไฟ

เวลาต่อมาไม่นานนัก ชาวจีนที่เป็นพ่อค้าในตลาดมีการรวมกลุ่มกัน สัญลักษณ์ของการรวมกลุ่มกันนั้นคือ การตั้งโรงเรียนราษฎร์สอนภาษาจีน ชื่อโรงเรียนแซหมิน ดังที่ได้อภิปรายไปข้างต้นว่า การตั้งโรงเรียนดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ต่อตนเองของชาวจีน มักจะประกอบอาชีพกรรมกรของ ภรรยาของหลวงวิจารณ์ถึยกิจ ภรรยาของสตรีในการทำงานที่ตราครุฑและมีสถานะบทบาทมากขึ้นในการทำมาหากิน เป็นสถานะของสตรีที่แตกต่างออกไปจากสถานะของสตรีในจีนแผ่นดินใหญ่ ผู้หญิงที่ควบคุมคุณภาพทางการค้านี้ เป็นลักษณะแบบที่สังคมไทยคุ้นชินดังเช่น การเป็นกำนันตลาด ของเหล่าผู้หญิงชาวสยาม

การศึกษาในช่วงนี้ ไม่ได้เป็นเรื่องสำคัญมากนักสำหรับจีนรุ่นที่อายุน้อย แต่เมื่อการค้าลงสนธิสัญญาเบาริงขยายตัวมาก มีการค้าขายระหว่างกลุ่มจีนมากขึ้น การศึกษาเป็นเรื่องที่สำคัญ มีทั้งชาวจีนที่เข้าศึกษาในโรงเรียนราษฎร์ ประปนกับคนไทย และเมื่อทางรถไฟมาถึงพิษณุโลก การค้าขายเป็นธุระระหว่างคนหลายกลุ่มหลายภาษามากขึ้น การกิจของชาวจีนโดยเฉพาะชาวแต้จิ๋วซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ทำการค้าเป็นหลักในตลาด ได้จัดตั้งโรงเรียนจีน เป็นการเพิ่มทุนทักษะภาษาจีน โอกาสในการเรียนภาษาจีน อันจะสามารถเป็นปัจจัยเกื้อหนุนเมื่อค้าขายภายในเครือข่ายชาวจีนแต้จิ๋วด้วยกัน

ถึงแม้ว่า จะเริ่มมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มแล้ว แต่ในขณะนั้น ถือว่าเป็นช่วงที่ชาวจีนเริ่มต้นก่อตั้งองค์กรที่จะแสดงความเป็นจีน นั่นก็คือสถาบันการศึกษา ซึ่งเราพบว่า คนจีนที่มีโอกาสเรียนในระยะเริ่มแรกนี้เป็นคนจีนในตลาด ซึ่งโอกาสที่จะเข้าศึกษาการศึกษาก่อนนี้ ทำให้ระยะต่อมาคนจีน

กลุ่มในตลาดสามารถปรับตัว แดกถึงกันสาขาขายเป็นองค์กรจีนแบบอื่นๆ เพื่อแสดงความเป็นจีนของคนได้มากขึ้นต่อไป

สถาบันทางภาษาจึงเป็นก้าวแรกของการแสดงความเป็นจีนที่คนจีนในพินชุนโลกยึดถือ ทั้งที่ผ่านมานั้น ภาษาไม่น่าที่จะเป็นอุปสรรคในการค้าขายแต่อย่างใด เราต้องคำนึงในที่นี้ว่า การค้าขายที่ชาวจีนในพินชุนโลกถนัด เป็นการค้าขายในท้องถิ่น ที่มุ่งติดต่อสัมพันธ์กันกับคนในท้องถิ่น การสร้างเงื่อนไขทางภาษาให้ซับซ้อนขึ้น น่าจะเป็นเพราะการเข้ามาของกลุ่มจีนหลายกลุ่มโดยอาศัยทางรถไฟ และการสำนึกต่อตนเองในแงุ่มที่สัมพันธ์กันกับสังคมจีนแผ่นดินใหญ่และชาวจีนโพ้นทะเลในที่ต่างๆ

ความสำคัญของการแสดงความเป็นจีนนั้นเกิดในระยะเวลาใกล้เคียงกับการที่รัฐบาลในจีนแผ่นดินใหญ่เรียกร้องให้คนจีนทั่วโลกนับตนเป็นประชาชนจีนซึ่งหมายถึง มีความเห็นพ้องในลัทธิการเมืองแบบจีนและการส่งทุนทรัพย์สินต่าง ๆ กลับไปให้ยังแผ่นดินแม่ คนจีนที่มีส่วนก่อตั้งโรงเรียนแซหมินนั้น มีหลายคนที่แสดงตัวอย่างเปิดเผยว่าชื่นชอบซุนยัตเซ็น บิดาแห่งการปฏิวัติในปี พ.ศ. 2454 ดังเช่นนายเตียกำซอ เจ้าแกล้งร้านฮะลั้ง

ดังนั้นในขณะที่คนจีนบางกลุ่มเข้าไปสัมพันธ์กับระบบศักดินาและเข้าสู่กระบวนการกลาย เป็นไทย รับเอาอัตลักษณ์ของศักดินาไทยมาเป็นของตนนั้น ชาวจีนที่เข้ามาใหม่มาโดยกลุ่มภาษา แค้วและไหหลำเป็นหลัก กลับให้ความสำคัญต่อการแสดง “ความเป็นจีน” อย่างมาก แต่ในที่นี้ ไม่ได้หมายความว่า กลุ่มผู้ก่อตั้งโรงเรียนแซหมินนั้นจะไม่ต้องสัมพันธ์กับรัฐ เพียงแต่ว่าในแง่เศรษฐกิจนั้นกลุ่มคนเหล่านี้จำเป็นต้องรวมกลุ่มกัน เพราะกิจการที่กลุ่มผู้ก่อตั้งโรงเรียนทำอยู่เป็น กิจการที่ต้องใช้ความสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่นๆ มากขึ้น เช่น กิจการโรงแรม, ร้านขายทอง, ร้านขาย ของเบ็ดเตล็ด, ร้านขายผ้า เป็นต้น

การที่ความสัมพันธ์กับรัฐมีไม่มากนัก ประกอบกันกับ การแสดงความเป็นจีนเริ่มมีผลต่อการแสดงความเป็นพวกเดียวกันทางเศรษฐกิจทำให้ “ความเป็นจีน” ที่แต่เดิมไม่มีความสำคัญ จึงเริ่มมีความสำคัญขึ้นมาเช่น การทำกิจการ ติดต่อค้าขาย ความเป็นจีนในระยะแรกๆ ของเหล่าพ่อค้าในตลาดชาวจีน จึงให้ความสำคัญต่อ “ความรู้ภาษาจีน” ที่นับวันจะสามารถใช้ได้จริงในเศรษฐกิจเมืองพินชุนโลกที่มีชาวจีนอพยพเข้ามาเรื่อยๆ อีกทั้ง ความเป็นจีน ในความรับรู้ของเขานั้น ยังถูกนำไปผูกพันกับความเป็นประชาชนจีน ในจีนแผ่นดินใหญ่ อีกด้วย

บทที่ 4

ความเป็นจีน ได้ร่ำเงารัฐนิยม ของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม

ภายหลังที่ได้ล้มเลิกการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลในปี พ.ศ. 2476 นั้น สยามเข้าสู่การปกครองแบบประชาธิปไตย หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น ผู้ที่มีบทบาทมากในการกำหนดนโยบายของประเทศผู้หนึ่งคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ร่วมก่อการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 จอมพล ป.ได้ขึ้นมามีอำนาจในฐานะนายกรัฐมนตรี ใน พ.ศ. 2481 – 2487 และ พ.ศ. 2491 – 2500 ช่วงสมัยที่มีสีสันมากที่สุดช่วงหนึ่งของระบบการเมืองการปกครองไทยคือสมัยที่ 1 เพราะมีนโยบายหลายประการที่ส่งผลกระทบต่อผู้คนในวงกว้าง มีความโดดเด่นในด้านนโยบายที่มุ่งจัดการรูปแบบ พฤติกรรมการดำเนินชีวิต รวมถึงการกำหนดคุณค่าความดีงาม สวयงาม เหมาะสมของคนในชาติ ในบทนี้ จะกล่าวถึงนโยบายดังกล่าวของจอมพล ป. พิบูลสงครามว่ามีผลต่อความคิด รูปแบบการดำเนินชีวิต ความเชื่อ สติเสรีภาพของผู้ที่มีเชื้อสายจีนในพินญโลกอย่างไร โดยผ่านวิธีใด และส่งผลต่อการอธิบายความเป็นจีนของพวกเขาอย่างไร

วันที่ 23 มิถุนายน 2482 “ความรักชาติ” และ “รัฐนิยม” ซึ่งเป็นเนื้อหาหลักของนโยบาย ปราบกฎทางสุนทรพจน์ของท่านในการกระจายเสียงทางวิทยุ

...รัฐนิยม คือ การปฏิบัติให้เป็นประเพณีนิยมที่ดีประจำชาติ เพื่อให้บุตรหลานอนุชนคนไทย เรายึดถือเป็นหลักปฏิบัติ รัฐนิยมนี้มีลักษณะละม้ายคล้ายคลึงกับจรรยาบรรณของอารยชนจะพึงประพฤตินั่นเอง¹

รัฐนิยมของจอมพล ป. คือวิธีที่ท่านคิดว่า จะสามารถสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างคนในชาติ และนำชาติไปสู่ความเจริญ ท่านได้เริ่มนโยบายการสร้างชาติ โดยจำแนกชาติออกเป็นสามย่อย คือ ส่วนของตัวเรา ครอบครัว และชาติซึ่งเป็นหน่วยใหญ่ที่สุดที่ทุกคนต้องรับผิดชอบร่วมกัน ท่านชื่นชมลัทธิชาตินิยมและ ได้เลือกลัทธิชาตินิยมมาเป็นนโยบายหลักในการสร้าง

¹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “จากสยามเป็นไทย : นามันล้ำคณใจ”, วิถีสังคมไทย : สรรนิพนธ์ทางวิชาการเนื่องในวาระหนึ่งศตวรรษปรีดี พนมยงค์(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก, 2543).

ชาติ ชาตินิยม คือ การทำให้ “ชาติ” ลงไปสู่ความนึกคิดของคนในชาติ ให้คนในชาติจินตนาการถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีจุดยึดหรือกรอบอ้างอิงชุดเดียวกัน มีสัญลักษณ์ที่สามารถยึดถือเป็นเครื่องหมายของความเป็นพวกเดียวกันได้ เช่นเดียวกันกับที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ หรือ เกษียร เตชะพีระ แสดงความคิดเห็นว่า ความพยายามสร้างความเป็นอันหนึ่งเดียวนั้น เป็นความพยายามบังคับให้เกิดในสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง²

จอมพล ป. พยายามนิยามความเป็นไทย โดยวิธีการนิยามนั้นมุ่งเน้นส่งผลกระทบต่อคนในชาติทั้งทางด้านความคิด และรูปแบบภายนอก ให้มีความเหมือนกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ผ่านเครื่องมือ เช่น บทเพลง บทละคร วรรณกรรม แบบเรียน เครื่องแต่งกาย อนุสาวรีย์ วัฒนธรรม ประเพณี

เครื่องมือที่จอมพล ป. ใช้ในการสร้างความรู้สึกชาตินิยมลงไปในหมู่ประชาชน เช่น การร้องเพลงชาติ การขึ้นตรงเคารพธงชาติ และสีของธง เช่น การสื่อสารมวลชน ระบบการศึกษา เป็นต้น บุคคลหนึ่งที่สมควรจะกล่าวถึงได้ในที่นี้ก็คือ ผู้ที่เป็นคนวางกรอบความคิดสำคัญในกระบวนการสร้างชาติของจอมพล ป. ก็คือ หลวงวิจิตรวาทการ ท่านเป็นผู้ร่วมคิดออกแบบถอดถอน สร้างใหม่ความเป็นไทย จากงาน “ความเปลี่ยนแปลงในการสร้าง “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” โดยหลวงวิจิตรวาทการ” สายชล สัตยานุรักษ์ กล่าวว่า วิธีการหนึ่งที่หลวงวิจิตรวาทการใช้สร้างความเป็นไทย ก็คือ การดึงความเป็นไทยบางอย่างออกมาจากบริบทเดิม เพื่อสร้างความเป็นไทยที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และในขณะเดียวกัน ก็ได้สร้างคนอื่น เพื่อกระตุ้นให้คนไทยรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น ชาติอื่นๆ ที่เป็นคนอื่นนี้ อาจเป็นชาติที่ใกล้ชิดกับไทย แต่หากสถานการณ์เปลี่ยนไป ก็อาจกลายเป็นคนอื่นได้ ผลของการทำแบบนี้ทำให้สิ่งที่เราเคยถือว่าเป็นไทย อาจถูกถอดลงและไม่ใช้ไทยก็ได้ ความคิดของหลวงวิจิตรฯ เป็นความคิดที่จอมพล ป. เห็นด้วยและถือเป็นแนวคิดหลักในการออกนโยบายเพื่อออกแบบ “ความเป็นไทย” เกือบทั้งหมด ผลด้านหนึ่งของการใช้นโยบายชาตินิยม ก็คือ การเกิดคนที่ยืนนอกเหนือขอบข่ายของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้ชื่อ “ไทย”

“จีน” เป็นกลุ่มหนึ่งที่โดนคัดออกจากพรมแดน “ความเป็นไทย” นี้ เช่นเดียวกันกับพม่าในช่วงหนึ่ง อีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้จอมพล ป. เลือกจีนเป็นศัตรูเพราะอำนาจของจีนทางเศรษฐกิจ ในระยะแรกนั้น จอมพลป. ต้องการผนวกเอาคนจีนเป็นส่วนหนึ่งของคนไทย โดยให้อาณาจักรจีนเป็นไทยใหม่ แต่ต่อมาจะพบว่าชาวจีนมากมายที่ไม่ได้เข้าสู่กระบวนการเป็นไทยใหม่ จอมพลป. จึงหันว่าเน้นย้ำว่า คนจีนคือศัตรูของชาติไทย อาวุธหนึ่ง ที่หลวงวิจิตรฯ ใช้คัด “จีน” ออกจากความเป็นไทยก็

² นิธิ เอียวศรีวงศ์, ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียนและอนุสาวรีย์ ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐและรูปการจิตสำนึก, 2538, หน้า 177.

คือประวัติศาสตร์ ด้วยความเป็นนักคิดนักเขียน สิ่งที่หลวงวิจิตรฯเขียนและป้อนสู่สื่อของรัฐ บ่อยที่สุดแบบหนึ่งก็คือ เรื่องราวของประวัติศาสตร์ เมื่อครั้งที่ท่านเขียนหนังสือชุด “ประวัติศาสตร์สากล” กล่าวถึง “จีน” ในฐานะผู้แทรกซึมและขับไล่ชาติไทยมาตั้งแต่อดีต

...จีนมีอาวุธสำคัญคือความขยันขันแข็ง แทรกซึมเข้าไปที่ไหน เจ้าของถิ่นเดิม
แพ้ทุกแห่ง แล้วจีนก็ตั้งตัวได้โดยไม่ต้องทำงานหนักมาก ไม่เหมือนไทยเราซึ่งต้อง
ถอยร่นไป “สร้างบ้านแปงเมือง” ใหม่เสมอมา พอทำเสร็จไว้ จีนก็เข้ามา ไทยก็ถอย
หาที่ใหม่ ประวัติศาสตร์ซ้ำรอยอยู่เช่นนี้ตลอดเวลาอยู่หลายพันปี...³

รัฐต้องการให้คนจีนทราบว่ พวกเขาเป็นคนอื่นในทัศนคติของรัฐ และในทัศนะนี้ มีเงื่อนไขว่า หากคนจีนต้องการร่วมลงทุนและแบ่งประโยชน์ต่างๆร่วมกับรัฐ ก็ต้องทำตามเงื่อนไขของรัฐเสีย เช่นการกลายเป็นไทย หรือยึดถืออุดมการณ์ชาติแบบเดียวกันกับที่รัฐต้องการก่อนสมัยจอมพล ป. ตั้งแต่ พ.ศ. 2480 มีการเข้ามาสอดส่องตรวจสอบผู้ที่เป็นคนจีน ชนิดที่ไม่มีหลักฐานใดๆ เช่น สัญชาติไทยรองรับว่าเป็นไทย การสำรวจของชาวต่างด้าวในพินญ โลกจึงเริ่มมานับแต่นั้น เมื่อเข้า สมัยจอมพล ป. ในพินญ โลกจึงมีกลุ่มชาวจีน 2 กลุ่มใหญ่ๆ ที่ได้รับผลกระทบ คือ จีนที่ถูกทางการ นับเป็น “คนต่างด้าว” ซึ่งมีสถานะเดียวกันกับ “แขก” “ฝรั่ง” กับอีกกลุ่มหนึ่งคือคนจีนที่มีสัญชาติ ไทย แต่เป็นลูกของจีนต่างด้าว หรือเป็นลูกจีนที่พ่อหรือแม่ หรือทั้งสองฝ่ายมีเชื้อสายจีน วิธีที่จอม พล ป. ปฏิบัติต่อชาวจีนมีหลายแบบด้วยกัน ทั้งแบบที่ห้าม จำกัด และส่งเสริม “พวกเรา” ให้มีกำลัง แข็งแกร่งกว่า “พวกเขา” ชาวจีน

เริ่มต้นยุคสมัยของจอมพล ป. ท่านกล่าวถึงคนจีนว่า เขาไม่ต้องการทำร้ายคนจีน หากคนจีน กลายเป็นคนไทย ด้วยการแสดงความจงรักภักดีต่อไทยและร่วมแสดงอัตลักษณ์ของความเป็นไทย ให้ปรากฏแก่สังคมร่วมกัน และในวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2482 ก็กล่าวว่า

...ทำอะไรก็ตาม แต่ขอโรงเรียนจีนกับอั้งยี่ไม่ให้มี...⁴

³ สายชล สัตยานุรักษ์, ความเปลี่ยนแปลงในการสร้าง “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” โดยหลวงวิจิตรวาท การ 2544, (เอกสารถ่ายสำเนา)หน้า 98

⁴ วรศักดิ์ มหัทธโนบล แปล และบรรณาธิการ, เอธิจิ มูราซึมา เขียนและแปล ,การเมืองสยาม:การเคลื่อนไหว ทางการเมืองของชาวจีนโพ้นทะเล ค.ศ. 1924-1941 , หน้า 180.

อั้งยี่ในสังคมเมืองพิษณุโลก เป็นภาพที่อ่อน แต่สำหรับเรื่องโรงเรียนจีนนั้น โรงเรียนแซหมิน นับเป็นหนึ่งในโรงเรียนที่ตกเป็นเหยื่อของกระบวนการปราบปรามโรงเรียนจีน เหตุผลหนึ่งที่ทำให้ แซหมินต้องปิดตัวลงนั้น น่าจะมาจากการที่มีคติความด้านการเคลื่อนไหวทางการเมืองในอดีต เพราะในปี พ.ศ. 2473 หลังที่ตั้งโรงเรียนแซหมินได้เพียงไม่กี่ปี นายเจียะจั้น แซหมิน ผู้จัดการโรงเรียนแซหมินได้สั่งให้เสมียนและคนงานของโรงเรียนไปแจกใบปลิวคำประกาศตามลัทธิก๊กมินตั๋ง คนจีนในตลาดจึงหยุดงานและปิดร้านประมาณ 20 วัน ทำให้ผู้คนเดือดร้อนมาก⁵

นอกจากนั้นในปี พ.ศ. 2484 รัฐได้ประกาศพระราชกำหนดกำหนดเขตหวงห้ามคนต่างด้าว มิให้อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่รัฐกำหนด ซึ่งพื้นที่เหล่านั้นได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน⁶ ชาวจีนเป็นจำนวนมาก จึงได้อพยพลงมาจากดินแดนแถบนั้น พิษณุโลกเป็นอีก จังหวัดหนึ่งที่คนจีนอพยพลงมามีฐานกันมากนอกเหนือไปจากจังหวัดอุดรดิตถ์ สุโขทัย ตาก พิจิตร เพชรบูรณ์ กำแพงเพชรและนครสวรรค์ ชาวจีนในพิษณุโลกที่อยู่มาแต่เดิมได้ร่วมกันตั้งโรงครัวทำอาหารแจกผู้อพยพ และได้สร้างที่พักอาศัยชั่วคราวเพื่อคอยต้อนรับผู้อพยพโดยตั้งศูนย์อยู่ตามสถานีรถไฟ

วิธีการกดขี่ชาวจีนเพียงอย่างเดียว ไม่ได้ทำให้คนไทยสามารถลุกขึ้นมายึดครองอำนาจทางเศรษฐกิจได้ การเพิ่มความแข็งแกร่งให้แก่ชาวไทยจึงเป็นสิ่งที่จอมพล ป. เน้นย้ำ เครื่องมือหนึ่งในการช่วยสร้างวิชาชีพก็เช่น การประกาศใช้ พระราชบัญญัติช่วยอาชีพและวิชาชีพ พ.ศ.2484 สงวนอาชีพบางชนิดให้แก่คนไทยและห้ามคนจีนทำอาชีพบางอย่าง

ตามที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 แล้วว่า ระบบราชการในพิษณุโลกมีความพร้อมที่จะปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ รัฐนั้นตั้งใจให้คนไทยทำการค้าขายแข่งกับคนจีนอยู่เป็นทุนเดิม ตั้งแต่ พ.ศ. 2482 รัฐได้ทำหน้าที่สื่อถึงคณะกรรมการจังหวัดทุกจังหวัด ให้คณะกรรมการจังหวัดเอาใจใส่สอดส่องหาทางช่วยคนไทยที่จะทำการค้าขาย เพราะทุกวันนี้รัฐเห็นว่า ชาวด่างด้าวได้ครอบครองกิจการค้าขายทั้งหมดโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่จะทำการค้าขายนั้นเป็นเหล่าข้าราชการ⁷

การจะทำการค้าขายได้ต้องมีทุนและทุนที่รัฐเห็นว่าข้าราชการพอจะมีไปแข่งได้ ก็คือ เบี้ยหวัดและเบี้ยบำนาญ เมื่อคำสั่งนี้ลงไปยังพิษณุโลก ข้าราชการในพิษณุโลกรู้สึกร่วมมือไปกับนโยบายนี้ มีหลักฐานปรากฏว่า พันตรีหลวงยุทธสารประสิทธิ์ (เมี้ยน โรหิตเสร์ณี) ผู้ว่าจังหวัดพิษณุโลกในสมัย

⁵ ณรงค์ พ่วงพิศ, นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของคนจีนในประเทศไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 47.

⁶ หาญชัย สงวนใจ, ประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก, หน้า 76.

⁷ ม.ท 2.2/108 หน้า 2 เรื่อง ส่งสำเนาหนังสือหมู่ เรื่องสนับสนุนให้คนไทยทำการค้าไปให้กรมโฆษณาการกระจายเสียงทางวิทยุ พ.ศ. 2482

นั้นตอบกลับไปว่า ทางคณะกรรมการเมืองเห็นว่าน่าจะมีวิถีทางอื่นที่จะช่วยให้ข้าราชการเมืองพิษณุโลกสามารถสร้างฐานต่อผู้ทางเศรษฐกิจกับชาวจีนในพิษณุโลกได้ การที่รัฐมีเพียงพระราชกำหนด กำหนดเขตหวงห้ามคนต่างด้าว นั้นไม่เพียงพอที่จะมีการปรับนโยบายในการให้น้ำหนักระหว่าง เพื่อกระตุ้นให้ข้าราชการที่เกียติมีกำลังใจไปทำการค้าขายแข่งขันกับชาวจีนมากกว่านี้ เพราะการให้น้ำหนักเดิมนั้นมักให้เป็นเงินก้อนใหญ่ ซึ่งหากพลาดพลั้งในทางการค้าไปก็จะเป็นการสิ้นเนื้อประดาตัว

ในเหตุผลหนึ่งที่หลวงยุทธสารประสิทธิ์กล่าวในจดหมาย อธิบายว่า ทำไมจึงเสนอสิ่งนี้ขึ้นมา

...จะเป็นความคิดเห็นที่มีเหตุผลเหมาะสมด้วยกาลเทศะหรือไม่ ถ้าได้โปรดกรุณา
ให้ข้าพเจ้าทราบผลสุดท้ายแห่งรายงานนี้ได้ ก็จะทำให้ข้าพเจ้ามีกำลังน้ำใจที่จะพยายาม
คิด ช่วยกันสร้างชาติ ให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไปอีกตามกำลังแลสติปัญญา...⁹

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่านโยบายในการสร้างชาตินั้นส่งความรู้สึกผ่านลงไปยังข้าราชการเมืองพิษณุโลก และคงที่จะมีอำนาจเพียงพอกที่จะทำให้อย่างน้อยกลุ่มข้าราชการในเมืองพิษณุโลกส่วนหนึ่ง มีความรู้สึกแห่งความเป็น “เขา” เป็น “เรา” ได้แล้ว

จากรายงานฉบับเดียวกันนี้ เนื้อความส่วนหนึ่งว่า

...การที่รัฐบาลให้มีการจำกัดเขตการค้า สงวนอาชีพที่ดี ซึ่งเป็นหนทางช่วยคนไทย โดยทาง
มติอันอย่างประเสริฐแล้ว แต่ก็ยังหาว่าจะพ้นจาก โอกาสต่อสู้ของเขา(ชนต่างด้าว) ไปได้เสีย
ทั้งหมดไม่ เพราะยังมีผู้ทางอีกมากมายหลายที่ เขาจะทนต่อสู้อยู่กับเราได้อีกนาน เพราะเมือง
ที่ยังไม่มีจำกัดเขตค้ายังมีอีกมากและทั้งอาชีพหรือวิชาชีพที่ เราคนไทย ยังไม่สามารถหรือ
สามารถแต่ปริมาณยังไม่พอก็คืออยู่อีกมากมาย เมื่อเป็นเช่นนี้ เรา¹⁰ จึงยังต้องเลือกคนฉลาดๆ
ไปต่อสู้แย่งการค้าขายกับ เขา ผู้มีความชำนาญในเชิงค้า ลำพังตาดีตาตา ขาขมมากมายมีแล้ว
เห็นจะสู้เขาไม่ไหวแน่ๆ...”¹¹

⁹ การเน้นเป็นของผู้เขียน

⁹ ม.ท. 2.2 3/90 เรื่องข้าหลวงฯพิษณุโลกเสนอความคิดเห็นเรื่องควรแก้ไขวิธีรับเงินน้ำหนักบานาญหรือให้ผู้ที่ได้รับมีโอกาสกล้าทำการแข่งขันกับชนต่างด้าวในเชิงค้าขาย พ.ศ. 2484

¹⁰ การเน้นเป็นของผู้เขียน

¹¹ ม.ท. 2.2 3/90 เรื่องข้าหลวงฯพิษณุโลกเสนอความคิดเห็นเรื่องควรแก้ไขวิธีรับเงินน้ำหนักบานาญหรือให้ผู้ที่ได้รับมีโอกาสกล้าทำการแข่งขันกับชนต่างด้าวในเชิงค้าขาย พ.ศ. 2484

ช่วงเวลาที่หลวงยุทธสารประสิทธิ์เขียนรายงานฉบับนี้ขึ้นมา คือ พ.ศ. 2484 ซึ่งหลังจากที่จอมพล ป. ได้ใช้ความพยายามสร้างคนจีนให้เป็น พวกเขา

แต่กระนั้น เหตุผลที่หลวงยุทธสารประสิทธิ์เขียนยังค่อนข้างมีความคลุมเครือ กล่าวคือ แม้จะใช้คำว่า เขา และ เรา ตามที่เราเคยเห็นในงานของหลวงวิจิตรวาทการ รวมถึงสุนทรพจน์ ของจอมพล ป. แต่การใช้คำดังกล่าวอาจไม่ได้หมายความว่า หลวงยุทธสารประสิทธิ์มีความต้องการอย่างแรงกล้าที่จะเข้าร่วมสร้างชาติ เพราะอาจมีเหตุผลทางเศรษฐกิจหรือเหตุผลอื่นๆ ประกอบด้วย

นอกเสียจากนั้น จอมพล ป. ยังได้ออกกฎเกณฑ์ที่ส่งผลต่อการแสดงออกภายนอกของผู้คนในประเทศที่ส่งผลให้ชาวจีนบางกลุ่ม ต้องกลับมาเปลี่ยนแปลงการแต่งกาย เช่น ในกรณีเสื้อผ้านั้น จอมพล ป. ต้องการให้คนในชาติแต่งกายอย่างมีระเบียบแบบแผน และสุภาพ สำหรับผู้ชายห้ามนุ่งกางเกงแพรออกนอกบ้าน ผู้หญิงต้องใส่ผ้าถุงและห่มมาใส่เสื้อ¹² การบังคับให้ใส่รองเท้า ให้ใส่หมวก การควบคุมในการรับประทานอาหาร การยกเลิกการกินหมาก การเลิกยศอาบรรดาศักดิ์¹³ แม้ว่าจะกลับมามีการใช้ยศตามเดิมในพ.ศ. 2487 ก็ตาม

เรื่องราวอีกมุมหนึ่งที่เราต้องกล่าวไว้ในที่นี้ คือ จอมพล ป. หรือหลวงพิบูล ในความรู้สึกของคนเมืองพิษณุโลก ชาวพิษณุโลกจะสนิทสนมหรือไม่กับจอมพล ป. ที่เป็นเรื่องที่เราไม่สามารถหาคำตอบได้ เพียงแต่ผู้เขียนสันนิษฐานว่า มีเรื่องเล่าถึงถึงความสัมพันธ์ ระหว่างท่านกับสังคมเมืองพิษณุโลกบางประการที่มีผลต่อการรับรู้ของคนเมืองพิษณุโลกค่อนนโยบายของจอมพล ป. โดยเฉพาะคนที่ไม่ได้อยู่ในสถานะ “คนต่างด้าว” ทางกฎหมายอย่างชัดเจน

เมื่อครั้งที่ จอมพล ป. หรือขณะนั้นคือนายแปลก จิตตะสังกะ ได้มาเป็นนักเรียนทำการนายร้อยประจำกรมทหารปืนใหญ่ที่ 7 จังหวัดพิษณุโลก ตั้งแต่ พ.ศ. 2455 และกลายมาเป็น ว่าที่ร้อยตรี นางสาวละเอียด พันธุ์กระวี ได้พบกับจอมพล ป. และแต่งงานกัน ต่อมา นางสาวละเอียด คือ ท่านผู้หญิงละเอียด นั่นเอง

ข้อสันนิษฐานนี้มาจากการที่ได้อ่านหลักฐานท้องถิ่นหลายชิ้นและกล่าวถึงการเข้ามามีบทบาทของท่านผู้หญิง ละเอียดในด้านการเข้ามาทำความเจริญให้แก่เมืองพิษณุโลก ไม่ว่าจะเป็นการหาทุนสร้างโรงเรียนพยาบาลเมืองพิษณุโลก หอประชุมโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม

¹² เทียมจันทร์ อ้าแหว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม(2475 – 2487)”, วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521, หน้า 205.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 213.

ในระหว่างที่จอมพล ป. ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้นเอง ได้มีความเอาใจใส่ในการบริการ ทำนุบำรุงเมืองพิษณุโลกพอสมควร ครั้งหนึ่งรัฐบาลอนุมัติให้บูรณะเมืองพิษณุโลก ใน พ.ศ. 2482 จำนวน 100,000 บาท แต่ผลการทำงานของเทศบาลไม่ส่งผลที่คืบหน้า งานไม่ลุ่ล่งไปตามที่ควรจะเป็น ตัวของจอมพล ป. มีคำสั่งในเรื่องนี้ว่า

...มีความเสียใจที่ให้เงินไป แต่ไม่ได้ประโยชน์เพียงพอแก่ค่าน้ำเงิน ถ้าจะให้อีกผล ก็คงจะเป็นอย่างเดิม จึงให้ทางเทศบาลหาเงินของตนเองดำเนินการต่อไป...”¹⁴

ซึ่งวันที่ท่านได้มอบหมายให้มีจดหมายตอบไปนั้นเป็นจดหมายในปี พ.ศ. 2486 ซึ่งเลขจากวันที่เริ่มต้นให้เงิน ประมาณ 4 ปี

มีอยู่คราวหนึ่ง เรื่องราวของท่านนั้นเป็นเรื่องเล่ากันทั่วไป ที่จะกล่าวไว้ในที่นี้แม้จะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้ว ก็คือการรับรู้และเอาใจใส่สภาพเมืองพิษณุโลกของจอมพล ป. และเรื่องเล่าดังกล่าว เป็นการแสดงถึงความรู้สึกใกล้ชิดต่อจอมพลป. และท่านผู้หญิงละเอียด ผู้ให้สัมภาษณ์หลายท่านเล่าตรงกันว่า ครั้งหนึ่งผู้ใหญ่ในบางกระทรวงระดับขุนได้นั่งรถไฟลงไปหา จอมพล ป. และท่านผู้หญิงละเอียดที่กรุงเทพฯ เพื่อขอให้ช่วยเหลือเมืองพิษณุโลก ได้ไปพูดจาต่อว่าจอมพล ป.และท่านผู้หญิง ละเอียดว่า ได้ไม่ช่วยเหลือกิจการสิ่งใดบางอย่าง

“เวลานี้ท่านได้เป็นใหญ่เป็นโตแล้ว ท่านทอดทิ้งเมืองพิษณุโลกโดยไม่เหลียวแลต่างขุนานา”

ท่านผู้หญิง ละเอียด ได้ฟังก็ร้องไห้ออกมาต่อหน้าคณะประชาชนจากอำเภอบางกระทุ่ม จอมพล ป. ท่านอยู่ด้วยจึงได้กล่าวไปว่า

ผมไม่ได้ลืมหรือไม่ได้ทอดทิ้งละเลยชาวเมืองพิษณุโลก ผมได้สั่งให้ตั้งศาลากลางจังหวัดกับศาลใหม่เพราะของเดิมยังเป็นไม้ ให้สร้างเป็นตึกใหญ่สง่างามเป็นแห่งแรกของเมืองไทย และยังให้สร้างทางจากพิษณุโลกถึงหล่มสัก เป็นถนนชั้นดีสามารถที่จะกินน้ำบนรถยนต์ขณะที่วิ่งได้โดยไม่กระดกทำให้สาลักน้ำได้¹⁵

¹⁴ กนข. , สร. 0201.72 /9, เรื่องบูรณะจังหวัดพิษณุโลก (4-11 มิ.ย. 2486).

¹⁵ อรุณ ภักดีประไพ , ประวัติของอรุณ ภักดีประไพ, เอกสารถ่ายสำเนา, ประกอบกับการสัมภาษณ์ 15 มกราคม 2543

ผลกระทบของนโยบายดังกล่าวที่มีต่อชาวจีนในพิษณุโลก

โรงเรียนเซหมิน สถาบันที่เป็นเสมือนสัญลักษณ์ของการรวมกลุ่มกันของชาวจีนในขณะนั้น ได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก ใน พ.ศ. 2484 โรงเรียนเซหมินหยุดสอนภาษาจีน ตามความต้องการของรัฐบาลแต่กระนั้น การให้ความสำคัญต่อ “ความเป็นจีน” ได้ผลักดันให้เกิดความพยายามรักษาโรงเรียนและการสอนภาษาจีนไว้ โดยในด้านการรักษาโรงเรียนนั้นได้เปลี่ยนชื่อจากโรงเรียนเซหมิน เป็น “โรงเรียนอานวยวิทย์” และให้คนในตระกูล “ปาลิวนิช” เป็นเจ้าของโรงเรียน คอยรักษาโรงเรียนในนาม การเลือกเปลี่ยนชื่อโรงเรียน จากภาษาจีนสำเนียงแต้จิ๋วเป็นชื่อภาษาไทยนี้ เป็นการคัดเอาสิ่งที่จีน ที่ทำให้ “ความเป็นจีน” สะดุดตาหรือออกเสีย คือเลิกสอนภาษาจีนและใช้ครูใหญ่แบบ “ไทย” ทั้งๆที่ “ปาลิวนิช” ก็คือตระกูลที่มีเชื้อสายจีนสืบเชื้อสายมาจากผู้ใหญ่อเล็ก ซึ่งเป็นชาวจีนเชื้อสายแต้จิ๋ว ที่เข้ามาพิษณุโลกในช่วงปลาย ร.5 และได้รับมอบหมายจากทางการให้เป็นผู้ใหญ่จีน ดูแลชาวจีนในตลาด ตระกูลปาลิวนิช อาจจะเป็นไทยตรงที่ค้าขายเครื่องสังฆภัณฑ์ไทย และนามสกุลที่ยังคงเป็นไทย ชื่อของบุตรชายผู้ใหญ่อเล็กแล้วแต่เป็นชื่อแบบไทยทั้งนั้น เช่น สุวิชัย เป็นต้น

การศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับจีนนั้น ยังคงดำเนินต่อไป เพียงแต่ต้องหลบซ่อนแบบเรียนกันตามใต้ดินไม้ ตามสวน “ก่อนที่จะบังคับให้เลิกสอนภาษาจีนนั้นที่เซหมินจะเรียนหนังสือจีนกันเกือบทั้งวันจึงเป็นเรื่องที่ค่อนข้างลำบาก หากให้หยุดการสอนนี้เสีย ในสมัยนั้นมีครูหลายคนที่ไม่ชอบสอนภาษาจีนให้แก่เด็กๆ เช่น อาจารย์ หูเจียงหนัน ซึ่งจะสอนให้เด็กๆตามป่า นอกจากนั้น หนังสือจีนยังคงมีให้อ่านตามบ้านอยู่เสมอ หลายคนเล่าว่าหนังสือบางเล่มก็อ่านเข้าไปข้ามตลอดช่วงเวลานั้น

นอกจากการกำจัดภาษาจีนแล้ว การจำกัดเขตแดนไม่ให้คนจีนอยู่ในจังหวัดดังที่เอียนนามมาข้างต้น ทำให้คนที่ต้องอพยพเดินทางจากบ้านมาอยู่ที่พิษณุโลก หลายคนยังคงมีความไม่พอใจจอมพล ป. อยู่ เมื่อเล่าเหตุการณ์ นี้ให้ลูกหลานฟังยังคงแสดงอารมณ์ คังเช่น มีผู้ได้เปรียบเทียบความทุกข์หนักในชีวิตเท่าที่ผ่านมา มีเพียง 2 ครั้งเท่านั้น ครั้งล่าสุดคือ ไฟไหม้เมืองพิษณุโลก ในพ.ศ. 2500 และครั้งแรก คือ การอพยพออกจากจังหวัดแพร่ ทั้งต้นทุนและช่องการทำมาหากิน ลงมาตั้งถิ่นฐานณชีวิตใหม่ในพิษณุโลก¹⁷

¹⁶ สัมภาษณ์ หวังอุ๋นหมิง , ณ โรงเรียนสินหมิน วันที่ 16 ก.ย. 2542

¹⁷ สัมภาษณ์ ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม, ชาวจีนกลุ่มภาษาแคะ 27 กันยายน 2542

นอกจากนั้น เราพบว่ามีคนจีนถูกเนรเทศตลอดชีวิตมากขึ้นเรื่อยมาตั้งแต่จอมพล ป. ขึ้นมา มีอำนาจ ดังเช่น นายปึกฉั่น แซ่ตั้ง ทำอาชีพประกอบโรคศิลป์ ชาวदैจู้ถูกเนรเทศตลอดชีวิต เนื่องจาก

...มีพฤติการณ์เป็นปรปักษ์ ถูกเนรเทศตลอดชีวิต¹⁸

หรือแม้แต่การถูกเนรเทศ เพียงแค่ด้วยเหตุผลเล็กๆ เช่น เล่นไพ่ผ่องจีน

การเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงของชาวจีนนี้ มีหลายคน que เลือกวิธีการกลายเป็นไทย โดยผ่านวิธีการแปลงชาติ ซึ่งจอมพล ป. เอง ไม่ได้เปิดโอกาสที่จะให้ชาวจีน กลายเป็นไทย ความเป็นจีนที่จอมพล ป.รังเกียจนั้น เขาเข้าใจจริง จอมพล ป. ก็ไม่ได้รังเกียจคนจีนที่ยอมรับเงื่อนไขของรัฐ หรือแม้แต่ให้ผลประโยชน์หรือเป็นคู่ธุรกิจกับรัฐ คนจีนเหล่านี้สามารถกลายเป็นไทยได้โดยผ่านกระบวนการแปลงชาติ หรือชาวต่างด้าวจะโอนสัญชาติ โดยจอมพล ป. ได้พิจารณาเกณฑ์ในการแปลงชาติอีกครั้ง นโยบายใหม่นี้ก็คือ หากใครต้องการจะแปลงชาติหลักๆ นั้น จะต้องแสดงความภักดีต่อจีน และจงรักภักดีต่อไทยแทน

ในพิษณุโลก มีชาวจีนหลายคนที่ยินยอมแปลงสัญชาติมาเป็นสัญชาติไทย หลายคนยอมรับว่า หากยังคงมีสัญชาติจีน การซื้อที่ สะสมทรัพย์สินต่างๆ จะมีปัญหาและยังอาจอยู่ในเกณฑ์ที่จะถูกเนรเทศอีกประการหนึ่งด้วย

แต่เชื่อว่าชาวจีนทุกคนจะต้องการแปลงชาติ ในระดับปัจเจกบุคคล การแปลงชาตินั้น คือ ส่วนหนึ่งของความคิดที่ ยอมจำนน ต่อนโยบายของจอมพล ป. การไม่ยอมแปลงสัญชาติ คือ การแสดงความไม่พอใจต่อสิ่งที่จอมพล ป.ทำต่อเขา แม้ว่าการกระทำเช่นนั้นจะไม่ก่อผลใดๆ ตอบกลับไปให้จอมพล ป.รู้สึกก็ตาม เขาก็ยังมีความภาคภูมิใจที่ได้ไม่ยอมโอนสัญชาติ¹⁹

เขาให้เหตุผลว่า

...พูดกันตรงๆ นะ เราไม่ได้เข้าไม่ได้โอน เพราะไม่พอใจหลวงพิบูล...

...มันเกลียดคนจีนฉิบหาย...

¹⁸ ข้อมูลจาก แผนกคนต่างด้าว สถานีตำรวจอำเภอเมือง พิษณุโลก

¹⁹ สัมภาษณ์ ผู้ไม่ประสงค์จะออกนาม, ชาวจีนกลุ่มภาษาแคะ 27 กันยายน 2542

ความไม่พอใจดังกล่าว เป็นเหตุผลทางอารมณ์ ซึ่งเป็นผลพวงมาจากพระราชกำหนดจำกัดเขตฯ ซึ่งเขาต้องอพยพครอบครัวลงมา อีกเหตุผลหนึ่งที่ไม่ยอมเปลี่ยนสัญชาติ เพราะผู้ให้สัมภาษณ์มีลูกชายและลูกชายมีสัญชาติไทยโดยกำเนิดอีกทั้งเข้าสู่ระบบการศึกษาที่ได้อยู่แล้ว จึงวางเฉยต่อการเปลี่ยนสัญชาติ การไม่ยอมเปลี่ยนสัญชาติ กิจการค้าของท่าน เป็นร้านขายของเบ็ดเตล็ด และไม่มีส่วนกับการประมูลสิ่งใดจากรัฐทั้งสิ้น การไม่แปลงชาติส่วนหนึ่ง มักเกิดกับครอบครัวชาวจีนต่างด้าวที่มีลูกชาย และไม่ยอมให้ลูกถือสัญชาติไทย เพราะไม่อยากให้ลูกเกณฑ์ทหาร หรือจีนใหม่ที่เข้ามาแล้วไม่ต้องการถือสัญชาติไทย แต่จริงๆ แล้วเมื่อเวลาผ่านไป เราพบว่ามีหลายกรณี ที่มีการกลับมาแปลงชาติเป็นไทยเป็นจำนวนมาก ซึ่งหากมีปัญหาอะไร เช่น ต้องถูกเกณฑ์ทหาร ก็ค่อยไป “ บ๊น ”²⁰ ที่หลัง นอกจากนั้นคนจีนบางคน ไม่ยอมเปลี่ยนสัญชาติเพราะเหตุผลทางเศรษฐกิจ เพราะในการทำการค้าปลีกนั้น ไม่จำเป็นต้องแปลงสัญชาติ

...เพราะเราค้าขาย...เข้าราชการก็ไม่ได้ การเมืองก็ไม่ได้...ค้าขายดีกว่า' ...

เรื่องของจอมพล ป. เป็นส่วนหนึ่งที่ชาวพิษณุโลกระลึกถึงอยู่เสมอ ที่ผู้เขียนอยากกล่าวไว้ในที่นี้ก็คือ เราพบว่า ชาวจีนในพิษณุโลกได้รับเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างจอมพล ป. มาบรรจุไว้ในส่วนหนึ่งของความเป็นมาของตระกูล และใช้อธิบายความสัมพันธ์กับญาติของจอมพลป. อย่างภาคภูมิใจ ดังเช่นกรณีชาวบ้านลี้มั่งละฮะ (หลวงวิจารณ์ภัยกิจ) ที่ได้กล่าวถึงในบทที่ 3 นางกิมกิ (ภรรยาของหลวงวิจารณ์ภัยกิจ) เล่าให้ลูกหลานฟังว่า คุณย่าแซ่ม พันธุ์กระวี ผู้มีศักดิ์เป็นแม่ยายของจอมพล ป. มีความสนิทสนมกับที่บ้าน ดันเหตุก็คือ นางกิมกิได้ไปกรุงเทพฯ เพื่อทำการค้าขายเช่นเดิม เผอิญได้อ่อนเพลียจนเป็นลมล้มพับไปถูกคนหนึ่งของคุณยายแซ่มมาพบเลยพาไปพักนอนที่บ้านหลักสี่ จึงได้ไปมาหาสู่กันนับแต่นั้นเป็นต้นมา เรื่องของความสนิทสนมนี้ ยังได้ถูกนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการอธิบายเรื่องการเปลี่ยนชื่อ

การเปลี่ยนชื่อเป็นวิธีหนึ่งที่จะปรับตนเองต่อความเปลี่ยนแปลง เมื่อเริ่มนโยบายของจอมพล ป. นั้น สิ่งที่แสดงออกซึ่งความเป็นจีนเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ ดังเช่นชื่อ กลุ่มที่ยินยอมเข้ารับการเปลี่ยนชื่อ ก่อน มักเป็นกลุ่มที่ต้องคิดต่อราชการบ่อย ๆ เช่น สมาชิกสภาจังหวัดพิษณุโลกท่านหนึ่ง มีนามว่า ฮก ได้เปลี่ยนชื่อเป็นบุญ และ นายเหล็ง สุขโรจน์ ซึ่งมีตำแหน่งเป็นขุนประเจ็ดครุฑพันธ์ ได้เปลี่ยนชื่อเป็นเกษมให้ทันสมัยและเหมาะสมต่อมาตรฐานของพลเมืองในสมัย จอมพล ป. ผู้หญิง

²⁰ ไปวิ่งเต้น - ผู้เขียน

²¹ สัมภาษณ์ นายโต๊ะ ดี เตียว , 10 ตุลาคม 2543.

ต้องมีชื่อให้ตรงกับหญิงและผู้ชายก็ต้องมีชื่อให้ตรงกับชาย จอมพล ป. คิดว่า ชื่อเป็นการแสดงอัตลักษณ์ด้านแรกที่ทำให้เป็นคนไทย รวมถึงการเปลี่ยนนามสกุลด้วย

ผู้เขียนเองเคยได้รับคำบอกเล่าจากญาติผู้ใหญ่ว่า คุณตา ซึ่งแซ่หลิน ได้เปลี่ยนนามสกุล เป็น มาตุวัฒนะ ซึ่งคุณเป็นนามสกุลไทยมากกว่า เพราะต้องรับราชการทหาร การเปลี่ยนนามสกุลและชื่อ ดังกล่าว มีผลทำให้คนรู้สึกต่อคนผู้นั้นว่าเป็นไทย ดังเช่นผู้เขียนเข้าใจเสมอมาว่า ครอบครัวของเรา เป็นครอบครัวคนไทย และรู้สึกแปลกใจเมื่อรู้ว่า มีชื่อจีน และมีดาชื่อ ช้วน ที่รู้สึกไม่คุ้น ไม่เหมือน คำว่า ปัญญา ที่เป็นชื่อเดิม

ชาวจีนที่เปลี่ยนชื่อในพินอินโลกมีอยู่ 2 แบบด้วยกัน แบบแรก คือ ถูกหลานเชื้อสายจีนที่เกิดมาใหม่ ใช้ชื่อไทยทันทีที่เกิด เช่น วินัย สมชาย วิโรจน์ พิสิฐ บัณฑิต

แบบที่สอง คือ การเปลี่ยนชื่อเดิมจากชื่อจีนมาเป็นแบบไทยๆ เช่น หวังอู่หมิง เป็น อมร , กิมเหล็ง เป็น เกษม , ฮก เป็น บุญ คนที่มีบรรดาศักดิ์จึงนำเอานามบรรดาศักดิ์ มาตั้งเป็นนามสกุล เช่น ขุนสุทธราชิพรารัง ใช้นามสกุล ชิพรารัง เป็นต้น

ลิ้มเล่งฮะ หรือหลวงวิจารณ์ได้เปลี่ยนชื่อในระหว่างช่วงการปกครองของจอมพล ป. สมัยที่ 1 เรียกได้ว่าเปลี่ยนกันทั้งบ้าน ลิ้มเล่งฮะ เปลี่ยนชื่อเป็นมังกร (เล้ง) นางกิมกิ เปลี่ยนเป็น นางกิ่งทอง (กิม = ทอง , กิ = กิ่งของต้นไม้) นางกิมเฮียะ ภรรยาของ เปลี่ยนเป็น ทองใบ (กิม = ทอง , เฮียะ = ใบไม้) นามสกุลนั้น ก็ใช้ชัชกิจ ซึ่งพ้องกันกับ วิจารณ์ชัชกิจ นามสกุลชัชกิจนี้ ขุนกำจร ซึ่งเป็นน้องชาย ก็ใช้ร่วมด้วย

นอกจากการเปลี่ยนชื่อให้สอดคล้องกันกับความเป็นไทยแล้ว การเลือกใช้ชื่อแบบไหน ชื่ออะไร ก็ยังสอดคล้องกับบริบทอื่นๆ ด้วย ลูกสาวของหลวงวิจารณ์เดิมนั้น มีชื่อเป็นไทยที่ไพเราะมากอยู่แล้ว เช่น มาลี (นามสมมติ) และ อัมภา (นามสมมติ) แต่ได้เปลี่ยนชื่อให้ทันสมัย โดยการ ใช้วิธีเปลี่ยนชื่อแล้วเดิมคำว่าวิบูลย์²² เอาไว้ด้วย โดยคุณยายแหม่ม พันธุ์กระวี เป็นผู้ตั้งให้ และยังให้เหตุผลด้วยว่า ทันสมัย

การเปลี่ยนชื่อ จึงไม่ได้เป็นเพียงการทำตามเงื่อนไขของรัฐที่กำหนดไว้เพียงอย่างเดียว แต่การอ้างอิงโดยนำคำว่า พินูล วิบูลย์ มาใส่ไว้ในชื่อ จึงเป็นอีกทางหนึ่งที่คนจีน ได้ใช้จินตนาการ เลือกสรร ผู้เขียน จะเปรียบให้เข้าใจ ก็เหมือนดังเช่น หากคุณ ถูกบังคับให้ใช้ผ้าโพกผม เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ข้อบังคับก็คือ ใช้ผ้าโพกผม แต่ช่องว่างคือ ผ้าสีอะไร แบบใด ขนาดใดก็ได้ ขอให้มันเป็นผ้าโพก ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่าเราเป็นพวกเดียวกัน คนจีน ก็ได้เลือกใช้ผ้า

²² วิบูลย์รัตน์และวิบูลย์วรรณ

มวยผมตีม้วน เพราะคนจีน จินตนาการร่วมว่า อำนาจที่บังคับให้มวยผมนั้น ขอบตีม้วนเป็นพิเศษ หรือ มีความสัมพันธ์กับการเกิดวันเสาร์²³

ไม่เพียงแต่เปลี่ยนลักษณะภายนอก ในบรรดาชาวจีน ได้มีการเสียดสีทรัพย์สินส่วนหนึ่งเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและหรือแม้แต่เพื่อแสวงหาการยอมรับจากสังคม ใน พ.ศ. 2484 ดังที่เราพบหลักฐานว่า อย่างน้อยข้าราชการส่วนหนึ่งได้เริ่มรู้สึกว่ ชาวต่างด้าวเช่นชาวจีนเป็น “เขา” เราก็พบร่องรอยอีกเช่นกันว่าหลัง พ.ศ. 2481 เป็นต้นมา การบริจาควงศ์ของพิษณุโลกมีการรวมกลุ่มกันจากพ่อค้าประชาชน มอบเงินให้กองทัพ ซึ่งเป็นสถาบันอำนาจที่เก่าแก่ ดังมาในยุคต้นของการสร้างรัฐชาติ การบริจาดังกล่าวเป็นสิ่งที่ชี้ให้เราเห็นว่า ชาวจีนในพิษณุโลกต้องการแสดงความมีส่วนร่วมต่อ สังคมที่เขาอยู่

25 ตุลาคม พ.ศ. 2483 คณะกรรมการอำเภอเมืองพิษณุโลกได้ชักชวนให้พ่อค้าประชาชนให้ช่วยเหลือบริจาคเพื่อบำรุงกองทัพไทย ในจำนวน 59 ราย มี 46 ราย ที่เป็นคนจีนอย่างเห็นได้ชัดจากชื่อนอกจากนั้นมีนาย ไควดัส นูนาน ซึ่งเป็นชาวมุสลิม เชื้อสายชุนนี ที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณบ้านแขก และเป็นตระกูลที่สำคัญและเป็นศูนย์กลางของชาวมุสลิมในพิษณุโลก²⁴ รวมอยู่ด้วย

ตาราง 3 บัญชีรายนามผู้บริจาคเงินบำรุงกองทัพไทย ของอำเภอเมืองพิษณุโลก

ที่	นาม	จำนวนเงิน (บาท)
1	บริษัทการค้าน้ำมันพิษณุโลกจำกัด	100
2	หลวงวิจารณ์ภัยกิจ	50
3	นายเทียนฮ่ง แซ่หลิม	25
4	นางฟ้อย แซ่หลิม	25
5	นายจิหยัง แซ่หลิม	25
6	นายวิไล แซ่หลิม	25
7.	นายชี แซ่บู๊	25
8	ยี่หื้อ ฮั่วฮงจัน	25
9	ผู้จัดการโรงน้ำแข็งพิษณุโลก	25
10	นายมงคล ชูวัฒนา	5

²³ การสมมติเป็นของผู้เขียน.

²⁴ มท. 2.2.5/511 , เรื่องคณะกรรมการ จังหวัดพิษณุโลกรายงานการหาเงินบำรุงกองทัพไทย (พ.ศ. 2483).

11	นายพัง แซ่เตา	5
12	นายขำ เกี่ยมทองคำ	5
13	นายถนอม บำรุงไทย	5
14	นายชนด์ ค้อป็น	5
15	นายคู้ ชูวัฒนา	5
16	นายพลอย ชูวัฒนา	5
17	นายชนด์ ค้อป็น	5
18	นายคง แซ่เลี่ยม	5
19	นายคง แซ่เลี่ยม	5
20	นายเฮง รัตนวิโรจน์	5
21	นายเจริญ สิ้นธุ์เสริม	5
22	นายเฮง แซ่หว่อง	5
23	นายเองเล็ง	5
24	นายเหลื่อง แซ่ฉิน	5
25	นางกิมฮวย	5
26	นายขำ	5
27	นายเต็ง แซ่ฮุ้ย	5
28	นายเจียนผู้ แซ่ผู้	5
29	นายเจียวโก	5
30	นายเลี่ยม แซ่ค่าน	5
31	นายค้วน แซ่บ๊วย	5
32	นายคิวผู้	5
33	นายซุนจิว	5
34	นายเบียว	5
35	นายเต็ง แซ่คั่น	5
36	นายเฮ้า แซ่เลี่ยม	5
37	นายฮงฮ้วน	5
38	นายกุยฮวด	5
39	นางทองอยู่ บุญทวี	5

40	นายแกกวาง	5
41	นายซังเคียม	5
42	นายเม่ง ศรีอรุณ	2
43	นายฮะ แซ่เจีย	2
44	นายหย่งเฮง	2
45	นายจี้	2
46	นายเลียง	2
47	นายเคี๊ยะบ ถีบสายอ่อน	2
48	นายไฉ้ง	2
49	นายภู่เคียน	2
50	ยี่หื้อบ้านอันต้ง	2
51	ยี่หื้อกุกเซ้ง	2
52	นายนิคย์ไบเงิน	2
53	นายไกวคัส	2
54	นายบุญเซ้ง สุริย์	2
55	นายพุดหวาน	1
56	นายฮก	1
57	นายเซ้ง แซ่ฮุ่ย	1
58	นายคง แซ่เลี่ยม	1
59	นางเลาะ ศรีเปรม	1
รวมทั้งสิ้น		516

ที่มา มท 2.2.5/511 เรื่อง คณะกรรมการจังหวัดพิษณุโลกรายงานการหาเงินบำรุงกองทัพไทย

ในปีเดียวกัน (พ.ศ. 2483) เมื่อครั้งที่สถานการณ์อินโดจีนกำลังครุครุ่น ลูกหลานของหลวงวิจารณ์ (ลิ้มเล่งฮะ) จำได้ว่าท่านผู้ว่าราชการเมืองพิษณุโลกได้มาปรารภกับลิ้มเล่งฮะว่า เขาควรจะซื้อปืนกลให้ทหาร ดังนั้นเขาจึงได้บริจาคปืนกลให้แก่กองทัพโดยในวันที่มอบปืนกลนั้นมีการจัดขบวนแห่ใหญ่โต ขบวนยาวมาก โดยมีผู้ว่าฯ ในขณะนั้นเป็นตัวแทนของลิ้มเล่งฮะมอบให้กองทัพนางจिरันท์ สุภารัตน์ ลูกสาวหลวงวิจารณ์เล่าให้ผู้เขียนฟังว่า “ขบวนแห่ในขณะนั้นยาวมาก มีคนมากมายที่ดูขบวนจिरันท์ ไม่รู้จัก ไม่ทราบว่ามาจากไหนแต่มารวมตัวกันในพิธีแห่ปืนกล มีกลุ่มชวชน

ทหารเดินแถวมาเป็นกลุ่มๆ ละตามตาไปหมด" การรวมตัวดังกล่าว รถทั้งหมดที่มีในโรงสีได้ถูกนำมาประดับประดาพร้อมขบวนแห่ ที่น่าสนใจสำหรับขบวนแห่ก็คือ ป้ายที่ขบวนแห่นี้เขียนขึ้นมานั้นก็คือ ป้าย "จีน – ไทยนี้เป็นพี่น้องกัน"

คำว่า จีน – ไทยเป็นพี่น้องกันนี้ ผู้เขียนขอให้ย้อนไปดูในส่วนที่กล่าวถึงหลวงวิจิตรวาทการ ช่วงต้น พ.ศ. 2480 มีการแสดงละครเรื่อง พระเจ้ากรุงธน ในละครเรื่องนี้ได้มีเพลงประกอบ คือ เพลง "จีนไทยสามัคคี" ซึ่งมีเนื้อความตอนหนึ่งว่า

ชาติจีน ชาติไทย

มิใช่อื่นไกลพี่น้องกัน

.....

.....

แต่โบราณหลายพันปีมาแล้ว จีนกับไทยมิได้แคล้วเหมือนน้องพี่

ได้ร่วมแรงร่วมใจเป็นไมตรี ไม่เคยมีข้อวิวาทบาดหมางกัน²⁵

²⁵ ช้างใน สายชล สัตยานุรักษ์, ความเปลี่ยนแปลงในการสร้าง "ชาติไทย" และ "ความเป็นไทย" โดยหลวงวิจิตรวาทการ, หน้า 100.

การแสดงละครดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จ ไม่ได้รับการยอมรับจากชาวจีน หลวงวิจิตรวาทการ จึงไม่พอใจมาก เนื่องจาก ละครดังกล่าวเป็นความพยายามที่จะทำให้คนจีนสำนึกร่วมกับคนไทย และเข้าสู่กระบวนการกลายเป็นไทย การที่คนจีนไม่ให้ความยอมรับกับละครดังกล่าว นั้นหมายถึง การหันหลังให้กับการกลายเป็นคนไทยใหม่ ในประเด็นนี้ ทำให้จอมพลป. และหลวงวิจิตรวาทการ เห็นว่าควรจะหันมาเน้นย้ำถึงความเป็นศัตรูระหว่างจีนกับไทย ถึงขั้นที่หันกลับมาเน้นว่า “ชาวจีน นั้นยิ่งกว่ายิว” ในปีต่อมา (พ.ศ. 2481)

รูป 1 ขบวนแห่การบริจาคปิ่นกลของหลวงวิจิตรวาทการ ณ บริเวณ สะพานนเรศวร

(เอื้อเฟื้อรูปโดย นางจิรนนท์ สุภารัตน์)

การแสดงละครโดยบทละครของหลวงวิจิตรนั้น เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพมาก ก่อนการเกิดสงคราม ในงานโรงเรียน หรืองานรื่นเริงของทางราชการ เช่น งานโรงเรียนเฉลิมขวัญนั้นมีการแสดงละครของหลวงวิจิตรวาทการ นายสถิต สุขโรจน์ ได้บันทึกถึงชีวิตในช่วงปี พ.ศ.2480 ว่า

...รุ่งเช้าที่ๆพวกที่ไปงานมา คุยกันเรื่องงานอย่างสนุกสนาน มีละครที่หลวงวิจิตรวาทการแต่ง ซึ่งเป็นที่นิยมมากในสมัยนั้น'..."

คำว่า “ชาติจีน ชาติไทย มีใจอื่นไกลที่น้องกันนั้น” เป็นหนึ่งในวิธีการที่จอมพล ป. เคยพยายามจะใช้ในการชักจูงชาวจีนให้เป็นไทยใหม่ การปรากฏขึ้นของคำว่า “จีน – ไทยนี้ที่น้องกัน” นั้น เราสามารถตีความได้อย่างน้อย 2 ประการด้วยกัน คือ สิ่งที่หลวงวิจิตรฯประดิษฐ์ขึ้นมา นับว่ามีผลต่อความรู้สึกของคนจีน ดังที่ในปี พ.ศ. 2483 ประโยคที่เกิดขึ้นย่อมไม่ใช่การเกิดขึ้นเองของลิ้มเล่งฮะแน่ฯ การส่งผ่านสิ่งนี้ลงไปยังชาวจีนในพิษณุโลก จึงมีประสิทธิภาพในระดับหนึ่ง เราพอจะทราบว่า การโฆษณาได้พยายามเผยแพร่ลัทธิเชื้อผู้นำชาติพันธุ์และเพลงปลุกใจลงไป ผ่านวิทยุกระจายเสียงและระบบการศึกษา อีกทั้งระบบหนังสือพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์ ใบปลิวต่างๆ ด้านหนังสือพิมพ์นั้น ทางพิษณุโลกมีหนังสือพิมพ์ที่ถูกส่งมาจากกรุงเทพฯ เช่น หนังสือพิมพ์สยามราษฎร์ เจริญกรุง หลักเมือง อิศระ¹ ผู้ที่เขียนป้ายดังกล่าว ในมุมมองกลับกันอาจจะเป็นคนไทยเพื่อที่จะให้ชาวจีนรู้สึกดีที่ได้บริจาค แต่อย่างไรก็ดีนี่เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า การสื่อสารจากกรุงเทพฯมาพิษณุโลกอย่างน้อยก็มีส่วนที่เข้ามาถึงชาวจีนเราทราบว่าช่วงของจอมพล ป. ในพิษณุโลกมีการกระจายเสียงบริเวณหอนาฬิกาในปัจจุบัน มีการกระจายเสียงให้ได้ยินกันทั่ว โดยเฉพาะริมน้ำ² ราวๆ 8 โมงเช้า ของทุกวัน จะมีการเปิดเพลงรักเมืองไทย เพลงชาติไทย ให้ยินตรงเมื่อท่านจอมพล ป. ดำรงตำแหน่งแรกๆนั้น ในเมืองพิษณุโลก จะมีประกาศจากเทศบาล ซึ่งตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. 2476 เป็นการประกาศทางราชการต่างๆ การขึ้นตรงเคารพธงชาตินั้น ในตลาดช่วงแรกๆถือเป็นเรื่องที่เคร่งครัด ชาวจีนบางคนเล่าให้ฟังว่า “...สมัยนั้นไม่ยินไม่ได้ ถ้าตำรวจเห็นมีเรื่อง สมัยนั้นเข้มงวด...” แต่ต่อมาด้วยฐานะที่มากขึ้นทุกวัน ทำให้บางครั้ง “...อยู่หลังบ้านก็ไม่ยิน ถ้าอยู่หน้าบ้านยิน...”

¹ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพครูสังวาลย์ สุขโรจน์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม 1 เมษายน 2532.

² จิราภรณ์ สถาปนาวารธนะ, ประวัติศาสตร์สังคมเมืองพิษณุโลก (พ.ศ. 2475-2503) , หน้า 127

³ สัมภาษณ์ นายลิ้ม ควน หนู วันที่ 3 สิงหาคม 2543

การใช้ประโยค “จีน – ไทยนี้พี่น้องกัน” นี้มาแสดงออกต่อสาธารณะชนนั้นคือ ส่วนหนึ่งของความรู้สึกรักของชนจีนในพิณูโลก ที่อยากจะให้คนทั่วไปเข้าใจอยากให้คนในคลาสครูและเข้าใจว่าการที่มีคนจีนบริจาคเงินมาให้แก่รัฐนั้นเป็นการกระทำที่คนนับถือเป็นพี่น้องกันพึงกระทำแก่กัน

การแสดงออกดังกล่าวยังเป็นการย้ำตัวของผู้บริจาคเองว่าเราคือใคร และมีหน้าที่อย่างไรต่อสังคมไทยอีกด้วย คำว่า “จีน-ไทยนี้พี่น้องกัน” ซึ่งเป็นคำของหลวงวิจิตรวาทการและประสบความสำเร็จความล้มเหลว เมื่อนำมาใช้ในช่วงแรกๆ แต่ต่อมากลับไม่ล้มเหลวเมื่อคำพูดดังกล่าว กลายมาเป็นป้ายที่ล้อมรอบด้วยบริบทของการบริจาคให้กันเช่นนี้ ภายใต้การปกครองของจอมพลป.ในสมัยที่ 1 นั้น

แต่ในขณะเดียวกัน ในประเด็นเรื่องการบริจาคนี้ เราพบว่า สำหรับชาวจีนแล้วเขาได้รับการเรียกร้องจากรัฐไทยในการบริจาดังเช่น ได้รับการเรียไรจากอำเภอ พร้อมกันกับการขอเรียไรเงินไปยังจีนแผ่นดินใหญ่เสมอมา ไม่ว่าจะเป็นเพื่อสงครามต่อต้านญี่ปุ่นในอดี หรือการบริจาคเพื่อรัฐบาลในแผ่นดินใหญ่ การบริจาคแบบแรกเป็นการแสดงความมีส่วนร่วมต่อสังคมไทยและทำโดยสำนักในท้องถิ่น ในขณะที่ความสับสนต่อสำนักที่มีต่อจีนแผ่นดินใหญ่ก็ทำให้เขาต้องเสียเงินเพื่อสำนักร่วมต่อความเป็นจีนในประเทศจีน

...เรียไร 10 – 20 บาทก็ให้กันไป คนบ้านสองชั้นเป็นร้อยก็ให้ได้...

ในขณะที่ ชาวจีนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจไม่สูงนักกลับมองว่าการบริจาคเป็นค่าใช้จ่ายที่สูง เพราะในสังคมเมืองพิณูโลกนั้น

...ปรับ 1 บาทก็จะร้องไห้แล้ว...

เหตุการณ์สำคัญอีกเหตุการณ์หนึ่งที่มีผลต่อคนจีนในพิณูโลก ก็คือ การเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ทุกจังหวัดได้เตรียมพร้อมรับเหตุการณ์ภายใต้ภาวะสงคราม เมื่อไทยและญี่ปุ่นได้ลงนามร่วมกัน กองทัพญี่ปุ่นก็เริ่มเดินทางเข้ามายังประเทศไทยมากขึ้น กองทัพญี่ปุ่นได้เข้ามาตั้งฐานทัพในเมืองพิณูโลก โดยตั้งฐานที่โรงเรียนพิณูโลกพิทยาคม บิดครองเป็น

⁴ หมายถึงคนรวยในความคิดของผู้ให้สัมภาษณ์-ผู้เขียน

⁵ สัมภาษณ์ นายหลิม เม่น วันที่ 7 สิงหาคม 2543

⁶ สัมภาษณ์ นายพั่ว จิ้ง เซีย , 10 กันยายน 2542.

โรงพยาบาลสนาม⁷ ตั้งที่สถานีรถไฟและที่บริเวณสนามบิน จังหวัดพิษณุโลก คนเมืองพิษณุโลกจะ
 ได้เห็นคนญี่ปุ่นเดินทางไปทั่วเมือง โดยส่วนใหญ่จะเดินทางโดยม้า ชาวญี่ปุ่นเมื่อเข้ามาในเมือง
 พิษณุโลกใหม่ๆ ก็จะออกกว้านซื้อม้าเพราะใช้ในกิจการหลายอย่าง⁸ นอกจากนั้นยังจ้างให้คนไทย
 ไปทำงานให้ ขุดสนามเพลาะบ้าง ทำสวนบ้าง⁹ เศรษฐกิจในพิษณุโลกขณะนั้นก็เกิดภาวะเงิน
 เพื่อ ข้างของแพง แต่แทบไร้มูลค่า ญี่ปุ่นเอากรรไกร ดัชนีบัตรแจกคนไทยใช้เป็นประจำ¹⁰ การซื้อ
 ขายต่างๆ ของชาวจีนก็ถล่มแล้วแต่ได้รับความลำบากไปด้วย เช่น พ่อค้าขายผ้าชาวจีน ได้เอานำ
 เอาผ้าไปฝากไว้ที่บ้านของคนไทยที่ห่างจากตัวเมืองในระหว่างสงคราม คงเป็นเพราะกลัวการตรวจ
 กันและบังคับให้ขายในราคาถูก¹¹

งานวัดใหญ่ หรืองานวัดหลวงพ่อพุทธชินราช ซึ่งถือเป็นงานประจำปีที่ใหญ่ที่สุดของพิษณุโลก
 อันจะจัดทุกวันขึ้น 6 ค่ำเดือน 3 ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2477 เป็นต้นมา ก็ถึงกับไม่จัดงานสมโภชในช่วงเวลา
 นั้นเลยทีเดียว

ถึงสำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงนี้สำหรับคนจีนก็ถือไม่เพียงแค่นโยบายของ จอมพล ป. เท่านั้น ยัง
 รวมเอาศัตรูของชาติ (ชาวจีน) คือ ญี่ปุ่น เอาไว้ด้วย ซึ่งคนจีนที่รู้สึกในเรื่องนี้คือ กลุ่มคนจีนที่รวมตัว
 กัน ความรู้สึกที่เกิดขึ้นยังมี 2 ระดับใหญ่ๆ ด้วยกันคือ ชาวจีนที่เป็นกลุ่ม เช่น กลุ่มคนจีนซึ่งในขณะ
 นั้นเป็นกลุ่มของพวกจีนในตลาดและคนจีนที่เป็นผู้ร่วมกันก่อตั้งแซหมิน นอกนั้นก็เป็นผู้ที่เป็น
 ชาวคริสต์ นับถือศาสนาคริสต์ ทำงานอยู่ในคริสตจักร หรือ โรงเรียนคริสต์ (โรงเรียนผดุงราษฎร์)
 ซึ่งไปอยู่ในสถานะที่เป็นทั้งชาวจีน (ศัตรูญี่ปุ่น)ชาวคริสต์(พวกเดียวกันกับศัตรูในการทำสงคราม-
 ชาติศัตรู) นอกเหนือจากนั้นเป็นชาวจีนในฐานะปัจเจกบุคคล

กลุ่มที่ได้รับความเดือดร้อนมากอีกกลุ่มหนึ่งในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็คือ ชาวจีนที่เป็น
 คริสต์ ซึ่งเนื่องจากอาคารคริสตจักรถูกยึด และรัฐบาลสั่งปิดโรงเรียนคริสต์หรือการเข้าครอบครอง
 โรงเรียนราษฎร์ของชนต่างด้าว ซึ่งเป็นโรงเรียน 32 แห่ง ทั้งในเขตกรุงเทพฯ เชียงใหม่
 อุบลราชธานี นครปฐม น่าน ลำปาง แพร่ ขอนแก่น และพิษณุโลกเป็นต้น ในพิษณุโลกโรงเรียน
 ที่ถูกปิดก็คือ โรงเรียนผดุงราษฎร์¹² ซึ่งก่อตั้งโดยเหล่าชาวจีนเชื้อสายฮกเกี้ยน เป็นโรงเรียนคริสต์
 แดทอลิกเปิดมาตั้งแต่ พ.ศ. 2442 เป็นต้นมา

⁷ 100 ปีโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม พ.ศ.2442-2542 , หน้า 184 - 185

⁸ สุวรรณ สุคนธา , เรื่องสั้นชุดสวนสัตว์ ([ม.ป.ท.] : ประพันธ์สาส์น, 2518), หน้า 215

⁹ อรุณ ภักดีประไพ , ความเป็นมา ของเสรีไทย ในความทรงจำของ นาย อรุณ ภักดีประไพ

¹⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹¹ ประวัติและปณิกะต่างๆเกี่ยวกับเมืองพิษณุโลก, หน้า 19.

¹² สร 0201.14/25 เรื่อง การเข้าครอบครองโรงเรียนของชนชาติศัตรู พ.ศ. 2485

โรงเรียนผดุงราษฎรถูกตั้งให้เอกชนรับมอบไปทำได้ แต่ต้องเป็นเอกชนชาวไทยและให้กระทรวงศึกษาธิการคอยกำกับดูแล โรงเรียนผดุงราษฎรจึงดำเนินการต่อไป แต่ต้องให้นายทอง แสงศิริ คหบดีชาวลาว รับเป็นเจ้าของโรงเรียน นอกจากนั้นการประชุมในวันอาทิตย์ยังเป็นสิ่งต้องห้าม คนจีนที่สามารถพูดภาษาอังกฤษได้ ก็จะถูกจับตามองด้วยความระแวง¹³

จากการสัมภาษณ์ เราพบว่าช่วงเวลาที่ใช้ชีวิตอยู่ในเมืองที่มีชาวญี่ปุ่นอันถือเป็นศัตรูของชาติ เดินไปเดินมาทั่วเมืองนั้น คนจีนต้องปรับลักษณะภายนอกบางอย่าง อย่างกรณีของการแสดงออกซึ่งประเพณีจีน เช่น ครุฑจีน จิว ไหว้เจ้า ก็จะกระทำน้อยลง หลายคนบอกว่า “ไม่กล้า” ข้างจ้วมาเล่นพิธีกรรมต่างๆก็ทำ “ย่อลง” หรือ “ลดลง”

แต่กระนั้นชาวจีนในพิษณุโลกก็ยังไม่หยุดทำพิธีกรรมจีนเสียทีเดียว ยังพอสามารถหาซื้อของที่ใช้ในการทำพิธีจีนได้อยู่ เช่น หาซื้อที่ร้านยังก็ ชีวิตก็ยังดำเนินต่อไปแม้ว่าจะลำบาก ความทรงจำเรื่องสมัยสงครามนั้นมีเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจ คือเรื่องราวความยุ่งยากลำบากใจที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น โดยเฉพาะเรื่องระบบการปกครองท้องถิ่นเช่นเทศบาลและเรื่องตำรวจ ตำรวจในช่วงนั้น มีจำนวนเพียง 20 คน¹⁴ แต่หากคนจีนเห็นตำรวจที่เดินไปเดินมา ก็จะพยายามทำตัวไม่ให้เอะอะ

นอกจากนั้นพิษณุโลกยังมีเรื่องราวเป็นความเรียงเทศบาลหลายต่อหลายครั้ง ปรากฏหลักฐานในหนังสือพิมพ์หลายครั้ง¹⁵ มีอยู่ครั้งหนึ่งที่คำสั่งของเทศบาลในสมัย จอมพล ป. ที่ทำให้ชาวจีนในตลาดรู้สึกสับสนกัน ก็คือการสั่งให้ร้านค้าทุกร้านเปิดตั้งกะติแผ่นบนหลังคาบ้าน ให้แสงแดดเข้ามาฆ่าเชื้อโรค โดยใช้ไม้กระทุ้งขึ้นไป “...แปลกประหลาดที่สุด...”¹⁶ คนที่เป็นคนคอยออกคำสั่งตรวจตราก็คือเจ้าหน้าที่เทศบาล ซึ่งแต่งชุดแขนสั้นสีเหลือง เดินไปเดินมา คอยจับตามองว่าใครดื่มเหล้าเถื่อน หรือใครลักขโมยของ หลายคนเล่าว่า เมื่อตำรวจเดินผ่านนั้น ถึงกับต้องโยนเหล้าทิ้งแม่น้ำกันตลอดทั้งถนนปัญหาเรื่องตลาด หรือสถานที่ทำกินก็เป็นอีกปัญหาหนึ่ง หากเราประมวลดูจากข่าวหนังสือพิมพ์ในช่วงจอมพล ป. ระยะที่ 1 เช่นปัญหาระหว่างพระคลังข้างที่กับเทศบาลพิษณุโลกมีเพลิงไหม้อยู่บ่อยๆ จึงมีการรวมกลุ่มกัน บริจาคหรือที่ดับเพลิง แต่พระคลังข้างที่ไม่ออกเงินบริจาคให้

¹³ วิภาวดี พงษ์ประพันธ์, “ชุมชนคริสเตียนในประเทศไทย :กรณีศึกษาการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงของชุมชนคริสเตียนในเขต อ.เมือง จ.พิษณุโลก”, หน้า 78

¹⁴ ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ พันตำรวจตรี สนิท ยุกยั้ง ณ เมรุวัดธรรมจักร พิษณุโลก วันที่ 19 เมษายน 2529.

¹⁵ มท 5.16.19/29 เรื่องข่าวหนังสือพิมพ์ จ.พิษณุโลก พ.ศ. 2480

¹⁶ สัมภาษณ์ นายลิ้มควนหนู วันที่ 15 ส.ค. 2543

...ผลประโยชน์ของพระคลังข้างที่ซึ่งมีอยู่ เขตต์ตลาดเมืองพิษณุโลกก็มีมิใช่จำนวน
น้อย ถ้าไม่ใจป้ออย่างพ่อค้าคนอื่นเขา...¹⁷

หรือ บทความในคอลัมน์ “ขาระบาย” โดยปลัดหยวก กล่าวถึง

ท่านเจ้ายศ ครี๊บ...

ข้าฯ แอบได้ยินพวกข้าราชการชั้นผู้น้อย บ่นกันออกๆ ตามร้านขายกาแฟว่า
ท่านผู้มีอำนาจบังคับบัญชาเขา ไม่ใคร่จะเหลียวแลลูกของผู้น้อยเลย...อ้ายเรื่องยศศักดิ์
ก็หมดสมัยนิยมกันไปแล้ว แต่โดนอ้ายพวกกินเงินเดือนของราษฎรชั้นเจ็องๆ ยังนึกว่า
ตัวมันเปนเทวดาอยู่...¹⁸

ในบางครั้งบทความเหล่านั้นก็มีผลกระทบไปสู่ชาวจีนเช่นเดียวกัน เช่นคำว่า ห้างแถวให้เช่า
ของขุนชาวจีนคนหนึ่งว่า เป็นที่เพาะเชื้อโรค มีความโสโครก มีน้ำคร่ำ การติดต่อราชการก็โดนต่อ
ว่า ว่ามีความล่าช้า หนังสือพิมพ์ลงข่าวนี้ก็คือ หนังสือพิมพ์ผดุงชาติ ซึ่งทำให้ทาง กระทรวง
มหาดไทยส่งให้คณะกรรมการเมืองพิษณุโลกสอบสวนหาความจริงเลยทีเดียว ซึ่งเมื่อสอบสวนไป
แล้วก็ยังมีอาจดำเนินการใดๆ ได้เนื่องจาก “...เทศบาลยังไม่มีกำลังเงินพอ...”¹⁹ การทำงานของเทศ
บาลเมืองพิษณุโลกเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ อีกทั้งเรื่องความล่าช้าของการใช้งบหลวงเพื่อหาประโยชน์
ส่วนตัว เช่น คัดถนนผ่านที่ของตน²⁰

แม้เรื่องราวที่เล่ามาข้างต้นอาจจะดูไม่เกี่ยวข้องกับชาวจีนในพิษณุโลกนักกว่าจะทำให้ลำบาก
อย่างไร ผู้เขียนอธิบายได้เพียงว่า สถานะดังกล่าวเทศบาล ซึ่งตั้งแต่ พ.ศ. 2476 เป็นต้นมา เป็นตัว
แทนของรัฐที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุดกลับเป็นหน่วยงานที่มีปัญหามากและเรื่องราวดังกล่าวอยู่
ในการรับรู้ของชาวจีน เนื่องจากลงหนังสือพิมพ์ติดต่อกันหลายวัน เทศบาลจึงเป็นที่ฟังที่ค่อนข้าง
จะสับสน บางครั้งชาวจีนยังได้รับความมุ่งงต่อการปฏิบัตินโยบายของเทศบาล ดังกรณีให้เปิด
ตึกกะสีเพื่อรับแสงแดดมาฆ่าเชื้อโรค เทศบาลเองก็ไม่ได้มีบทบาทอะไรในการที่จะคอยดูแลช่วย
เหลือแม้แต่ชาวจีนที่เป็นระดับขุนด้วยซ้ำ

¹⁷ มท 5.16.19/27 เรื่องข่าวหนังสือพิมพ์ในพิษณุโลก, 2480.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁹ เอกสาร ที่ ม.56 81/2480 วันที่ 13 ตุลาคม 2480.

²⁰ สยามรัฐวิ, ปีเดียวกัน.

สงครามโลกครั้งที่ 2 ได้สิ้นสุดลงด้วยความพ่ายแพ้ของญี่ปุ่น ใน พ.ศ. 2488 หลังจากที่ญี่ปุ่นแพ้สงครามและถอนกำลังออกไปจากพิชฌุโลก สถานการณ์ภายนอกกำลังแปรปรวน แต่ภายในพิชฌุโลกนั้น ตั้งแต่ต้น พ.ศ. 2480 เป็นต้นมา นโยบายกดดันชาวจีนที่จอมพล ป. ใช้ในช่วงที่ 1 ส่งผลให้ตัวเขาพบการกดดันจากตัวแทนจอมพล ป. (อำนาจรัฐในที่นี้) ในท้องถิ่นหลายอย่าง การที่ข้าราชการรู้สึกต่อชาวจีนว่าเป็น เขา ส่งผลไม่น้อยในการติดต่องานหรือกิจการต่างๆ เมื่อเสร็จสิ้นสงครามใหม่ๆถึงกับมีการ “เลิยะพะ” ดำรงที่คนไม่พอใจ²¹

นอกจากนี้ยังมีชาวจีนในพิชฌุโลกส่วนหนึ่ง ได้จัดตั้งคณะละครโดยรวมกลุ่มคนจีนหนุ่มสาวยุคใหม่แสดงละครปลุกใจชาวจีน การแสดงละครหลังจากที่ญี่ปุ่นแพ้สงครามนั้น ถือเป็นสิ่งแรกๆ ที่ชาวจีนในพิชฌุโลกได้กระทำ หนึ่งในคณะละครจีนนั้น กล่าวว่า ที่ต้องออกมาแสดงละครเพราะ

...ชาวจีนหนุ่มมาแสดงพลังออกมา...

...ปลุกสังคมให้ตื่น...²²

การรวมกลุ่มกันแสดงละครนั้น แสดงละครเรื่องราวที่หลากหลายส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องความรักชาติ มีการนำเพลงสมัยใหม่มาเรียง มีการนำเอาผู้กำกับละครจากกรุงเทพฯ มากำกับ หักดีล้อเกะกันอยู่นาน ก็ได้เข้าโรงหนังวิกเหินมาแสดงละคร การแสดงในครั้งนั้น มีคนมาดูเป็นจำนวนมาก แต่ก็ไม่ได้มีทุกคนที่พอใจ เมื่อกำลังชักซ้อมกันอยู่บริเวณริมน้ำก็มีบ้างเหมือนกันที่จะโดนถูกเอาอิฐ ก้อนหินปาใส่สถานที่ซ้อม และ คนจีนระดับผู้ใหญ่ เคยเปรยมาว่าเป็นการมั่วสุมกันระหว่างวัยรุ่น การแสดงในครั้งนั้น เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นแสดงละครสะท้อนสังคม โดยส่วนใหญ่มุ่งโจมตีหวังจินเหว่ย ซึ่งเป็นผู้นำฝ่ายตรงข้ามกันกับเจียงไคเช็ค หวังจินเหว่ย นั้น ได้เข้ากับญี่ปุ่นในระยะหนึ่ง และเมื่อญี่ปุ่นแพ้ หวังจินเหว่ย²³ จึงกลายเป็นคนขายชาติ²⁴ และถ่ายทอดความรักของหนุ่มสาวด้วยเพลงจีนยอดนิยม จึงเป็นการแสดงออกถึงความเป็นจีนที่น่าสนใจ การแสดงดังกล่าวได้รับการอนุญาตจากทางการ เนื่องจากไม่ได้ส่งบทละครเน้นเนื้อหาทางการเมืองที่จะเล่นจริงไป หลังจากนั้นคณะละครได้ไปเล่นที่ลำปาง ก่อนจะเลิกคณะหลังจากที่เวลาผ่านไปสักพัก ผลของการแสดงละครที่

²¹ สัมภาษณ์ ลิมควนหยู , วันที่ 15 ส.ค. 2543

²² สัมภาษณ์ นายลิมควนหยู , วันที่ 3 ส.ค. 2543

²³ เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น ญี่ปุ่นได้ตั้งรัฐบาลหุ่นเชิด (The Puppet Government) ขึ้น และได้แต่งตั้งให้นายหวังจินเหว่ยเป็นผู้นำ การรับตำแหน่งและเข้าร่วมกับญี่ปุ่นครั้งนี้ ทำให้นายหวังจินเหว่ย ถูกโจมตีจากทั้งฝ่ายคอมมิวนิสต์ และ ฝ่ายของเจียงไคเช็ค.

²⁴ สัมภาษณ์ นาย โต๊ะดีเถียว , 10 ตุลาคม 2543

มีต่อสังคมเมืองพิษณุโลกนั้น ไม่ได้มากมายมากเท่าไรเพราะยังมีคนจีนหลายกลุ่มเช่น พ่อค้าบางเชื้อที่มิได้ให้ความสนับสนุน

สิ่งที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ การแสดงออกของเหล่าผู้หญิงจีน การถูกบังคับให้แต่งกายด้วยผ้าถุงแบบไทยตลอดช่วงเวลาการปกครองของจอมพล ป. สมัยที่ 1 นั้น หลังสงครามโลกมีการหันกลับมาใส่กางเกง²⁵ และชุดกี่เพ้าจีนอีกครั้ง

การแสดงพลังของชาวจีนในช่วงหลังสงครามโลก ครั้งที่ 2 ยังเป็นการแสดงออกที่เป็นอิสระและเริ่มถดถอยเรื่องราวที่อ้างอิงกับราชการอย่างมากมายออกไปเป็นการพึ่งพิงตนเอง การก่อตั้งองค์กรชาวจีนเป็นจำนวนมากเกิดขึ้นและเกิดขึ้นหลายค่าย ประกอบกับของรัฐบาลเอง ก็ยังกำหนดบทบาทของคนต่อชาวจีนไม่เด็ดขาด การเปิดโอกาสให้ตั้ง องค์กร สมาคม จึงเป็นเรื่องที่รับได้ การเปิดโอกาสให้มีการฟื้นฟูการสอนภาษาจีน ยังทำให้คนจีนรู้สึกมีความหวังมากกว่าเดิม

โรงเรียนเซหมินได้ถูกฟื้นฟูขึ้นมาใหม่หลังจากกลายมาเป็นโรงเรียนอานวยวิทย์ มีการหันกลับมาสอนภาษาจีนอีกครั้ง พร้อมๆกันกับการเปลี่ยนชื่อจาก โรงเรียนอานวยวิทย์ มาเป็น โรงเรียนสินหมิน²⁶ ในพ.ศ. 2489 ซึ่งการเปลี่ยนชื่อโรงเรียนเป็นสินหมินนี้ เป็นการเปลี่ยนสำเนียง เพราะชื่อเดิมที่ชื่อ เซหมินนั้น เซ กับ สิน มีความหมายเหมือนกัน แต่การเปลี่ยนเซเป็นสิน (Xing) นี้ เป็นการเปลี่ยนจากสำเนียงแต้จิ๋ว เป็นสำเนียงกลาง เพื่อตอบรับต่อการขยายตัวของกลุ่มจีนที่มีชาวไหหลำและชาวแคะบางส่วนมาเรียนด้วย สินหมินยังคงมีครูใหญ่เป็นคนไทย และคนจีน สอนทั้งภาษาไทยและภาษาจีนอยู่

²⁵ ดูรูป 2.

²⁶ สินหมิน แปลว่า ประชาชนต้นเถาะ (xin แปลว่า ต้น, min แปลว่า ประชาชน) ซึ่งเป็นภาษาจีนกลาง แต่เซหมินเป็นสำเนียงจีนแต้จิ๋ว

รูป 2 คณะละครจีน ที่แสดงเมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2²⁷

ที่มา เอื้อเฟื้อภาพโดย คุณลิ้มควนหยู.

²⁷ คำภาษาจีนในรูป แปลว่า คณะละครจีนสมัครเล่น ครั้งที่ 1

ต่อมาผู้บริหารโรงเรียนชุดเดียวกันนี้ ได้สร้าง “สมาคมจีน” ขึ้นมา ดังนั้น พิชญโลกในขณะนั้น นอกจากจะมีสมาคมไหหลำภาคเหนือแล้ว ยังมีสมาคมจีน อีกด้วย

เหตุผลในการตั้งสมาคมจีน คณะกรรมการได้อธิบายเหตุผลการก่อตั้งว่า

... ปี พ.ศ. 2490 ชาวจีนส่วนหนึ่งที่เป็นกรรมการบริหารโรงเรียนสินหมิน และชาวจีนที่เป็นผู้นำอีกหลายๆท่านที่ได้ร่วมฉลองชัยชนะสงครามได้มองเห็นถึงความสมัครสมานสามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหมู่ชาวจีนด้วยกัน เพราะ ยังมีชาวจีนบางส่วนที่ทำการค้าเล็กๆ น้อยๆ ทำสวน ทำไร่ รายได้น้อย ฐานะไม่ค่อยดี ด้วยเหตุผลนี้...จึงได้ดำเนินการก่อตั้ง “สมาคมจีน” ขึ้น เพื่อรวบรวมกรรมการชุดเตรียมการ...²⁸

ในปี พ.ศ. 2490 อาคารสมาคมจีนจึงได้เป็นรูปเป็นร่างด้วย ได้ค่าก่อสร้างจากการบริจาคของคณะกรรมการการดำเนินงานและพ่อค้าชาวจีนในตลาด ชุมชนจีน ใน อำเภอต่างๆ ของพิชญโลก วัตถุประสงค์ของการก่อตั้งสมาคม ก็คือ

1. เพื่อเสริมความสามัคคีและแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน
2. เพื่อส่งเสริมการศึกษา การสาธารณประโยชน์แห่งประเทศไทย
3. เพื่อทำการช่วยเหลือสมาชิกให้เป็นพลเมืองดีตามโอกาสอันสมควร²⁹

สมาคมจีนนั้นเป็นเสมือนการประกาศตัวที่เปิดกว้างแก่คนจีนทุกกลุ่มในพิชญโลก การที่แซหมินเปลี่ยนสำเนียงเป็นสินหมิน ซึ่งเป็นจีนกลาง เป็นไปด้วยให้มีภาษามาตรฐานยิ่งขึ้น เพราะสมาคมจีน รวมผู้คนจากหลายสำเนียงภาษาดังกล่าว พัฒนาการของสมาคมจีน จากอดีตจนปัจจุบันนั้น หลายคนเปรียบสมาคมเป็น เหมือน Club ที่เป็นที่พบปะสังสรรค์กันระหว่างกลุ่ม นอกจากนั้น ยังมีความพยายามที่จะให้ความช่วยเหลือต่อคนจีนที่มีสถานะด้อยกว่าผู้อื่น เช่น การพยายามยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของคนจีนที่เป็นกรรมกรแบกหาม มีการจัดเลี้ยงอาหาร ยกเว้นค่าบำรุงสมาคม และให้ความช่วยเหลือต่างๆ

ในขณะที่โรงเรียนแซหมิน เปลี่ยนสำเนียงภาษาจีนจากแต้จิ๋วเป็นจีนกลาง กลุ่มสำเนียงภาษาไหหลำกลับหันมาให้ความสำคัญกับภาษาถิ่น พิชญโลกไม่มีสมาคมแต้จิ๋ว แต่พิชญโลกเดิมมีโรงเรียนแซหมิน ซึ่งแซหมิน เป็นสำเนียงแต้จิ๋ว ตำนานฐานว่าชาวแต้จิ๋วเป็นผู้ร่วมกันก่อตั้งเสียเป็นส่วน

²⁸ เรื่องเดียวกัน.

²⁹ ใบอนุญาตจัดตั้งสมาคมหรือองค์กร เลขที่อนุญาต ที่ 3. 279/2490.

ใหญ่³⁰ การตั้งสมาคมไหหลำภาคเหนือ จึงเป็นการก่อตั้งสมาคมจีนที่แบ่งตามสำเนียงภาษาเป็นสมาคมแรก โดยเริ่มรวมกลุ่มกันในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 มีนายเจียงควน แซ่เหลียม รวบรวมเพื่อนฝูงเชื้อสายไหหลำ จัดตั้งสมาคมไหหลำ ที่สำคัญในคอนั้น สมาคมไหหลำพิษณุโลก มีเพียงแห่งเดียวในภาคเหนือเริ่มจดทะเบียนในช่วง พ.ศ. 2488 ได้รับอนุญาต อย่างเป็นทางการโดยองค์กรที่เรียกในขณะนั้นว่าสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งเป็นองค์กรที่ควบคุมการดำเนินงานทางวัฒนธรรมของรัฐบาล ใน พ.ศ. 2489 โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการหลัก คือ

1. ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่าง ไทย-จีน
2. ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างคนจีนไหหลำในจังหวัดพิษณุโลก และแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน
3. ส่งเสริมการกุศล การศาสนา การศึกษา งานรณรงค์ หรืองานสาธารณะประโยชน์'

โดยมี นาย เจียงควน แซ่เหลียม เป็นนายกสมาคมสมัยแรก

การตั้งสมาคมไหหลำ จึงเป็นการให้ความสำคัญต่อการรวมตัวกันภายในกลุ่มภาษาดั้งเดิมอีกครั้ง ในความทรงจำของเหล่านีมีเชื้อสายไหหลำจุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มกันมีอยู่ในหนังสือที่ระลึกสมาคม กล่าวถึงไว้ว่า

...หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลง ซึ่งทำสงครามกันเป็นเวลานานถึง 8 ปี ผลสุดท้ายก็ได้ชัยชนะ พวกเราชาวไหหลำที่อยู่จังหวัดพิษณุโลก ผู้รักสงบ สันติต่างก็ยินดีและปรารถนาซึ่งที่เห็นความสงบสุข ต่างก็รวมหมู่คณะออกมาฉลองชัยชนะอันยิ่งใหญ่ การแสดงออกในครั้งนี้ทำให้มองเห็นว่า คนไหหลำของเราน่าจะรวบรวมสมาชิกไหหลำทั้งหลายมาร่วมกันจัดตั้งสมาคมไหหลำ...³²

ต่อมาสมาคมไหหลำก็ได้สร้างศาลาเจ้าแม่ทับทิมในจังหวัดพิษณุโลกขึ้นมา ใน พ.ศ. 2490 ความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนไหหลำกับจีนอื่นๆ ยังไม่ค่อยมีปัญหามากนัก ไหหล่ายังคงร่วมงานกับจีนแต่จิวอยู่ ซึ่งจะกล่าวต่อไปในเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มจีนต่างภาษา แต่ที่เราค่อนข้าง

³⁰ สัมภาษณ์ นายพิสิฐ อาภัสระวิโรจน์ , วันที่ 7 ต.ค. 2542.

³¹ หนังสือที่ระลึกสมาคมไหหลำภาคเหนือแห่งประเทศไทย , การประชุมชาวไหหลำภาคเหนือสัญจร ครั้งที่ 9/2544 ณ.สมาคมไหหลำภาคเหนือแห่งประเทศไทย จังหวัดพิษณุโลก 18 สิงหาคม 2544, หน้า 59.

³² เรื่องเดียวกัน , หน้า 54.

ทราบแน่นอนก็คือ ชาวไหหลำมีความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มไหหลำทางพิจิตรเป็นอย่างมาก หลักฐานที่แสดงถึงการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างไหหลำในพิชญโลกกับไหหลำในพิจิตร³³ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า ชาวจีนในท่าพอนั้น พุดไหหลำกันเป็นส่วนใหญ่ สาขาของสมาคมไหหลำภาคเหนือแห่งประเทศไทยสมัยที่ 40 (พ.ศ. 2544-2545) มีจำนวนสาขาถึง 13 สาขาด้วยกัน ส่วนใหญ่มาจากทางพิจิตร เช่น ตากเหล็ก (ประธานศาลเจ้าแม่ทับทิมตากเหล็ก) , ท่าพ้อ (ประธานศาลเจ้าแม่ทับทิม ท่าพ้อ) , ตะพานหิน (ประธานศาลเจ้าแม่ทับทิมตะพานหิน) เป็นต้น และตระกูลหาน ซึ่งเป็นตระกูลแซ่ใหญ่ของชาวไหหลำในพิชญโลก ก็ตั้งเคียงคู่กันไปกับสมาคมชาวพิจิตรในพิชญโลก ซึ่งที่จริงแล้ว ก็สอดคล้องกับงานศึกษาของ Skinner ที่ว่า คนจีนกลุ่มแรกๆ ที่เข้ามาบุกเบิกดินแดนแถบนี้ คือ ชาวจีนไหหลำ และศาลเจ้าแม่ทับทิมที่เก่าแก่ที่สุดอยู่ที่ พิจิตร ทุกวันนี้ ยังคงมีพิธีกรรมของไหหลำที่เป็นอิสระ ก็ดังเช่น ทุกๆ วันที่ 25 ธันวาคมจะมีการจัดเลี้ยงและแจกของขวัญให้แก่สมาชิกอาวุโสที่อายุมากกว่า 70 ปีขึ้นไป หรือพิธีกรรมลุยไฟ

พิชญโลกในช่วงเวลาดังแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เรื่อยมาจนถึงการล่องเลยเข้ามาสู่การปกครองของ จอมพล ป. สมัยที่ 2 จึงมีสมาคมอย่างเป็นทางการ 2 สมาคมก่อนที่จะแตกขยายกิ่งก้านสาขาออกไปมากมาย สมาชิกไหหลำเกือบทั้งหมดเป็นชาวจีนเชื้อสายไหหลำ ส่วนสมาชิกในสมาคมจีน มีคนแค่จ๊วเป็นส่วนใหญ่วรร่วมกับคนจากภาษาอื่นๆนั้นคละเคล้ากันไป ดังเช่นในสมัยแรก นายเหียงน แซ่จ้ง ชาวกวางตุ้งก็ได้เป็นนายกสมาคม สันนิษฐานว่า เหตุผลที่เขาแสดงตัวรวมเป็นกลุ่มเป็นก้อนมากขนาดนี้เป็นสิ่งที่พยายามโต้ตอบข้อบริบทรอบๆที่อาจจะไม่ได้เป็นเพราะอยากจะแสดงความดีใจที่ชนะญี่ปุ่น เพียงแค่นั้น เหตุผลน่าจะมาจากหลายๆประการด้วยกัน เช่น การรู้สึกกดดันจากการใช้อำนาจและปัญหาความขัดแย้งในท้องถิ่น

สรุป

หลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ดำเนินการสร้างชาติโดยการดำเนินนโยบายรัฐนิยม และชาตินิยมทำให้กระทบต่อการแสดงตัวตนของคนจีนในพิชญโลก จอมพล ป. ทำให้ความเป็นจีนของคนจีนเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ โดยผ่านสื่อต่างๆ ที่ผู้คนในท้องถิ่นต้องได้รับรู้ เช่น ผ่านหนังสือพิมพ์ การแสดงละคร และส่งผ่านระบบราชการซึ่งใช้คนในท้องถิ่นเช่น เจ้าหน้าที่เทศบาลและตำรวจเป็นผู้ดำเนินการรักษากฎที่รัฐจากส่วนกลางตั้งไว้

³³ เรื่องเดียวกัน , หน้า 51.

เราพบว่า ชาวจีนที่มีสถานะสูงในพิษณุโลกและต้องติดต่อหรือต้องการสนับสนุนจากรัฐนั้น อย่างน้อยที่สุด ได้เข้าสู่กระบวนการกลายเป็นไทย ซึ่งในที่นี้ มีหลายประการด้วยกัน ดังเช่น การเปลี่ยนชื่อของตน การเปลี่ยนชื่อนั้น จะเปลี่ยนคำที่ดูเหมือนคนจีนให้กลายเป็นคำไทยตามสมัยนิยมที่น่าสนใจก็คือ ผู้มีเชื้อสายจีนในพิษณุโลกส่วนหนึ่งนั้นมิได้เพียงแค่ปฏิบัติตามเงื่อนไขของการเปลี่ยนชื่อเพียงแค่นี้ได้รับความยอมรับจากบริบทภายนอกเท่านั้น แต่ยังเปลี่ยนชื่อให้สอดคล้องกับจอมพล ป. ไม่ว่าจะเป็นการนำนาม พิบูล หรือ วิบูลย์มาใส่ไว้ในชื่อ การกระทำตนตามสมัยนิยม เช่นใส่หมวกหรือใส่รองเท้าเมื่อต้องติดต่อราชการนั้นในพิษณุโลกเองมี คนมาให้เช่ารองเท้าและหมวกถึงหน้าสถานที่ราชการ นอกเหนือจากการแสดงตนเป็นไทยตามแบบที่จอมพล ป. ต้องการแล้ว การปรับเปลี่ยนเครื่องมือในการแสดงอัตลักษณ์จีน นั่นก็คือ การเรียนการสอนภาษาจีน ก็ต้องปรับเปลี่ยนไปด้วย ภายนอกนั้น โรงเรียนจะเปลี่ยนชื่อโรงเรียนจาก แหหมิน มาเป็นชื่อที่ฟังดูเป็น “ไทย” คือ อำนวยวิทย และหยุดสอนภาษาจีนอย่างเป็นทางการ แต่กระนั้น จะเห็นได้ว่า ความสำคัญของภาษาจีนไม่ได้ลดลงไปเลย ภายใต้ภาพลักษณ์ที่แสดงความเป็นไทยอย่างที่รัฐไทยต้องการ ยังคงมีการแอบเรียนภาษาจีนตามบ้าน

ในสมัยการปกครองของจอมพลป. มีสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้น ชาวจีนต้องเผชิญกับการสำนึกถึงตัวตนของเขาร่วมกับประเทศไทยและสำนึกต่อประเทศจีน และไม่มีสิ่งใดที่จะแยกความเป็นจีนที่ผูกพันกับสังคมไทย และสังคมจีนแผ่นดินใหญ่ได้อย่างเด็ดขาด เราพบว่ามีคนจีนที่มีการค้าขายกับคนญี่ปุ่นอยู่ และมีคนจีนที่แสดงออกด้วยการรังเกียจญี่ปุ่น มีชาวจีนได้เข้าร่วมขบวนการเสรีไทย ดังนั้นการแสดงออกถึงความสำนึกทั้งสองแบบนี้ จึงเป็นรูปแบบของการบริจจาคเงินเพื่อใช้ในประโยชน์ของรัฐบาลทั้งสอง

ความเป็นจีนในช่วงของจอมพล ป. จึงมีหลายทางที่จะแสดง และแก้ปัญหาหากได้รับความเดือดร้อนจากการแสดงตนเป็นจีน เพราะนโยบายของรัฐมีช่องที่จะทำให้เขากลายเป็นไทยในรูปแบบของรัฐได้ นั่นก็คือ การเปลี่ยนชื่อ การบริจจาคเพื่อกองทัพไทย การแปลงสัญชาติเป็นต้น และยิ่งเวลาผ่านไป กลุ่มจีนในพิษณุโลกกลับขยายของค์กรมากขึ้นโดยองค์กรของชาวจีนในช่วงนี้ แบ่งออกเป็น 2 ประเภทที่แสดงนัยที่น่าสนใจต่อการมองความเป็นจีนของตน นั่นก็คือ การให้ความสำคัญต่อความเป็นจีนที่ไม่ผูกพันกับภาษาถิ่น การเปลี่ยนสำเนียงแต่จีวเป็นถิ่นหมินในชื่อโรงเรียนนั้น หมายถึงความพยายามที่จะสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่กว้างขึ้น และยึดหยุ่นในการนับคนที่จะมาเป็น “พวกเรา” อันจะส่งผลในทางเศรษฐกิจและสังคมต่อไป

ในขณะเดียวกัน กลุ่มภาษาไหหลำ ซึ่งแทบไม่ได้แสดงบทบาทในสมัยสงครามโลก ได้รวมตัวกันภายใต้สำนึกถึงความเป็นจีนที่ผูกพันกับภาษาถิ่น อาจเป็นเพราะไหหลำในขณะนั้น มีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาวไหหลำที่อยู่ในจังหวัดอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดพิจิตร เครือข่าย

ทางการค้าของชาวไหหลำที่สัมพันธ์กับชาวพิจิตรนั้น เช่น การค้าไม้ขึ้นล่องกับทางพิจิตร และในบางครั้งกับอุดรศักดิ์ โดยเฉพาะโรงไม้แปรรูป โรงน้ำแข็งและโรงสี แม้แต่โรงสีที่ใหญ่ที่สุดในขณะนี้ก็เป็นของชาวไหหลำ ตระกูลแซ่ด่านซึ่งเป็นทั้งตระกูลก่อตั้งสมาคมเอง ก็มาจากตระกูลที่ทำการค้าจากการเกษตรและอุปการณ์การเกษตร

นับตั้งแต่ต้นสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้นสำนึกต่อความเป็นจีนของคนจีนในพินญโลกนั้น จึงเริ่มมีมุมมองที่แตกต่างกัน คือ เกิดความสำนึกต่อความเป็นจีนที่ผูกพันต่อกลุ่มภาษา กับความเป็นจีนที่พยายามลดความผูกพันดังกล่าวลง

บทที่ 5

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (ก๊กมินตั๋ง , คอมมิวนิสต์ และ โลกาภิวัตน์)

เหตุการณ์ในบทนี้ ต่อเนื่องจากสมัยการปกครองของจอมพลป. สมัยที่ 1 เหตุผลหลักเนื่องจากการปรับตัวของชุมชนเมืองพิษณุโลก ไม่ได้เปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน เมื่อก้าวเข้าสู่สมัยของจอมพลสฤษดิ์ แต่จากการศึกษาพบว่า มีความเปลี่ยนแปลงการนิยามความเป็นจีนต่อเนื่องกันนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุด ในพิษณุโลกนั้น มีการเกิดขึ้นขององค์กรชาวจีนใหญ่ ๆ ถึง 2 องค์กร คือ สมาคมจีน ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของเหล่าบรรดาผู้บริหารโรงเรียนเซนต์มินเดม กับสมาคมไหหลำภาคเหนือแห่งประเทศไทย

สิ่งที่น่าสนใจนั้นก็คือ ในช่วงเวลานี้ มีความเข้มข้นของการพยายามนิยามความเป็นจีน และช่วงชิงความยอมรับจากสังคมตลอดจนพยายามที่จะอยู่รอดและอยู่อย่างมีความสุขอย่างชัดเจน

โดยในบทนี้มีประเด็นใหญ่ที่จะนำมาพุดถึงอยู่สองประการ ประการแรกคือ การปรับเปลี่ยนความเป็นจีนในระดับที่ตอบโต้รัฐที่คนจีนส่วนใหญ่กระทำทั่วไป กับอีกประการคือ การนิยามความเป็นจีนภายในกลุ่มจีน ซึ่งทั้งสองประการนี้มีความต่อเนื่องกันตั้งแต่สมัยการปกครองของจอมพลป. สมัยที่ 2 เป็นต้นมาจนถึงสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 การแย่งชิงกันมีอำนาจระหว่างฝ่ายผู้นำทหาร ฝ่ายพลเรือน ของคณะราษฎรถึงขีดสูงสุด กลุ่มผู้นำทหารจากกองทัพบก นำโดย ผิน ชุณหะวัณ ร่วมกับ เผ่า ศรียานนท์ และสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ ทำการรัฐประหารและนำเอาสัญลักษณ์ของอำนาจเก่า จอมพล ป. พิบูลสงครามมาเป็นผู้นำอีกครั้ง แม้จะต้องนำนายควง อภัยวงศ์ มาคั่นเวลาชั่วคราวก็ตาม

จอมพล ป. ในสมัยที่ 2 นี้ มีบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยแรก อย่างน้อย ในสมัยนี้อำนาจเบ็ดเสร็จอาจดูเหมือนมี แต่การที่ฐานอำนาจของท่าน คือ กลุ่มของเผ่า และ กลุ่มของสฤษดิ์ ต่างแข่งขันกันสะสมอำนาจตลอดเวลา จึงดูเหมือนว่าจอมพลป. จะต้องเผชิญกับความไม่มั่นคงในสมัยที่สองนี้ งานทางด้านวัฒนธรรมยังคงเป็นสิ่งที่จอมพลป. ให้ความสนใจ แต่ในขณะเดียวกันเงื่อนไขต่างๆ ก็ เปลี่ยนไป ความคิดหนึ่ง คือเรื่องศัตรูของชาติไทย ซึ่งยังคงเป็นคนจีนเช่น เดิม แต่คราวนี้ ดูเหมือนคำว่าความเป็นคนจีนนั้น จะยิ่งน่าระแวงยิ่งขึ้นไปอีก หากเห็นด้วยกับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ ในสมัยก่อนหน้านั้น เก๊กเหม็ง หรือก๊กมินตั๋งอาจจะดูเป็นกลุ่มการเมืองหัวรุนแรงที่น่าระแวงสำหรับ

รัฐไทย แต่ในสมัยนั้น คำว่าก๊กมินตั๋ง หรือคอมมิวนิสต์ ก็ดูเหมือนจะยังมีความแตกต่างกันมากกว่าเดิม

จริงๆ แล้วการที่มีชาวจีนต่างอุดมการณ์กัน และขัดแย้งกันนั้นไม่ใช่เรื่องที่แปลก ความเป็นไปได้เปรียบเทียบกับอยู่ที่ ดำรงชีวิตอยู่ในสถานที่ที่อุดมการณ์ใดได้รับการยอมรับจากผู้มีอำนาจในประเทศ หรือ คนส่วนใหญ่ของสังคมที่เราอยู่ หากเราถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ในประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ ความเป็นจีนคอมมิวนิสต์ คือคนส่วนใหญ่ของประเทศ ผู้ที่เป็นคอมมิวนิสต์คือผู้ที่อยู่รอด และเป็นเหตุผลที่จะยึดเอาความได้เปรียบนานาประการของเหล่าผู้ต่อต้านมาเป็นของตน ดังเช่น ความเป็นก๊กมินตั๋ง หากเมื่ออยู่ที่ไต้หวัน ก็จะเป็นคนส่วนใหญ่ แต่หากเป็นจีนแผ่นดินใหญ่ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ความคิดเรื่องคอมมิวนิสต์ เริ่มมีการกล่าวถึงในแง่ลบเป็นอย่างสูง ด้วยกิจกรรมการเมืองของกลุ่มคอมมิวนิสต์บอลเชวิคในรัสเซียซึ่งเพิ่มอำนาจจนเป็นที่จับตามอง จนกระทั่งใน พ.ศ. 2492 พรรคคอมมิวนิสต์มีชัยชนะ ในวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2492 เจียงไคเช็คจึงอพยพย้ายไปอยู่ที่ไต้หวัน¹

โลกในขณะนั้นเป็นยุคสงครามเย็น ที่โลกแบ่งออกเป็น 2 ค่าย คือ ค่ายเสรีประชาธิปไตย โดยมีอเมริกาเป็นผู้นำ และ ค่ายสังคมนิยมที่มีรัสเซียกับจีนเป็นผู้นำ และรัฐบาลเจียงไคเช็คที่อยู่ในไต้หวันได้รับการรับรองจากค่ายประชาธิปไตย เป็นรัฐบาลที่ไม่ใช่ “คอมมิวนิสต์”

จากเหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลเป็นอย่างมากต่อท่าทีของรัฐบาลไทยที่มองก๊กมินตั๋ง และคอมมิวนิสต์ เนื่องจากปัญหาภายในรัฐบาลของจอมพล ป. หลายอย่าง ทำให้จอมพล ป. ต้องพึ่งเสียงอเมริกา อเมริกานั้นเชื่อว่าการทำให้รัฐบาลในประเทศใดๆก็ตามมีอำนาจในการจัดการควบคุมเรื่องต่างๆ มากๆ และทำให้ประเทศมีเศรษฐกิจดี ผู้คนมีงานทำ อยู่ดีกินดี จะทำให้สามารถต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ได้ อเมริกาจึงให้การสนับสนุนรัฐบาลและโดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัฐบาลที่อยู่ภายใต้ผู้นำทางทหาร² ในรัฐบาลของจอมพล ป. ใครก็ตามที่ไม่เห็นด้วยต่อลัทธิคอมมิวนิสต์ คือมิตรของอเมริกา จอมพล ป. จึงพยายามที่จะเข้าร่วมกับอเมริกา ไม่ว่าจะเป็นการส่งความช่วยเหลือในครั้งสงครามเกาหลี ในปี 2493 และต่อมาอเมริกาก็ตอบแทนด้วยความช่วยเหลือด้านทุนต่างๆ

รัฐบาลไทยเองก็กระตือรือร้นที่จะตรวจตราดูแลคอมมิวนิสต์ หลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์มีชัยชนะเหนือแผ่นดินใหญ่ รัฐได้มีคำสั่งถึงผู้ว่าราชการทุกจังหวัดให้เพิ่มการสืบสวนและสอดส่องชาว

¹ ภาณุเดช ทรวงประเสริฐ, “นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย”, หน้า 169.

² คริส เบเคอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ (เชียงใหม่ : ตรีวัฒน์ (ซิลค์เวอร์ม) บุคส์, 2539), อ้างจาก Thak Chaloemtiarana (1979), Thailand : The Politics of Despotism Paternalism, Bangkok : Social Science Association Thailand, Thai Khadi Institute, Thammasat University : 75-102.

จีน สังเกตดูว่ามีการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง³ เนื่องจากก่อนหน้านี้ ความตื่นตัวมีมากขึ้นเมื่อประธานาธิบดี ทรูแมน ของอเมริกาประกาศให้ความสนับสนุนรัฐบาลของประเทศใดก็ตามที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์ คณะปฏิวัติ 2490 เอง ก็อธิบายว่าเหตุผลในการปฏิวัติส่วนหนึ่งมาจากการพยายามล้มล้างขบวนการคอมมิวนิสต์⁴ และ ก่อตั้งรัฐบาลที่สนับสนุน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ ว่า บริบททางการเมืองของการปกครองสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามสมัยที่สองที่คำว่า“คอมมิวนิสต์” จึงเป็นคำที่คุ้นากลัว และผู้ใดที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ก็เป็นบุคคลที่รัฐบาลมุ่งกำจัด จอมพล ป. พิบูลสงครามเอง เมื่อเข้าสู่การปกครองในระบอบที่ 2 นโยบายที่เข้มงวดต่อชาวจีนก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป แม้จะมีการเข้มงวดเหมือนเดิมแต่บริบทต่างๆ หลายประการก็ได้เปลี่ยน บริบทสองประการใหญ่ๆ ที่มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนิยามความเป็นจีนในพินัยโลกในอันดับแรกๆ นั้นมาจากกระบวนการนิยามความเป็นไทย และ อุดมการณ์การเมืองระดับชาติ ที่เป็นโครงใหญ่ ก่อนที่แยกย่อยมาเป็นเรื่องของท้องถิ่นต่อไป

จอมพล สฤษดิ์ (ความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาและ สถาบันกษัตริย์)

จอมพลสฤษดิ์ นั้น มีอำนาจในฐานะผู้นำทางการเมืองมาตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2500 แล้ว โดยดำรงตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด สฤษดิ์ได้ทำการรัฐประหารหลังการ “เลือกตั้งอันสกปรก” เมื่อรัฐประหารแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างจอมพลสฤษดิ์กับพระมหากษัตริย์ได้เริ่มดีขึ้น เพื่อแสวงหาความชอบธรรมในการรัฐประหารและทำให้เกิดความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น ทันทีที่รัฐประหาร จอมพลสฤษดิ์ได้เข้าเฝ้ากราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอธิบายถึงการกระทำครั้งนี้ของตน หลังจากนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้จอมพลสฤษดิ์ เป็นผู้รักษาพระนคร⁵

คำสัญญาที่สฤษดิ์ให้แก่ประชาชนว่า จะจงรักภักดีและเทิดทูนต่อสถาบันกษัตริย์ เป็นส่วนหนึ่งที่น่าจะมีส่วนให้ความรู้สึกของประชาชนที่มีต่อ “รัฐประหาร” อ่อนลง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้

³ คำสั่งลับ-เฉพาะ-ด่วนหมู่ที่ 484/2492 , เรื่องให้สังเกตความเคลื่อนไหวของชาวจีนในท้องที่โดยใกล้ชิด, คำสั่งของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย แจ้งความมายังข้าหลวงประจำจังหวัดทุกจังหวัด , ลงวันที่ 21 พ.ย. 2492

⁴ ผาสุก พงษ์ไพจิตร , คริส เบเกอร์ , เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ , เจียงอรรถที่ 108.

⁵ ทักษิณ เจริญมิตร , การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), หน้า 161.

กราบบังคมทูลฯให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบฯว่า สถาบันกษัตริย์จะยังคงเป็นหลักของชาติต่อไป

ในการปฏิวัติครั้งนี้ถึงหากจำเป็นจะต้องเปลี่ยนสถาบันแห่งชาติในทางหนึ่งทางใดแต่สิ่งหนึ่งที่ซึ่งคณะปฏิวัติจะไม่ยอมให้มีการเปลี่ยนแปลง คือ ระบอบที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแห่งรัฐ คณะปฏิวัติจะยืนหยัดดำรงลักษณะระบอบนี้ต่อไป⁶

หลังจากนั้น จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ดำเนินการหลายอย่างที่จะเชิดชู เกิดทุน สถาบันกษัตริย์ และฟื้นฟูพระราชพิธี เปลี่ยนวันชาติจากเดิม วันครบรอบการปฏิวัติ มาเป็นวันพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว⁷ ซึ่งผู้ที่ประกาศวันครบรอบการปฏิวัติเป็นวันชาติ ก็คือจอมพล ป.นั้นเองและเตรียมการให้ประชาชนและต่างประเทศชื่นชมพระเกียรติยศของพระองค์ด้วยการเผยแพร่ข่าวในพระราชสำนัก บันทึกพระราชกิจรายวัน และฟื้นฟูพระราชประเพณีสำคัญๆ ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นหลัก เช่น การฟื้นฟูพระราชพิธีแรกนาขวัญ ซึ่งถูกละเลยไปนับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475

นอกจากนั้น การเกิดทุนพระเกียรติของสถาบันกษัตริย์นั้น ส่วนหนึ่งเป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่ารัฐบาลของจอมพล ป. และจอมพล ป.นั้น ไม่ได้มีความเหมาะสมใดๆ ที่จะดำเนินงานในสังคมที่พระมหากษัตริย์ยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติอยู่ ความสัมพันธ์ระหว่างจอมพล ป. กับสถาบันกษัตริย์หลายช่วงก็มีปัญหาเสมอๆ ในปี 2482 จอมพล ป. ได้ยื่นฟ้องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ต่อศาลแพ่ง โทษฐานโยกย้ายทรัพย์สินสมบัติและทรัพย์สินส่วนพระองค์⁸

นอกจากสฤษดิ์ จะให้ความสำคัญต่อ สถาบันกษัตริย์แล้ว การให้ความสำคัญแก่ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยนับประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นพันธมิตรนั้นเริ่มต้นตั้งแต่สมัยจอมพล ป. สมัยที่ 2 นโยบายของสหรัฐก็คือ การให้ความสนับสนุนแก่ผู้นำทางทหารใดๆ ก็ตามที่คล้อยตามสหรัฐฯ ไม่ว่าจะเป็นนโยบายกำจัดคอมมิวนิสต์ และการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่สนับสนุนเศรษฐกิจแบบทุนนิยม จอมพลสฤษดิ์ ในขณะนั้น กำลังสะสมอำนาจ เช่นเดียวกับกับพล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ แต่

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 196.

⁷ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, คริส เบเกอร์, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพ, หน้า 476

⁸ แกมสุข นุ่มนนท์, ละครการเมือง 24 มิถุนายน 2475, หน้า 65.

อเมริกาได้ให้การสนับสนุนแก่สตัญฉีเมื่อ เริ่มเห็นว่า ปลายสมัยการปกครองของจอมพล ป.สมัยที่ 2 จอมพล ป. เริ่มที่จะดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างเป็นทางการเป็นกลางอีกครั้ง⁹

สิ่งที่จอมพลสตัญฉี รัชระวิชต์ ขานรับจากสหรัฐอเมริกาที่มีสองด้านใหญ่ๆ คือ (1) การกำจัดคอมมิวนิสต์ และ (2) การดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม ซึ่งจอมพล สตัญฉี รัชระวิชต์ได้กระทำเช่นนั้นอย่างแข็งขัน และนโยบายทั้งหมดของจอมพล ป.สมัยที่ 2 ตลอดจนจอมพล สตัญฉี ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการก่อร่างมุมมองของคนจีนในพินญโลกที่จะนิยามตนเอง ดังจะกล่าวต่อไป

เราพบหลักฐานว่าคนในเมืองพินญโลกนั้น ได้รับรู้หลายสิ่งหลายอย่างจากโลกภายนอก ผ่านระบบการศึกษา และสื่อของรัฐ คนในเมืองเริ่มมีโลกทัศน์ที่กว้างออกไป ในหนังสือแบบเรียน หรือหนังสือตามสถานศึกษาต่างๆ มีการสอดแทรกคำถามเกี่ยวกับสถาบันส่วนกลางต่างๆ ให้นักเรียนได้ตอบ และทดสอบความจำ ซึ่งความรู้ที่นำมาถามนั้น เป็นความรู้ที่ไม่ใช่เป็นของท้องถิ่น แต่เป็นความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวความเป็นไปในส่วนกลาง เช่น

ทดลองความจำเล็กน้อย

ให้ท่านต่อท้ายคำถามของประโยคเหล่านี้ให้ถูกต้อง

๑. กระทรวงศึกษาธิการตั้งอยู่ในวังเก่าชื่อ-----

๒. การศึกษาแบบที่เรียกว่าการเรียนโดยการทำคือ.....

๓. เชื้อนภูมิพลอยู่ในจังหวัด.....¹⁰

หรือ

ระดับความรู้เล็กน้อย

☆☆ประเทศไทย☆☆

➤ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประสูติที่โรงพยาบาลเมาท์เท่นเบิร์น เมืองบอสตัน สหรัฐ อเมริกา

➤ 1 มกราคม 2491 ประเทศไทยเข้ามาเป็นสมาชิกองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ

➤ 11 มกราคม 2460 คณะทูตทหารไทยเดินทางไปราชการสงครามโลกครั้งที่ 1

⁹ มรกต เจวจินดา, ภาพลักษณ์ ปรกติ พนมยงค์ กับการเมืองไทย พศ. 2475 – 2526 (กรุงเทพ ฯ : โครงการหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, 2543), หน้า 193.

¹⁰ อนุสรณ์การช่างสตรี พินญโลก (พินญโลก : พินิจการพิมพ์ , 2504), หน้า 25.

➤ 4 สิงหาคม 2445 พวกเงี้ยวบุกเมืองไทย

➤ 12 สิงหาคม 2475 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีทรงสมภพ

☆☆ต่างประเทศ☆☆

➤ นายกรัฐมนตรีหญิงคนแรกของโลก คือนางสิริมาโย บันดาระไนไก้ พรรคเสรีลังกา...

➤ หลอดไฟฟ้าที่ใหญ่ที่สุดในโลกคือ หลอดไฟฟ้าเอดิสันอยู่ที่สวนสาธารณะแห่งชาติ ที่เซลโลว์ปาร์ค...

➤ หอประชุมที่ใหญ่ที่สุดในโลก คือ หอประชุมขององค์การสหประชาชาติที่กรุง นิวยอร์ค สหรัฐอเมริกา¹¹

คำถามดังกล่าว เป็นคำถามที่ให้ความสำคัญต่อ ความรู้อื่นๆที่ไม่ได้เกิดในท้องถิ่น เป็นความรู้ที่ถ่ายทอดมาจากส่วนกลาง เป็นเรื่องราวที่มีได้สัมพันธ์กับความเป็นจริงรอบๆตัวของคนพิษณุโลก แต่การศึกษาสมัยใหม่ได้ส่งผลให้ความรับรู้เรื่องราวที่มาจากภายนอกเป็นเรื่องที่สำคัญ และควร “ประดับ” เอาไว้ นอกจากนั้น ยังแสดงถึงว่า พิษณุโลกตอบรับต่อสิ่งภายนอกดังกล่าวเป็นอย่างดี คือ ทั้งการศึกษาที่ผ่านมาของพิษณุโลก ความรู้ดังกล่าวเป็นสิ่งที่ได้รับการศึกษาแพร่หลาย

การรับรู้ต่อเรื่องราวของเรื่องภายนอกนั้น แสดงให้เห็นว่า พิษณุโลกได้รับการถ่ายทอดความรู้จากภายนอกผ่านสื่อใดสื่อหนึ่ง อย่างน้อยก็คือแบบเรียน คำถามข้างต้นให้ความสำคัญต่อสถาบัน การปกครอง สถาบันกษัตริย์ ซึ่งการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวมีกระบวนการสื่อของรัฐ รวมถึงสื่อของเอกชน ที่ถ่ายทอดพระราชจริยวัตรทั้งความของสถาบันกษัตริย์ให้เขาชื่นชมเสมอๆ หลักฐานมากมายชี้ให้เห็นถึงการสื่อสารจากภายนอกสู่เมืองพิษณุโลก ดังกรณีเช่น ข่าวคราวในช่วงเวลาเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น

...ทั้งเมืองเงียบสนิท และหนังสือพิมพ์และวิทยุ 2,3 สถานีของจังหวัด ขาดคึกมาก เพราะมีคนฟังและอ่านมาก เท่าที่เห็นไม่มีการเดินขบวนประท้วงใด ๆ ...¹²

พิษณุโลกมีการกระจายเสียงวิทยุ และมีการขายหนังสือพิมพ์ อยู่ทั่วไป โดย 2 ร้านที่ใหญ่ๆ ในขณะนั้นได้แก่ ร้านศรีอักษร ของนายผล ศรีสมวงษ์ และ ร้านเค้งฮั่ว (จิตต์พานิช) นอกจากนั้นยังมี

¹¹ เรื่องเดียวกัน ,หน้า 13 – 15.

¹² Bangkok Times , 30 June 1932 อ้างใน เบนจามิน เอ. บัทสัน ,สวนสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม, 2543.

โรงพิมพ์ใหญ่ พิมพ์ประกาศของทางการ ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 คือ โรงพิมพ์ศิริ ของ คุณพระชาญเวชกิจ ลูกจีนเชื้อยะ และ นางหลา จากเมืองอ่างทอง

สื่ออีกสื่อหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่เรื่องราวพระราชกรณียกิจก็คือ ภาพยนตร์ ใน พิษณุโลก มีโรงภาพยนตร์ หลายโรง เช่น โรงภาพยนตร์พิษณุบันเทิง(วิกได้) โรงภาพยนตร์สำเนียงวัฒนา โรงภาพยนตร์ศรีพานิช โรงภาพยนตร์เฉลิมพัฒนาและโรงภาพยนตร์ยอดฟ้า มีการชมภาพยนตร์ต่างๆ เช่น การจัดภาพยนตร์มาเปิดให้นักเรียนพยาบาลชม โดยจัดฉายในคืนวันเสาร์ เดือนละ 2 ครั้งด้วยกัน¹³ และการฉายภาพยนตร์ส่วนพระองค์ หรือภาพยนตร์รอบพิเศษต่างๆ ดังเช่น การฉายภาพยนตร์ส่วนพระองค์ในพิธีบรมราชาภิเษก พระนางเจ้าอลิษาเบรที่ 2 ที่โรงภาพยนตร์เฉลิมวัฒนา จัดโดยกองบัญชาการกองพลที่ 4 หรือ การจัดฉายภาพยนตร์เรื่องทรมานวัยกับอายฉอน¹⁴ เป็นต้น หรือการจัดเอาหน่วยวิทยุโทรภาพเคลื่อนที่ ไปแสดงการส่งโทรภาพ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2496 ในงานประจำปีของโรงพยาบาลพุทธชินราช¹⁵

การรับรู้พระบรมเชษานุภาพโดยตรง ก็มีหลายครั้งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จมายังเมืองพิษณุโลกหลายครั้ง เช่น การเสด็จประพาสจังหวัดพิษณุโลก ทรงสำราญพระราชหฤทัย ณ น้ำตกวังนกแอ่น ในปี พ.ศ. 2501¹⁶ โดยมีคณะข้าราชการและเหล่านักเรียน เหล่าเยาวชนถวายการต้อนรับ หรือก่อนหน้านั้น คือ ในพ.ศ. 2469 สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จมาเป็นองค์ประธานเปิด “โรงเรียนฝึกหัดครู พิษณุโลกวิทยาคม”¹⁷

อีกประการหนึ่งที่ควรกล่าวไว้ในที่นี้ คือ ในสมัยจอมพลสฤษดิ์นั้น มีการเน้นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของเมือง ให้เป็นตัวแทนของสถาบันกษัตริย์ นั่นก็คือ การฟื้นฟูศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อจอมพลสฤษดิ์ได้มาตรวจราชการทางภาคเหนือแวะมาที่จังหวัดพิษณุโลกและได้ไปถวายความสักการะพระรูปสมเด็จพระนเรศวรที่ศาลเจ้าพ่อ

แต่เดิมนั้น ก่อนที่จะมาเป็นศาลสมเด็จพระนเรศวร คนพิษณุโลกถือว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในศาลคือเจ้าที่ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสเมือง

¹³ สุนิรัตน์ ภูเอี่ยม, “ทุกอย่างที่ท่านเป็น”, เบนทูล ผกา บุญอดิต อนุสรณ์(พิษณุโลก : อมรินทร์พริ้นติ้งการพิมพ์, 2537)หน้า 200.

¹⁴ อนุสรณ์การช่างสตรี พิษณุโลก , หน้า 46.

¹⁵ ก.ป.7/2496/ สร 2.3 เรื่อง วิทยุโทรภาพ.

¹⁶ เบนทูล ผกา บุญอดิต อนุสรณ์ , หน้า 198.

¹⁷ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายเจริญ ฐ. วิทยศักดิ์ ณ ฌาปนสถานวัดธรรมจักร จังหวัดพิษณุโลก วันเสาร์ที่ 15 ตุลาคม 2537, หน้า 148.

พิษณุโลก พระองค์ได้เสด็จเยี่ยมโรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑลพิษณุโลก และเสด็จเข้ามาทอดพระเนตรบริเวณวังจันทร์ พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชขึ้น ซึ่งภายในประดิษฐานเทวรูปไม้แกะสลักขนาดสูง 68 เซนติเมตร แทนองค์พระนเรศวร จนกระทั่งช่างของกรมศิลปากรได้สร้างพระบรมรูปใหม่ ทำด้วยปูนปลาสเตอร์ใน พ.ศ. 2489 – 2490 เมื่อสร้างเสร็จเรียบร้อย จอมพลป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้เดินทางมาสักการะพระบรมรูปด้วยตนเองในปี พ.ศ. 2497¹⁸ และในปี พ.ศ. 2502 จอมพลสฤษดิ์จึงได้ดำริให้คณะครูอาจารย์ ร่วมกับพ่อค้าประชาชนสร้างศาลเสียใหม่ โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน และสมเด็จพระราชินี เสด็จมาทรงเปิดศาลด้วยพระองค์เอง ในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2505¹⁹

นับว่าจอมพลสฤษดิ์ มีวิธีไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ ที่จะรื้อเอาความรู้สึกชาบซึ่งในพระมหากษัตริย์ของบุรพกษัตริย์ที่อยู่เมืองพิษณุโลก คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสถาบันกษัตริย์ราชวงศ์ปัจจุบัน โดยที่มีจอมพลสฤษดิ์ เป็นตัวเชื่อมโยงที่ส่งเสริมให้เกิดความจงรักภักดีดังกล่าวมากขึ้น และความภักดีนั้นขยายผลต่อไปในอนาคต ด้วยการกล่าวอ้างถึงความเป็นลูกสมเด็จพระนเรศวร ดังเช่น การตั้งชื่อกลุ่มต่างๆ ทางการเมืองในสมัยต่อมา หรือการให้ความสำคัญควบคู่กันไปกับ พระพุทธชินราช ซึ่งทั้งสองเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยและชาวจีนในพิษณุโลก

เมื่อพิษณุโลกเข้าสู่สมัยของจอมพลสฤษดิ์นั้น การแสดงออกประการหนึ่งคือการประดับพระบรมฉายาลักษณ์ และติศรูปของสิ่งที่ประชาชนเคารพบูชา หรือแม้แต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในท้องถิ่น ตั้งแต่สมัยจอมพลป.เป็นต้นมามีคำสั่งให้ทุกบ้านต้องติดรูปท่านผู้นำ²⁰ ดังนั้นในสมัยของจอมพลสฤษดิ์รูปภาพที่มักนำมาติดกันนั้นเป็นภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถซึ่งทั้งสองพระองค์เปรียบเสมือนตัวแทนของสถาบันกษัตริย์ที่สูงส่ง ในพิษณุโลกนั้นมีการติดรูปพระมหากษัตริย์ การติดรูปพระมหากษัตริย์ เป็นหนึ่งในการแสดงออกซึ่งความเป็นไทย เพราะความเป็นไทยนั้นเป็นคุณสมบัติที่แตกต่างจากความเป็นคอมมิวนิสต์ที่พยายามจะล้มล้างระบอบพระมหากษัตริย์

แต่ในขณะเดียวกัน ในสมาคมของชาวจีนต่างๆ เช่น สมาคมจีน สมาคมไหหลำ มีการติดภาพของซุนยัตเซ็น ยังคงเป็นสิ่งที่ยืนยันได้ดีว่า ชาวจีนในพิษณุโลกนั้นผูกพันกับจีนแผ่นดินใหญ่มาก การติดซุนยัตเซ็นเป็นทางเลือกที่เป็นกลางที่สุดในการติดรูปของผู้นำทางอุดมการณ์ทางการเมือง

¹⁸ หนังสืออนุสรณ์ 100 ปี ร.ว.พิษณุโลกพิทยาคม (2442 – 2542), หน้า 52 – 53.

¹⁹ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ อาจารย์เฉลิมศักดิ์ นุชนารถ ต.ช. ณ เมรุวัดธรรมจักร อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก วันที่ 23 ธันวาคม 2533.

²⁰ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, คริส เบเกอร์, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ, หน้า 443

เพราะขุนยัคเซ็นมีภาพที่เป็นกลาง เป็นบิดาแห่งชาติจีน แม้ใน พ.ศ. 2519 รูปขุนยัคเซ็น ยังถูกประดับไว้กลางหอประชุมสมาคมของชาวแคะคู่กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก่อนรูปของขุนยัคเซ็น จะถูกปลดลงไปอีก 3-4 ปีต่อมา และถูกแทนที่ด้วย พระบรมฉายาลักษณ์ของสมเด็จพระราชินี

นอกเหนือไปจากเรื่องของสถาบันกษัตริย์แล้ว เราพบว่าคนเมืองพิษณุโลกนั้นมีความรู้สึกที่ดีกับอเมริกา ความต้องการความยอมรับจากเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนอำนาจของสหรัฐฯ ในประเด็นเรื่องอเมริกานั้นเป็นส่วนหนึ่งของการรู้สึกนี้ แต่อีกส่วนหนึ่งบริบทของเมืองพิษณุโลกเอง เป็นส่วนช่วยให้นโยบายของสหรัฐฯ ประสบความสำเร็จ ยามที่พิษณุโลกมีปัญหา นั้น เขามักจะได้รับความช่วยเหลือจากอเมริกาอย่างเป็นรูปธรรมเสมอๆ ดังเช่น ในปี พ.ศ. 2502 เป็นต้นมา ทุนจากต่างประเทศเข้ามาสนับสนุนบุคลากรชั้นในพิษณุโลกอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นทุนการฝึกสอนในชนบท จากองค์การ UNICEF ทุน USOM การจัดโครงการแลกเปลี่ยนผู้นำเพื่อประโยชน์ หรือ Girl Guide ในปี พ.ศ. 2503²¹

ระหว่างการศึกษา ผู้เขียนพบบทความที่แสดงความรู้สึกซาบซึ้งต่ออเมริกาที่ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2503 ผู้แต่งเป็นนักเรียนโรงเรียนการช่างสตรี นามแฝง ส. อัมสุวรรณ

วันที่สองมกราวาระนั้น	เมื่อสองพันห้าร้อยยังจำได้
เป็นวันที่สูญเสียของไทย	ซึ่งทำนกอาศัยในเมืองงาม
เมืองนั้นหรือก็คือพิษณุโลก	วันวิโยคชวนใจให้หวาดหวน
ถึงแก่ น. พอดี้ก็เกิดความ	ที่ร้านนาม "ศิริวรรณ" มีควันไฟ
ควันน้อยน้อยลอยขึ้นกลางอากาศ	นำปลาดรวมกลุ่มเกิดเพลิงไหม้
ถูกลามบ้านร้านค้าพินาศไป	อนาถใจทรัพย์สินสมบัตินานา
ต้องสูญเสียแล้วควายเพราะไฟเผา	เป็นขี้เถ้าก็เพราะเด็กไร้เดียงสา
เล่นกับไฟผู้ใหญ่ไม่นำพา	จึงเป็นสาเหตุให้ไฟไหม้เมือง
จำเนียรกาลนานนับแต่นั้น	ถวंगสองพันห้าร้อยสี่ร้อยกระเดื่อง
พิษณุโลกเมืองใหม่งามประเทือง	อร่ามเรืองไฟฟ้าสว่างทุกทางจร
มีทั้งหอนาฬิกาประปา	แสนชุ่มฉ่ำรื่นเริงสโมสร
มีตึกใหญ่เป็นร้านค้าถาวร	แลสลอนป็นระเบียบเรียบร้อยดี
ถนนสร้างกว้างใหญ่ไปทุกสาย	เดินสบายดูสง่าสมศักดิ์ศรี

²¹ ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ อาจารย์วิชิต ภาณุจนโชติ ณ วัดธรรมจักร อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก วันจันทร์ที่ 14 สิงหาคม 2538.

ยานพาหนะหลายหลากมากมี	โรมมหรสพชั้นดีครบครัน
แม่น้ำ่านผ่านข้ามสะพานใหญ่	อีกกำลังสร้างใหม่เหมาะมั่น
คมนาคมเจริญขึ้น โดยพลัน	ทั้งนั้นเป็นเพราะมิตรและไมตรี
ซึ่งทางสหรัฐได้เอื้อเพื่อ	อุณเฑียรประเทศไทยนี้สุชี
นับเป็นความปรารถนาอันดี	แก่ประเทศไทยนี้ชั่วนิรันดร์ ²²
เดชบุญพระพุทธรชินราช	จงคุ้มครองทวยราษฎร์ให้สุขสันต์
ภัยพิบัติจงได้สลายพลัน	ขอจบคำรำพรรณเท่านั้นเอย ²³

จากบทกลอนข้างต้นเราสันนิษฐานว่า การที่พิษณุโลกได้ประสบกับเคราะห์กรรมไฟไหม้ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สูญสิ้นทรัพย์สิน และอยู่ในช่วงเวลาที่หวาดกลัวนั้น พิษณุโลกได้รับความช่วยเหลือโดยตรงและโดยอ้อมจากสหรัฐอเมริกา บทกลอนดังกล่าวข้างต้น ได้พรรณนาถึงความรู้สึกของพิษณุโลกที่ได้รับความช่วยเหลือทางด้านวัตถุ ความเจริญในสายตาของคนพิษณุโลก อย่างน้อยในปี 2504 คือความเจริญเติบโตของวัตถุ ไม่ว่าจะเป็น ถนน โรงภาพยนตร์ ร้านค้าที่สวยงามเป็นระเบียบ หอนาฬิกาใหม่ น้ำประปา หลังจากนั้น มีการสร้างสาธารณูปโภค เป็นจำนวนมาก น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี แบบที่พิษณุโลกกำลังต้องการ กำลังปรากฏจริง พร้อมๆ กันกับเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงเส้นทางการคมนาคม จาก เดิมเป็นทางน้ำ ทางรถไฟ กำลังปรับเปลี่ยนไปสู่การคมนาคมทางบกพร้อมกับค่าระวางสินค้าที่ไม่สูงนัก หากเทียบกับความสะดวกสบายรวดเร็วและบรรทุกสินค้าได้เป็นจำนวนมาก

ในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พิษณุโลกนั้นมีความเจริญทางเศรษฐกิจขึ้นมาก หากพิจารณาจาก บทกลอน ของ ส.อัมสุวรรณ ขำคัน มีไฟฟ้า มีน้ำประปา มีระบบสาธารณูปโภคที่ดี ในขณะเดียวกัน การเฟื่องฟูขึ้นของเส้นทางคมนาคมทางบก การสร้างสะพานเดชาติวงศ์ จาก จังหวัดนครสวรรค์มาสู่พิษณุโลก ทำให้การค้าทางน้ำและทางรถไฟลดบทบาทลงการเปิดการค้าแบบเสรีของประเทศทำให้ ชนิดสินค้าที่ขายกันในพิษณุโลกมีมาก และมีสินค้าที่ต้องตั้งหรือนำเข้ามาจากต่างประเทศนอกมามากยิ่งขึ้น

²² การเน้นเป็นของผู้เขียน

²³ อนุสรณ์การช่างสตรี พิษณุโลก ,หน้า 10

สินพพานิช ถนนมรณโคตรนาถ อ.พิษณุโลก 192 ตร.ร้านโรงเรียน จำหน่ายเครื่องสำอางค์ทุกชนิด สินค้าเบ็ดเตล็ดทุกอย่าง จำหน่ายปลีกส่ง โดยราคามัธยยา	สหะชัย 36-36/1 ถนนเจ้าพระยา พิษณุโลก จำหน่าย วิทยุทุกยี่ห้อ ทุกแบบ มีทั้ง ทรานซิสเตอร์ ไฟ 110 - 220 โวลท์ ราคาขาย บริการซ่อมฟรี เป็นตัวแทนจำหน่าย จัดรับวิทยุทุกยี่ห้อ ทุกแบบ จักรยานยนต์ สอแรก แบบซาบ-หญิง เชิญชมได้ จอแก้ว ซ่อมฟรี
งาน ยัว ตง เลขที่ ๘๓ ถนนพยุหะโร อ.เมืองพิษณุโลก จำหน่าย ยารจีน ยาไทย สว่านรูป ยาลดต่างๆ และจำหน่ายยาต่างประเทศทุกชนิด ราคามัธยยา เป็นกันเองกับลูกค้าเสมอ ขอขอบคุณทุกท่านที่มาอุดหนุน	โง้วไถหลี เลขที่ 264-265 ถนนพยุหะโร อ.เมืองพิษณุโลก จำหน่ายเครื่องสำอางค์ทุกชนิด เครื่องดื่มและของใช้ เบ็ดเตล็ดต่างๆ ราคามัธยยา ขอขอบคุณทุกท่านที่มาอุดหนุน

รูป 3 โฆษณาสินค้าใน พ.ศ. 2504.

ที่มา อนุสรณ์การช่างสตรี, หน้าโฆษณา.

ไทยแลนด์ เลขที่ ๑๙ ถนนพญาไท อ. เมือง จ. พินิจโลก จำหน่ายกระจกกรอบรูปทุกชนิด น้ำ มันหาไม้ดีพื้น และเครื่องเหล็กต่าง ๆ	แข่งฮวด เลขที่ 153 ถนนพญาไท วางจำหน่ายกระจกกรอบรูป พินิจโลก ทำการปรุงจำหน่ายน้ำหวานหอม สดชื่นรสหวาน ทุกชนิด และทำการจำหน่ายเครื่องดื่ม อุดม รสอร่อย ทุกชนิด โดยราคาขอมเยา
ส่งกั๊ว แซ่กั๊ว ร้านพิณพร ตัวแทนจำหน่ายรถยนต์ ยาง และ เครื่องอาหุตรยนต์ทุกชนิด โดย ราคาย่อมเยา เลขที่ 128/2 ถนนพญาไท อ. เมือง จ. พินิจโลก	ตั้งจูนิก บ้านเลขที่ ๒๒๐/๑ ถนนบรมไตรโลกนาถพินิจโลก เป็นตัวแทนจำหน่ายน้ำอัดลม เป๊ปซี่ น้ำมะเน็ดมิรินดา น้ำส้มมิรินดาและ เซเว่นอัพ น้ำปลาพิรสเค็กล้วน ขาย ปลีกและส่ง ราคาเยา พจพอบคุณหม่าจูนิก

รูป 4 โฆษณาสินค้าใน พ.ศ. 2504.

ที่มา อนุสรณ์การช่างสตรี, หน้าโฆษณา

พิจารณาจากประเภทของสินค้าที่โฆษณาในพิษณุโลกนั้น เราจะพบว่า คนจีนในพิษณุโลก ขณะนั้น ต้องพบกับสินค้าที่หลากหลายชนิดขึ้น หลายอย่างเป็นสินค้าที่ต้องสั่งมาจากภายนอก เช่นยาจากต่างประเทศ เครื่องใช้ไฟฟ้าเช่นวิทยุ มาพร้อมกันกับการเข้ามาของไฟฟ้า และจักรยานยนต์ ซึ่งหมายถึงว่ามีกลุ่มผู้บริโภคที่มีเงินตรา และมีความต้องการที่นอกเหนือไปจากวิถีชีวิตแบบเดิมๆ สินค้าหลายอย่างต้องใช้ความรู้ความเข้าใจที่มากขึ้น เป็นสินค้าฟุ่มเฟือยที่ผู้ขายต้องอาศัยความรู้ในสินค้านั้นมากกว่าเดิม การปรากฏคำว่า ตัวแทนจำหน่าย หรือเป็นเอเจนต์ (Agent) นั้น เป็นการชี้ให้เห็นว่าระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมีพลังมากขึ้นในเมืองพิษณุโลก

นอกจากนั้น เมื่อการค้าขายในเมืองมีมาก จึงมีการรวมกลุ่มกันของคนที่เป็นกลุ่มผู้ประกอบการเดียวกัน ที่ชัดเจนที่สุดคือ กลุ่มชมรมค้าผ้า' กลุ่มผู้ค้าทอง กลุ่มผู้ขายยา ซึ่งเป็นเสมือนเป็น Guild ของเหล่าผู้ประกอบการ และมีธนาคารซึ่งเป็นฐานการกระจายตัวของเงินทุน ซึ่งได้แก่ ธนาคารกรุงเทพฯพาณิชย์จำกัด สาขาพิษณุโลก รับโอนเงิน รับฝากเงิน รับเก็บเงิน

จากการสัมภาษณ์ บุตรหลานชาวจีน ถึงปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจในครั้งนั้น นายพิพัฒน์ สุวรรณกิตติ์ ซึ่งขณะนี้เป็นเจ้าของร้านขายยาสหพันธ์เภสัช ต่อจากนายเตียว แซ่แพ้ว ผู้เป็นบิดา ซึ่งเล่าให้เราฟังถึงเรื่องกิจการขายยาของบิดา จนมาถึงรุ่นของเขา เขาเล่าให้ฟังว่า ที่บ้านทำการกิจการเปิดเป็นร้านขายยานั้น ซึ่งยาที่ขายก็เป็นยาจีนแผนโบราณเจียดยาตามเทียบมาตลอด ในสมัยที่เขายังเด็กๆ นั้น เรื่องราวในบ้านส่วนใหญ่ เป็นไปตามคำบัญชาของเตีย ซึ่งเตียของคุณพิพัฒน์ ไม่ต้องการให้มีความเป็นไทยในบ้านมากมายนัก ลูกสาวก็ไม่ยอมให้ใส่ผ้าถุง เพราะเกรงจะดูเหมือนเป็นผู้หญิงไทย ซึ่งใส่ผ้าถุงมาก เมื่ออยู่ในบ้านก็ไม่ให้พูดภาษาไทย จนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา การเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเกิดขึ้นกับที่บ้าน ทางร้านได้หันมารับยาแผนปัจจุบันมาขาย มีการเข้ามาของเซลล์ขายยา ความรู้ที่ใช้ในการค้าขายเริ่มซับซ้อนขึ้น ความรู้ภาษาจีน เทียบยาจีน เริ่มไม่เพียงพอต่อการประกอบอาชีพ ดังนั้น เตียจึงได้วางแผนให้คุณพิพัฒน์เรียนในคณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และบังคับให้เรียนภาษาอังกฤษ¹

หลังจากที่เปลี่ยนแปลงผู้นำมาเป็นสกุลนี้ รัชชต์ เขาจำได้ว่า มีการเปลี่ยนแปลงตามประการใหญ่ๆ ในร้าน คือ ประการที่หนึ่ง การที่เปลี่ยนชื่อร้านจากร้านคงฮัวต้ง มาเป็นร้านสหพันธ์เภสัช ประการที่สองก็คือ การพัฒนาสินค้าในร้านให้มีคุณภาพมีมาตรฐานสากลมากขึ้น มีการรับยาสมัยใหม่มาขาย และประการที่สาม คือ เลิกการขายยาแผนโบราณ

¹ สัมภาษณ์ นายโต๊ะ ดี เตียว , 12 ตุลาคม 2543.

² สัมภาษณ์ นายพิพัฒน์ สุวรรณกิตติ์ , 4 สิงหาคม 2542

และหลังจากนั้นเป็นต้นมาที่บ้านของคุณพิพัฒน์ ก็ให้ความสนใจแก่การเรียนรู้ความรู้อื่นๆ ที่หันมามองจากโลกภายนอกเสมอๆ การเปลี่ยนแปลงประการหนึ่งที่เราสังเกตได้คือ การให้ความสำคัญต่อวิธีการขายยาที่แตกต่างกัน สมัยก่อนนั้น ที่ร้านรับคัมขยาให้ชาวบ้าน ร้านของเตี้ยคุณพิพัฒน์ จะเน้นหลักในการดำเนินงานว่ามีตามประการด้วยกันคือ (1) ไม่ให้ทำยาปลอม (2) ขายยานั้นต้องมีจิตเมตตาคน ในบางครั้งก็รับคัมขยาให้โดยไม่คิดมูลค่า (3) ต้องยึดหลักความซื่อสัตย์เป็นหลักสำคัญ สำหรับคนจีนที่จะก้าวเข้ามาสู่วงการค้ายาจะต้องเป็นคนจีนที่มีความ "ซื่อสัตย์" อันเป็นคุณสมบัติของคนจีนที่สำคัญ เพราะหากไม่ซื่อสัตย์ คัม หรือเจียดยาคิด นั้นหมายถึงอันตรายของลูกค้า

แต่ต่อมาเมื่อทางร้านได้ปรับยาที่มาจากยาให้เป็นยาแผนปัจจุบันนั้น คุณพิพัฒน์ได้เปลี่ยนจุดเน้นไปยังเรื่องความรู้สมัยใหม่ การที่เตี้ยของคุณพิพัฒน์ หรือเตี้ยแก่แพ้นั้น ต้องการให้เรียนภาษาอังกฤษเป็นเรื่องที่พอเข้าใจได้ ว่า การเข้าถึงความเจริญก้าวหน้าในการขายยาที่นับวันยาแผนปัจจุบันจะครองตลาดนั้น แม้จะยังคงยึดถือเอาความซื่อสัตย์ แต่ภาษาอังกฤษจะสามารถช่วยให้กิจการร้านค้าเจริญรุ่งเรือง ภาษาจีนกลายเป็นสิ่งที่ไม่สำคัญน้อยลง จากการเข้าไปสังเกตในร้านเราจะพบว่า ที่ตั้งของร้าน อยู่ตรงบริเวณสถานีรถไฟ บริเวณหน้าร้านมีแผงลอยขายหอย มีหาบเร่ขายมะขามป้อม ถั่วคัม และของพื้นบ้านอื่นๆ ลูกค้าส่วนใหญ่ก็เป็นผู้คนที่เดินทางมาจากต่างอำเภอ คุณพิพัฒน์เล่าถึงสิ่งที่เตี้ยสอนเอาไว้ว่า ท่านบอกว่า เราต้องมี "ความเป็นโลกาภิวัตน์"³ หมายความว่า "อินเตอร์" จะทำแข่งแข่งไหว้เจ้าหรือทำอะไรก็ได้แต่ขอเพียงอย่างเดียวต้องอย่าทิ้งภาษาอังกฤษ และความคิดโลกาภิวัตน์ รูปถ่ายที่ติดในร้าน ที่แสดงถึงการเดินทางไปต่างประเทศ ประกาศนียบัตรภาพบัณฑิตสวมชุดเสื้อกรวย มีเป็นจำนวนมาก แสดงว่าความเป็นสากล หรือความเป็นอินเตอร์ นั้น เป็นอัตลักษณ์ที่เขาต้องการเน้นเป็นอย่างมาก

ความแตกต่างระหว่างกลุ่มจีน กับการนิยามความเป็นจีน

ในพินิจโลกนั้น นอกจากจะมีความเป็นจีนที่สัมพันธ์กันกับนโยบายส่วนกลางทางการเมือง และสภาพเศรษฐกิจแล้ว เราพบว่าการซ้อนทับกันบางอย่างระหว่างการนิยามคนเป็นชาวจีน และระบุชี้ชัดด้วยว่า เป็นจีนคอมมิวนิสต์หรือไม่ อีกทั้งในระดับรองมาคือ จะเป็นคนจีนที่จนหรือรวย

แม้ว่าจะมีการฟื้นฟูโรงเรียนแซหมิน หรืออานวยวิทย์ ให้กลายเป็นโรงเรียนสินหมิน โรงเรียนอีกโรงเรียนหนึ่งที่มิบบทบาทเช่นเดียวกัน และมีเรื่องราวที่น่าสนใจระหว่างสมัยจอมพล ป. และจอมพลสฤษดิ์ ก็คือ โรงเรียนเจียนหมิน

³ เรื่องเดียวกัน.

เหตุที่นำเอาเรื่องโรงเรียนจีนมาพิจารณานี้เหตุผลมีอยู่ 2 ประการ ก็คือโรงเรียนจีน เป็นสถานที่ที่ถ่ายทอดภาษาจีน ชาวจีนโดยส่วนใหญ่ถือว่า ภาษาจีนนั้น เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นจีนของตน ภาษา คือ วาทกรรมที่ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด และศรัทธาของความเข้าใจต่อโลกและสังคม แต่สำหรับรัฐ โรงเรียนจีน มิเพียงแต่เป็นที่ถ่ายทอดภาษาจีน แต่ยังเป็นรังฟักความเชื่อในลัทธิการเมืองจีนอีกประการหนึ่งด้วย สถานะของโรงเรียนจีนนั้นจึงเป็นสถานที่ที่ไม่น่าไว้วางใจเพราะเชื่อว่ามี ความเกี่ยวข้องกันกับการเผยแพร่ลัทธิทางการเมือง

ในสมัยแรกของจอมพล ป. นั้น การไม่ให้สอนภาษาจีนนั้น ระดับความเข้มงวดในเรื่องลัทธิการเมืองยังไม่รุนแรงเท่าสมัยจอมพล ป. สมัยที่ 2 ความเข้มงวดจากการปราบปรามโรงเรียนจีนในสมัยแรกนั้น เป็นความพยายามที่จะนำเอาความเป็นไทย และบรรทัดฐานแบบไทย ๆ เข้าไปในโรงเรียนจีน เช่นการให้จัดการสอนภาษาจีน ให้อ่านตำราไทย เกรพทงไตรรงค์ และร้องเพลงชาติไทย แต่ในช่วงจอมพล ป. สมัยที่ 2 นี้ การเข้มงวดกวัดจั้นต่อโรงเรียนจีน เป็นไปในเชิงการเมืองมากกว่า

สำหรับกรณีของโรงเรียน “เจียนหมิน” ซื่อนี้อาจจะไม่คุ้นหูคนพิษณุโลกในปัจจุบัน ครั้งหนึ่งผู้เขียนเคยกล่าวชื่อเจียนหมิน เมื่อสัมภาษณ์เสร็จและได้รับข้อมูล ลูกจีนรุ่นใหม่หลายคนที่ได้ยินถามข้าด้วยสีหน้าไม่แน่ใจว่า “เจียนหมิน หรือ ? สั้นหมินละมัง”

“เจียนหมิน” เป็นหนึ่งในประวัติศาสตร์ที่ผู้มีเชื้อสายจีนรุ่นใหม่ ๆ ในเมืองพิษณุโลกไม่ค่อยได้รับการถ่ายทอด การปิดตัวลงในราวพ.ศ. 2505 เพราะถูกสันติบาลค้นและตั้งปิด เนื่องจากเหตุผลที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นสิ่งที่ไม่น่าจดจำนัก โรงเรียนเจียนหมินถูกตั้งขึ้นในสมัยที่จอมพล ป. มีอำนาจสมัยที่ 2 เป็นโรงเรียนใหม่ การตั้งขึ้นมาของโรงเรียนเจียนหมินตั้งขึ้นแตกต่างจุดประสงค์กันกับโรงเรียนสิ้นหมิน เนื่องจากในขณะนั้น พิษณุโลกมีโรงเรียนจีนอยู่แล้ว จุดกำเนิดของเจียนหมิน เราปฏิเสธไม่ได้ว่าไม่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาวแคะ ที่มาเช่าที่ของวัดเชนคันนิโก๊ลก⁴

วัดเชนคันนิโก๊ลก หรือ ชื่อเดิมคือวัดเชนคันนิโกเลา ตั้งชื่อตามนักบุญเชนคันนิโกเลา เป็นกลุ่มคริสต์นิกายแคทอลิก (คริสต์ตัง) อยู่บริเวณฝั่งตะวันออกเฉียงไปทางทิศใต้ของสถานีรถไฟ ห่างจากหน้าสถานีรถไฟประมาณ 200 – 300 เมตร ใกล้กันกับ บ้านโคกมะตูม ซึ่งเป็นหมู่บ้านเล็กๆ ระหว่างตัวเมือง มีถนนเล็กๆ เชื่อมต่อจากหมู่บ้านเท่านั้น ผู้นำในการสร้างวัด ก็คือ คุณพ่ออันเดร ร่วมกับมิชชันนารีชาวฝรั่งเศสและโปรตุเกส เชนคันนิโก๊ลกเปิดประกาศศานนามานานซึ่งสันนิษฐานจากหนังสืออนุสรณ์สมโภช 60 ปี วัดเชนคันนิโกเลาสว่าประมาณ ค.ศ. 1918 หรือ พ.ศ. 2461 และต่อ

⁴ โรงเรียนเชนคันนิโกเลาส บริเวณถนนคูทองในปัจจุบัน - ผู้เขียน

มาได้แบ่งที่ดินส่วนหนึ่งของวัด ให้ชาวจีนเช่าทำกินโดยคิดค่าเช่าในราคาขอมเขา เพื่อนำเงินไปทำนุบำรุงวัดต่อไป⁵ คนจีนส่วนใหญ่ในที่นี้ เป็นชาวแคะ ที่ทำสวนฝรั่งและเลี้ยงหมู

กิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนจีนในฝั่งนี้จึงไม่ใช่เรื่องค้าขายเช่นเดียวกันกับฝั่งตะวันตกของทางรถไฟซึ่งเป็นตลาดใหญ่ งานที่เป็นหลักก็คือ งานสวนงานไร่ และงานเลี้ยงหมู ซึ่งหลายคนอาจรู้ดีกว่าไม่เป็นอาชีพที่น่าพิสมัยเท่าใด และในบริเวณดังกล่าว นอกจากสวนแล้วก็เป็นป่าละเมาะ มีชาวบ้านอาศัยดัดสุราเถื่อน ปลุกผัก เลี้ยงสัตว์⁶

เคยมีเรื่องเล่าเล่นๆ ว่า เมื่อครั้งมีงานวัดใหญ่ คนมากมายมาจากต่างจังหวัดและต่างอำเภอเมื่อมาเที่ยวโดยรถไฟ เมื่อมาถึงสถานีพิจิตร เห็นแสงสีมากมาย เนื่องจากมีลักษณะเป็นเมืองเช่นเดียวกันก็ให้เปลืองรถไฟเพราะนี่กว่าถึงสถานีพิษณุโลกแล้ว กว่าที่จะรู้ว่าไม่ใช่ วิ่งกลับมากระโดดขึ้นรถไฟ พลัดตกไปโดนรถไฟทับมากมายหลายศพ ดังนั้น จึงต้องมีจุดสังเกตว่า เมื่อใดถึงพิจิตร เมื่อใดถึงพิษณุโลก โดยวิธีการสังเกตก็คือ เมื่อถึงสถานี ให้ชะโงกหน้าไปฝั่งตะวันออกของราง และให้สูดดมกลิ่นภายนอก หากมีกลิ่นเหม็นของขี้หมูแสดงว่าถึงพิษณุโลกแล้ว

จุดประสงค์ของการตั้งโรงเรียนเจียนหมินก็คือ การรวมตัวของกลุ่มชาวแคะที่อยู่กันในส่วน ได้รวมตัวกันตั้งโรงเรียนขึ้นมา เพื่อมีโรงเรียนเป็นของพวกเขาเอง คำว่าเจียนหมิน ใช้นัยยะของคำว่าหมินที่แปลว่าประชาชน เช่นเดียวกันกับหมินของดินหมิน แต่คำว่าเจียนหมินนั้นมาจากคำว่าเจียนกั๋วเหยินหมิน ซึ่งหมายถึง การสร้างประชาชน (THE CONSTRUCTED PEOPLE) ซึ่งหมายถึงการสร้างตัวตน สร้างหมินขึ้นมาใหม่ในแบบของตัวเอง

แม้ว่าจะมีชาวแคะหลายคนส่งลูกหลานไปเรียนในตลาด และมีแต่จีวบางคนที่เคยมาเรียนที่โรงเรียนเจียนหมิน แต่ในความรู้สึกของคนส่วนใหญ่ การมีโรงเรียนเจียนหมิน เป็นการแสดงถึงสิทธิของชาวแคะที่อยู่ในสวน

...อยากให้ลูกหลานเราได้รับการศึกษา...เออ...พวกเราที่ตั้งของเราได้... ไม่มีใคร

สนับสนุน อาศัยพวกผู้ปกครองลงแรงปรับที่ทำทาง⁷...

โรงเรียนเจียนหมิน จึงเป็นอีก โรงเรียนหนึ่งที่เป็นเป้าหมายของเจ้าหน้าที่ที่จะต้องคอยสอดส่อง เพราะรัฐตระหนักดีว่า โรงเรียนจีน เป็นเสมือนสถาบันเผยแพร่ภาษาและอุดมการณ์ทางการเมือง

⁵ รั้งสรรค์ วัฒนะ, บันทึกจาก วศ.พล. ถึง ม.นเรศวร (กรุงเทพฯ : เนติกุลการพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า 14

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

⁷ ปรับพื้นที่ในการก่อสร้าง-ผู้เขียน

⁸ สัมภาษณ์ นายเจาฮ่อนผิน, วันที่ 10 พฤษภาคม 2543

เมืองมาแต่ไหนแต่ไร ภาษาจีนในทัศนะของรัฐ คือเครื่องมือที่อำนวยความสะดวก “อุดมการณ์การเมือง” ของจีน แน่นนอน แม้ว่า หลังสงครามโลก แรกๆ จะมีโรงเรียนจีนมากมายเกิดขึ้นทั่วประเทศ แต่เชื่อว่าโรงเรียนทุกโรงเรียนจะสามารถดำรงอยู่ได้ โรงเรียนจีนจำเป็นต้องมีแนวทางในการกำหนดจุดยืนของตนเองแน่นอน และจุดยืนนี้ ต้องไม่ใช่ตำแหน่งที่เขียนไว้ว่า คอมมิวนิสต์เค็ดขาด จอมพล ป. ก่อนข้างเขมรจวกกับการจับกุมโรงเรียนจีนที่เป็นคอมมิวนิสต์ หรือแม้แต่ โรงเรียนจีนที่หลีกเลี่ยงไม่ยอมจดทะเบียนหรือทำตามกฎหมายไทย เมื่อก้าวเข้าปี พ.ศ. 2497 แม้แต่ครูที่จะมาสอนก็จะต้องตอบประวัติทางการเมืองก่อนว่าเป็นผู้นิยมคอมมิวนิสต์หรือไม่⁹

ในโรงเรียนไม่มีสอนคอมมิวนิสต์...ส่วนมากเค้าถือว่า ฝั่งนี้คือคอมมิวนิสต์ คือสมัยก่อนลูกหลานของคนทำสวน มันแย มันกระจอก มันปลูกผัก ที่ก็เป็นพี่ของวัด แล้วที่นี่เค้าไม่สามารถไปเรียนโรงเรียนอื่นหมิ่นได้ มันไกลและค่าเล่าเรียน...แต่ก็ไม่ว่าเค้าเล่าเรียนแพงรีปเล่าเรียน...แต่เค้ามองว่าคนจนเป็นคนละเกรดคนละชั้น พวกนี้จะไม่พอใจสมัยก่อนพวกนี้ยากจน¹⁰...

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ พบว่า ความรู้สึกดังกล่าว คนที่ผ่านชีวิตในช่วงนั้น ได้รับความรู้สึกเช่นนี้ ทั้งๆ ที่เขาบอกว่า เขาไม่เคยคิดรูปเหมาเจ็ดดวง

“ความเป็นจีน” ไม่ได้เป็นสิ่งที่น่ารังเกียจโดยตัวของมันเอง แต่ “ความเป็นจีนคอมมิวนิสต์” เป็นสิ่งที่รัฐบาลต้องการกำจัดออกไป

ในพิษณุโลกนั้น กลุ่มคนที่ถูกกล่าวหาอย่างชัดเจนว่าเป็นคอมมิวนิสต์ก็มีหลายคน ดังเช่น นายตึงเป่าเกียง หนึ่งในผู้ร่วมก่อตั้งโรงเรียนเจียนหมิน การถูกสันติบาลสั่งเก็บตึงเป่าเกียงนั้น เป็นเรื่องที่ชาวเกาะ หรือ “คนในสวน” รู้สึกสะเทือนใจเพราะมีการประกาศออกหนังสือพิมพ์และมีการประกาศกระจายเสียง¹¹

ความรู้สึกสะเทือนใจนี้ นำไปสู่ความรู้สึกไม่มั่นคงในสถานะของคนกลุ่มที่รู้จักและสนิทสนมกับตึงเป่าเกียง ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงเรื่องราวของตึงเป่าเกียงและประวัติความเป็นมาของโรงเรียนเจียนหมิน กลุ่มคนในสวน จึงอธิบายเรื่องราวที่เกิดขึ้น โดยการนำเอาปรัชญาจีนขงจื๊อของชาวจีนโพ้นทะเล เรื่อง “ความขยัน” มาประกอบกับคำว่า “สามัคคี” เพื่อตอบโต้ต่อการถูกกล่าวหาว่า

⁹ ภูวดล ทรงประเสริฐ, “นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย”, หน้า 177

¹⁰ การเน้นเป็นของผู้เขียน

¹¹ สัมภาษณ์ นายเมธา จาตุกัญญาประทีป (เจา ฮั่น ผิน) 10 พฤษภาคม 2543.

¹² สัมภาษณ์ นายลี้มกิมหยุน 7 กันยายน 2542.

เป็นคอมมิวนิสต์ เป็นที่น่าสังเกตว่า การนิยามดังกล่าวไม่ได้เป็นไปเพื่อมุ่งได้ตอบต่อรัฐ หรือเจ้าหน้าที่โดยตรง และไม่ปรากฏว่ามีความพยายามทำตัวเป็นผู้นิยมก๊กมินตั๋ง หรือแสดงตนเป็นพุทธมามกายนัก

ก่อนที่จะเนาวคิดเรื่องคอมมิวนิสต์คือศัตรูจะเฟื่องฟูขึ้น พวกเขารู้ว่า คนในตลาดจะรู้สึกว่าเขามีความแตกต่าง และเขาเองก็รู้สึกว่าเขาแตกต่างในบางอย่างจากกลุ่มคนในตลาด ความแตกต่างนี้เกิดเพราะความไม่ยุ่งเกี่ยวกับในเรื่องกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และความแตกต่างกันในเรื่องของพื้นที่ที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นชุมชนที่ต่างคนต่างอยู่ เพราะฐานะทางเศรษฐกิจต่างกันและ ไม่มีเหตุผลที่ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยตรง แต่ต่อมาเมื่อมีการกวาดล้างลัทธิคอมมิวนิสต์เกิดขึ้น หลายคนกล่าวถึงเหตุการณ์นี้ว่า เมื่อทางการเริ่มกวาดล้างคอมมิวนิสต์ โรงเรียนสิ้นหมิ่น ซึ่งกลับมาฟื้นฟูอีกครั้งหนึ่ง มีความพร้อมมากกว่าที่จะปรับตัวต่อสถานการณ์ ซึ่งจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

โรงเรียนเจียนหมิ่น ซึ่งมีความคลุมเครือในแง่ภูมิศาสตร์เพราะตั้งอยู่ในป่าละเมาะเข้าถึงยาก หากจะเข้าไปในแต่ละครั้ง หลายคนจะกล่าวถึง ความมากมายของเหล่าบรรดาสุนัขที่เจ้าของเลี้ยงไว้ให้เฝ้าสวน อีกทั้งเป็นโรงเรียนน้องใหม่ที่ โรงเรียนเจียนหมิ่นจึงอยู่ในสถานะที่ง่ายแก่การถูกเพ่งเล็งกว่าโรงเรียนสิ้นหมิ่น หากทางการจะเชือดไก่ให้ลิงดู หรือหาผู้รับบาปในสถานการณ์นี้โดยที่เราไม่คำนึงถึงข้อเท็จจริงว่ามีการสอนลัทธิคอมมิวนิสต์ในเจียนหมิ่นจริงหรือไม่ สภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตที่เข้าถึงยากในขณะนั้น ได้กลายมาเป็นสาเหตุหนึ่งของความแตกต่าง ผู้ที่ส่งลูกหลานเรียนที่โรงเรียนเจียนหมิ่นนั้น ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนแคะที่ไม่ได้เข้าไปมีบทบาททางการค้าในตลาด กิจกรรมที่ทำส่วนใหญ่นั้น ก็เป็นการทำสวน การทำไร่ แม้ในปัจจุบัน อาชีพของคนในสวนที่เจริญร่ำรวย ยังคงเป็นอาชีพทำฟาร์มสัตว์ เช่นฟาร์มไก่อยู่

ชาวจีนในสวน ได้นิยามความเป็นจีนของตนเองใหม่ โดยอยู่ภายใต้บริบทของความไม่เท่าเทียมกัน โดยเริ่มจากการพยายามอธิบายการทำงานของดิงเป่าเกียงและโรงเรียนเจียนหมิ่น เน้นไปที่คุณธรรมข้อดั้งเดิมก็คือ ความเป็นคนขยัน สำหรับกลุ่มจีนในสวนแล้ว ดิงเป่าเกียง คือ คนที่ “ขยัน” “กระตือรือร้น” “เป็นผู้นำ” ในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม

ผู้ที่มีชีวิตอยู่ในช่วงเวลานั้นกล่าวว่า ในช่วงที่สร้างเจียนหมิ่นแรกๆนั้น หลายคนเล่าว่า ดิงเป่าเกียงเป็นผู้นำในการไปขอบริจาคไม้จากโรงเลื่อยเพื่อนำมาก่อสร้างโรงเรียน

“...เขาเป็นคนทำเพื่อสังคม เพื่อเด็ก...”

การอธิบายถึงการทำงานของโรงเรียนเจียนหมิ่นก็เช่นเดียวกัน สิ่งที่ทำให้รู้สึกถึงการเป็นพวกเดียวกัน คือความยากลำบากในการจัดตั้งโรงเรียน สิ่งที่มาทดแทนคือ การเน้นย้ำถึงการรวมกลุ่ม

เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สำนึกในความเป็นคนกลุ่มเดียวกัน ทำให้เขาทำเพื่อกันและกัน คอบแทน
ซึ่งกันและกันมากกว่าเดิม

...ที่นี่พอสร้างโรงเรียนขึ้นมา เขาก็ดูว่าไปรอดไปไม่รอด ที่นี่ผู้ปกครองก็รู้สึกว่
มันมีความมานะ(ร่นพ่อรุ่นเดียเรา) แล้วครูจีนครูไทย ก็ร่วมมือกัน มันสามัคคีอย่าง
มากนะ...เราพิสูจน์แล้ว...ความมานะของพวกเรา...¹³

การให้ความหมายแก่ตนเองเป็นคนจีนที่สามัคคีและมีความมานะพยายามนั้น ปรากฏผลเต็มที่
ในการแสดงพลังเพื่อให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ร่วมกิจกรรมกับทางจังหวัด เช่นเมื่อ
ทางจังหวัดขอกิจกรรมการแสดงให้ไปร่วมในงานของโรงพัก ทางเจียนหมินก็ให้นักเรียนฝึกซ้อม
การแสดงส่งไปร่วม โดยส่งไปทั้งแบบไทยแบบจีน แบบไทยส่งรำละครกัฒหาชาติไป และแบบจีน
ก็ส่งรำพัดไป นอกจากนั้น ยังร่วมผลิตทีมบาสเกตบอลแข่งขันกับทีมต่างๆ ในจังหวัด รวมถึงส่น
หมิน ผลัดกันแพ้ ผลัดกันชนะ เมื่อใดที่ชนะก็จะรู้สึกดีใจเป็นอย่างมาก

ไฟไหม้เมืองพิษณุโลกและ ความเปลี่ยนแปลง

สำหรับเรื่องไฟไหม้ปัญหาที่พิษณุโลกประสบอยู่บ่อยๆ ก็คือ ปัญหาเพลิงไหม้ จากรายงานการ
วิจัยเรื่องประวัติศาสตร์สังคมเมืองพิษณุโลกของ จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ ทำให้เราเห็นว่า นับ
ตั้งแต่ก่อตั้งเทศบาลมาจนถึง พ.ศ. 2482 มีรายงานของทางราชการเกี่ยวกับเหตุไฟไหม้หลายครั้ง
บางครั้งเกิดขึ้นบริเวณอำเภอรอบนอก บางครั้งเกิดขึ้นในย่านที่อยู่อาศัยของชาวเมือง เช่น บริเวณพัก
กุฎีรถไฟ ย่านป่าช้าจีน ถนนจุฬามณี (บริเวณสมาคมจีนปัจจุบัน) ข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ ทำให้
ทราบว่า เทศบาลในเวลานั้นกำลังเรียโรเงินจากประชาชน เพื่อซื้อเครื่องมือดับเพลิง¹⁴

การเกิดไฟไหม้ในวันที่ 2 มกราคม 2500 นั้น ถือเป็นไฟไหม้ครั้งที่ใหญ่มากสำหรับชาวเมือง
พิษณุโลก ในไฟไหม้ครั้งนั้น มีผู้ประสบเคราะห์กรรมจากอัคคีภัย มากถึง 95 หลังคาเรือน ผู้คน
จำนวน 6,650 ไม่ปรากฏว่ามีผู้เสียชีวิต แต่มีผู้บาดเจ็บเล็กน้อยประมาณ 50 คน ผลจากไฟไหม้ครั้ง
นั้นได้ทำลายตลาดหลักของเมือง ทำให้พิษณุโลกมีการวางผังเมืองใหม่ บริเวณย่านริมแม่น้ำนั้น ได้ย้าย
ออกมาบริเวณการค้าสถานีรถไฟ และ ขยายตัวมายังย่านการค้าบริเวณบ้านโคกมะตูม ซึ่งอยู่ใกล้

¹³ สัมภาษณ์ คุณศิริพันธ์ จาตุกัญญาประทีป, 20 พฤษภาคม 2543

¹⁴ จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ , ประวัติศาสตร์สังคมเมืองพิษณุโลก พ.ศ. 2475 – 2503 : รายงานการวิจัย ,หน้า
161.

กับพื้นที่บริเวณส่วน ผังตะวันออกของทางรถไฟ กลุ่มข้าราชการเมืองได้จัดประชุม และมีมติให้จัดตลาดการค้าชั่วคราว โดยจัดให้เป็นท่าหาบเร่หลังสถานีรถไฟและให้ทำการค้าริมถนนเชิงสะพานนเรศวรได้ นอกจากนั้น บริเวณการค้าเป็นของฝ่ายทรัพย์สินพระมหากษัตริย์ ได้เปิดให้ผู้คนเข้าไปจับจอง เพียงแต่ผู้ที่เข้าไปจับจองต้องออกทุนก่อสร้างอาคารขึ้นเอง ในตอนที่เกิดเหตุการณ์ขึ้นใหม่นั้น ความช่วยเหลือมาจากกลุ่มคนในท้องถิ่น จากท่านผู้หญิงละเอียด พิณฑสงคราม จากสมาคมชมรมต่างๆ ของรัฐ แต่หลังจากนั้น ในช่วงการปกครองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พินธุโลกได้รับการพัฒนาเป็นอย่างมาก เรื่องสำคัญที่คนในเมืองจดจำได้ คือ การสร้างถนนมิตรภาพ โดยความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลสหรัฐอเมริกา จากจังหวัดพินธุโลกถึงอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์¹⁵

ไฟไหม้ทำให้เกิดผลอย่างน้อยสองประการที่กระทบต่อคนจีนในพินธุโลกนั้นก็คือ การที่คนจีนบางส่วนที่ไม่ได้ทำประกันอสังหาริมทรัพย์ ประสบเคราะห์กรรมจนสิ้นเมื่อประกาศตัว จนต้องย้ายบ้านและร้านค้าของตน มีส่วนหนึ่งไปจับจองพื้นที่ด้านฝั่งตะวันออกของทางรถไฟซึ่งมีค่าเช่าที่ถูก และการที่คนจีนในไร่ในสวน ได้มีโอกาสเข้าไปจับจองที่ทางในการทำมาหากินใหม่ๆ การเข้ามาติดต่อกันมากขึ้นระหว่างคนจีนในตลาดกับคนจีนในสวน ความสัมพันธ์ดังกล่าวในช่วง 2 – 3 ปีแรกๆ นั้น เป็นไปในรูปแบบที่ไม่ชัดเจน และโรงเรียนเจียนหมินก็ยังคงอยู่ การทำมาหากินในพื้นที่ก็ยังคงถือว่าเป็นที่ของชาวจีนแคะ การเข้ามาของชาวจีนกลุ่มอื่นๆ ที่ต้องจับจองที่ดินในบริเวณที่ใกล้เคียงกันกับชาวแคะทำให้เริ่มมีความสัมพันธ์กันโดยตรงระหว่างชาวจีนหลากหลายกลุ่ม

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดผลในระยะต่อมาเกี่ยวกับการนิยามตนเองของกลุ่มคนในสวนที่ให้การสนับสนุนโรงเรียนเจียนหมิน ผู้เขียนเชื่อว่า การนิยามตนเองของชาวจีนในไร่เริ่มเปลี่ยนแปลงไปมีการนำเอาความเป็นคนจน มาใส่เอาไว้ในการอธิบายว่าพวกเขาตอนนี้ ก็ยังคงแตกต่างจากพวกในตลาดอยู่ หลังไฟไหม้ การปะทะกันในเวทีทางเศรษฐกิจของเหล่าคนในตลาดกับคนในไร่มีมากขึ้นมีคนในไร่มามากมายที่มีโอกาสได้เข้าไปทำมาค้าขายในตลาด ความรู้สึกไม่มั่นคงต่อความเป็นตัวของตัวเองจึงเกิดขึ้น การนิยามว่าตนเป็นคนจน เป็นโรงเรียนคนจน จึงเป็นวิถีทางหนึ่งที่จะช่วยให้คนในตลาดที่เข้ามาใหม่ ไม่เอารัดเอาเปรียบเขาในด้านต่างๆ ความหมายของความเป็นคนจน ในระดับหนึ่ง คือกลุ่มคนที่มีโอกาสน้อยกว่าผู้อื่น ภรรยาของผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่ง เล่าให้ผู้เขียนฟังถึงเหตุการณ์ตอนที่เธอเป็นคุณครูอยู่ที่โรงเรียนเจียนหมิน

¹⁵ หาญชัย สงวนใจ, *ประวัติศาสตร์เมืองพินธุโลก*, หน้า 134

มีผู้ปกครองเด็กคนหนึ่งมาถามเธอว่า

“คุณครู คนจนเรียนหนังสือได้ไหม”

ซึ่งเธอตอบไปว่า

“ได้... โรงเรียนเรามี คือโรงเรียนคนจน”

การอธิบายตนเองเป็นคนจีนที่จนนี้ เป็นการตีกันสถานะความเป็นจีนเมื่อคนในตลาดเข้ามาตั้งถิ่นฐานในแถบสวนของชาวแคะ ความเป็นคนจน การนิยามความเป็นจีนในเหตุการณ์นี้ จึงเป็นการให้ความหมายที่ชุมชนจีนบางส่วนเผชิญหน้าหรือตกอยู่กับปัญหาความไม่เท่าเทียมกันกับชาวจีนกลุ่มอื่นๆ เช่น การต้องถูกนิยามจากคนภายนอกว่าเป็นคอมมิวนิสต์ หรือ การไม่เท่าเทียมกันในเรื่องของฐานะ ทางเศรษฐกิจ

แม้ว่าเมื่อสภาพของการเปลี่ยนแปลงหลังไฟไหม้ จะทำให้เกิดความสับสนร้าวฉานกลุ่มกันมาก ชาวแคะหลายคน เข้าไปมีบทบาทในชุมชนตลาด ได้รับการยกย่องจากสมาคมจีน หรือ โรงเรียนถิ่นหมินให้เป็นที่ปรึกษาเข้ามา อย่างไรก็ตาม ชาวแคะในสวนบางส่วนยังคงทำสวนอยู่ คำอธิบายสถานะเช่นนี้ก็คือ

คนแคะในไร่ในสวนนี้นะ ถือว่าความรู้น้อย...ที่เมืองจีนไม่ได้เรียน ซิมแจะอย่างเจ้าแก่
ซิมเจ้าแก่ล้มควนนี้นะ ส่วนมากผู้ชายเรียนหนังสือ ผู้หญิงทำไร่ พวกเรามันปู้จั่วแจะ
พื้นที่ต่างกัน ไม่ค้าขาย¹⁶ ...”

คำอธิบายของซิมแจะ ก็คือ แคะเล็ก หรือชาวแคะที่อยู่ในเหมยเยียน ซึ่งเป็นการอธิบายถึงที่มาของคนที่จะทำการค้า เป็น เจ้าแก่ ส่วนพวกที่ยังคงเช่าที่ทำสวนผักอยู่ ก็คือ ปู้จั่วแจะ หรือ แคะต้น จะอยู่ในเก็กเอี้ยะ และ ฮ่งฮุน ซึ่งสภาพภูมิศาสตร์ในประเทศจีนทำให้เมื่อต้องมาทำมาหากินที่ใด ก็ต้องทำสวน เป็นการอธิบายโดยเน้นภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของชาวแคะที่เคยเป็นมาเช่นนั้น เพื่อเน้นอัตลักษณ์อันเกิดจากความเป็นมาในอดีต มิใช่จากคุณสมบัติอันไม่ดีต่างๆ ที่ทำให้พวกเขาถูก

¹⁶ สัมภาษณ์ นายเมธา จาตุกัญญาประทีป (เจ้าฮอนผิน) 10 พฤษภาคม 2543

บทสเกตบอด : ความเป็นจีนก๊กมินตั๋ง

ไม่เพียงแต่ เจียนหมินเท่านั้นที่ต้องพยายามนิยามตนเอง สำหรับสิ้นหมิน ช่วงเวลาดังแต่หลัง สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ถือเป็นยุคกลางของสิ้นหมิน มีทั้งครูใหญ่ไทยและครูใหญ่จีน เช่น ในปี พ.ศ. 2496 ครูเกศินี จันทรแสง เป็นครูใหญ่ไทย ส่วนครูใหญ่จีนนั้นมีครูเก่งฟ่งสว และครูจาง กว๊านหนัน นักเรียนสิ้นหมินในสมัยนั้นมีมากเกือบพันคน¹⁷ มีผู้รับใบอนุญาตเป็นคนจีนชื่อนายเกี้ยว แซ่อึ้ง (ระหว่างพ.ศ. 2489 – 2499) หลังจากที่เปิดสอนมาตั้งแต่พ.ศ. 2492 สิ้นหมินสอนภาษาไทย สัปดาห์ละ 20 ชั่วโมง สอนวิชาภาษาจีนสัปดาห์ละ 10 ชั่วโมง นอกจากนั้น แบบเรียนของสิ้นหมิน ทุกวิชา ต้องผ่านการตรวจสอบ จากทางกระทรวงศึกษาธิการ¹⁸ การดำเนินกิจการของสิ้นหมินจึงอยู่ในความดูแลของทางการ

ภาพลักษณ์ของสิ้นหมินนั้น เป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียง เป็นโรงเรียนจีนอันดับหนึ่งของจังหวัด และได้รับการยกย่องมาก

...เป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงดังมาก โรงเรียนหนึ่งในภาคเหนือตอนล่าง ครูอาจารย์ ก็ตั้งใจสอน นักเรียนก็ตั้งใจเรียน การศึกษาก็เก่ง ะยะนี้มีเด็กนักเรียนจากต่างอำเภอ ต่าง จังหวัดใกล้เคียง ได้เข้ามาศึกษาเล่าเรียน...ในปี พ.ศ.2499 เป็นยุคที่มีนักเรียนมากที่สุด ทั้งนี้ เพราะโรงเรียนมีครูที่เอาใจใส่ในการเรียนการสอน การบริหารของคณะกรรมการ ฝ่ายการศึกษาที่มีความสามารถ จึงทำให้โรงเรียนมีชื่อเสียงดังมากในช่วงนั้น...¹⁹

ด้วยความที่เป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงและแทบไม่มีสิ่งใดที่ดูเหมือนจะมีปัญหาสำหรับสิ้นหมิน ในช่วงนั้น ความพยายามเป็นกลางของสิ้นหมิน ด้วยการเปลี่ยนชื่อเป็นสิ้นหมินและการตั้งสมาคม จีนอันเป็นสมาคมที่เปิดกว้างสำหรับชาวจีนในพิษณุโลกทุกคนในพ.ศ. 2490 นั้น เป็นความพยายาม ถบถ้างธรรมเนียมเดิมค่านการศึกษาของคนจีนโพ้นทะเลที่ว่า หากเคยเป็นแต่จ้าว จะเรียนโรงเรียน สำหรับแต่จ้าว หากเคยเป็นแคะ จะเรียนโรงเรียนสำหรับแคะ การดำรงตนอยู่ในภาวะที่โรงเรียนจีน

¹⁷ ไพโรจน์ วิชาศิริกุล, "สิ้นหมิน... โชติช่วงรัชวาลย์", ที่ระลึกพิธีเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติ โรงเรียนสิ้นหมิน จังหวัดพิษณุโลก วันที่ 30 มีนาคม 2543.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน.

ถูกต้องเป็นอย่างมากนั้นทำให้สิ้นหมิ่นต้องพยายามรักษาชื่อเสียงที่มีอยู่เดิม และแสวงหาความยอมรับแบบใหม่จากสังคม รวมถึงส่งสารโดยอ้อมไปยังรัฐอีกด้วยว่าพวกเขาเป็นคนจีนที่ “ปลอดภัย” หรือไม่เป็นปัญหาต่อความมั่นคงของรัฐไทย และสิ่งที่สิ้นหมิ่นแตกต่างจากเจี้ยนหมิ่นส่วนหนึ่งเป็นเพราะการพยายามปรับตัวของสิ้นหมิ่น โดยเฉพาะการขึ้นมามีชื่อเสียงในด้านของบาสเกตบอล

บาสเกตบอล และเนตบอลเป็นกีฬาที่มีชื่อเสียงมาก ในงานประจำปีของโรงพยาบาลพุทธชินราช ซึ่งเป็นงานคั้งอันดับ 2 ของเมืองเป็นรองก็แต่งานวัดใหญ่ (วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร) จะจัดให้มีการแข่งขันกีฬา หลายประเภท แต่ที่คนนิยมดูมากที่สุดคือ กีฬาบาสเกตบอล เมื่ออยู่ในจังหวัด การแข่งขันบาสเกตบอลระหว่างทีมต่าง ๆ ถูกจัดขึ้นเรื่อย ๆ สิ้นหมิ่นเองก็เคยได้ปะทะฝีมือกันกับเจี้ยนหมิ่น

การพัฒนาด้านกีฬาบาสเกตบอลของสิ้นหมิ่นนั้น ขึ้นสู่จุดสูงสุด เมื่อปี พ.ศ. 2502 นักบาสเกตบอลศิษย์เก่าโรงเรียนสิ้นหมิ่น ได้เป็นตัวแทนภาคเหนือแห่งประเทศไทย ใช้ชื่อทีมบาสว่า ทีมพิณสุตาร์ หรือ เฟิงซิง โดยการนำของสมาคมจีน เข้าแข่งขันบาสเกตบอลกับทีมของสมาคมชาวจีนโพ้นทะเลจากทั่วโลก ปรากฏว่า สามารถครองตำแหน่งชนะเลิศ ได้รับถ้วยรางวัลจากประธานาธิบดีเจียงไคเช็ค²⁰ นักกีฬาในสมัยนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นลูกจีน เช่น นายไฉ่, นายเบี้ยว, นายไ้ว(วิรัตน์), นายเตอะอิง, นายตี้(บัณฑิต), นายเคี้ยง, นายเฮง, นายซัว, นายอาฟ, นายหนู, นายจือเคี้ย (สุนทร) โดยมี นายก๊วยเฮง เป็นผู้ควบคุม

ความภาคภูมิใจต่อการชนะเลิศครั้งนี้นั้นเป็นความภาคภูมิใจครั้งยิ่งใหญ่ของสิ้นหมิ่นและของสมาคมจีน ตัวอักษรที่สลักอยู่บนถ้วย ก็เป็นตัวอักษรที่ใส่ชื่อของสิ้นหมิ่นเอาไว้ให้ ซึ่งตัวอักษรนั้นเป็นแบบเดียวกับที่ปรากฏบนถ้วยรางวัลของสมาคมจีน ตัวอักษรดังกล่าวนั้น แปลเป็นใจความได้ว่า สมาคมแห่งความสมัครสมานสามัคคีของคนจีนโพ้นทะเล (หัวเลี้ยวเขี้ยวสู้) ความภูมิใจนี้แสดงถึงความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชาวจีนโพ้นทะเลที่ประสบความสำเร็จ

การเล่นกีฬาบาสเกตบอลนั้น หากพิจารณาแล้ว ส่วนหนึ่งเป็นการแสดงออกทางการเมืองและเป็นการแสดงออกเพื่อลดความตึงเครียดทางการเมืองสมัยนั้น การที่นำเอาอักษรชมเชยบนถ้วยชมเชยที่เจียงไคเช็คมอบให้ไว้บนผนังอาคารสมาคมจีน เป็นวิธีที่แบบค้ายที่จะบอกแก่คนทั่วไปให้รับรู้ ว่า สมาคมจีน พิณสุตาร์ ได้รับความยอมรับจากชาวจีนโพ้นทะเลทั่วโลก และเป็นพวกเดียวกันกับบุคคลที่อเมริกาให้การรับรอง เป็นพวกเดียวกันกับฝ่ายที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์ เพราะเราได้รับความยกย่องจากมิตร ของมหามิตร ของคุณ หรืออีกนัยหนึ่งคือการประกาศว่าไม่ใช่คอมมิวนิสต์

²⁰ เรื่องเดียวกัน

นอกจากนั้นหลังจากที่ผ่านสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ต่อมาเราพบว่า การนิยามตนเองของชาว พินญโลก ยังไม่หยุดนิ่ง เขาต้องพยายามยิ่งขึ้นที่จะอยู่รอด การระแวงชาวจีนรุนแรงและเป็นระบบ มากยิ่งขึ้น พินญโลกเป็นดินแดนที่ใกล้กับขบวนการคอมมิวนิสต์มาก ในช่วงต่อมามีความพยายาม ของเหล่าข้าราชการและกองทัพที่จะใช้พระพุทธชินราชเป็นสัญลักษณ์ในการป้องกันคอมมิวนิสต์ มีการสร้างพระพุทธชินราชรุ่นพระมาลาเบี่ยง เพื่อส่งไปยังบ้านนาจาน อำเภอชาติตระการ เพราะอยู่ ห่างไกล และล่อแหลมต่อภัยอันตรายคอมมิวนิสต์ และจัดทำพระพุทธชินราชจำลองอีกหลายรุ่น พระพุทธรูปจึงเป็นส่วนหนึ่งในการแสดงการปฏิเสธต่อการเป็นจีนคอมมิวนิสต์ เราจึงจะเห็นใน ปัจจุบันว่า งานของมูลนิธิต่างๆ ในพินญโลกที่เป็นการดำเนินงานของผู้มีเชื้อสายจีน จะยังคงชูแนว คิดนี้ในการดำเนินงานมีการตั้งพระประธานเป็นพระพุทธรูป คู่กับเจ้าพ่อเจ้าแม่ต่างๆ เช่นเดียวกัน กับศาลเจ้าแม่ทับทิมของสมาคมไหหลำบริเวณตลาดใต้ ก็มีการนำเอาพระพุทธรูปไปประดิษฐานไว้ ในบริเวณศาลเจ้าโดยตั้งอยู่ทางขวามือของเจ้าแม่ทับทิม²¹

การให้ความสำคัญต่อพระพุทธชินราช มีส่วนในการให้ความสำคัญต่อหลวงพ่อบุทธชินราช ของผู้มีเชื้อสายจีนหลายคน โดยเฉพาะกลุ่มคนจีนชั้นสูง ที่มีความสัมพันธ์กับรัฐตลอดมา ดังเช่น กรณีของนางน้อย ผู้ภักดี หรือนางศรีพานิช ภรรยาของนายอึ้งฮงเฮง หรือ นายศรีพานิช ซึ่งมีชีวิต สืบต่อมา ในด้านการแสดงถึงความเป็นจีนของนางน้อยนั้น มีความยึดถือต่อจารีตปฏิบัติแบบจีน ก่อนข้างเคร่งครัด

...คุณแม่เป็นผู้ที่มั่นคงในการเคารพบูชาบรรพชน ในวันตรุษจีน วันสารทจีน และ วันเซ็งเม้งของทุกปี คุณแม่จะต้องสอนลูกให้บูชาบรรพชน คุณแม่จะเอ่ยถึงชื่อญาติผู้ใหญ่ ทุกคนของท่าน ให้ลูกฟัง พวกเราลูกๆ จำได้จนขึ้นใจ โดยเฉพาะกับคุณยาย...²²

และในขณะเดียวกัน เมื่อกล่าวถึงตนเอง นางน้อยก็ให้ความสำคัญต่อความสำนึกในพระกรุณาธิ คุณของหลวงพ่อบุทธชินราชเป็นอย่างมาก

...คุณแม่เป็นผู้ที่มั่นคงในการเคารพบูชาหลวงพ่อบุทธชินราชยิ่งนัก คุณแม่จะไปทำการค้า ขาย ณ ทิศใด...เมื่อป่วยเป็นโรคเจ็บหู...คืนหนึ่งหลวงพ่อบุทธชินราชได้มาปรากฏให้เห็นนิมิตร ดังแต่นั้นมา ท่านก็มีอาการดีขึ้น จนไม่ต้องทำการผ่าตัด...²³

²¹ ผู้เขียนพบการตั้งพระพุทธรูปเช่นนี้ในปี 2544 ซึ่งปัจจุบันอาจมีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่ง

²² อนุสรณ์ในพิธีบรรพชา พุทธศรีพานิช (นายอง ผู้ภักดี) นางศรีพานิช (น้อย ผู้ภักดี) นายชุติลภ ผู้ภักดี (บุตร), หน้า 51.

รายการกุศลส่วนใหญ่ที่นางน้อยได้เรียบเรียงให้ลูกหลานบันทึกไว้ ส่วนใหญ่เป็นการสร้างพระพุทธรูปที่วัดหลวงพ่อพุทธชินราชบ้าง ระเบียบโบสถ์ หรือ การเป็นกรรมการฝ่ายโรงครัววัด เป็นผู้ซ่อมแซมโบสถ์ ทำดวงดาวบนเพดานโบสถ์ เป็นผู้ถวายเครื่องบูชา สร้างซ่อฟ้า คุณสมบัติเหล่านี้เกือบจะคล้ายคลึงกับวิธีที่คหบดีเชื้อสายจีนในสมัยคันทรันโกสินทร์นิยมทำ

ประเด็นสำคัญต่อมาที่เราจะกล่าวถึงคือ ความเป็นจีนที่สัมพันธ์กับภาษาถิ่น ซึ่งความเป็นจีนแบบนั้น หลังสมัยจอมพลสฤษดิ์ ได้มีกลุ่มชาวแคะ ก่อตั้งสมาคมสำหรับรวมกลุ่มภาษาถิ่น ตั้งชื่อว่า สมาคมฮากกา สมาคมฮากกาเป็นสมาคมที่เกิดขึ้นภายหลัง คือจดทะเบียนในพ.ศ. 2519 จุดประสงค์ของสมาคมฮากกา คือ

- 1 .ส่งเสริมความสามัคคีและแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน
- 2 .ส่งเสริมและช่วยเหลือการสาธารณประโยชน์ของสมาชิก
- 3 .รักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี
- 4 .ช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นเกี่ยวกับงานอาชีพของสมาชิก
ให้เจริญก้าวหน้ายิ่ง
- 5 .จัดให้มีการรื่นเริง การบันเทิง และการกีฬา พอสมควรในระหว่างสมาชิก

หากพิจารณาวัตถุประสงค์ข้างต้นแล้ว สิ่งหนึ่งที่หายไป ซึ่งแตกต่างจากวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งสมาคมอื่นๆ ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองก็คือ ประโยคที่ว่าจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง แต่วัตถุประสงค์ของสมาคมค่อนข้างเน้นไปที่ความสามัคคี และความสามัคคีดังกล่าว เป็นการแสดงตนเป็นสากลพร้อมที่จะทำกิจกรรมอย่างเป็นกลาง ในด้านหน้าของหนังสืออนุสรณ์ฉลองครบรอบ 20 ปี พิธีเปิดป้ายอาคารสำนักงานและหอประชุม สมาคมฮากกา จังหวัดพิษณุโลก ในคำกล่าวเปิดและชื่นชมของนายสุชน ชามพูนท ซึ่งเป็นผู้ที่คนจีนโดยทั่วไปให้การยอมรับ เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายสมัยกล่าว ได้แสดงให้เห็นถึงการยอมรับฮากกาเข้าเป็นหนึ่งในประวัติศาสตร์ที่จดจำได้ของกลุ่มคนจีน และการกล่าวถึงเขียนหมินเป็นเรื่องที่ไม่น่ากังวลแต่อย่างใด

²³ เรื่องเดียวกัน , หน้า 53

...ก่อนจะถึงวันนี้ กระผมทราบดีถึงความยากลำบากของท่านทั้งหลายเป็นอย่างดี เพราะกระผมมีโอกาสรู้มากกว่าคนอื่น กระผมเองเคยเรียนที่นี่เมื่อครั้งเป็นโรงเรียนเจียนหมินในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2...”²⁴

จะเห็นได้ว่า ความเป็นฮากกา ได้ทำให้ชาวแคะมีความเป็นกลาง เป็นสากลและไม่รู้สึกว่าความเป็นแคะนั้นต่ำต้อยดังที่เคยเป็น บทบาทของสมาคมฮากกานั้น มีส่วนมากขึ้นในการเข้าไปดูแลกลุ่มภาษาถิ่นแคะ ดังเช่นการเข้าไปดูแลข้อวิวาทระหว่างสมาชิกเช่นเรื่องของทรัพย์สิน หรือการเล่นแชร์ หลายคนบอกว่าเมื่อมีสมาคมฮากกาแล้วเล่นแชร์มีอะไรหลายพันก็มีความไว้วางใจ และฮากกาก็มีความชอบธรรมมากพอที่จะทำให้เรื่องของเจียนหมิน ไม่ใช่เรื่องที่น่าละอายจนกล่าวถึงไม่ได้ นอกจากนั้นเป็นที่น่าสังเกตว่า คณะกรรมการของสมาคมฮากกาเป็นกลุ่มคนที่มาจากกลุ่มภาษาอื่นๆ เมื่อเราพิจารณาดูจากรายนามคณะกรรมการแล้วจะพบว่า ในส่วนของกรรมการกิตติมศักดิ์ แทบมิได้มีความแตกต่างกันเลยกับสมาคมจีน หรือสมาคมอื่น ๆ แสดงว่า เขาเริ่มมีสำนึกถึงความเป็นจีนแบบไม่ผูกพันกับภาษาถิ่นดังปรากฏในคำกล่าวของ นายกสมาคมฮากกาสสมัยที่ 11 กล่าวว่

...ในโลกยุคปัจจุบันสังคมอยู่ร่วมกัน โดยไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ศาสนาและภาษา ซึ่งพี่น้องฮากกาของเราก็เช่นกัน เราตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเป็นสุข สมาคมของเราจึงเปิดกว้างโดยไม่แบ่งแยกเรื่องภาษา โดยเฉพาะการก่อสร้าง ฯ อาคารของสมาคมซึ่งได้รับการสนับสนุนจากเพื่อนพี่น้องที่ไม่ใช่ชาวฮากกาอย่างมากมาย...”²⁵

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวฮากกากับกลุ่มภาษาอื่นๆ มาจากการที่ตระกูลของ ซึ่งเป็นตระกูลใหญ่ของแคะ และเป็นซิมแะะ เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้ง ตระกูลของนั้นเป็นหนึ่งในตระกูลชาวแคะซึ่งเข้าไปมีบทบาทในตลาดเช่น การขายทอง ร้านขายของเบ็ดเตล็ด นายเต็กกวง แซ่ของนี้ เมื่อเริ่มดำเนินการรวมกลุ่มในปี พ.ศ. 2501 นั้น ได้รวมกลุ่มชาวฮากกาในนามกลุ่ม “ผูลอฟูย” ที่ร้านฮะถ้ง²⁶ ซึ่งเป็นร้านของคหบดีชาวแต้จิ๋ว ความสัมพันธ์ระหว่างชาวแคะกับแต้จิ๋วที่เกิดขึ้นนั้น เป็นเพราะร้านขายผ้าฮั่วฮงจันของนายโตะเซ่งเจียบ หนึ่งในแกนนำก่อตั้งโรงเรียนแซหมินได้เข้ามาเป็นคู่แข่งกันกับนาย

²⁴ อนุสรณ์ครบรอบ 20 ปี พิธีเปิดป้ายอาคารสำนักงานและหอประชุมสมาคมฮากกา จังหวัดพิษณุโลก (พิษณุโลก : ม.ป.ท., 2539), หน้า 13.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 120.

เดียวถ้าขอชาวแต้จิ๋ว และบุตรบุญธรรมของร้านฮั่วซ่งจั้น ซึ่งนายโตะไว้วางใจมากนั้นเป็นชาวแคะ²⁷ ความสัมพันธ์กันในด้านนี้ ผูกพันกันไปถึงร้านขายยาสภักดิ์เกดซ์ หรือตงฮั่วตัง ร้านขายยาใหญ่ในตลาด ซึ่งน้องชายของบุตรบุญธรรมร้านฮั่วซ่งจั้นได้ไปผูกเป็นเขยอีกชั้นหนึ่ง²⁸.

ในปัจจุบัน ความสำคัญต่อภาษาจีนเริ่มเปลี่ยนไป เนื่องจาก ความแหลมคมของมุมมองทางการเมือง และความสำคัญของภาษาจีนในด้านเศรษฐกิจหมดไป ความรู้สึกต่อความจำเป็นในการเรียนภาษาจีนก็เริ่มเปลี่ยนจากการอ่านการกล่าวถึงการเรียนภาษาจีนในโรงเรียนถิ่นหมิน และในทัศนะของเหล่าผู้มีเชื้อสายจีนชั้นนำในสังคมพิษณุโลกเมื่อ 10 ปี ก่อน เหตุผลที่ต้องเรียนภาษาจีนในยุคของการเกิดขึ้นของโรงเรียนแชนหมินแรกๆ กับเหตุผลที่ต้องจรรโลงภาษาจีนในช่วงระยะเวลา 10 ปี มานี้มีเนื้อหาที่แตกต่างกัน การยอมรับและส่งเสริมการเรียนภาษาจีน มีนัยะที่ไม่ได้มุ่งเน้นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันต่อจีนแผ่นดินใหญ่ดังเช่นสมัยก่อน แต่การเรียนภาษาจีน มีความสัมพันธ์ต่อสิ่งที่ไกลตัวเขาออกไป นั่นก็คือสังคมโลก ภาษาจีน

“...จะเป็นภาษาสากลของโลกไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าภาษาอังกฤษ”²⁹

ประเทศจีนในทัศนะของเหล่าบุคคลชั้นนำนั้น ก็สัมพันธ์กับโลกกว้าง

...แต่ปัจจุบัน ประเทศจีนเป็นประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ และในอนาคต... เพราะฉะนั้นประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนจะเป็นประเทศใหญ่ ที่มีบทบาทสำคัญในสังคมโลกในอนาคต และเป็นที่น่าแน่นอนว่าภาษาจีนจะเป็นภาษาหนึ่งที่ใช้กันอย่างกว้างขวางทั่วโลก...ที่จะพาเยาวชนของชาติก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ต่อไป...³⁰

การเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ของกลุ่มชาวจีนรุ่นใหม่ ทำให้หลายครั้งเราได้ยินการแบ่งกลุ่มกันคร่ำๆ ระหว่างชาวจีนด้วยกันเอง คือ การแบ่งคนจีนออกเป็นกลุ่ม หัวเถียวหรือคนจีนโพ้นทะเล ซึ่งหลายคนเห็นว่านับวันจะน้อยลงไป กับหัวเหิน หรือ หัวอี ซึ่งมีความหมายว่าเป็นผู้มีเชื้อสายจีนลูกจีนทุกคนที่เกิดในเมืองไทย หากมีพ่อหรือแม่ หรือญาติทางใดก็ตามเป็นลูกจีน ก็จะถือเป็นหัวอี

²⁷ 2539 – 2540 นายโตะ ดี เกี้ยว เป็นกรรมการที่ปรึกษา คณะกรรมการสมาคมฮากกาสมัยที่ 11

²⁸ สัมภาษณ์ นายศักดิ์ ภาณุไพศาล, วันที่ 15 ตุลาคม 2543.

²⁹ สารจาก นายประสงค์ วชิราศรีศิริกุล, ที่ระลึกพิธีเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติ โรงเรียนสินหมิน จังหวัดพิษณุโลก.

³⁰ เรื่องเดียวกัน.

นอกจากนั้นเราพบว่าผู้มีเชื้อสายจีนที่ประสบความสำเร็จในพิษณุโลกปัจจุบันนี้ ล้วนแล้วแต่นับคนเป็นหัวอิ ที่อุทิศตนให้แก่การเข้าร่วมงานสังคมและสาธารณะ โดยมีตำแหน่งต่างๆ ตามแต่เงื่อนไขในช่วงนั้น เช่น การเข้าเป็นลูกเสือในสโมสรลูกเสือพิษณุโลก ในพ.ศ. 2508 เป็นต้นมา การเข้าร่วมเป็นสมาชิกโรตารีในปี พ.ศ. 2511 ,ในปี 2516 มีพ่อค้า และประชาชนเข้าร่วมเป็นลูกเสืออย่างแข็งขัน มีผู้ที่มิเชื้อสายพ่อค้าจีนชื่อดังเป็นผู้นำ การได้รับการอบรมลูกเสือชั้นวูดแบคจ์ เป็นความภาคภูมิใจของคนเหล่านั้น นอกจากนั้นยังมีการเข้าร่วมเป็นยามท้องถิ่น การก่อตั้งสมาคมผู้เสียสละพิษณุโลก การก่อตั้งกลุ่มการเมืองในท้องถิ่นในนามลูกนเรศวรเพื่อลงรับเลือกตั้งในเทศบาลประสบความสำเร็จ นางเปรมฤดี ชามพูนท นายกเทศมนตรีเมืองพิษณุโลกหลายสมัยติดต่อกันจนถึงปัจจุบัน เป็นหนึ่งในคณะลูกนเรศวร³¹

สายสัมพันธ์ที่กลมเกลียวกัน การมีสายเลือดเดียวกัน กลายเป็นประวัติศาสตร์ ที่ผู้มีเชื้อสายจีนในพิษณุโลกนั้นยึดถืออีกครั้งหนึ่ง เช่นการหลีกเลี่ยงการพูดถึงความขัดแย้งระหว่างกลุ่มจีนต่างภาษา หรือการเข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรมของชาวจีนกลุ่มอื่นๆ บ้าง รวมทั้งการตั้ง ชมรม 7 สมาคม – มูลนิธิ ในพ.ศ. 2524 ซึ่งถือเป็นศูนย์รวมที่ใช้อ้างถึงความสามัคคีและไม่แบ่งแยกกันของชาวจีนในพิษณุโลก ความสำคัญของภาษาถิ่นใน ความเป็นจีนของกลุ่ม ชมรม 7 สมาคม-มูลนิธินั้น เน้นให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างจีนไม่ว่าจะเป็นกลุ่มภาษาใดก็ตาม ดังปรากฏในสารัตถ์ของประธานชมรม 7 สมาคม-มูลนิธิ³² กล่าวในหนังสืออนุสรณ์ครบรอบ 20 ปีพิธีเปิดป้ายอาคารสำนักงานและหอประชุม สมาคมฮากกา จังหวัดพิษณุโลกว่าเขานั้น

³¹ อนุสรณ์ครบรอบ 20 ปีพิธีเปิดป้ายอาคารสำนักงานและหอประชุม สมาคมฮากกา จังหวัดพิษณุโลก ,หน้า 297.

³² ชมรม 7 สมาคม-มูลนิธิประกอบด้วย

- สมาคมจีน จังหวัดพิษณุโลก
- สมาคมไหหลำภาคเหนือแห่งประเทศไทย
- มูลนิธิประสาธบุญสถาน
- สมาคมนักเรียนเก่าสินหมิน
- สมาคมดนตรีจีนแม่ฮั่ว
- สมาคมฮากกาพิษณุโลก
- สมาคมมิตรภาพ ไทย-จีน

...ชาวซึ่งต้องการให้ความร่วมมืออย่างแข็งขันและมั่นคงในกิจกรรมเพื่อชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภารกิจร่วมในชมรมเจ็ดสมาคมมูลนิธิจังหวัดพิษณุโลก”...

การดำรงความเป็นจีนของคนเอาไว้ จึงเป็นลักษณะของความเป็นจีนที่มีขอบเขตกว้างขวางขึ้นรวมเอาชุมชนจีน โดยไม่แบ่งแยกภาษาเอาไว้ ความไม่เหมือนกันในทางภาษา และในทางอุดมการณ์ทางการเมือง ไม่ใช่พรมแดนที่ใช้แบ่งแยกกลุ่มอีกต่อไป เนื่องจากชาติในสมัยใหม่ มีพื้นที่ให้แก่ ความเป็นจีนมากยิ่งขึ้น หรือหากจะกล่าวให้ถูก ชาติในสมัยใหม่ ให้ความสนใจต่อความเป็นจีน ความเป็นไทยน้อยลง เลื่อนไขใหม่ ๆ ในสังคมทำให้เหล่าผู้มีเชื้อสายจีนในพิษณุโลกให้ความสำคัญแก่ความเป็นจีนไม่มากนัก การสาธารณกุศล ความเป็นผู้เสียสละ หรือคุณลักษณะอื่นๆ อีกมากมายเข้ามาแทนที่ และมีความสำคัญมากขึ้น

สรุป

ภายหลังจากที่กระแสการต่อต้านคอมมิวนิสต์ มีความสำคัญมากในประเทศไทย ทำให้ ความเป็นไทยนั้น มีหลายประการที่ต้องการเน้นย้ำการยืนอยู่ตรงข้ามกับคอมมิวนิสต์ และความเป็นคอมมิวนิสต์ในสายตาของรัฐบาลนั้น มักถูกมองว่ามาพร้อมๆ กันกับความเป็นจีนเสมอ ความเป็นจีนจึงถูกนิยามอีกครั้งจากรัฐ ว่าเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กันกับความคอมมิวนิสต์

ในระดับกว้าง ชาวจีนในพิษณุโลกที่ต้องการจะดำรงชีวิตอยู่ในสังคม คิดต่อคำขายอย่างเป็นทางการกับรัฐนั้น จึงได้เข้าสู่กระบวนการกลายเป็นไทยและรับเอาอัตลักษณ์ของคนไทยมาใช้ เช่น การเปลี่ยนชื่อจากชื่อแบบสำเนียงจีนมาเป็นแบบสำเนียงไทยนั้น ยังคงมีอยู่มากมาย นอกเหนือไปจากนั้น ยังได้ปรับลักษณะภายนอกด้วยการประดับห้อยประจุมสมาคมด้วยพระบรมฉายาลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ไทย เพื่อเป็นชาวจีนผู้เชิดชูสถาบันกษัตริย์ มิใช่ความเป็นคอมมิวนิสต์ที่กำลังหาทางทำลายล้างระบอบกษัตริย์อยู่ในเวลานั้น การทำตนเป็นชาวพุทธที่ดี และเป็นพสกนิกรที่ดี และอุทิศตนให้กับการทำบุญนั้น เป็นส่วนที่ชาวจีนได้รับเข้ามาเป็นอัตลักษณ์ของตน การกลายเป็นไทยในช่วงนี้จึงมีลักษณะที่แตกต่างกับในช่วงการปกครองของจอมพล ป. เพราะในสมัยจอมพล ป. ความเป็นไทย ไม่ได้เน้นอย่างที่จอมพล สฤษดิ์เน้น

³³ อนุสรณ์ครบรอบ 20 ปีพิธีเปิดป้ายอาคารสำนักงานและหอประชุม สมาคมฮากกา จังหวัดพิษณุโลก, หน้า 19.

ในระดับท้องถิ่น เราพบว่า การแบ่งแยกกลุ่มในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มสำเนียงภาษาและกลุ่มสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่างๆ ในพินูโลก เช่น ผู้ที่มีฐานะหรือผู้ที่ทำมาหากินในตลาด และผู้ที่ทำงานอยู่ในสวน นั้นถูกนิยามจากรัฐ และจากผู้อื่นในสังคมต่างๆ กันไป และในขณะเดียวกันเมื่อได้รับคำนิยามจากผู้อื่นภายใต้ความไม่เท่าเทียมกันแล้ว จะมีความพยายามที่จะนิยามตนเองให้พ้นจากสถานะเสียเปรียบ อีกทั้งคนจีนในระดับที่สูงกว่า มักมีวิธีที่จะนิยามให้คนจีนระดับรองลงไปด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจและสังคม การนิยามความเป็นจีนในช่วงเวลานี้ มีความซับซ้อนทับกันมากขึ้น เนื่องจากว่า การแสดงตัวเป็นจีน มีรูปแบบที่หลากหลายให้เลือก โดยเฉพาะความเป็นจีนมีรายละเอียดที่ลึกลงไป ว่าเป็นจีนแบบใด บริบทที่มีความแตกต่างของอุดมการณ์ทางการเมืองกลุ่มภาษาสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ก็ล้วนแล้วแต่ส่งผลในการแสดงตนของคนจีนในพินูโลกทั้งสิ้น แต่ปัจจัยแต่ละอย่างมีผลต่อการนิยามความเป็นจีนโดยคนจีนแต่ละกลุ่ม ไม่เท่ากันและไม่เหมือนกันในแต่ละช่วงเวลาดังกล่าวมาแล้ว

หลังจากที่ไฟไหม้เมืองพินูโลก สภาพแวดล้อมทางกายภาพของเมืองพินูโลกเปลี่ยนแปลงไปและมีการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างกลุ่มคนจีนหลากหลายกลุ่มมากขึ้น สภาพการณ์เหล่านี้ดำเนินต่อไป จนมีแนวโน้มว่า ปัจจุบัน การแบ่งแยกทางภาษามีผลน้อยลง สมาคมกลุ่มภาษาในปัจจุบัน ได้รับอิทธิพลของการพยายามเรียกร้องให้หันกลับมาสามัคคีกันในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น โดยมีการกล่าวอ้างถึงความเป็นมาของเหล่าชาวจีนในพินูโลกที่มีประวัติศาสตร์ร่วมกันมายาวนาน

บทที่ 6

หลากหลายชีวิตกับนิยามความเป็นจีน

งานศึกษานี้ ไม่อาจสมบูรณ์ได้โดยหากขาดส่วนที่จะกล่าวถึง การนิยามความเป็นจีนของปัจเจกบุคคลหลากหลายแบบ บทต่างๆ ข้างต้น เป็นการศึกษาการนิยามความเป็นจีนที่เปลี่ยนแปลงภายในกลุ่มในท้องถิ่น แต่ในขณะเดียวกัน เราต้องยอมรับว่า ในขณะนี้ กลุ่มจีน ในสถานะต่างๆ กำลังนิยามความเป็นจีนกันอยู่ ไม่ว่าเพื่อโต้ตอบ หรือผลิตขึ้นมาเพื่อสร้างความเป็นจีนในกรอบอ้างอิงแบบใดก็ตาม หน่วยเล็กๆ ในกลุ่มที่เรียกว่าคนจีนนี้ มีวิธีการนิยามความเป็นจีนที่ตอบรับต่อภูมิหลังของแต่ละบุคคลด้วย

กรอบที่เราใช้อ้างอิงความเป็นจีนของเขา ในบางครั้งอาจมีลักษณะที่แปลกไปบ้างจากกลุ่มจีนที่เขาคิดว่าเขาสังกัดอยู่ เขาไม่จำเป็นต้องมีระบบคิดเดียวกันกับคนอื่น และให้ความสำคัญต่อรายละเอียดของความเป็นจีนที่ต่างกันไป มีความเข้าใจในตัวตนของตนเอง ต่อการเป็นผู้มีเชื้อสายจีนต่างกันไป โดยผู้เขียนจะหยิบยกประสบการณ์ชีวิตของผู้มีเชื้อสายจีนที่ผู้เขียนได้ไปสัมภาษณ์หรือได้มีโอกาสอ่านบันทึกชีวิตของท่านเหล่านั้น ดังต่อไปนี้

ลิ้มอาเอ็ง (นายอินทร์ ลิ้มศรีตระกูล)

นายอินทร์เป็นลูกจีนรุ่นที่ 3 พ่อเป็นลูกจีน แม่เป็นไทย พ่อของนายอินทร์นั้น มีอาชีพทำเรือรับข้าวจากหมู่บ้านที่ห่างไกลออกไป มาขายยังโรงสีของลิ้มเล่งฮะ หลังจากที่เกิดในปีพ.ศ. 2474 นายอินทร์ ก็ต้องอาศัยอยู่กับพ่อแม่บุญธรรมที่เป็นชาวไทย เพราะว่า พ่อกับแม่แท้ๆ แยกทางกัน คนที่ดูแลและสั่งสอนเสมอๆ ก็คือ พ่อแม่บุญธรรมที่เป็นชาวไทย เมื่อนายอินทร์อายุได้ 10 ขวบ พ่อก็ส่งเข้าเรียนที่วัดจุฬามณี ซึ่งพอจบ ป. 4 จึงย้ายมาอยู่ที่บริเวณตลาดได้ และได้มีโอกาสเข้าเรียนชั้นหมีน

เขาเข้าเรียนชั้นหมีน ตอนอายุได้ 15 ปี เมื่อเข้าไปเรียน เขาต้องวัดพื้นฐานภาษาจีน ปรากฏว่าต้องถูกลดชั้นไปเรียน ป.2 แม้ว่าอายุจะอยู่ในเกณฑ์ที่ต้องเรียน ป. 5

ในวัยเด็กนั้น ผู้ที่ดูแลสั่งสอน ก็คือ พ่อแม่บุญธรรมที่เป็นคนไทย พ่อแม่บุญธรรมไม่ได้บังคับให้เรียนภาษาจีน วัดจุฬามณีก็ไม่มีการสอนภาษาจีน เมื่อเขาย้ายมาอยู่บริเวณตลาดได้ ก็เรียนอยู่ที่

สิ้นหมื่น 2 ปี ก่อนจะออกมาทำงาน ผ่านการเกณฑ์ทหาร และประกอบอาชีพขายของแผงลอย ซึ่งเป็นอาชีพที่คนแถบตลาดได้ทำกันเป็นส่วนมาก เขาเริ่มเข้าสมาคมจีนช่วง พ.ศ. 2510 โดยเข้าเป็นสมาชิกสมาคมจีนก่อน ก่อนที่จะสมัครเข้าเป็นสมาชิกสมาคมนักเรียนเก่าสิ้นหมื่น มูลนิธิประสาทบุญสถาน และสมาคมผู้เสียสละในที่สุด

ชีวิตของนายอินทร์นั้น ผ่านช่วงเวลาที่จอมพล ป. เรืองอำนาจ แต่ไม่ได้รับผลกระทบทางจิตใจใดๆ จากช่วงเวลานั้น ผู้เขียนเคยได้ถามเรื่องความรู้สึกที่นายอินทร์มีต่อจอมพล ป. นายอินทร์กล่าวว่า

“ จอมพล ป. ท่านดี เป็นประชาธิปไตย มีการไฮด์ปาร์ก แดวหน้าร.จีนและร.ม.น้ำ ”

“จอมพล ป. ไปแล้วไปเลย ไม่โกงกิน”

เมื่อผู้เขียนถามต่อว่า แล้วที่ท่านทำต่อคนจีน อาแปะรู้สึกอย่างไร

“ไม่รู้ ...อาจจะให้คนจีนเข้ามามากเกินไปมั้ง”

การรับรู้ของนายอินทร์เกี่ยวกับจอมพล ป. นั้นไม่ได้รู้สึกไม่พอใจเลยก่อนไปในทางขึ้นชมด้วยซ้ำ โดยเฉพาะเรื่องการครองเรือน นายอินทร์ว่า จอมพล ป. ไม่มีอนุภรรยาหลายคน และเป็นคนรักเดียวใจเดียวอยู่กับท่านผู้หญิงละเอียด อาจเป็นเพราะช่วงเวลาที่จอมพล ป. มีอำนาจสมัยแรกนั้น นายอินทร์อาศัยอยู่นอกเมือง และอยู่ได้ชายคาคนไทยก่อนที่จะเข้ามาเรียนที่โรงเรียนสิ้นหมื่น ใน พ.ศ. 2489 และออกจากสิ้นหมื่น ไปเกณฑ์ทหาร ในปี พ.ศ. 2491 ก่อนการขึ้นมามีอำนาจอีกครั้งของจอมพล ป.

และความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจที่บิดาแยกทางกับมารดาตั้งแต่ยังเล็กทำให้มีความชอบในความเป็นผู้นำทางครอบครัวของจอมพลป.

ที่น่าสนใจในจิตของนายอินทร์เกี่ยวกับความเป็นจีน มีอยู่ 2 ประการหลักๆ ด้วยกันคือ ประการแรกนั้น นายอินทร์เห็นว่าไหว้เจ้าและบูชาตุ๋นเอี้ย ในเวลาที่ “ เป็นตัวของตัวเองแล้ว ” ตามคำของนายอินทร์ เมื่อย้ายเข้ามาตลาดได้ นายอินทร์เล่าให้ฟังว่า มองไปทางใดก็เห็นคนเขาไหว้เจ้า อาจเป็นเพราะว่าตลาดได้เป็นตลาดหลักเดิมของเมือง เพราะอยู่ริมแม่น้ำมีชาวจีนมากมาย มีพ่อค้า ตัวแทนขายข้าว และมีโรงเรียนจีน มีศาลเจ้าอยู่ใกล้มากๆ การเปลี่ยนแปลงพื้นที่อยู่ของนายอินทร์ส่งผลที่ทำให้แบบแผนของการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป แต่เดิม การไหว้เจ้าหรือตุ๋นเอี้ย ไม่มีความสำคัญต่อเขาเพราะเขาอาศัยอยู่กับคนไทยมาตั้งแต่เล็ก แต่การย้ายพื้นที่ในการทำมาหากิน ทำให้เขาเกิด

สังคมแบบใหม่ที่ต้องกลายเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชาวจีนในตลาด ต้องสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวจีนอื่นๆ และอยู่ท่ามกลางวัฒนธรรมจีน เราพบว่า นายอินทร์ไม่ได้มีความรู้ต่อความหมายของพิธีกรรมไหว้เจ้า แต่มีความรู้สึกและสำนึกต่อสิ่งเหล่านั้นและยึดถือเป็นสัญลักษณ์ในการแสดงให้คนอื่นรู้ว่าเป็นพวกเดียวกันคือเป็นชาวจีนด้วยกัน ยกตัวอย่างเช่น การรับป้ายแสดงความยินดี อวยพรในงานวันแต่งงานของลูกสาว เป็นผ้าแพรมงคลเขียนตัวอักษรมงคลที่สมาคมจีนนำมามอบให้ นายอินทร์เอง อ่านคำอวยพรไม่เข้าใจ เมื่อผู้เขียนถามว่าคิดไว้ทำไมเมื่ออ่านไม่ออก นายอินทร์ตอบว่า คิดไว้เป็นสิริมงคล และยังมีชื่อของตัวเขานั้นด้วย ซึ่งเป็นสิ่งดี และประการที่2 การนิยามความเป็นจีนของนายอินทร์ มีส่วนสัมพันธ์กับภูมิหลังทางครอบครัวในวัยเด็ก เมื่อตอนเล็กๆ นั้น นายอินทร์ต้องห่างจากพ่อ ซึ่งเร่ร่อนทำมาหากินอยู่เสมอ ต้องอาศัยอยู่กับพ่อแม่บุญธรรม การให้ความหมายต่อการไหว้เจ้าและคำว่าคนจีนของนายอินทร์มีนัยะที่อ้างอิงถึงเรื่องชาติกำเนิด

“ คนที่เกิดมาไหว้เจ้า เพราะครอบครัวเขาพร้อม เกิดมามีเตี้ย แม่ เชื้อสายจีน ”

และ

...หากจะเป็นคนจีนที่เคร่ง ต้องเป็นคนที่กำลังนึกโดยพ่อจีน แม่จีน การเป็นลูกครึ่ง¹ ทำให้ความเข้มข้นน้อยกว่าคนอื่นเขา...

การอ้างอิงเช่นนี้ ผู้เขียนคิดว่า มีความสัมพันธ์กันกับชีวิตในวัยเด็กของเขา การที่เขามีเตี้ยเป็นจีนและแม่เป็นไทย ผนวกกับการพลัดพรากจากพ่อ ต้องอาศัยกับชาวไทยทำให้เขาให้ความสำคัญว่า ชาติกำเนิดและครอบครัว เป็นส่วนสำคัญที่เข้มข้นต่อความเป็นจีน

การถูกผู้อื่นนิยาม : งานศพของลิ้มเล่งฮะและเตี้ยกำร้อ

ลิ้มเล่งฮะ ยังคงเป็นบุคคลที่มีคุณค่าแก่การพยายามอธิบายและเข้าใจชาวจีนรุ่นเก่า ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เราได้กล่าวถึงลิ้มเล่งฮะมาหลายครั้ง แต่ที่จะเพิ่มเติมในที่นี้ คือ งานศพลิ้มเล่งฮะ ซึ่งเป็นการอธิบายว่า ความเป็นจีนนั้น แสดงออกอย่างชัดเจนในพิธีกรรม เช่นงานศพ การ

¹ ลูกครึ่งอย่างนายอินทร์ - ผู้เขียน

กำหนดรูปแบบลักษณะพิธีศพนั้น เป็นการส่งสารบอกแก่ชุมชน ผู้คนที่ได้พบเห็นว่า ควรรู้สึกอย่างไรกับเจ้าของงานและแน่นอน ลูกหลานของเขา

ลี้มเล่งฮะ เสียชีวิตในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 คือ พ.ศ. 2486 ความยากลำบากของครอบครัวจีน สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ต้องกระทำพิธีกรรมแบบจีน ที่บ้านของลี้มเล่งฮะนั้น ทำงเด็กให้ที่บ้าน เชิญพระจีนเดินทางโดยรถยนต์มาที่บ้าน มีการทำบุญแบบไทยๆ และเก็บร่างเอาไว้ก่อน โดยที่ตัดสินใจไม่เผา นางกิมกักรรยาของลี้มเล่งฮะนั้น ได้ปลูกเรือนเปล่าตั้งไว้ที่บ้าน โดยมีตุ๊กตาบ่าวชายหญิงอยู่สองข้าง ทุกเช้าตอนประมาณตี 5 จะให้ลูกสาวแต่ละคนผลัดเวรเปลี่ยนกันเช็ดหน้าล้างบิดา โดยลูกสาวคนใดมีประจำเดือน ก็ไม่ต้องปฏิบัติหน้าที่ในช่วงนั้น

จนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่ 2 เลิก ราวๆ พ.ศ. 2494 จึงได้ตัดสินใจประกอบพิธีฌาปนกิจศพ คุณสนธิชัย ลูกชายคนโตได้ไปของพระราชทานเพลิงศพที่วัดใหญ่ การฌาปนกิจศพนั้น ที่วัดใหญ่ไม่มีเมรุถาวร ดังนั้นผู้ที่จะต้องเป็นผู้ที่มีเกียรติ มีความสำคัญ และมีทุนทรัพย์มากพอสมควรในสังคม เพราะเมื่อไม่มีเมรุ ก็ต้องทำเมรุลอย ซึ่งต้องใช้ทุนสูง ทั้งการจ้างจักหอยก ตั้งร้าน อีกทั้งจะให้สมเกียรติ ก็ต้องมีการจ้างมหรสพมาเล่นอีกด้วย ในวันเผาของลี้มเล่งฮะนั้น เป็นวันที่ผู้คนเข้าร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก มีการจัดขบวนแห่ ขบวนมีความยาวมาก หัวขบวนได้เข้ามาในเขตวัดใหญ่แล้ว แต่ท้ายขบวนยังอยู่ที่วัดน้อยหรือวัดธรรมจักรอยู่เลย

ในวันงานมีเหล่าข้าราชการและพ่อค้าในตลาดมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก มีการนำเอามหรสพมาแสดงถึง 7 วัน 7 คืน

เมื่อฌาปนกิจศพ เคมทีหลวงวิจารณ์ให้ทำพิธีแบบไทยด้วย แต่ต่อมา เมื่อฌาปนกิจศพในปี 2494 ดังที่ทราบกันอยู่แล้วว่าสมาคมจีนได้ก่อตั้งขึ้นในปี 2490 สมาคมจีนได้เข้ามามีบทบาทในการให้คำแนะนำนางกิมกักรรยาเรื่องการทำพิธีจีน ไม่ว่าจะเป็นการนุ่งห่มของผู้เข้าร่วมหรือของลี้มเล่งฮะที่ต้องใส่เสื้อผ้าหลายชั้น และชั้นนอกสุดเป็นชุดโบราณแบบจีน โดยนางกิมกักรรยาให้ลูกฟังว่าที่ทำแบบพิธีจีนนั้น มีผู้รู้คือคนจีนในตลาดคอยให้คำแนะนำ

“...คนจีนในตลาด บอกว่าควรจะต้องทำให้...”

การชะลอการทำฌาปนกิจศพในช่วงเวลาสงครามนั้นเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ และการเผาเมรุในช่วงเวลา พ.ศ. 2494 นั้น ก็เป็นไปตามสิ่งที่ควรเป็น เพราะบริบททางสังคมในขณะนั้น แม้จะมีการทำพิธีแบบจีน แต่เป็นไปเพื่อเปิดโอกาสให้สมาคมได้มีโอกาสดำหนดความเป็นจีนร่วมกัน การทำพิธีกรรมให้เป็นแบบจีนด้วยนี้ สมาคมจีนเข้าไปนิยามงานศพให้เป็นเวทีแสดงความเป็นจีน ในขณะที่

ที่ลูกหลานของลิ้มเล่งฮะเอง ก็พยายามสร้างสรรค์รูปแบบที่เป็นไทย ไม่ว่าจะเป็นการเผาเมรุ การเก็บอัฐิ และการลอยอังคาร ซึ่งนำไปลอยที่แม่น้ำน่านส่วนหนึ่งและเก็บไว้ที่บ้านลูกหลานส่วนหนึ่ง

การเข้าไปกำหนดรูปแบบงานศพของลิ้มเล่งฮะนั้น ทางกลุ่มจีนในตลาด ต้องการให้มีการแสดงความเป็นจีน เป็นหนึ่งในการแสดงให้เห็นความเป็นกลุ่มก้อน ซึ่งในปี 2494 นั้น สมาคมจีนเริ่มก่อตั้งมาในปี 2490 เพียง 4 ปี ต่อมา การเข้าไปจัดงานศพแบบจีนให้แก่ลิ้มเล่งฮะซึ่งเป็นคนจีนรุ่นเก่าที่มีชื่อเสียงนั้น เป็นภาพต่อเนื่องจากจีนรุ่นก่อนมาสู่จีนรุ่นต่อมา แต่ในขณะนั้น สนธิสัญญาขายคนโตของลิ้มเล่งฮะ กำลังประมวลโรงเหล้า การที่ยังคงให้รูปแบบหลักของงานศพเป็นแบบพุทธแบบไทย เป็นหนึ่งในการทำให้เกิดความยอมรับจากสังคมราชการและสังคมไทย เพราะการประมวลดังกล่าวในสมัยนั้น ยังต้องการความอนุเคราะห์จากระบบราชการอยู่อย่างมาก

งานศพของลิ้มเล่งฮะนั้น จึงเป็นพื้นที่ของการช่วงชิงการนิยามความเป็นจีนและความเป็นไทย รูปแบบพิธีกรรมของคนที่เสียชีวิตไปแล้วนั้นมีส่วนสำคัญที่จะกำหนดภาพลักษณ์ที่ครอบครัวของเขาจะได้รับจากสังคม ซึ่งจะมีผลต่อการได้รับความเกื้อกูลในกิจการงาน ทั้งจากฝ่ายราชการ และจากเครือข่ายชาวจีนด้วยกัน

คนจีนอีกคนหนึ่งที่งานศพของเขาได้รับการให้ความหมายในแง่ของความเป็นจีน และ ความเป็นไทย ก็คือ เตี้ยก๊าชอ หรือเจ้าแก้มกิม หรือขุนกิตติกรพานิช เมื่อขุนกิตติกรถึงแก่กรรม ในวัย 79 ปี ในราวพ.ศ. 2503 (เนื่องจากขุนกิตติกร เกิดในพ.ศ. 2424) ตรงกับสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ขุนกิตติกรได้บอกกับลูกหลานไว้ว่า

“เมื่อใดที่พ่อสิ้นบุญ ให้จัดพิธีงานศพแบบไทย”²

แต่ความต้องการของขุนกิตติกรก็ไม่สัมฤทธิ์ผล เมื่อข่าวการถึงแก่กรรมของขุนกิตติกรทราบไปถึงสถานทูตจีนประจำประเทศไทย ทางสถานทูตก็ได้ขอร่วมเป็นเจ้าภาพในพิธีศพนี้ โดยมีการจัดพิธีกรรมแบบชาวจีน ซึ่งจุดสำคัญของงานศพก็คือ การจัดขบวนแห่ศพที่มีผ้าขาวพาดหีบศพเพียงผืนเดียว กับตัวอักษรจีนที่มีความหมายแปลว่า ผู้ปฎิวัติ

นายเตี้ยก๊าชอเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความสัมพันธ์อันดีกับชาวจีนในได้หวัน หลักฐานหนึ่งที่มอบให้ลูกหลานไว้ ก็คือรูปถ่ายของนายเตี้ยก๊าชอ กับเจียงไคเช็คซึ่งถ่ายในปี พ.ศ. 2503 ซึ่งรูปถ่ายดังกล่าวให้นายก๊าชอ ได้มอบให้ลูกหลานเอาไว้ ในสมัยจอมพลสฤษดิ์

² สัมภาษณ์ นางไพลิน พุ่มสะอาด 20 กันยายน 2544 โดย นายปรวรรต แสงเนตร และนางสาวอัมพรศรี ศรีภูธร

รูป 5 นายเตี้ยกำพร(ขุนกิตติกรพานิช)ถ่ายรูปร่วมกันกับเจียงไคเช็ค
ที่มา เอื้อเฟื้อภาพโดย คุณไพฑิณี พุ่มสะอาด

การเข้ามาจัดรูปแบบงานศพของสถานทูตจีนในประเทศไทยนั้น เราไม่สามารถทราบเหตุผลที่แท้จริงได้ว่าเพราะเหตุใด อาจเป็นไปได้ว่าเป็นการให้เกียรติแก่ชาวจีนที่มีความสัมพันธ์กับเจียงไคเช็ค ขณะเดียวกัน ได้หวั่นในเวลานั้น ก็ต้องการยอมรับและการสนับสนุนจากชาวจีนโพ้นทะเล เพราะเพิ่งจะพ่ายแพ้แก่พรรคคอมมิวนิสต์จีนในแผ่นดินใหญ่เป็นเวลาเพียงสิบปี และยังมีความหวังที่จะกลับไป “ปฏิวัติ” ในแผ่นดินจีนโดยหวังจะได้รับความสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาและชาวจีนโพ้นทะเล เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการเข้ามาให้ความหมายแก่พิธีกรรมจากภายนอกสังคมพิษณุโลก นายเตี้ยกำรต้องการให้ถูกทำพิธีศพแบบไทย เนื่องจากอาจคำนึงแล้วว่า รูปแบบดังกล่าวจะทำให้ให้คนภายนอกมีความเข้าใจต่อตน และต่อครอบครัวของตน ด้วยความรู้สึที่ดีมากกว่าการแสดงออกแบบจีน เพราะครอบครัวของตนต้องอยู่ในประเทศไทยตลอดไปโดยต้องสัมพันธ์กับราชการไทย

นางจอน จันทรประเสริฐ

นางจอน จันทรประเสริฐ หรือที่คนพิษณุโลกเรียกกันว่าป้าจอน เป็นผู้ซื้อสายจันอีกท่านหนึ่งที่ผู้คนส่วนน้อยจึงจะรู้ว่านางเป็นลูกจีน นางเกิดในปี พ.ศ. 2445 เป็นลูกคนที่ 2 ของนายแดง นางน้อย แซ่ตัน นางทำมาหากินเริ่มต้นในอำเภอบางระกำ ซึ่งเป็นอำเภอเล็ก ๆ ติดกันกับอำเภอเมืองพิษณุโลก แต่พออย่างเข้า พ.ศ. 2484 นางได้เริ่มประกอบกิจการป่าไม้ โดยรับเป็นลูกช่วงของขุนพระประมวณวิจิตร และนายทอง แสงศิริ คหบดีค้าไม้ชาวลาว การทำงานนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2484 เริ่มทำให้กิจการดีขึ้น นางต้องเข้ามาติดต่อกับเจ้าจังหวัดบ่อยครั้ง การทำงานของนางนั้นเป็นงานที่หนัก การทำงานแบบหามรุ่งหามค่ำและกิจการที่ถือกันว่าเป็นงานของผู้ชาย เป็นส่วนหนึ่งที่น่าจะทำให้ป้าจอน ในความทรงจำของคนพิษณุโลกเป็นผู้หญิงแกร่ง เป็นคนใจเด็ด เมื่อครั้งเกิดเรื่องราวแพที่บรรทุกไม้ล่องมาชนกับเรือของทางการ นางจอนสามารถจัดการเหตุการณ์ได้อย่างฉับไวเข้าหาหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกล่าวถึงคุณป้าจอนว่า

“ไม่มีใครแก้ไขเหตุการณ์ได้ดี และเรียบร้อยเท่ากับคุณป้าแห่งจังหวัดพิษณุโลก¹”

คุณป้าจอนนั้น ก่อนข้างที่จะให้ความสำคัญแก่การแสดงตนเป็นพุทธมามกะมาก ในบรรดานุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพของนางจอน มีข้อความหลายตอนที่กล่าวถึงสิ่งเหล่านั้น

¹ บรรณานุกรม เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณป้าจอน จันทรประเสริฐ บ.ช. ณ วัดสุทธประติษฐาน อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก วันเสาร์ที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2524, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

...ด้วยการที่ถูกปลูกฝังให้เคารพนับถือในพระพุทธศาสนา คุณป้าได้ทุนบำรุงในทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็น ภูมิ ศาสนา เมรุ โบสถ์...ตั้งแต่นั้นมา คุณป้าได้เริ่มทำนุบำรุงศาสนา อย่างเอาจริงเอาจังด้วยการบวชพระเณร และบูรณะปฏิสังขรณ์ วัดวาอารามต่างๆ จำนวนนับไม่ถ้วน'...เมื่อคุณป้า...เข้าคุกเบิกแก้ไข...ชักนำให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของศีลธรรมตามคำสอนของพระพุทธองค์และ ได้สร้างงานที่สุจริตให้กับชาวบ้านโดยทั่วหน้ากัน'...

ทั้งหมดข้างต้นคือกิจกรรมที่คุณป้าแสดงออกและยึดถือ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ หรือเป็นชาวพุทธที่ดี ตั้งแต่ พ.ศ. 2484 เป็นต้นมา และต่อมาในช่วงปี 2506 ก็เริ่มแสดงตนเป็น “นักพัฒนา” อีกทางหนึ่ง

“...คุณป้าเริ่มการเป็นนักพัฒนาอย่างจริงจัง...”

ในการพัฒนาแก้ไขสิ่งต่างๆ คุณป้าได้ทำอย่างมีเหตุผล สอดคล้องและเป็นขั้นตอนต่อเนื่องหลักในการพัฒนาของคุณป้า มีทั้งหมด 6 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 สร้างวัดเป็นสังฆคณเฑียรวิจิตรใจ ขั้นที่ 2 สร้างโรงเรียนซึ่งเป็นรากฐานในการผลิตคน 3.สร้างงานให้กับคนเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจและคมนาคม (ตลาด อาคารพาณิชย์ และถนนหนทาง) ขั้นตอนที่ 4 การสร้างกฎเกณฑ์ (สถานีตำรวจ) ขั้นตอนที่ 5 สาธารณสุขสู่ชุมชน (อนามัย) ขั้นตอนที่ 6 การมีชุมชนที่สมบูรณ์ซึ่งมีข้าราชการและชาวบ้านที่ไม่แยกจากกัน'

จากปณิธานข้างต้น จะสังเกตเห็นได้ว่า การทำงานเป็นนักพัฒนาเป็นจุดเน้นหลัก ซึ่งจุดเน้นดังกล่าวนำมาพูดถึงในช่วงตั้งแต่สมัยของจอมพลสฤษดิ์ เป็นต้นมา โดยผสมผสานเอาอุดมการณ์ด้าน

² เรื่องเดียวกัน

³ เรื่องเดียวกัน

⁴ เรื่องเดียวกัน

⁵ เรื่องเดียวกัน

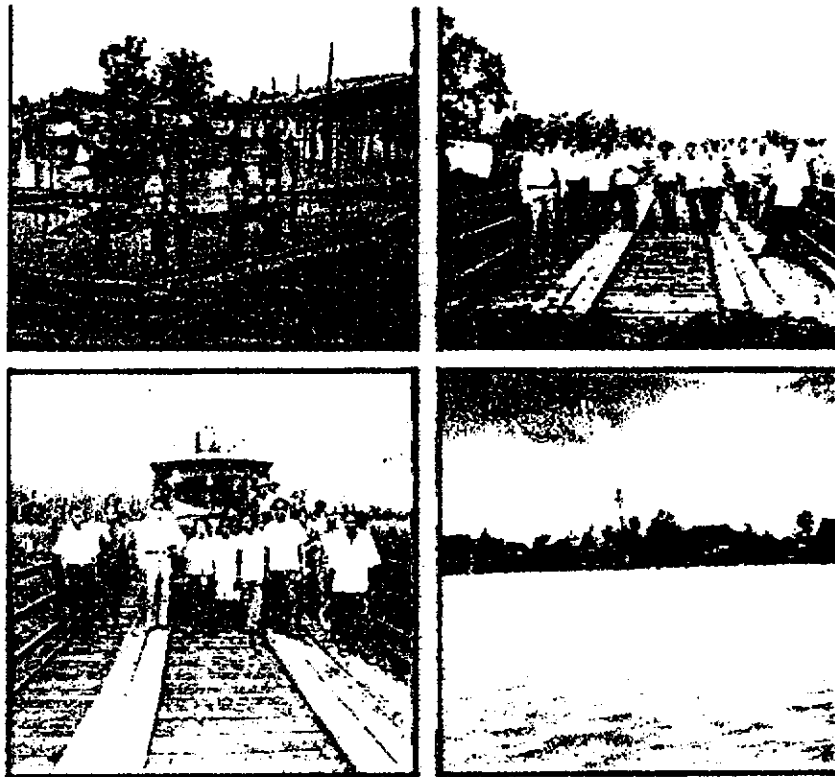
รูป 6 นางจอน จันทรประเสริฐทำบุญและสร้างวัด

ที่มา บรรณานุกรม เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณป้าจอน จันทรประเสริฐ บ.ช. ณ วัดสุนทรประดิษฐ์ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก วันเสาร์ที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2524, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

พุทธศาสนา ซึ่งเป็นอุดมการณ์เดิมที่คุณป้าจอนยึดถือ ลักษณะขั้นตอนของการอุทิศตนเป็นนักพัฒนา หากพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า มีลักษณะที่สอดคล้องกับนโยบายส่วนหนึ่ง เช่น การศึกษา, การสร้างงาน, กฎเกณฑ์ การเลือกที่จะเป็นนักพัฒนานั้น เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้ชีวิตของคุณป้าจอน ถูกจดจำในสังคมเมืองพิษณุโลก มากกว่าความเป็นจีนของนาง

ตัวอย่างของการนิยามความเป็นจีนที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นนี้ เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชาวจีนในประเทศไทยอีกหลายชีวิตที่มีโอกาสนิยามตนเองและถูกคนอื่นนิยามไปพร้อมๆ กันโดยเรื่องราวที่กล่าวมาข้างต้นนั้น อาจไม่ได้สำคัญอะไรเลย ต่อความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างชาวจีนใน

ประเทศไทยกับรัฐไทย แต่เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า การนิยามความเป็นจีนของคนจีนแต่ละคนนั้น บางครั้งไม่ได้แปรเปลี่ยนไปตามหน่วยทางสังคมใหญ่ๆ เพียงเท่านั้น แต่ในบางครั้ง ก็มีแง่ และ มุม การนิยามความเป็นจีนในแต่ละบุคคลที่อาจเป็นเพียงเพราะความต้องการตอบสนองต่อความรู้สึกและ ประสบการณ์เชิงปัจเจกชนของตน อีกประการหนึ่งด้วย

รูป 7 นางจอน จันทรประเสริฐ ร่วมพัฒนากับชาวบ้าน

ที่มา บรรณานุกรม เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณเป้าจอน จันทรประเสริฐ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

การอธิบายความเป็นจีนของคนที่สัมพันธ์กันกับเรื่องความยากลำบากที่เกิดจากความจนนั้นก็มีความน่าสนใจ จากการสัมภาษณ์นายพัจจิงเซีย ซึ่งเป็นคนจีนที่ไม่ได้มีบทบาทที่ใหญ่โตในสมาคมจีน หรือฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีมาก พบว่า

จุดเน้นในการเป็นคนจีน ของนายพัจจิงเซีย มีอยู่สิ่งเดียวที่สำคัญมาก และสำคัญตลอดมา ก็คือการ “ เขียน ” นายพัจจิงเซีย เป็นลูกจีนที่พ่อแม่เช่าที่แถบโรงฆ่าสัตว์เพื่อปลูกผัก เขาไม่ได้เรียน ไม่ได้เข้าชั้นหมิน และทำงานหนักตลอดเวลา เช่นการประมูลซื้อจากตลาดต่างๆ เพื่อนำมารคสวนผัก เมื่อผู้เขียนได้มีโอกาสสัมภาษณ์เขา พัวจิงเซียจะย้ำอยู่เสมอในเรื่อง คุณสมบัติของความประหยัด เขาคิดว่า การที่คนจีนประสบความสำเร็จและแตกต่างจากคนไทย เพราะตลอดมา ชาวจีนยึดหลักในเรื่องความเขียม และในบางครั้งเขาก็ไม่ได้รู้สึกเลยว่าเขาต่างจากคนไทยอย่างไร เพราะสิ่งหนึ่งที่เขารู้สึก และมองเห็นคนไทยในจังหวัดพิษณุโลกตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันเหมือนกันกับเขา ก็คือ ความอากัฟ เขารู้สึกว่า คนจีนในพิษณุโลกเป็นคนจีนบ้านนอก และเมื่อเจอกับคนไทยบ้านนอก ก็ อากัฟ พอกๆกัน ความรู้สึกอากัฟร่วมกับคนไทยนี้ เป็นความรู้สึกที่เมื่อต้องคลุกคลีกันกับคนไทยอยู่ทุกวัน ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความลำบาก ตลาดใต้ที่พัจจิงเซียทำมาหากินอยู่นั้น เป็นตลาดที่มีโอกาสได้พบคนไทยจากเขตอำเภอรอบนอกของพิษณุโลกมาก ผู้คนมารอเรือ รอรถกลับไปยังอำเภอของตน

จากข้างต้น ผู้เขียนคิดว่า ประสบการณ์ส่วนบุคคล ส่งผลที่อ่อนไหวในการรับรู้ต่อความเป็นจีนของตน หรือจะกล่าวอีกครั้งคือ ความทรงจำต่อประสบการณ์ชีวิตส่วนตัว ความรู้สึกพอใจ หรือไม่พอใจต่อสิ่งใด อาจทำให้เน้นคุณค่าต่อสิ่งนั้น ว่าเป็นลักษณะสำคัญของความเป็นจีน ดังเช่น การให้ความสำคัญต่อสถาบันครอบครัว ความรู้สึกน้อยใจต่อการเป็นลูกกำพร้าของนายอินทร์ เขาคิดว่า จะเป็นจีนหรือไม่เป็นจีนนั้น อยู่ที่ว่าเขาได้รับความอบอุ่นและการสั่งสอนจากใคร

การไหว้เจ้าของคนจีนที่ทำกันอย่างเคร่งครัดในทัศนะของเขานั้น เพราะ

“...ครอบครัวเขาพร้อม เกิดมามีแต่มีแม่เชื้อสายจีน”

ความรู้สึกอากัฟต่อโชคชะตา ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้สำนึกความเป็นจีนน้อยลง ไม่กล้าที่จะสำนึกร่วมกับผู้มีเชื้อสายจีนกลุ่มใหญ่ในจังหวัด

“...ไม่ทำธุรกิจใหญ่โต ไม่มีอะไรคุยกันกับเขา”

แม้ว่า เราจะกล่าวกันว่า ความเป็นจีนในประเทศไทย เป็นความเป็นจีนที่ไม่เหมือนกับที่ในจีนแผ่นดินใหญ่ หรือจีนที่ใดๆ ในโลก และเป็นผลผลิตของสังคมไทย สิ่งหนึ่งที่คนจีนรับเข้าไว้ใน

ความทรงจำและรู้สึกของความเป็นจีน อีกทั้งรัฐไม่สามารถควบคุมได้ นั่นก็คือ แง่มุมในชีวิตของคน ที่ทุกๆคนจะต้องได้รับความทรงจำที่แตกต่างกัน รู้สึกต่อชะตากรรมของตนเองต่างกัน ในบางแง่มุม เขาอาจแสดงความเป็นจีน ตำนานในสิ่งเดียวกันกับกลุ่มคนจีน แต่ในขณะเดียวกัน ก็มีบางมุม ที่เป็นการสำนึกถึงสิ่งที่เขาอาจไม่เคยมี ไม่เคยได้รับ หรือต้องการเป็น เพื่อตอบสนองต่อจิตใจของตัวเอง

บทที่ 7

คุณค่าชีวิตในทัศนะของผู้มีเชื้อสายจีน

บทที่ 7 นี้ เขียนขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตอบข้อคำถามเพิ่มเติมจากคำถามหลักในวิทยานิพนธ์ 2 ประการ คือ (1) ผู้มีเชื้อสายจีนในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ให้ความสำคัญต่อคุณค่าชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยนับตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบันอย่างไร (2) ผู้มีเชื้อสายจีนที่มีปัจจัยแวดล้อมแตกต่างกัน มีทัศนะที่ต่างกันในเรื่องคุณค่าของชีวิตหรือไม่ อย่างไร ซึ่งการตอบคำถามทั้งสองข้อนี้จะนำไปสู่ความเข้าใจ ความรู้ลึกซึ้งนึกคิดของคนจีนในฐานะกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมไทย

คำว่าคุณค่าของชีวิตนั้น มีความหมายที่ลึกและกว้าง การมีชีวิตคือการมีโอกาสอันมีค่าที่จะดำรงตนอยู่ในโลก ได้มีโอกาสรู้ลึกซึ้งนึกคิด รับรู้ถึงความสุขความทุกข์และเรียนรู้กลไกต่างๆ ของโลกที่เราดำรงอยู่ ได้มีโอกาสสะสมประสบการณ์ ทางขนบ วัฒนธรรม ความรู้ ค่านิยมต่างๆ ชีวิตจึงเป็นสิ่งที่มีความ

คุณค่าชีวิต คือชีวิตที่ดี ได้รับความอึดอ้อมจากการให้ คือการแบ่งปันสิ่งที่ดีงามให้แก่ผู้อื่น และจากการรับ คือรับความสุข ความสะดวก, ความสบาย, การยอมรับและสิ่งดีงามอื่นๆ ตามมาตรฐานของสังคมที่มนุษย์นั้นๆ อาศัยอยู่

เมื่อมนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมนั้น มนุษย์ทุกคนย่อมใฝ่ฝันที่จะได้รับสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตปรารถนาจะหลบหนีความทุกข์ ปรารถนาจะพบความสุขความสำเร็จและใช้ชีวิตของตนให้มีคุณค่าสูงสุด ซึ่งคุณค่าในชีวิตในทัศนะแต่ละคนนั้นมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน ในกลุ่มคนที่นับถือศาสนาพุทธ คุณค่าของชีวิตของเขานั้นอาจหมายถึงการดำรงชีวิตที่ดีงามตามคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือในกลุ่มศาสนาคริสต์ คุณค่าชีวิตของเขานั้นอาจอยู่ที่การได้แบ่งปันความสุขให้กับผู้อื่น ในทัศนะของนักไทยอาจหมายถึงการได้ดำรงชีวิตอย่างมีอิสระภาพ และในทัศนะของคนจน อาจหมายถึงชีวิตที่ได้รับประทานอาหารอิ่มท้องทุกมื้อ

สำหรับผู้มีเชื้อสายจีนในอำเภอเมือง พิษณุโลกนั้น หากเราถือเขาถือ กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างจากเราแล้ว จะพบว่า ทักษะในการมองคุณค่าชีวิตของเขานั้น ได้รับอิทธิพลจาก “ความเป็นจีน” ของเขา และความ เป็นจีนของเขานั้น ก็มีความเปลี่ยนแปลงอย่างไม่สิ้นสุด

ความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นจีนกับคุณค่าชีวิต

(รัตนโกสินทร์ตอนต้น-การเปลี่ยนแปลงการปกครอง)

ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พิษณุโลกอยู่ในกลุ่มเมืองหัวเมืองฝ่ายเหนือ ซึ่งในขณะนั้นมีความสำคัญต่อรัฐเป็นอย่างมาก เนื่องจากว่ารัฐในขณะนั้นต้องการฟื้นฟูประเทศให้เจริญรุ่งเรืองอีกครั้ง หลังจากที่ถูกพม่าโจมตีและประสบปัญหาสงครามตลอดมา วิธีในการแสวงหารายได้ของรัฐก็คือ การรวบรวมสินค้าที่มีค่าจากถิ่นต่างๆ ในประเทศ นำขึ้นเรือ ส่งออกไปยังประเทศคู่ค้าหลักซึ่งก็คือ ประเทศจีน

พิษณุโลกจึงเมืองที่มีความสำคัญในด้านเศรษฐกิจเพราะเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าของป่า และเป็นเมืองที่มีหน้าที่ส่งส่วยให้แก่รัฐ บริเวณโดยรอบพิษณุโลกเป็นบริเวณที่มีของป่าและผลผลิตที่กำลังเป็นที่ต้องการในตลาด ดังนั้นจึงมีชาวจีนเป็นจำนวนมากที่ดำรงชีวิตอยู่และเป็นองค์ประกอบของระบบเศรษฐกิจดังกล่าว โดยปรับตัวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจไทย เช่น เป็นพ่อค้าเร่ เป็นเลกส่วย เป็นเจ้าภาษีนายอากร หรือได้รับตำแหน่ง เพราะว่าคนจีน เป็นกลุ่มคนที่ไม่ติดกับภาระจากระบบการเกณฑ์แรงงานในสมัยดังกล่าว คนจีนนั้นปฏิบัติตามพันธกับคนหลากหลายกลุ่ม และบางคนมีโอกาสนในการสะสมทรัพย์ โดยเฉพาะคนที่ได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าภาษีนายอากร ประมูลเก็บรายได้ในการผลิตต่างๆ ให้แก่รัฐ คนจีนเหล่านี้จะเข้าสู่ระบบศักดินา และได้รับเกียรติในสังคมมากเสียยิ่งกว่าคนไทยโดยทั่วไป ไม่เพียงแต่จะประสบความสำเร็จ เราพบว่า คนจีนที่เข้าไปสู่ระบบเศรษฐกิจส่วนล่างก็มีมาก เช่น การเป็นเลกส่วยในกองส่วย

ชีวิตความเป็นอยู่ของคนจีนในพิษณุโลกจะเป็นเช่นไคนั้น เราพบหลักฐานที่แสดงถึงทักษะต่อคุณค่าชีวิตที่คนจีนในพิษณุโลก ได้กล่าวเอาไว้บ่อยมากเนื่องจากการบันทึกหลักฐานของรัฐ มักจะเป็นการพิจารณาจากมุมมองของผู้ปกครอง

นอกจากหลักฐานบางชิ้นที่กล่าวถึง ชาวจีนที่มีตำแหน่งเป็นหลวง และได้บูรณะพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

... ศุภมัตตพุทธศักราช 2376 ปีมะเมียศก ข้าจีนหลวงอุดม ไผ่ครึกับนางทับผู้
เป็นภรรยาเป็นบุตรท่านจีนหลวงแฉนางแจ่ม มีจิตเจตนาศัทธาเห็นว่า พระอุโบสถวัด
มหาธาตุ ปริกหักยั้งแต่โคกชี หามิอันใดที่จะกำบังรูปพระปฏิมากร ไผ่จึงคิดอ่านนิมนต์
ท่านอาจารย์ตี๋ฉวนนางพญาเป็นแม่งาน... ตื่นทรัพย์เป็นอันมาก... ข้าได้ลงทุนทำพระพิหาร
พระชินราชและพระอุโบสถเข้ากัน สำเร็จเสร็จตื่นทรัพย์เป็นอันมาก ขอเศษผลศีลทาน
ที่ข้าได้กระทำในครั้งนี้ ให้สำเร็จนิพพาน'

จากข้อความข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า คนจีนในพิษณุโลกบางกลุ่ม โดยเฉพาะคนที่ได้รับตำแหน่งใน
ระบบศักดินา มีความผูกพันเป็นอย่างมากกับวิถีชีวิตในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความคิดใน
เรื่องของพระพุทธศาสนา ในระยะเวลาดังกล่าว ความแตกต่างของความเป็นคนจีนกับความเป็น
กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในสังคมนั้นมีน้อย คนจีนสามารถแสดงออกซึ่งความเป็นคนจีนของตนหรือเข้า
ร่วมกับสังคมไทย เช่น เข้าระบบศักดินา คนจีนที่ปรากฏในหลักฐานนั้นเป็นชาวจีนที่เข้าสู่กระบวนการ
การกลายเป็นไทย มีทัศนคติต่อคุณค่าชีวิตที่คล้ายคลึงกันกับคนไทยชั้นสูง คือการที่มองว่า การทำบุญ
หรือการบริจาทานใดๆ ก็ตามเป็นการปฏิบัติดีตามครรลองของชีวิตที่มีคุณค่าตามหลักศาสนาพุทธ
และ การบรรลุถึงซึ่งนิพพาน เป็นจุดสุดยอดของชีวิตมนุษย์

ทัศนคติต่อคุณค่าชีวิตของคนจีนในชั้นสูงในขณะนั้น จึงมีแนวทางร่วมกันกับคนไทยโดยเฉพาะ
อย่างยิ่งคนไทยชั้นสูง แต่ในขณะเดียวกัน ทัศนคติต่อคุณค่าชีวิตของคนจีนในระดับรองลงมา เรากลับ
ไม่พบหลักฐาน เนื่องจากในสมัยก่อน การบันทึกหลักฐานของทางราชการนั้นมักบันทึกคนที่มียศ
ตำแหน่งและมีความสำคัญ เช่น ผู้มีศักดินา ผู้มีฐานะร่ำรวย เจ้าเมือง กรรมการเมือง เป็นต้น คนจีนที่
มีชีวิตเป็นคนหาบเร่ขายของ เล็กตัวเล็ก เลี้ยงสัตว์ จึงไม่ปรากฏในหลักฐานให้เราวิเคราะห์

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ประเทศไทยมุ่งเน้นที่จะรวมศูนย์อำนาจจากท้องถิ่นมาสู่ส่วนกลางระบบ
การปกครองท้องถิ่นแต่เดิมซึ่งมีเจ้าเมืองหรือพระยาพิษณุโลกเป็นใหญ่หรือที่เรียกว่ากินเมือง เป็น
ระบบที่รัฐต้องการเปลี่ยนแปลงให้เป็นระบบมณฑลเทศาภิบาล ความหมายของมณฑลเทศาภิบาลก็
คือ การรวมศูนย์การปกครองในบรรดาเมืองที่มีความใกล้เคียงกันในด้านภูมิศาสตร์มาอยู่ภายใต้
หน่วยการปกครองที่เรียกว่ามณฑล พิษณุโลกนั้นอยู่ในสังกัดมณฑลพิษณุโลกโดยมีศักดิ์เป็นที่ทำ
การมณฑลและเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการแห่งแรกของประเทศ การจัดการปกครองแบบมณฑล
พิษณุโลกได้ผลเป็นอย่างดีเพราะข้าหลวงเทศาภิบาลท่านแรก คือ เซย กัลยาณมิตร มีความเด็ด

¹ ชาญชัย สงวนให้, ประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก, หน้า 74.

ขาดในการปฏิบัติงาน การที่มณฑลพิษณุโลก เป็นเมืองแรกๆ ที่ได้รับการวางระบบราชการอย่างดี จึงมีส่วนทำให้ชีวิตของคนในสังคมรับรู้ถึงอำนาจจากส่วนกลางได้ชัดเจนยิ่ง

ในด้านของเศรษฐกิจนั้น อันที่จริงนับตั้งแต่ไทยลงนามในสนธิสัญญาเบาริงเป็นต้นมา กิจกรรมทางเศรษฐกิจในพิษณุโลก มีกว้างขวางและหลากหลายขึ้น ส่วนใหญ่เป็นการเกษตรกรรมและการผลิตเพื่อขาย สินค้าที่เป็นที่ต้องการของตลาด ก็คือสินค้าที่ผ่านการผลิต ไม่ว่าจะเป็น น้ำตาล ไม้ ขอนสัก หรือสินค้าหัตถอุตสาหกรรมอื่นๆ ประกอบกับต่อมาการก่อสร้างรถไฟสายเหนือ สถานีพิษณุโลกในปี พ.ศ. 2450. ได้นำพาความเจริญมาสู่พิษณุโลก ประโยชน์ของรถไฟนั้นมีส่วนช่วยให้เกิดการอพยพโยกย้ายประชากร และเพิ่มประสิทธิภาพในการขนส่งสินค้า เศรษฐกิจเมืองพิษณุโลก จึงเจริญเติบโตขึ้นเป็นอย่างมาก²

จากที่กล่าวมาข้างต้นส่งผลให้ชีวิตของคนจีนในพิษณุโลกมีโอกาสในการค้าขายสินค้ามากขึ้น โดยเฉพาะการค้าข้าว อีกทั้งบางส่วนได้เข้าสู่ระบบราชการ ระบบราชการนี้นับว่ามีส่วนสำคัญที่ทำให้คนจีนในพิษณุโลกซึ่งมีทัศนคติต่อคุณค่าชีวิตที่สัมพันธ์กับสังคมไทยมากขึ้น และระบบราชการได้ให้ความหมายแก่ตัวตนของเขา แก่ชีวิตของเขา นอกเหนือจากความเป็นจีน

ชีวิตของคนจีนที่อยู่ในระบบราชการ มีตำแหน่งเป็นหลวง หรือเป็นขุนนั้น ต้องการความยอมรับและยกย่องจากตัวแทนอำนาจรัฐในท้องถิ่น การที่เป็นคนที่มีชื่อเสียงและมีความสัมพันธ์ที่ดีจากสังคมรอบข้างนั้น ทำให้ชาวจีนหลายคนภาคภูมิใจที่จะได้รับเกียรติเช่นนี้ นายอึ้งฮงเฮง หรือขุนศรีพานิช เป็นหนึ่งในบุคคลเหล่านี้ ซึ่งบุตรของท่านได้บันทึกความทรงจำถึงท่านว่า

...คุณพ่อและคุณแม่เป็นผู้ที่ใจบุญสุนทาน ในขณะมีชีวิตท่านจะบำเพ็ญบุญกุศลทุกอย่าง เช่น ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า บวชพระ หรือสาธารณะกุศลที่มีผู้มีขอร้องให้ช่วย ท่านจะไม่ปฏิเสธ ยินดีช่วยเหลืออย่างเต็มความสามารถ คุณพ่อทั้งที่เป็นชาวจีนโดยกำเนิด เวลาท่านมีเทศน์มหาชาติ ท่านจะฟังตั้งแต่กัณฑ์แรกจนจบ ไม่ยอมลุกไปไหน ขณะนั้นคิดจำได้ว่าคุณพ่อจะถวายกัณฑ์เทศน์ต่อพระด้วยมือของท่านเองทุกๆ กัณฑ์...³

² คุรายละเอียดยใน สุภาพรณ ขอมล, "การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของภาคเหนือตอนล่างในช่วงปี พ.ศ. 2448 - 2484".

³ อนุสรณ์ในพิธีบรรจุศพ ขุนศรีพานิช (นายฮง ผู้กักดี), นางศรีพานิช(น้อย ผู้กักดี), นายชูศิลป์ ผู้กักดี (บุตร).

ข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า ชีวิตของขุนศรีพานิชหรืออิงฮงเฮงนั้น อยู่ท่ามกลางบริบทที่ขณะนั้นให้ความสำคัญแก่ผู้ที่ทำประโยชน์ให้สังคม เขาร่วมประกอบประเพณีทางศาสนาพุทธ ไม่ว่าจะเป็นการทอดกฐิน การทอดผ้าป่า หรือช่วยงานสาธารณะต่างๆ ในการทำความดีเหล่านี้ สอดคล้องกันกับการทำความดีตามมาตรฐานสังคมไทย

ในขณะเดียวกัน ภรรยาของขุนศรีพานิช ก็ยังคงปฏิบัติตามธรรมเนียมจีนที่คิ๋งตามอยู่ โดยเฉพาะเรื่องการไหว้บรรพบุรุษ การทำตุ๋ชจีน การทำเซ็งเม้ง แสดงว่า ยังคงให้ความสำคัญกับพิธีกรรมจีนที่คิ๋งตาม ซึ่งเป็นการแสดงความผูกพันกับวัฒนธรรมจีนอีกประการหนึ่งด้วย

การปฏิบัติตนอย่างผู้ที่มีจิตใจสูง รู้จักที่จะเสียสละของขุนศรีพานิช ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อกิจการงานและทำให้ผู้คนในสังคมยอมรับนับถือ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ชีวิตของท่านนั้นจะใช้ชีวิตคิ๋งตามตามอย่างไทยหรือตามอย่างจีน ผู้เขียนคิดว่า ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว คนจีนใช้ชีวิตอยู่ในสังคมไทย และมีความรู้สึกเห็นว่ถึงไคคิ๋งตามตามค่านิยมไทยและใช้ชีวิตตามครรลองที่คิ๋งตามตามแบบจีนนั้น เหตุผลส่วนหนึ่งมาจากการที่รัฐมองคนจีนเสมือน “พลเมือง” ไทย ดังปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2450 รัชกาลที่ 5 ท่านได้ทรงมีพระราชดำรัสว่า

“...เราถือว่าพวกจีนนั้นเหมือนไม่เป็นคนต่างประเทศแต่หากว่าจะเป็นพลเมืองส่วนหนึ่ง...”

ในสมัยรัชกาลที่ 5 การดำรงชีวิตอยู่ภายใต้รัฐไทยของชาวจีนอาจไม่เพียงพอต่อประโยชน์ส่วนตนในชีวิตของเขา จึงมีชาวจีนที่เข้าร่วมกับองค์กรลับ ที่เรียกว่าฮั้งฮี้ ซึ่งฮั้งฮี้มีอยู่ทั่วไปในเขตเมืองรอบๆ พินญโลก และมีปฏิสัมพันธ์กับชาวจีนพินญโลก เช่นในเมืองอุดรดิตถ์ และเมืองนครสวรรค์

อีกหน่วยอำนาจหนึ่งที่ชาวจีนเข้าร่วมก็คือ การเป็นคนในบังคับต่างชาติ การเข้าเป็นคนในบังคับต่างชาตินี้ทำให้เขามีชีวิตที่ดีขึ้น เช่นการได้สิทธิสภาพนอกอาณาเขต เมื่อมีปัญหาหรือคดีความไม่ต้องขึ้นศาลของไทย และได้รับความคุ้มครองจากกงสุลของประเทศนั้นๆ ที่ตนสังกัดอยู่

การเข้าเป็นสมาชิกสมาคมลับและการเป็นคนในบังคับต่างชาตินี้ แม้ว่าจะส่งผลต่อชีวิตที่อาจมีอภิสิทธิบางประการเช่นการใช้สิทธิพลของความเป็นฮั้งฮี้ข่มขู่ในทางการค้า หรือ แอบอิงอำนาจกงสุลเมื่อมีคดีความ แต่ ลักษณะทั้งสองประการนั้น กลับไม่ได้รับความยอมรับจากสังคมไทย

⁴ อมรา พงศาพิชญ์, ความหลากหลายทางวัฒนธรรม(กระบวนการทัศน์และบทบาทในประชาสังคม)(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 144.

หลังจากที่ทางรถไฟได้สร้างเสร็จ มีความเคลื่อนไหวของชาวจีนในพิษณุโลก มีการอพยพเข้าอพยพออก มาจากทั้งในกรุงเทพฯ และจากแผ่นดินใหญ่ เหตุการณ์ดังกล่าว ประกอบกับการขยายตัวของเศรษฐกิจเสรีหลังจากที่ไทยลงนามในสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 ทำให้ กิจกรรมทางเศรษฐกิจในเมืองพิษณุโลก เป็นไปในทางการค้าขาย ไม่ว่าจะเป็นการค้าขายขึ้นล่องระหว่างเมืองพิษณุโลกกับเมืองอื่นๆ หรือการค้าภายในตัวเมืองพิษณุโลก คนจีนจึงได้มีโอกาสนำเงินเข้าไปค้าขาย รับแลกเปลี่ยนสินค้า ในบริเวณริมแม่น้ำน่านซึ่งถือเป็นตลาดของเมือง มีแพรร้านค้าของคนจีน และ ร้านค้าทั้งสองชั้นและชั้นเดียวมากมาย

สังคมเมืองพิษณุโลกในขณะนั้น หากคนจีนไม่เข้าสู่ระบบราชการแล้วก็จะค้าขาย กลุ่มที่เลือกเข้าสู่ระบบราชการนั้น นอกจากจะเห็นว่ามีความรู้ในการดำรงชีวิตคล้ายคลึงกันกับวิถีชีวิตของคนไทยชั้นสูง ยังให้ความสำคัญต่อ “ ภาษาไทย ” ซึ่งในสังคมที่ระบบราชการมีความสำคัญและครอบคลุมกลไกทางสังคมทั้งหมด ความรู้ใน “ ภาษาไทย ” เป็นเครื่องมือที่จะทำให้เข้าถึง “ ชีวิตที่ประสบความสำเร็จ ” ผู้ที่มีการศึกษาก็จะมีโอกาสได้รับราชการ ได้รับตำแหน่งสูงในสังคม ตามอย่างที่มีคำกล่าวแบบไทยว่า “ การศึกษาจะทำให้เป็นเจ้าคนนายคน ”

อีกกลุ่มหนึ่ง คือกลุ่มคนจีนที่หันมาทำการค้าขาย การทำการค้าดังกล่าวต้องอาศัยพึ่งพาคนจีนกลุ่มอื่นๆ อีกทั้งต้องสร้างเครือข่ายทางการค้าในหมู่คนจีนด้วยกัน ประกอบกันกับในช่วงพ.ศ. 2454 มีการปฏิวัติประชาธิปไตย ทำให้รัฐบาลจีนหันมาเรียกร้องให้คนจีนโพ้นทะเลให้ความสนับสนุน และหันกลับมาผูกพันกับจีนแผ่นดินใหญ่อีกครั้ง หลังจาก ที่ รัฐบาลของจีนไม่เคยให้ความสนใจที่จะนับชาวจีนโพ้นทะเลทั่วโลกเป็นพลเมืองจีน

คนจีนในพิษณุโลกที่อพยพออกมาจากประเทศจีนใหม่ๆ ยังคงผูกพันกับความเป็นจีนที่แผ่นดินใหญ่อยู่ คนจีนกลุ่มดังกล่าว หันมาเน้นให้ความสนใจต่อภาษาจีน กับ ความเป็นจีน แบบที่ผูกพันกับจีนแผ่นดินใหญ่อีกครั้ง ภาษาจีน ถูกนำมาใช้ในการติดต่อสื่อสารหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นในทางเผยแพร่ลัทธิทางการเมืองหรือว่าในเครือข่ายการค้า การใช้ภาษาจีนติดต่อกัน เป็นการแสดงถึงความ เป็นพวกเดียวกัน ซึ่งความเป็นพวกเดียวกันดังกล่าว จะทำให้เขามีโอกาสที่เพิ่มพูนสถานะทางเศรษฐกิจ, สถานสัมพันธ์หรือสมาคมกับเหล่าผู้มีเชื้อสายจีนด้วยกัน และเข้าถึงวัฒนธรรมจีนได้อย่างลึกซึ้ง

คนจีนในพิษณุโลก นำโดยกลุ่มคนในตลาดเมืองพิษณุโลกซึ่งได้แก่

นายโต๊ะ แซ่เจียบ

นายลิ้มเผ่งปอ

นายเตี้ยกำซอ

ตั้งจิ้นฮวด

ก๊วยน้ำดังหลี่
 นายส่งเอี้ยงซ่า
 นายคั้งเอี้ยวค้อ
 นายอึ้งอยู่เฮง
 นายเอี้ยวเต็กมั่ง
 นายอึ้งฮงเฮง เป็นต้น

เกือบทั้งหมด ล้วนแล้วแต่เป็นพ่อค้าในตลาด นายโตะเซ่งเงียบนั้น เป็นเจ้าของร้านฮั่วฮงจัน นายลิ้มเผ่งปอ เป็นเจ้าของโรงสี นายเตี้ยก้าขอ เป็นผู้ก่อตั้งร้านฮะลัง นายคั้งจิ้นฮวด คั้งร้านคั้งจิ้นฮวด นายก๊วยน้ำดังหลี่ เป็นเจ้าของโรงแรม ทั้งหมดได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างโรงเรียนราษฎรที่เปิดสอนภาษาจีนขึ้นมา ชื่อว่าโรงเรียนแซหมิน

“ภาษาจีน” จึงเริ่มมีความสัมพันธ์กับคุณค่าของชีวิต ทั้งในด้านเศรษฐกิจ และการสื่อสารเพื่อแสดงความเป็นพวกเดียวกันในหมู่คนจีน คุณสมบัติเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่ทำให้ชีวิตของเขาดีขึ้น

อนึ่ง ข้อสังเกตในที่นี้ก็คือ ความเป็นจีนส่งผลต่อการมองตนเองของเขามากยิ่งขึ้นกว่าเดิม การสร้างสถาบันภาษาจีนนอกเหนือจากการแสดงความเป็นพวกเดียวกันในหมู่คนจีนแล้ว ยังทำให้ความแตกต่างชีวิตแบบจีนกับแบบไทยมีมากขึ้น โดยในช่วงนี้ ความเป็นจีนเริ่มสัมพันธ์กันกับคุณค่าชีวิตของคนจีนที่เน้นการค้าขายเป็นหลักมากยิ่งขึ้น

นโยบายจอมพลป. พิบูลสงคราม กับความเป็นจีนซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงชีวิตที่มีคุณค่า

ในสมัยการปกครองของจอมพลป. พิบูลสงคราม จอมพล ป. ได้ใช้นโยบายรัฐนิยม ซึ่งนโยบายรัฐนิยมนี้มีผลเป็นอย่างมากในการกำหนดทัศนะ “คุณค่าชีวิต” ของคนในสังคมขณะนั้น เนื่องด้วยจอมพล ป. ต้องการมุ่งเน้นที่จะพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศที่เป็นอารยะ ซึ่งจอมพลป. เรียกนโยบายนี้ว่าเป็นการ “สร้างชาติ”

การสร้างชาติของจอมพลป. นี้มีผลต่อคนในชาติ ดังเช่นการพูดถึงการสร้างคนสร้างครอบครัว ให้ดีเป็นการสร้างตัวเองให้ดีด้วยการ บำรุงร่างกายให้ปราศจากโรคภัย, ทำคนมีวัฒนธรรม มีธรรม

อันติ, ประพตติ ประพตติชอบ, แต่งกายเรียบร้อย, ประกอบอาชีพสุจริต, หมั่นศึกษาหาความรู้ และในด้านครอบครัวก็ให้หาที่พักสุขสบาย หาที่ดินทำกิน, ดูแลบ้านให้การศึกษาแก่บุตรหลาน เป็นต้น⁵

นโยบายสร้างชาติดังกล่าว เข้ามาสู่การรับรู้ของคนเมืองพิษณุโลก ผ่านการกระจายเสียง ผ่านหนังสือพิมพ์ หน่วยงานราชการและรูปแบบทางวัฒนธรรมต่างๆ เช่น การแสดงละคร เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า หากรัฐไม่มองชาวจีนแยกจากชาวไทย ชาวจีนสามารถเข้าร่วมสร้างชาติในด้านความประพฤติตามที่รัฐกำหนดได้ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการทำคนเป็นคนดี ประพตติ เพราะลักษณะเช่นนี้เป็นวิถีการดำเนินชีวิตที่มีได้เกี่ยวข้องกับความเป็นชาติพันธุ์ แต่นโยบายดังกล่าวกลับมีผลในทางปฏิบัติทางลบต่อคนจีน เนื่องด้วยเหตุผลหลายประการ ประการหนึ่งคือ การสร้างชาติดังกล่าว คือการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่คนไทย ซึ่งวิธีที่จะสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้วิธีหนึ่งคือ การสร้างคนอื่นขึ้นมา เพื่อเน้นย้ำให้เหล่าคนไทยรู้สึกถึงความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น และเป็นพวกเดียวกัน คนอื่นของนโยบายนี้ ก็คือ คนชาติอื่นๆอาศัยอยู่ในเมืองไทย

สำหรับคนจีนนั้น มีความพยายามจากรัฐทำให้คนจีนเป็นคนอื่น ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เนื่องด้วยเศรษฐกิจของชาติที่อยู่ในมือของชาวจีน พระองค์จึงได้ทรงแต่ง “ยิวแห่งบูรพทิศ” ซึ่งอธิบายให้เห็นว่า ความละโมภในทางเศรษฐกิจของคนจีนนั้น ทำให้คนไทยต้องพบกับปัญหาทางเศรษฐกิจ

แต่ในระยะแรกของสมัยการปกครองของจอมพลป.นั้น จอมพลป. ก็ได้ตระหนักดีในความจริงข้อที่ว่าคนจีนมีบทบาทมากในทางเศรษฐกิจ แม้จะสร้างคนจีนให้เป็น “คนอื่น” แต่ก็ยังเปิดช่องเพื่อรวมเอาคนจีนเข้าเป็น “ไทยใหม่” ซึ่งจอมพลป. หวังว่าจะใช้ประโยชน์นี้ เพื่อให้คนจีนสำนึกบุญคุณและให้สร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ประเทศ⁶ ในพ.ศ. 2480 จึงได้มีการเปิดการแสดงละครที่เน้นย้ำถึงความเป็นพี่น้องระหว่างไทย-จีน คือ ละครเรื่องพระเจ้ากรุงธน แต่ในการแสดงละครครั้งนั้น ไม่ได้ได้รับความยอมรับจากเหล่าพ่อค้าจีนในกรุงเทพฯ จอมพล ป. และหลวงวิจิตรวาทการซึ่งเป็นผู้วางแผนการกำหนดมาตรฐานต่างๆทางวัฒนธรรมในขณะนั้น ได้หันมาดำเนินนโยบายเน้นย้ำ ถึงความเป็นคนอื่นของชาวจีนเสียยิ่งกว่าเดิม⁷ คนจีน จึงกลายเป็นคนอื่นสำหรับรัฐไทยตั้งแต่นั้น เป็นต้นมา ก่อนที่จะกลับมามีพื้นที่ที่สามารถแสดงความเป็นจีนได้อย่างเสรีหลังทศวรรษ 2510

⁵ เทียมจันทร์ อำแหง, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2487)”, หน้า 163.

⁶ สายชล สัตยานุรักษ์, *ความเปลี่ยนแปลงในการสร้าง “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” โดยหลวงวิจิตรวาทการ*, หน้า 99.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 100.

นโยบายดังกล่าวที่เน้นย้ำให้คนจีนเป็นคนอื่นของจอมพลป. มีปรากฏมากมาย ดังเช่น การประกาศห้ามชาวจีนจำหน่ายอาหารในสถานที่ราชการ⁸ , การประกาศพระราชกฤษฎีกากำหนดอาชีพและวิชาชีพสำหรับคนไทย พุทธศักราช 2485 ซึ่งสงวนอาชีพดังต่อไปนี้ให้คนไทย คือ

การทำหรือหล่อพระพุทธรูป

การรับจ้างขายพระพุทธรูป

การตัดฟัน

การรับจ้างขายฟัน(เว้นแต่ขายย่อยในร้านชำ)

การเผาถ่าน

การรับจ้างขายถ่าน(เว้นแต่ขายย่อยในร้านชำ)

การทำชัน

การรับจ้างขายชัน(เว้นแต่ขายย่อยในร้านชำ)

การทำน้ำมันยาง

การรับจ้างขายน้ำมันยาง(เว้นแต่ขายย่อยในร้านชำ)

การทำได้

การรับจ้างทำได้(เว้นแต่ขายย่อยในร้านชำ)

การทำอิฐหรือรับจ้างขายอิฐ

การทำหมวกสตรี

การตัดเย็บเสื้อผ้าสตรี

การซ่อมมะเกลือ

การทำสิ่งจักสานเฉพาะเป็นเครื่องใช้ในบ้านหรือโรงเรียน(เว้นแต่เสื่อ)

การทำเครื่องเงิน

การทำเครื่องถม

การแกะสลักลวดลายไทย

การเรียงพิมพ์ตัวอักษร

การทำดอกไม้เพลิง

การทำตุ๊กตาหรือของเล่นสำหรับเด็ก

การทำผ้าร่ม

การตัดผม

⁸ เทียมจันทร์ อำแหง, "บทบาททางการเมืองและการปกครองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2487)", หน้า 186.

การเป็นทนายความ

การคิดค้น⁹

การตั้งห้ามดังกล่าวเป็นการจำกัดอาชีพซึ่งเป็นหนทางทำมาหากินของคนจีน และประกาศเรื่องมาในอีกหลายๆ ปีต่อจากนั้น

นอกจากนั้น ยังมีการจำกัดสิทธิในการดำเนินชีวิตอย่างอิสระ มีการประกาศพระราชกำหนดเขตหวงห้ามคนต่างด้าว ซึ่ง คนจีนจะถูกจำกัดสิทธิในการตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยอย่างอิสระ มีการห้ามซื้อขายที่ดินให้แก่คนจีน การไม่ให้ความสะดวกแก่คนจีนในการติดต่อราชการ คนจีนในพิษณุโลกต้องหันมาเผชิญความจริงที่ว่า ความเป็นจีนของเขานั้น มา ณ บัดนี้ เป็นอุปสรรคในการเข้าถึงสิทธิเสรีภาพที่พึงมีของพลเมืองไทย อีกทั้งทำให้เขานั้นเข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจยากกว่ากลุ่มคนอื่นๆ ในสังคม หลายคนต้องอพยพย้ายจากเขตที่อยู่อาศัยเดิมในเมืองแพร่ ต้องทิ้งร้านค้าที่ได้ริเริ่มดำเนินการเอาไว้ และมาเริ่มต้นใหม่จากการไม่มีอะไรเลยที่พิษณุโลก¹⁰

ความรู้สึกดังกล่าวนี้ สร้างความคับข้องใจแก่หลายๆ คนที่ประสบเคราะห์กรรมเช่นนี้ เช่น ไม่สามารถซื้อที่ดินได้

“...เราซื้อที่ไม่ได้...เสียเปรียบ” ...”

ทั้งที่สิทธิในการหาซื้อที่เป็นของตน ในสมัยจอมพล ป. นั้นเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานในการที่พลเมืองในรัฐจะหาที่ดินไว้สำหรับปลูกสร้างที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง แม้ว่าคนจีนหลายคนจะสะสมที่ดินก่อนหน้าที่จะมีนโยบายนี้ก็ตาม คนจีนจึงไม่มีสิทธิ และความเสมอภาคเท่าเทียมกันกับคนอื่นๆ ในสังคม

จึงมีคนจีนที่เข้าสู่กระบวนการกลายเป็นไทยเพื่อที่จะได้รับการยอมรับและได้มีโอกาสดำรงชีวิตที่ดี การกลายเป็นไทยใน สมัยจอมพลป. คือการลดละเลิก คุณลักษณะของความเป็นจีนที่ทำให้เขาไม่ได้รับความเท่าเทียมกันกับผู้อื่นในสังคม การกลายเป็นไทยนี้ เช่น การเรียนภาษาไทย การเข้าสู่ระบบราชการเหมือนดังเช่นในสมัยรัชกาลที่ 5 และมากไปกว่านั้น คือการเปลี่ยนชื่อ เปลี่ยนนามสกุล เปลี่ยนรูปลักษณะภายนอกที่ดูเป็น “จีน” เช่นการแต่งกาย การพยายามพูดภาษาไทยให้ชัด

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 186-187.

¹⁰ สัมภาษณ์ ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม, 27 กันยายน 2542.

¹¹ สัมภาษณ์ นายอิงเปงสุย, 9 ตุลาคม 2542.

การเข้าสู่การกลายเป็นไทยในสมัยจอมพลป. นี้ มีเงื่อนไขที่ไม่ซับซ้อนมาก เนื่องจากในความเป็นจริง รัฐยังคงต้องการกลไกทางเศรษฐกิจเช่น คนจีนอยู่ คนไทยส่วนใหญ่ มักจะทำนา หรือไม่ก็ฝึกรากับราชการ ระบบเงินเดือน และมีทุนทรัพย์น้อยในกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ต้อง “ลงทุน”

ตัวอย่างของคนจีนในพิษณุโลกที่ลดลักษณะความเป็นจีนและได้รับความสำเร็จในชีวิตมีหลายคน เช่น ครู อมร หรือ เขียวจางนั้น แม้ว่าจะเป็นอาจารย์สอนโรงเรียนจีน แต่การ เปลี่ยนชื่อเป็นไทย และยืนยันว่าไม่ชอบยุ่งเกี่ยวกับการเมือง สำหรับครูอมร หรือ หวังอู่หมิงแล้วขอเพียงทำตามแบบที่รัฐบาล ก็จะได้ศึกษา

“...ชีวิตมันง่ายตาย สุขสบาย อยู่เมืองไทยนี้...เราไม่กลัว”¹² ...”

หรืออย่าง นาย สก ลาภสมทบ นายสกลนี้ ได้ก้าวเข้าสู่เวทีการเมืองในจังหวัด ได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกสภาจังหวัดหลายสมัย เมื่อก้าวเข้าสู่สมัยการปกครองของจอมพล ป. เขาก็ได้เปลี่ยนชื่อจาก สก ไปเป็น บุญ ลาภสมทบ

แต่บางคนแม้ว่าจะได้รับความลำบากในการซื้อขายที่ดิน แต่สำหรับเขาแล้ว เขาตามใจบิดาที่เลือกที่จะคงความเป็นจีนของตนไว้ เพราะบิดาของเขาคิดว่า การแสดงตนเป็นคนไทยเช่นถือสัญชาติไทยนี้ทำให้ลูกของตนมีความยากลำบาก

“... ไม่ถือสัญชาติไทย เพราะเคียดแค้นไม่อยากให้ถูกเกณฑ์ทหาร”¹³ ...”

แสดงว่าเงื่อนไขในการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันของคนจีนแต่ละคนนั้น ทำให้เลือกที่จะลดความเป็นจีน หรือว่า ยังคงรักษาความเป็นจีนเอาไว้

ในสมัยการปกครองของจอมพลป. นั้น ได้รวมถึงช่วงเวลาของความยากลำบากในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เอาไว้ด้วย พิษณุโลกเป็นอีกเมืองหนึ่งที่กองทัพญี่ปุ่นเข้ามามี ชาวเมืองพิษณุโลกได้พบเห็นชาวญี่ปุ่นเดินอยู่ในเมือง และพักอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น ความลำบากอีกประการของคนจีนกลุ่มที่ได้ก่อตั้งโรงเรียนจีนนั้นก็คือ การที่พวกเขาต้องถูกสั่งปิดโรงเรียนจีน การทำพิธีตามประเพณีใดๆ ก็ถูก “ขอลง” หรือ “หกลง” ตามคำของชาวจีนนั้นมาก เมื่อผู้เขียนได้สอบถามถึงตัวอย่างของการขอลงและหกลงนี้เป็นอย่างไร ก็ได้รับคำตอบ

¹² สัมภาษณ์ นายหวังอู่หมิง, 16 กันยายน 2542.

¹³ สัมภาษณ์ นายอิงแปงสุข, 9 ตุลาคม 2542.

ว่า ดังเช่น การแต่งงานนั้น แต่เดิมคนจีนมักจะปิดถนนเลี้ยง ปิดร้านเลี้ยงดูเพื่อผู้คน แต่ในสมัยสงคราม เขาทำเช่นนั้นไม่ได้ การแต่งงานแบบธรรมเนียมจีน แม้ในพินชุนโลกจะไม่ได้เคร่งครัดเทียบจนห้ามจัดงานแต่งงานแบบจีน คนจีนก็ยังรู้สึกที่ไม่สนุกเหมือนแต่ก่อน

การถูกบีบคั้นเช่นนี้ กระทบต่อคนจีนในตลาดซึ่งไม่ได้เน้นในการกลายเป็นไทย ดังนั้น จึงมีความพยายามในการศึกษาภาษาจีน เช่น แอบสอนตามไร่ ตามสวน หรือสั่งให้ลูกหลานอ่านหนังสือภาษาจีนเข้าไปเข้ามาที่บ้าน

หลังจากที่สงครามเลิก จีนถือคนเป็นผู้ชนะสงครามเหนือญี่ปุ่น ชีวิตของคนจีนในพินชุนโลกนั้นดีขึ้นตามลำดับ คำนีชีวิตร ความสะดวกสบายในชีวิตที่มีมากขึ้น เราดูจากการแสดงความเป็นจีนที่เพิ่มมากขึ้น มีหลายองค์กร มีหลายสมาคม เช่น ในปี พ.ศ. 2488 ชาวจีนกลุ่มภาษาไหหลำนำโดย นายกีปุ่น แซ่ค่าน นายกีปู้ แซ่ค่าน นายย่งตุน แซ่เหลียม นายบ่วนกั๊ง แซ่เฮง นายหยู่ตง แซ่ฮุย นายมู่ฟง แซ่เหย่า ร่วมกันก่อตั้งสมาคมไหหลำ มีการตั้งศาลเจ้าแม่ทับทิมหรือเจ้าแม่ดู่บ้วยเต็งเหนียงซึ่งเป็นศูนย์รวมใจของเหล่าชาวไหหลำอย่างเป็นทางการ

การเกิดขึ้นขององค์กรชาวจีนที่สำคัญมากอีกองค์กรหนึ่งคือ สมาคมจีน การเกิดขึ้นของสมาคมจีน เป็นองค์การที่ให้การช่วยเหลือในหมู่สมาชิกด้วยกัน และเป็นหลักให้แก่บรรดาคนจีนในพินชุนโลก โดยเฉพาะคนจีนในตลาด จากการสัมภาษณ์ บุตรบุญธรรมของเจ้าแเก่โต๊ะเซ่งเจียบ หนึ่งในผู้ร่วมก่อตั้ง โรงเรียนสินหมิน และ สมาคมจีนกล่าวว่า การมีสมาคมจีนนั้น เหล่าสมาชิกจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

จุดประสงค์ของการตั้งสมาคมจีนก็คือ

1. เพื่อส่งเสริมความสามัคคี และแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน
2. เพื่อส่งเสริมการศึกษาและการสาธารณะแห่งประเทศจีนและประเทศไทย
3. เพื่อทำการช่วยเหลือสมาชิกให้เป็นพลเมืองดีตามโอกาสอันสมควร¹⁴

¹⁴ โບอนุญาตจัดตั้งสมาคมหรือองค์การ เลขที่ 3.279/2490

¹⁵ การเน้นเป็นของผู้เขียน

ภาพของการเกิดขึ้นของสมาคมจีน จึงเป็นเสมือน เสาหลักที่คอยดูแลผู้ที่มิเชื่อถือสายจีนและเป็นสื่อกลางที่จะยกระดับความเป็นจีน ให้เป็นที่ยอมรับ และมีพื้นที่ในสังคมทั้งในพื้นที่ทางเศรษฐกิจและทางสังคม

ในการใช้ชีวิตส่วนตนนั้น คนจีนที่ใช้ชีวิตผ่านในช่วงนี้มาได้ และให้สัมภาษณ์แก่ผู้เขียน โดยส่วนใหญ่แล้วเห็นพ้องตรงกันว่า หลักการดำรงชีวิตให้พบกับความสุข สมบูรณ์นี้ ขึ้นอยู่กับจิตใจของตนด้วย ที่ทำให้ผ่านพ้นความยากลำบากมาได้ โดยหลักดังกล่าวคือ

“ขยัน ซื่อสัตย์ ประพฤติดี ไม่โกงเค้า”¹⁶

“ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ อดทน”¹⁷

คุณธรรมในการขยันประหยัดซื่อสัตย์ อดทน และไม่โกงนี้ เป็นคุณธรรมในการดำเนินชีวิตที่คนจีนหลายท่านในพิษณุโลกเน้นย้ำและให้ความสำคัญ สันนิษฐานว่า คุณธรรมดังกล่าวเป็นสิ่งที่พวกเขาคาดหวังว่าพวกเขาจะได้รับเช่นกันจากสังคมรอบข้าง โดยเฉพาะความซื่อสัตย์นั้น เป็นคุณธรรมที่สำคัญซึ่งไม่ว่าเขาจะปฏิบัติ หรือสังคมจะปฏิบัติเช่นนั้นแก่เขา ถ้วนแล้วแต่ส่งเสริมให้เขา นั้น มีความสุขมากยิ่งขึ้น

คุณค่าชีวิต ตามทัศนะของผู้มีเชื้อสายจีนในพิษณุโลก :

(ช่วงการปกครองของจอมพลสฤษดิ์- แนวโน้มในปัจจุบัน)

การเข้ามาปกครองประเทศไทยในของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์นั้น เป็นช่วงเวลาที่ระบบเศรษฐกิจขยายตัวเป็นอย่างมาก ในพิษณุโลกนั้น จะพบว่า มีการเปิดห้างร้านค้าขายอย่างมากมา ไม่ว่าจะเป็น โรงสี โรงเลื่อย โรงน้ำแข็ง ร้านถ่ายรูป ห้างสรรพสินค้ารายย่อย ร้านขายผ้า ร้านค้าปลีก ตัวแทนจำหน่ายจักรยานยนต์ ตัวแทนจำหน่ายเครื่องใช้ไฟฟ้าเช่น จักรเย็บผ้า เตารีดไฟฟ้า ธนาคาร ร้านอาหารภัตตาคาร ร้านขายปากกา แวนตา เครื่องเขียน ตุรา ร้านขายทอง เพชร พลอย ร้านขายแบบเรียน คำรา ชุดคู่มือครู ร้านขายอุปกรณ์ก่อสร้าง¹⁸

¹⁶ สัมภาษณ์ นายโต๊ะดีเถียว, 10 ตุลาคม 2543

¹⁷ สัมภาษณ์ นายซิม แซ่จอง วันที่ 27 กันยายน 2542.

¹⁸ อนุสรณ์การช่างสตรี, หน้าโฆษณา.

ร้านค้าดังกล่าว ล้วนแล้วแต่เป็นร้านค้าของคนจีน เช่นร้านฮะหลิฮวด ร้านตั้งจูนก็ ร้านเอี้ยวเฮง ร้านง่วนฮัวตั้ง ร้านฮะดัง โรงแรมกิมก็ โรงแรมบ้านเฮง โรงแรมสมัยนิยม ร้านหว่าฟ็อง ร้านหว่าเฮง ห้างเจริญภัณฑ์ โรงน้ำแข็งไทยสมบูรณ์ เป็นต้น การขยายตัวของการค้า ทำให้เกิดการไหลเวียนของเงินตราเป็นจำนวนมาก พิชญโลกในขณะนั้นมีความเจริญ มีน้ำประปา มีไฟฟ้า

ในสมัยนั้นมีการสร้างสะพานเสฉาติวงศ์ ณ นครสวรรค์ และถนนสาย พิชญโลก- หล่มสัก ซึ่งได้รับความร่วมมือจากสหรัฐอเมริกา ทำให้ความเจริญเข้ามาสู่พิชญโลกโดยทางบกสะดวกขึ้นกว่าแต่ก่อน ในเวลาเดียวกันนี้เอง คนจีนในพิชญโลกยังมิได้หันไปจากข้อกล่าวหา ที่เป็นศัตรูของชาติไทย เพียงแต่ว่า การเป็นศัตรูของชาตินี้ มีรายละเอียดที่พวกเขาสามารถที่จะหลีกเลี่ยงที่จะถูกเพ่งเล็งได้มากกว่า ศัตรูของชาติไทยในขณะนั้น ก็คือ คอมมิวนิสต์

รัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ดำเนินนโยบายทั้งด้านการเมืองและด้านเศรษฐกิจ ตามแบบสหรัฐอเมริกา ซึ่งสหรัฐอเมริกา แสดงความจำนงชัดเจนว่า จะมอบความช่วยเหลือในทุกๆ ด้านแก่รัฐบาลของประเทศใดก็ตามที่ดำเนินการกวาดล้างคอมมิวนิสต์ และให้ความสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ

ประเทศจีนนั้น หลังจากที่พรรคก๊กมินตั๋งปราชัยแก่พรรคคอมมิวนิสต์ทำให้ เจียงไคเช็คต้องหนีไปอยู่ที่เกาะไต้หวัน และดำเนินความสัมพันธ์อันดีกับสหรัฐอเมริกาเพื่อขอความสนับสนุนจากสหรัฐในอเมริกา โดยหวังจะกลับไปยึดครองจีนแผ่นดินใหญ่อีกครั้งคนจีนโพ้นทะเลทั่วโลก รวมถึงในหลายๆ จังหวัดของประเทศไทย เป็นเป้าหมายหนึ่งที่พรรคก๊กมินตั๋งให้ความสำคัญและต้องการได้รับการสนับสนุนจากคนจีนเหล่านี้

ประเด็นก็คือ คนจีนที่อยู่ในประเทศไทย แม้จะเป็นคนจีน แต่ความเป็นจีนของเขานั้น ต้องระวังไม่ให้สัมพันธ์กันกับความเป็นคอมมิวนิสต์ และหากจะนิยมลัทธิทางการเมือง การแสดงตนเป็นผู้ชื่นชมก๊กมินตั๋ง จะไม่อันตรายแก่รัฐ เท่ากับการแสดงตนเป็นผู้นิยมเหมาเจ๋อตุง

คนจีนในพิชญโลกก็เช่นเดียวกัน ชีวิตของคนจีนในพิชญโลก จึงเผชิญทั้งความเปลี่ยนแปลงในการกลายเป็นไทยเพื่อเข้าร่วมสังคมกับคนไทย และเผชิญกับความสับสนต่อการแสดงความเป็นจีนที่มีการแบ่งเสียแล้วว่า เป็นจีน คอมมิวนิสต์ หรือว่า เป็นก๊กมินตั๋ง

คนจีนในพิชญโลกมีทัศนคติถึงเหล่านี้แตกต่างกันออกไป ซึ่ง ความแตกต่างนี้ ส่วนหนึ่งมาจากพื้นฐานความแตกต่างในทางกลุ่มภาษา สถานะทางเศรษฐกิจ สังคม และอุดมการณ์ทางการเมือง คนจีนส่วนใหญ่ที่ไม่ต้องการที่จะประสบกับความยากลำบากในชีวิต ก็เลือกที่จะดำรงชีวิตให้หนีห่างจากการเป็นคอมมิวนิสต์มากที่สุด การแสดงตน ว่าตน “ไม่ใช่คอมมิวนิสต์” ก็คือหันกลับมาให้ความสำคัญกับการดำเนินชีวิตในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี, การอุทิศตนให้กับการสาธารณกุศล, และการถวายความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์

การแสดงตนเป็นพุทธมามกะนี้ เราพบว่ามีการให้ความสำคัญต่อการทำบุญ การนับถือพระพุทธรูป และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาพุทธ ส่วนการแสดงตนเป็นบุคคลผู้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์นี้ ปรากฏในการประดับพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ นอกจากนั้นยังประดับรูปของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เมืองพิษณุโลก ได้แก่ พระพุทธชินราช และ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

คนจีนอีกกลุ่มในขณะนั้น ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจรองลงไปนั้น เช่นกลุ่มชาวแคและในสวน¹⁹ กลุ่มชาวแคและในสวนนี้ ในสมัยก่อนนับว่า มีฐานะทางเศรษฐกิจเป็นรองกลุ่มคนจีนในตลาด อาชีพที่ทำก็คือการทำสวนผัก ทำไร่ผลไม้ เช่นฝรั่ง หรือไม้ก็ทำฟาร์ม เลี้ยงหมู การดำเนินชีวิตในสวนนั้น มีพื้นที่อยู่อาศัยที่ค่อนข้างห่างไกลจากเมือง และมีความเป็นอยู่ที่แยกออกจากมาจากกลุ่มชาวจีนในตลาด กลุ่มชาวแคและในสวนได้ตั้งโรงเรียนจีนขึ้นมา ชื่อว่าโรงเรียนเจียนหมิน ซึ่งโรงเรียนเจียนหมินนี้ ถูกปิดจากสันติบาลในราวพ.ศ. 2505 และผู้ร่วมก่อสร้างโรงเรียนถูกทำร้ายจนเสียชีวิต โดยเสียชีวิตในข้อกล่าวหาที่ว่า เขาเป็นคอมมิวนิสต์

ตั้งแต่นั้นมา กลุ่มคนจีนในสวน จึงหันมาเน้นย้ำก็คือ ความขยันและความสามัคคีในหมู่คนในสวน²⁰ จึงเป็นการสร้างความมั่นใจที่จะเผชิญหน้ากับคำกล่าวหาจากสังคมรอบข้างและจากรัฐ และเป็นการสร้างความรับรู้ที่ดีต่อตนเอง

หลังจากที่ไฟไหม้เมืองพิษณุโลก ในปี พ.ศ. 2500 สภาพกายภาพของเมืองมีความเปลี่ยนแปลง กลุ่มคนในสวนและกลุ่มคนในตลาดเข้ามาปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น จนทำให้แนวโน้มของการดำรงชีวิตของชาวจีนในสมัยปัจจุบัน เราจะพบว่า ความแตกต่างในทางกลุ่มภาษานั้น ไม่ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาพูดถึงอีกต่อไป นอกไปเสียกว่านั้น ความสามัคคีถูกเน้นย้ำให้เป็นวิถีทางในการสมาคมกันระหว่างคนจีนกับเหล่าคนจีนด้วยกัน หรือกับสังคมเมืองพิษณุโลก

ในบรรดาเหล่าคนจีนด้วยกันนั้น มีการตั้งชมรม 7 สมาคม-มูลนิธิ ซึ่งได้รวมเอาสมาคมและมูลนิธิหลายหลากองค์กรจีน ได้แก่

สมาคมจีน พิษณุโลก

สมาคมไหหลำภาคเหนือแห่งประเทศไทย

สมาคมมิตรภาพไทย-จีน สาขาพิษณุโลก

สมาคมฮากกา พิษณุโลก

¹⁹ มีคนตีชาวแคบางคนอยู่ในตลาด แต่ชาวแคและในสวนนั้นอยู่บริเวณทิศตะวันออกของทางรถไฟพิษณุโลก

²⁰ ดูรายละเอียดในบทที่ 5.

มูลนิธิประสาธน์สถาน
สมาคมคนจีนแผ่นดิน
สมาคมนักเรียนเก่าสินหมิน

รายนามองค์กรข้างต้นนี้ เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่ามีกรรวมกลุ่มกันทั้งทางกลุ่มภาษา กลุ่มวัฒนธรรม กลุ่มองค์กรสาธารณะกุศล โรงเรียนจีน

การรวมกลุ่มองค์กรดังกล่าว ได้ให้ความสำคัญกับการร่วมสามัคคีกันทางธุรกิจ อันจะเป็นหนทางให้สังคมที่พวกเขาอยู่ร่วมกันนั้นมีความเจริญ ในสารของนายประสงค์ วชิราศรีศิริกุลผู้ซึ่งเป็นนายกสมาคมมิตรภาพไทย-จีน ได้กล่าวไว้ว่า

...เดิมนี่เมืองพิษณุโลกเจริญก้าวหน้าขึ้นมาก ตัวเมืองเจริญขยายตัวกว่าเมื่อ 40 ปีก่อนหลายเท่าตัว ถูกหลานชาวจีนแตกกิ่งก้านสาขาขยายธุรกิจการค้าใหญ่บ้างเล็กบ้าง...ที่แน่แท้คือ เมืองพิษณุโลกจะเป็นเมืองเศรษฐกิจที่มีศักยภาพสูงและเจริญก้าวหน้ากว่าจังหวัดอื่นเป็นแน่²¹

เราพบว่า ชีวิตที่ดีในความคิดของผู้มีเชื้อสายจีนในพิษณุโลกนั้น ในปัจจุบัน ให้ความสำคัญในทางบริโภคนิยม ควบคู่กันไปกับการให้ความสำคัญต่อคุณธรรม ความดี ความงามดังปรากฏในหลายที่ ของหนังสือที่ระลึกพิธีเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติโรงเรียนสินหมิน แต่เดิมนั้น ความสำคัญของโรงเรียนจีนโดยเฉพาะในสมัยที่คนจีนถูกเน้นย้ำให้เป็นคนอื่น คนจีนจะให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนภาษาจีนซึ่งเป็นภาษาที่แสดงถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในกลุ่มคนจีน

แต่ต่อมา จะเห็นได้ว่า คุณค่าของการที่โรงเรียนสินหมินดำรงอยู่ ไม่เพียงแต่จะหมายถึงโรงเรียนที่สอนกุลบุตร กุลธิดาชาวจีนเท่านั้น แต่ยังหมายถึง เครื่องหมายแห่งความเจริญรุ่งเรืองทั้งในทางจิตใจและทรัพย์สินทางวัตถุ ของเหล่าคนจีนในพิษณุโลก จะเห็นได้จากสารแสดงความยินดีที่เหล่าผู้มีเชื้อสายจีน กล่าวแก่พิธีเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติครั้งนี้

...หวังว่าด้วยอาคารใหม่ที่มั่นคง แข็งแรงสวยงาม และพร้อมอุปกรณ์ทางการเรียนการสอน อันทรงประสิทธิภาพทันสมัย จักบันดาลให้โรงเรียนสินหมินพัฒนาเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น อยู่เป็นรากฐานสำคัญ อำนวยคุณประโยชน์ทางการศึกษาแก่กุลบุตร

²¹ นายประสงค์ วชิราศรีศิริกุล, สาร, ที่ระลึกพิธีเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติ โรงเรียนสินหมิน จังหวัดพิษณุโลก.

กุลธิดา ชาวไทย และชาวจีน คู่เมืองพิษณุโลกสืบไป สมตามเจตนาของบรรพบุรุษทุก
ประการเทอญ²² ...

ข้อความข้างต้นมิเพียงแสดงให้เห็นถึง การให้ความสำคัญต่อคุณภาพประโยชน์ทางการศึกษาที่ถูก
หลานคนจีนจะได้รับ ไปพร้อมๆ กันกับการเรียนในโรงเรียนที่อาคารและอุปกรณ์มีประสิทธิภาพ
เท่านั้น ยังรวมถึงการให้ความสำคัญต่อการสานต่อเจตนาของผู้มีเชื้อสายจีนรุ่นก่อน ๆ ในการ
จรรโลงโรงเรียนสืบหมิ่นไว้ เพียงแค่รายละเอียดในการจรรโลงนั้น ได้เปลี่ยนแปลงวิธีการให้เหมาะสม
สมแก่กาลเวลาที่เปลี่ยนไป และนับวัน ผู้คนจะให้ความสำคัญกับความเจริญ “ภายนอก” เกือบจะ
เท่ากับจิตใจ

และสำหรับการเตรียมตัวเพื่อพัฒนาโรงเรียนสืบหมิ่น ในอนาคตนั่น คณะกรรมการผู้ทรงคุณ
วุฒิท่านหนึ่งในสมาคมจีนและโรงเรียนสืบหมิ่นบันทึกไว้ว่า
เขามีโครงการที่จะ

1. ให้สร้างอาคารเพิ่มขึ้นอีก 1 หลัง ที่บริเวณด้านเหนือของโรงเรียน ควรจะเป็นอาคาร
สูง 7 ชั้น...
2. เป็นที่ตั้งและที่ทำการของชมรม 7 สมาคม-มูลนิธิ...
3. ให้มีสนามหญ้า สนามฟุตบอล สนามบาสเกตบอล สนามแบดมินตัน มีสระว่ายน้ำและ
อื่นๆ
4. ให้มีสถานที่จอดรถยนต์และจักรยานยนต์และพาหนะอื่นๆ อย่างพอเพียง²³

ความรู้สึกนี้ เป็นที่รับรู้กันในวงกว้าง แม้แต่ ตัวแทนผู้ปกครองโรงเรียนสืบหมิ่นในปัจจุบัน ก็มี
ความภาคภูมิใจในโรงเรียน เพราะ

...ถูกชายถูกสาว ได้ตั้งใจปรารถนา เพราะการอบรมสั่งสอนของทางโรงเรียน คิฉันยอม
รับว่าโรงเรียนสืบหมิ่นมีความทันสมัยมาก และ เพียบพร้อมไปด้วยเทคโนโลยี ก้าวสู่
ศตวรรษใหม่ อยู่ยุคคุณภาพการศึกษา²⁴ ...

²² นางเปรมฤดี ขามพูนท, สารแสดงความยินดี , ที่ระลึกพิธีเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติ โรงเรียนสืบหมิ่น จังหวัด
พิษณุโลก.

²³ ไพโรจน์ วชิราศรีศิริกุล, “สืบหมิ่น...ขีดช่วงชีวิต”, ที่ระลึกพิธีเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติ โรงเรียนสืบหมิ่น
จังหวัดพิษณุโลก.

การช่วยเหลืองานสาธารณะกุศลก็ได้กลายมาเป็นสิ่งที่คนจีนในพิษณุโลกให้ความสำคัญยิ่งไม่ว่าจะเป็น การตั้งมูลนิธิประสาทบุญสถาน หนึ่งในผู้ที่ดำเนินงานในมูลนิธิประสาทบุญสถานตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง คือนายประทีป พิพิทยปกรณ ได้กล่าวถึงความรู้สึกภาคภูมิใจที่ชีวิตของคนได้ทำงานเสียสละแก่ส่วนรวมว่า

...เราต้องการให้ความช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์อย่างแท้จริง การมาทำงานตรงนี้มี
ได้มีอามิสสินจ้างใดๆ เรามาทำงานด้วยใจจริง”ฯ...

และ

...ร่วมกันบริหารมูลนิธิแห่งนี้ให้เป็นผลสำเร็จคือการได้บุญเป็นสำคัญ คือเป็น
ผู้ให้²⁶ มากกว่าจะเป็นผู้รับ...

ความภาคภูมิใจในการมีชีวิตอยู่ของคนจีนหลายคนจึงได้ทุ่มเทให้กับการทำงานสาธารณะกุศล ซึ่งการทำงานสาธารณะกุศลนี้ พบว่า นอกจากที่จะช่วยทำให้ชีวิตของคนจีนสมบูรณ์ขึ้นแล้ว ส่วนหนึ่งทำให้ผู้คนในสังคมเมืองพิษณุโลก ขอมรับตัวตนของเขา

เราเห็นได้จากคำกล่าวของนายนิพนธ์ กินาวงศ์ ซึ่งเป็นประธานที่ปรึกษาสมาคมฮากกาพิษณุโลก และนับเป็นกลุ่มผู้มีเชื้อสายจีนชั้นนำของเมืองพิษณุโลก

...ความสุขที่แท้จริงของมนุษย์เรา อยู่ที่การรวมกลุ่มและร่วมมือในการทำคุณ
ประโยชน์ให้แก่สังคม...”²⁷

²⁴ นางจงกลณี วิฑูรพงศ์, สารแสดงความยินดี, ที่ระลึกพิธีเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติ โรงเรียนสันหมื่น จังหวัดพิษณุโลก.

²⁵ สัมภาษณ์ นาย ประทีป พิพิทยปกรณ, 4 กันยายน 2544 โดยนายปณิธิ ลีวพิพัฒน์

²⁶ การเน้นเป็นของผู้เขียน

²⁷ นิพนธ์ กินาวงศ์, สารอวยพร, หนังสืออนุสรณ์ฉลองครบรอบ 20 ปี พิธีเปิดป้ายอาคารสำนักงานและหอประชุมสมาคมฮากกา จังหวัดพิษณุโลก, หน้า 25.

ความคิดดังกล่าวข้างต้นเป็นความคิดของกลุ่มคนชั้นนำที่มีโอกาสทางการศึกษา และมีบทบาทมาในสมาคมจีน แต่ในความเป็นจริงมีคนจีนอีกหลายคนที่ไม่ได้ประสบความสำเร็จเช่นนั้น การดำรงชีวิตอยู่ของผู้ที่มีฐานะร่ำรวยมา กลับให้ความสำคัญกับการทำมาหากิน การเคารพสิ่งใด หรือ หุ้มเทให้กับสิ่งใด มักจะมาพร้อมกับเหตุผลทางเศรษฐกิจว่า สิ่งเหล่านั้น ทำให้เขามีงานทำ มีรายได้ ดังเช่น คำกล่าว นายพั่วจิ้งเซี่ย ผู้มีเชื้อสายจีนที่มีบทบาทน้อย นายพั่วจิ้งเซี่ยกล่าวว่า ทุกวันนี้เขาไม่ได้นับถือศาสนาใด หรือว่าปฏิบัติสิ่งใดไปพิเศษกว่าที่เป็นอยู่ ก็เพียงทำงาน อยู่กับลูกหลานไปเรื่อยๆ จะมีอยู่บ้างก็คือ การไหว้ปู่ย่าตายาย ซึ่งพั่วจิ้งเซี่ยคิดว่าเป็นสิ่งที่เขายึดถือปฏิบัติเป็นประจำ แต่เหตุผลที่ทำเพราะ พั่วจิ้งเซี่ยอาศัยทำงานรับจ้างให้กับทางศาลเจ้าอยู่ประจำ

“...เป็นอาชีพ มีศักดิ์ก็เพราะปู่ย่าตายาย”²⁸ ..”

ค่านิยมในการใช้ชีวิตด้วยการเป็นผู้ให้ ผู้เสียสละนี้ ผู้เขียนสันนิษฐานว่า เช่นเดียวกันกับสังคมไทย ที่เป็นค่านิยมในการดำเนินชีวิตในหมู่คนที่มียศในสังคม ในกลุ่มคนที่มีสถานะร่ำรวยมา นั้น ความเสียสละจะไม่นำมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตมากเท่า

สรุป

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า คุณค่าชีวิตของผู้มีเชื้อสายจีนนั้น เมื่อเวลาเปลี่ยนไป ความเป็นจีนมีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนจีนต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นผลในการส่งเสริมความมั่นใจให้แก่เขาในบรรดาผู้มีเชื้อสายจีนด้วยกัน หรือแม้แต่มีผลในการทำให้เขาได้รับความยากลำบากในการดำเนินชีวิต และในปัจจุบันก็มีแนวโน้มว่า ผู้มีเชื้อสายจีนในพิภพโลก จะให้ความสำคัญกับการเข้าถึงชีวิตที่มีคุณค่า โดยผูกพันกับความเป็นจีนน้อยลง ในสังคมที่ไม่สนใจต่อความเป็นจีนหรือความเป็นไทยมากเท่าอดีตอีกต่อไป

โดยในสมัยที่รัตนโกสินทร์ตอนต้น จนถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ประเทศไทยนั้นไม่ได้มุ่งเน้นที่จะกำจัด ความเป็นชาติพันธุ์จีน และนับคนจีนเป็นเสมือนหนึ่งพลเมืองไทยอีกทั้งเป็นพลเมืองไทยที่มีความสามารถในการช่วยเพิ่มพูนรายได้ทางเศรษฐกิจให้แก่รัฐ คุณค่าในชีวิตของคนจีนจึงเป็นเช่นเดียวกันกับคนไทย และในหลักฐานที่พอจะปรากฏได้ เราพบว่า ในบางครั้ง ก็เป็นคุณค่าชีวิตในมาตรฐานเดียวกันกับคนไทยชั้นสูงด้วย

²⁸ สัมภาษณ์ นายพั่วจิ้งเซี่ย , วันที่ 10 กันยายน 2542.

ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ความเป็นจีนของคนจีนนั้น กลับเป็นอุปสรรคในการดำเนินชีวิต รัฐได้ใช้สื่อของรัฐ ทำให้คนจีน กลายเป็นกลุ่มคนที่แตกต่างไปจากคนไทยโดยสิ้นเชิง การทำให้แตกต่างจากคนไทยนอกจากจะสร้างความรู้สึกรังเกียจและเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงคุณภาพชีวิตที่ดีแล้วนั้น เขายังรู้สึกว่าเป็นกลุ่มคนที่แตกต่างจากผู้อื่นในสังคม จึงจะเห็นได้ว่าในช่วงเวลานี้นั้น คนจีนได้พยายามที่จะหลุดพ้นความยากลำบากดังกล่าว ซึ่งทางเลือกหนึ่งก็คือการที่เขานั้นเปลี่ยนแปลงตนให้เป็นคนไทยตามเงื่อนไขของรัฐ เช่น เปลี่ยนชื่อเรียกที่มาจากภาษาถิ่นจีนเสีย และแทนที่ด้วยคำไทยที่ไพเราะตามสมัยนิยม ในขณะเดียวกัน มีคนจีนบางกลุ่มที่รวมกลุ่มกันเพื่อสร้างความเป็นพวกเดียวกันและรวมกลุ่มกันทางวัฒนธรรม เช่น การพยายามรักษาภาษาจีนไว้ด้วยการแอบเล่าเรียนตามบ้าน

แต่อย่างไรก็ตาม ข้อสังเกตในการศึกษาพบว่า มีคนจีนหลายคนที่ไม่่ว่าจะลดความเป็นจีนของตนลงเพื่อทำให้มีชีวิตที่ดีขึ้นแล้ว เขายังคงรักษาความเป็นจีนเอาไว้ในบางแง่มุม เช่น การปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีจีน การทำบุญไหว้เจ้า ทำเซิ้งเม้ง

และเมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 คนจีนได้หันกลับไปสู่การแสดงความเป็นจีน มีการสร้างสมาคมจีน การสร้างสมาคมไหหลำภาคเหนือแห่งประเทศไทย การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาจีน ซึ่งแสดงว่าความเป็นจีนยังคงมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตอยู่มาก

แต่ต่อมา ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ มีความเปลี่ยนแปลงในพิษณุโลก ในด้านเศรษฐกิจ คือ เศรษฐกิจเงินตรามีพลังเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก สินค้ามากมายหลายชนิด คนจีนในพิษณุโลกต้องพบกับแนวความคิดทุนนิยมและแนวคิดโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจดังกล่าวสร้างโอกาสให้แก่คนจีนที่จะมีพื้นที่ในสังคมได้ด้วยฐานะทางเศรษฐกิจ และเงื่อนไขในการประสบความสำเร็จในชีวิต ก็ได้เพิ่มขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมจีน หรือความรู้ภาษาจีนเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป

ความเป็นจีนจึงมีบทบาทน้อยลงในการสร้าง “คุณค่าชีวิต” ให้กับผู้มีเชื้อสายจีนในพิษณุโลก เพราะเขามีทางเลือกอื่นๆ ที่สามารถสร้าง “คุณค่าชีวิต” ให้แก่ตัวของเขาได้ เช่น การมีตัวตนเป็นผู้เสียสละ ความสามัคคี การเป็นผู้ให้ และการเป็นผู้มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองทั้งทางจิตใจและทรัพย์สินวัตถุที่ตนมีนั่นเอง

บทที่ 8

บทสรุป

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นความพยายามศึกษาและทำความเข้าใจกระบวนการนิยาม “ความเป็นจีน” ของผู้มีเชื้อสายจีน ในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ว่ามีการปรับเปลี่ยน คัดแปลง ปรับตัว หรือสร้างใหม่ คำนิยามความเป็นจีน หรือไม่ อย่างไร และเมื่อเงื่อนไขในด้านเวลาเปลี่ยนไป จะทำให้นิยามต่างไปเช่นไร ภายใต้บริบทใด และหากมีภูมิหลังหรือสถานะบางอย่างต่างกันแม้จะเป็นกลุ่มจีนเช่นเดียวกันจะทำให้นิยามความเป็นจีนมีความแตกต่างไปหรือไม่

การศึกษาในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้หลักฐานส่วนใหญ่จากคำบอกเล่า, การสังเกต, และจากหนังสือในท้องถิ่นเอง งานชิ้นนี้ จึงเป็นเรื่องเล่าประกอบกับการตีความของผู้เขียนเป็นหลัก ช่วงเวลาที่เลือกศึกษานั้น จุดเริ่มเล่าเรื่องอยู่ที่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนกระทั่งสิ้นสุดสมัยของจอมพล ศถุย์ และช่วงเวลาที่ตั้งคำถามหลัก อยู่ที่สมัยของ จอมพลป. พิบูลสงคราม และสมัยของจอมพล ศถุย์ แต่แท้จริงงานชิ้นนี้จะกล่าวถึงแนวทางในการนิยามความเป็นจีนที่ต่อเนื่องกันมาก่อน ที่จะมาถึงกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของจีนที่ทำให้ผู้มีเชื้อสายจีนในประเทศไทยสามารถแสดงความเป็นจีนออกมาได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้โดยเน้นว่า เมื่อความเป็นจีนถูกกล่าวหรือแสดงออกโดย คนที่แตกต่างที่มา แตกต่างกลุ่มอ้างอิงทางสังคม, เศรษฐกิจ หรือด้านใดๆก็ตาม หรือแม้แต่ในกาละ และเทศะที่แตกต่างกันไปก็จะเป็นการนิยามหรือรับรู้ความเป็นจีนต่างกัน ความเป็นจีนจึงเป็นเรื่องที่เลื่อนไหล และแผ่ขยายที่ต่างกันไป ขึ้นอยู่กับว่าในขณะนั้น หรือในเงื่อนไขนั้นๆ ผู้ยึดถือ ให้ความสำคัญต่อจุดเน้นในด้านใด ความสำนึกต่อเรื่องราวที่ผ่านมาในอดีตของตน เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่บรรจุอยู่ในระบบคิดของคนทุกคน การสำนึกถึงความเป็นมาของตน ต่อเชื้อสาย ชาติพันธุ์ เป็นสิ่งที่แต่ละคนมีต่างกันไป ในบางครั้ง สำนึกร่วมต่ออดีตเป็นเครื่องมือที่คนใช้กล่าวอ้างถึงความเป็นพวกเดียวกัน หรือการเป็นคนละพวกกัน ในบางครั้งรายละเอียดในสำนึกนั้นถูกปรับให้แคบลง หรือขยายรายละเอียดให้มากขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงที่ได้รับจากการรับรู้ความเป็นจริงภายนอก

การอธิบาย ถึงความเป็นจีนในสำนึกต่ออดีตมีหลายระดับ เช่น การให้ความสำคัญต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ปรากฏในประวัติของวงศ์ตระกูล, คำสอนที่ถ่ายทอดผ่านกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ,การให้ความสำคัญต่อจารีตปฏิบัติ เช่นการให้ความสำคัญต่อระบบอาวุโส หรือแม้แต่การให้ความสำคัญต่อเรื่องราวอื่นๆ ในชีวิตของคนที่ยังอิงต่อความเป็นจีน หรือความเป็นไทย และเมื่อความเป็นจีนไม่สามารถครอบคลุมในการอธิบายเหตุผลที่มีต่อการกระทำนั้นๆ ได้ ก็จะกลายมาเป็น การอธิบายที่มี

“ความเป็นตัวของตัวเอง” มากยิ่งขึ้น สัญลักษณ์ หรือ นัยยะอะไรก็ตาม จะไม่สำคัญเท่าความเป็นตัวของตัวเองที่แปรเรื่องราวรอบๆ ตัว มาอธิบายและให้ความชอบธรรมแก่การกระทำนั้นๆ ของตน

ความสำคัญต่อความเป็นจีนของคนจีนในพินชุนโลกนั้นมีความเปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลา ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ความเป็นจีนนั้นมีความหมายต่อรัฐในแง่ของรายได้จากการผูกขี้ และ ความเป็นจีนจะถูกแสดงออกอย่างไรก็ตาม นั้นไม่สำคัญต่อรัฐหากเขายังคงเป็นแรงงานทางเศรษฐกิจที่ดีได้ หลักฐานที่ปรากฏในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ทำให้เราเห็นภาพว่า คนจีนบางกลุ่มมีโอกาสนี้เข้าไปร่วมสัมพันธ์กับชนชั้นศักดินาไทย ผ่านการค้าแรงงานทางศักดินา และการมีสถานะสูงทางเศรษฐกิจ คนจีนกลุ่มดังกล่าวนี้ อาจกล่าวได้ว่ามีโลกทัศน์ไปในทิศทางเดียวกันกับคนไทยชั้นสูง การแสดงความเป็นจีนนั้นเป็นเรื่องที่ปกติ แต่ในขณะที่เดียวกันเขาปรับเอาความเป็นไทยในด้านของการอ้างอิงตำแหน่งทางศักดินา ซึ่งทำให้เขาสามารถสะสมทุนเหนือกว่าใครได้ สำหรับคนจีนที่มีฐานะรองๆ ลงไปนั้น ในสมัยรัตนโกสินทร์หลักฐานไม่เอื้ออำนวยให้เราเห็นภาพของเขา เนื่องจากเอกสารที่รัฐติดต่อกับพินชุนโลก ส่วนใหญ่จะเน้นไปที่การสั่งงานกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

จวบจนในสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6 ความเป็นจีน ได้ถูกแปรเปลี่ยนเป็น 2 ระดับ ระดับแรก ระบบราชการที่สถาปนาลงในพินชุนโลก ตั้งแต่สมัยมณฑลเทศาภิบาลเป็นต้นมาทำให้ผู้ที่ต้องการกลายเป็นไทยนั้น เข้ารับราชการ เรียนหนังสือไทย เช่นเดียวกันกับคนจีนที่ต้องสัมพันธ์และค้าขายกับรัฐ ดังที่พบในการอธิบายต่อที่มาหรือประวัติตระกูลในยุคที่ ระบบราชการเริ่มต้นขึ้นอย่างเข้มข้น มีการรับเอา ตัวแทน ของ อำนาจท้องถิ่นเช่น แม่ทัพฯ ข้าหลวงเทศาฯ หรือแม้แต่ตัวแทนของอำนาจรัฐ มาใส่เข้าไปในวิธีการอธิบายความเป็นมาของตน ดังเช่นปรากฏในวิธีการบอกเล่าประวัติความเป็นมาของตระกูล มีการสร้างความสัมพันธ์อ้างอิงกับแม่ทัพ หรือแม้แต่กับจอมพล ป. พิบูลสงคราม แม้ว่าคนกลุ่มนี้จะยังรักษาความเป็นจีนไว้ในบางแง่

ในระดับที่ 2 ช่วงเวลาใกล้เคียงกันนั้น การปฏิวัติประชาชาติจีน ในพ.ศ. 2454 มีอิทธิพลให้ชาวจีนโพ้นทะเลทั่วโลก รวมถึงในพินชุนโลก หันกลับมาคำนึงถึงความเป็นจีนที่ผูกพันกับบ้านเกิดเมืองนอนของเขา ในพินชุนโลก เราพบการสำนึกเช่นนี้ เพราะมีการก่อตั้งโรงเรียนจีน ชื่อแซหมิน ซึ่งคำว่าแซหมินนี้แสดงให้เห็นถึงการสำนึกต่อความเป็นประชาชนอันมีบริบทอยู่ในสังคมจีนแผ่นดินใหญ่

ในสมัยจอมพลป. พิบูลสงคราม ความเป็นจีนในเชิงรูปสัญลักษณ์ภายนอก เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจของรัฐ เช่น การติดต่อราชการ การขอซื้อที่ดิน การเข้ารับราชการ จึงทำให้เกิดการลดอัตลักษณ์แห่งความเป็นจีนจีนเหล่านี้ลง และบางคนที่ต้องอาศัยพึ่งพิงราชการมาก ถึงกับต้องแปลงสัญชาติ เป็นไทยซึ่งคนจีนที่เหลือนั้น เลือกที่จะเปลี่ยนอัตลักษณ์เหล่านี้หรือไม่ เพียงใด แล้วแต่เงื่อนไขเฉพาะในชีวิตของตนและกลุ่มที่ตนสังกัด เช่นบางคน เลือกใส่เสื้อผ้าแบบไทย

แต่ ไม่เปลี่ยนชื่อ หรือบางคนเปลี่ยนชื่อ แต่ไม่เปลี่ยนสัญชาติเป็นต้น คนจีนในพิษณุโลกนั้น ใช้ความเป็นไทย เพื่อเข้าถึงโอกาสในการเพิ่มพูนฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของตน อีกทั้งใช้ความเป็นไทยเพื่ออยู่ร่วมในสังคมกับผู้อื่น ในขณะเดียวกัน วิธีการในการกลายเป็นไทยนี้ ก็มีได้มีรายละเอียดที่เหมือนกัน ในสมัยจอมพลป.พิบูลสงคราม ผู้ที่ต้องการพึ่งพิงรัฐและราชการมาก จะแปลงสัญชาติให้กลายเป็นไทย และปรับอัตลักษณ์ภายนอกให้มีลักษณะเป็นไทยตามที่จอมพลป. ประกาศไว้ คนจีนที่พึ่งพิงรัฐรองลงมา เช่น กลุ่มคนจีนที่ค้าขายเป็นหลัก ก็จะปรับเพียงอัตลักษณ์ภายนอกให้ดูเป็นไทยไว้ ส่วนการแปลงสัญชาตินั้น จะอาศัยบุตรหลานของคนที่ถูกกลายเป็นคนสัญชาติไทยโดยกำเนิดตามกฎหมายของราชการ ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ความเป็นไทยนั้น ผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ประกอบกันกับวิธีการที่รัฐสื่อไปถึงคนในท้องถิ่น เป็นการสร้างความจงรักภักดีและซาบซึ้งในพระราชกรณียกิจ ไม่ว่าจะเป็นการให้ความสำคัญต่อการติดภาพพระบรมฉายาลักษณ์ของกษัตริย์ ในพิษณุโลกนั้น เริ่มมีการวางพระมาลา ถวายบังคมต่อบูรพกษัตริย์ไทยในช่วงเวลานั้น

ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีและความระแวงต่อความเป็นจีนที่มักมากับความเป็นคอมมิวนิสต์มีมากขึ้น ความเป็นจีนเริ่มมีความสำคัญน้อยลง คนจีนได้มีการนิยามตนเพื่อตอบรับระบบเศรษฐกิจแบบเสรี มีการลดความสำคัญของความเป็นจีนบางประการ และให้ความสำคัญต่อ ความเป็นสากล ดังเช่นกรณีของเจ้าแก้วแพ้ว ร้านขายยา สหพันธ์เภสัช เวลานี้เอง บางส่วนของกลุ่มภาษาถิ่นและที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ทำสวนทำไร่ของเมืองได้หากเผชิญกับบริบทของความไม่เท่าเทียมกันในบรรดากลุ่มจีนด้วยกัน เนื่องจากถูกผู้อื่นมองว่าแตกต่าง ทั้งทางฐานะ เศรษฐกิจ และความแตกต่างด้วยอุดมการณ์ทางการเมือง จึงมีการนิยามตนเองเพื่อตอบโต้ และแก้ไขสถานะความไม่เท่าเทียมกันดังกล่าว ดังเช่นกรณีการนิยามความเป็นจีน ด้วยการอธิบายถึงความ เป็นมาที่ลำบากของกลุ่มตน เพื่ออธิบายกลุ่มตนว่าเป็นคนมีความสามัคคี และนำเอาความเป็นคนจน จากภูมิหลังในอดีต มาแสดงโต้ตอบกับกลุ่มจีนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าตน

กลุ่มคนจีนที่อยู่ในตลาด เมื่อเผชิญกับบริบททางการเมืองที่เพ่งเล็งความเป็นจีนของเขา ว่าจะ เป็นศัตรูกับรัฐหรือไม่ ผู้มีเชื้อสายจีนบางกลุ่มก็ได้ “ลงไปเล่น” ในเวทีนั้น โดยใช้วิธีผนวกตนเองเข้า เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์อันน่าภาคภูมิใจ ดังเช่นที่กรณีของโรงเรียนสันหมิน ที่มีสถานะที่ ไม่ค่อยเป็นปัญหาแก่ส่วนกลางอยู่แล้ว ได้มีความพยายามในการผนวกความเป็นจีนของตน เข้ากับ รัฐบาลเจียงไคเช็คซึ่งเป็นที่ยอมรับของสหรัฐอเมริกาพันธมิตรของไทยในขณะนั้น

การนิยามที่น่าเสนอข้างต้น เป็นการนิยามตนของกลุ่มจีนที่มีความเป็นหนึ่งเดียวกันในบางแง่มุม เป็นหนึ่งเดียวกันตามหลักยึดที่พวกเขาสร้างขึ้นมา แต่กระนั้น ในส่วนของแต่ละบุคคล ก็มีการนิยามความเป็นจีนที่แตกต่างกันไป ตามแต่เงื่อนไขส่วนตัวของเขา ดังเช่น กรณี ของนายอินทร์

ปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอกกลุ่มภาษา และการค้าขายในระบบเศรษฐกิจแบบเสรีที่ต้องอาศัยความสัมพัทธ์กับตลาดมากขึ้น ทำให้การแบ่งแยกกลุ่มภาษานั้นลดความสำคัญลงและเปลี่ยนเป็นการตอบรับความเป็นจีนที่ไม่แบ่งแยกกลุ่มภาษา ดังการก่อตั้งชมรม 7 สมาคม - มูลนิธิ มีการพยายามอธิบายให้ผู้มีเชื้อสายจีนในปัจจุบันสำนึกถึงความเป็นจีนที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยกลุ่มคนผู้มีเชื้อสายจีนชั้นนำของเมือง ซึ่งในสมัยจอมพลสฤษดิ์นั้นเป็นกลุ่มที่เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีก่อนผู้อื่นดังเช่น นายบรรเลง รอบบรรเจิด ซึ่งปัจจุบันเป็นนายกสมาคมจีนนั้น ธุรกิจของเขาคือห้างสรรพสินค้าซึ่งความเป็นจีนที่ผูกพันกับกับระบบภาษาหรือแบ่งแยกกลุ่มภาษานั้นจึงเป็นอุปสรรคที่จะรวมความร่วมมือในเวลาเงินทุนของผู้มีเชื้อสายจีนในท้องถิ่นต้องพบกับกับทุนจากถิ่นที่อื่น เช่นทุนจากตะวันตกในธุรกิจข้ามชาติ

ความเป็นจีนจึงเป็นสิ่งที่ลื่นไหลอยู่ตลอดเวลา และผูกพันกันกับความแปรผันของบริบทภายนอก เช่น เศรษฐกิจ การเมือง สังคม ซึ่งบริบทภายนอกดังกล่าว ไม่ได้มีภาวะที่คงที่อยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การรับรู้ความเป็นจีนจึงสัมพันธ์กันกับสิ่งที่เขาเผชิญ จึงแน่นอนว่า “ความเป็นจีน” ตามนิยามของชาวจีนในพินชุนโลกย่อมผันแปรลื่นไหลอย่างไม่สิ้นสุดในอนาคตข้างหน้า

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทยที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

กองหอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จ.ศ. 1171-1173. บัญชีเกณฑ์เครื่องทำพระเมรุ
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จ.ศ. 1172

กองหอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1171-1173.

กองหอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1193. เลขที่ 20. บัญชีจำนวนเงินค่าส่วยไม้ขน
สักและขี้ผึ้ง

กองหอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1196-1200.

กองหอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1197. เลขที่ 52. บัญชีส่งเงินปีและผูกปี

กองหอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1202. เลขที่ 145. ใบบอกพิษณุโลก

กองหอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1205. เลขที่ 55. สารตราเจ้าพระยาจักรีถึง
พิษณุโลก เรื่อง ตั้งจินจันเป็น หมื่นศรีสมบัติ นายอากรสมภักดีสร

กองหอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1206. เลขที่ 143. ใบบอกเจ้าเมืองกรมการเมือง
เก็บเอาเงิน ทอง ช้าง ม้า แก่ ราษฎร

กองหอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1207. เลขที่ 43. สารตราเรื่องให้พระยาเพชร
พิไชย จัดแจงส่งย้ายกระสุนออกไปทำสวาย

กองหอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1207. เลขที่ 48. สารตราเรื่องตั้งให้จันทมากเป็น
ขุนชำนาญไพศาร นายอากรฯ

กองหอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1121. เลขที่ 20. ร่างตราเจ้าพระยาจักรีถึงเมือง
พิษณุโลก พิชัย ตั้งจันฉายเป็น ขุนประมุขสมบัติ นายอากรยาสูบ

กองหอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 4.

กองหอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 5.

กองหอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 จ.ศ. 1220. เลขที่ 104. หนังสือพระราชเสนา ถึงเจ้า
เมืองกรมการเมืองต่างๆ 10 เรื่อง

กองหอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 จ.ศ. 1225. เลขที่ 79. เรื่องเจ้าภานี้เก็บไม่ได้ให้เจ้า
เมืองกรมการเมืองชำระ

กองหอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 จ.ศ. 1126. เลขที่ 57. สารตราถึงเมืองพิษณุโลก เรื่อง
ให้ส่งคนสืบค้นลงไปกรุงเทพฯ

กองหอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 จ.ศ. 1127. เลขที่ 7. ทราน้อยเมืองพิษณุโลก ว่าด้วยที่
ไร่ส่วนฝ่ายจีนติว นายเนตร ณ. เดือน 9 ค่ำ ปีมฤกษี สัปตศก

กองหอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 จ.ศ. 1128. เลขที่ 161.

กองหอสมุดแห่งชาติ. ส.ร. 0201.72/9. เรื่อง : บุรณะจังหวัดพิษณุโลก (4-11 มิ.ย. 2486.)

กองหอสมุดแห่งชาติ. ส.ร. 0201.14/25. เรื่อง : การเข้าครอบครองโรงเรียนของชนชาติศัตรู พ.ศ.
2485.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.ร 14/109. เรื่องกรมพระยาดำรงฯ เสด็จตรวจราชการ
หัวเมืองเหนือ ปี ร.ศ. 111. (พ.ศ. 2435.) จดหมายกราบบังคมทูลแด่ พระ
บาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 31 ธันวาคม ร.ศ. 111.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.51/10. รายงานตรวจราชการมณฑลพิษณุโลกของ
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ร.ศ. 117.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ยธ. 5.9/9. ญี่ปุ่นจะส่งกลีเข้ามาทำทางรถไฟสายเหนือ

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2.12. ก/4 (27) 24 ตุลาคม ร.ศ. 110.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2.12. ก/1 (21-22) ร.ศ. 98.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2.12 ก/1 (119) ศก.101. บอคมืองพิษณุโลก

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.12 ค/6 ใบบอกเมืองพิษณุโลก

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2.12 ก/4 ใบบอกเมืองนครสวรรค์ (มกราคม ร.ศ.
102 – พฤศจิกายน ร.ศ. 106)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2.14/81 รายงานกรมหลวงดำรงฯ ตรวจมณฑล
พายัพ

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2.14/82 รายงานกรมหลวงดำรงฯ ตรวจราชการ
เมืองพิศิตร์ เมืองพิษณุโลก ร.ศ. 117.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 6 หน้า 31. 3/38. พ่อค้าข้าววมณฑลพิษณุโลกร้องทุกข์
เรื่องข้าวค้างอยู่ในรถไฟ (9-10 ก.ค.)

เอกสารมหาดไทย รัชกาลที่ 6 ม/6, 9 สิงหาคม ร.ศ. 131.

เอกสารมหาดไทย 2.2/108 เรื่อง ส่งสำเนาหนังสือหมู เรื่องสนับสนุนให้คนไทยทำการค้า ไปให้
กรมโฆษณากระจายเสียงทางวิทยุ พ.ศ. 2482.

เอกสารมหาดไทย 2.2 3/90. เรื่อง ข้าหลวงฯ พินิจโลกเสนอความคิดเห็นเรื่องควรแก้ไขวิธีรับ
บำเหน็จบำนาญ หรือให้ผู้ที่ได้รับมีโอกาสดำเนินการแข่งขันกับชนต่าง
ค้ำในเชิงค้าขาย พ.ศ. 2484.

เอกสารมหาดไทย 2.2.5/511. เรื่องคณะกรรมการจังหวัดพินิจโลกรายงานการหาเงินบำรุงกองทัพ
ไทย (พ.ศ. 2483.)

เอกสารมหาดไทย 5.16.19/27. เรื่องข่าวหนังสือพิมพ์ จ. พินิจโลก พ.ศ. 2480.

เอกสารมหาดไทย 5.16.19/29. เรื่องข่าวหนังสือพิมพ์ จ. พินิจโลก พ.ศ. 2480.

เอกสารมหาดไทย 56 81/2480. วันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2480.

เอกสารภาษาไทยที่ตีพิมพ์แล้ว

เกษียร เตชะพีระ. จินตนากรรมชาติที่ไม่เป็นชุมชน: คนชั้นกลางลูกจีนกับชาตินิยมโดยรัฐของ
ไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาและฝึกอบรมนักข่าว, 2537.

เกษียร เตชะพีระ. แลลอลลายมังกร: รวมข้อเขียนว่าด้วยความเป็นจีนในสยาม. พระนคร: โครงการ
จัดพิมพ์คบไฟ, 2527.

ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. ชาวจีนในประเทศไทย. พระนคร : แพรวพิทยา, 2517.

ขวัญเมือง จันทโรจณี บรรณาธิการ. เอกสารสัมมนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือตอนล่าง. ภาค
วิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2539.

คุรุลิขิต (ฉบับปรับปรุงประกาศนียบัตรอนุสรณ์). พินิจโลก : ม.ป.ท., 2500.

จอหงวน. คนแซ่กวน. กรุงเทพฯ : วิทวัส, 2522.

จิตรา ก่อฉันทเกียรติ. ความรู้เรื่องจีนจากผู้เฒ่า. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า พิมพ์ครั้งที่ 5 , 2538.

จิตรา ก่อฉันทเกียรติ. ดั่ง หนึ่ง เกี้ยว. กรุงเทพฯ : ร.พ. กรุงเทพฯ พิมพ์ครั้งที่ 2 , 2538.

จิตรา ก่อฉันทเกียรติ. บ่วง สี่ อยู่ อี : ทุกเรื่องให้สมปรารถนา. กรุงเทพฯ : แพรวสำนักพิมพ์ พิมพ์
ครั้งที่ 2 , 2540.

จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ. บันทึกของคนท้องถิ่น. พินิจโลก: โครงการท้องถิ่นศึกษา
มหาวิทยาลัยนเรศวร, 25423.

จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ. ประวัติศาสตร์สังคมเมืองพินิจโลก พ.ศ. 2475-2503 รายงานการวิจัย.
มหาวิทยาลัยนเรศวร พินิจโลก, 2542.

จิรวาสต์ ปันยารชุน. ชีวิตประวัติและผลงานของท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม จัดพิมพ์ในโอกาส
ครบรอบ 100 ปี จอมพลป.พิบูลสงคราม, พิมพ์ครั้งที่ 3, 2540.

เจนนิเฟอร์ เวย์น กุชแมน, ชื่นจิตร อำไพพรรณ แปล, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ บรรณาธิการ. การค้า
ทางเรือสำเภ จีน – สยาม ยุคต้นรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ มุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2528.

ญาคา ประภาพันธุ์. ระบบเจ้าภีณายอากรสมัยกรุงเทพยุคต้น. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
สร้างสรรค์, 2524.

เดช นุนาค. การปกครองระบบเทศาภิบาลประเทศสยาม พ.ศ.2435 – 2458. กรุงเทพฯ :
มูลนิธิโครงการตำรา สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, 2532.

ทักษ์ เกลิมเตียรณ. การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ .กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.

ธิดา สารยาและคณะ, สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ. พลิกประวัติศาสตร์แคว้นสุโขทัย. กรุงเทพฯ
: มติชน, 2540.

นริศรานูวัตติวงศ์,สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา. จดหมายระยะทางไปพิษณุโลก.
พระนคร : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, 2506.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียนและอนุสาวรีย์ ว่าด้วยวัฒนธรรม รัฐ และรูปการจิต
สำนึก. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2538.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. ปากไก่และใบเรือ : ว่าด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์-วรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์.
กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2527.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. วัฒนธรรมความจน. กรุงเทพฯ: แพร่สำนักพิมพ์, 2541.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. สองหน้าสังคมไทย : บทวิพากษ์โครงสร้างอารยธรรมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
ผู้จัดการ, 2539.

บุญศักดิ์ แสงระวี. สืบก้านนิค 225 แซ่ (เท่าที่พบเห็นในเมืองไทย). กรุงเทพฯ : อักษรวัฒนา, 2534.

เบนจามิน เอ บัทสัน, กาญจน์ ละออศรี บรรณาธิการแปล. อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชในสยาม.
กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราฯ, 2543.

เบเกอร์ คริส , ผาตุก พงษ์ไพจิตร. เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพ. ซิลค์เวอร์มบุคส์, 2539.

ประชุมพระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร : คณะกรรมการจัด
พิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี, 2509.

- ปาลเลกัวซ์ ฌอง แบปติสต์, สันต์ โกมลบุตร แปล. *เล่าเรื่องกรุงสยาม*. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า, 2520.
- พรรณี นัทรพลรักษ์ และคณะ ผู้แปล. *สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ : มุลินีโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2529.
- พลกุล อังกนันท์. *บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. พระนคร : วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ประจักษ์การพิมพ์, พิมพ์ครั้งที่ 3, 2515.
- พิรุณ สุเทพศิริ. *เถาอุกเทศเจ้าแห่งการค้าขายของจีน*. กรุงเทพฯ : ศรีอยุธยา, 2540.
- พรีนา บรูมฟิลด์ เขียน, หยกแดง แปล, โชติช่วง นาคอน บรรณาธิการ. *ความเชื่อชาวจีน*. กรุงเทพฯ : พิมพ์วาด, 2532.
- มรกต เจวจินดา. *ภาพลักษณ์ ปริติ พนมยงค์กับการเมืองไทย พ.ศ. 2475 – 2526*. กรุงเทพฯ : โครงการหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, 2543.
- ถ. เสถียรสุด. *ประวัติวัฒนธรรมจีน*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ กอ ไร่, พิมพ์ครั้งที่ 5, 2529.
- วิลเลียม สกินเนอร์. *สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ : มุลินีโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2529.
- ศรีศักดิ์ วัลลิโภคม. *เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย : รายงานการวิจัย*. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. *ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมของชุมชนชาวจีน*. กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- สายชล สัตยานุรักษ์. *ความเปลี่ยนแปลงในการสร้าง “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” โดยหลวงวิจิตรวาทการ*. เอกสารถ่ายสำเนา, 2544.
- สุภรณ์ โอเจริญ. บรรณาธิการ. *นครสวรรค์ : รัฐกึ่งกลาง. รายงานสัมมนาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น จังหวัดนครสวรรค์*. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์การพิมพ์, 2528.
- สุภางค์ จันทวานิช และ คณะ. *ชาวจีนแต่จิ๋วในประเทศไทยและในภูมิภาคอาเซียน*. รายงานการวิจัย กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2334-2539.
- สุวรรณี สุคนธา. *เรื่องสั้นชุด สวนสัตว์ (ม.ท.ป.) ประพันธ์สาส์น*, 2518.
- หาญชัย สงวนให้. *ประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก. ศูนย์ข้อมูลท้องถิ่น สำนักวิจัย, สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม*, 2541.

หลิน ปัน ,เกียร เตชะพีระ แปล. **อึ่งตี่เกีย : เรื่องราวของชาวจีนโพ้นทะเลทั่วโลก**. กรุงเทพฯ : คบไฟ 2540.

อมรา พงศาพิชญ์. **ความหลากหลายทางวัฒนธรรม(กระบวนการทัศน์และบทบาทในประชาสังคม)**.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

อรุณ ภักดีประไพ. **ประวัติของ อรุณ ภักดีประไพ**. เอกสารถ่ายสำเนาและประกอบการสัมภาษณ์

อรุณ ภักดีประไพ. **ความเป็นมาของเสรีไทย ในความทรงจำของ นาย อรุณ ภักดีประไพ**.

เออิจิ มูราชิม่า, วรศักดิ์ มัทธโนบล แปลและบรรณาธิการ. **การเมืองจีนสยาม การเคลื่อนไหวทาง**

การเมืองของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย ค.ศ. 1925 – 1941, กรุงเทพฯ : สถาบัน

เอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

หนังสืออนุสรณ์

ที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพ นาง มณี สุขโรจน์ ณ วัดสระแก้วปทุมทอง 19 มิ.ย. 2544

ที่ระลึกพิธีเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติ โรงเรียนสันหมื่น จังหวัดพิษณุโลก วันที่ 30 มีนาคม

พ.ศ. 2543.

ที่ระลึกสมาคมไหหลำภาคเหนือแห่งประเทศไทย. การประชุมชาวไหหลำภาคเหนือสัญจร ครั้งที่

9/2544. ณ. สมาคมไหหลำภาคเหนือแห่งประเทศไทย จ. พิษณุโลก 18 ส.ค. 2544.

บรรณาอนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณป้าจอน จันทร์ประเสริฐ,บ.ช. ณ วัดสุนทร

ประดิษฐ์ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก วันเสาร์ที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2524.

เบนทูล-ผกา บุญอิต อนุสรณ์.พิษณุโลก : อมรินทร์พรินติ้ง, 2537.

ประวัติและปณิกะต่างๆเกี่ยวกับเมืองพิษณุโลก. พิมพ์แจกในงานฌาปนกิจศพ สิริบุญโญ ภิกขุ

(บุญทิว บุณเขตต์) ณ เมรุวัดคาประขาวหาย (เตาไห) อ. เมือง จ. พิษณุโลก วันที่ 19

เม.ย. 2530.

อนุสรณ์การช่างสตรีพิษณุโลก. พิษณุโลก : พินิจการพิมพ์, 2504.

อนุสรณ์ครบรอบ 20 ปี พิธีเปิดป้ายอาคารสำนักงานและหอประชุมสมาคมฮากกา จังหวัดพิษณุโลก.

พิษณุโลก : ม.ป.ท., 2539.

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ครูสังวาลย์ สุขโรจน์. ณ. เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 1

เมษายน พ.ศ. 2532.

อนุสรณ์สถาปนาภิกษพหลวพ่อบุญทิว สิริบุญโณ (ครุทิว บุณเขตต์) ณ วัดตาปะขาวหาย ตำบลหัว
รอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก วันอาทิตย์ที่ 19 เมษายน 2530.

อนุสรณ์ในพิธีบรรจุศพขุนศรีพานิช (นายสง ผู้ภักดี), นางศรีพานิช (น้อย ผู้ภักดี), นายชูศิลป์ ผู้ภักดี
(บุตร) ณ วัดธรรมจักร จังหวัดพิษณุโลก วันที่ 2 พฤษภาคม 2527.

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายขามปิยะพงศ์ จ.ม. ณ เมรุวัดธรรมจักร อำเภอเมือง
พิษณุโลก เสาที่ 29 พฤศจิกายน 2529.

อนุสรณ์เนื่องในงานสถาปนาภิกษพ นายทอง แสงศิริ ณ วัดสระแก้วปทุมทอง อำเภอเมือง จังหวัด
พิษณุโลก วันเสาร์ที่ 1 กรกฎาคม 2515.

อนุสรณ์ 100 ปี โรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม (2442-2542). พิษณุโลก : โรงพิมพ์ประชานิธิ, 2542.

บทความ

ธงชัย วินิจจะกุล. “ประวัติศาสตร์การสร้างตัวคน”. อยู่เมืองไทย. รวมบทความทางสังคมศาสตร์
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.

สิริวิชัย. บทความ “60 ปี แห่งการเปลี่ยนแปลง ไทย-สยาม นามนั้นสำคัญไฉน”. เนชั่นสุดสัปดาห์, ปี
8 ฉบับ 389 18 – 24 พฤศจิกายน, 2542.

อภิญา เพ็ญฟูสกุล . กระบวนการสร้าง “ความรู้เกี่ยวกับความเป็นจริงทางสังคม”. วารสารร่วม
พฤษภ ปี 6 ฉบับ 21 (เม.ย – มิ.ย), 2530.

วิทยานิพนธ์

ขวัญเมือง จันทโรจณี. ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของหัวเมืองฝ่ายเหนือในสมัยรัตนโกสินทร์
ตอนต้น(พ.ศ. 2325 – 2394). วิทยานิพนธ์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลง
กรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

ทวิช จตุรพฤษ. พิธีกรรมเพื่อสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ของชาวเขายากจน : การศึกษาการปรับ
ตัวทางวัฒนธรรมของชาวเขาลื้อในจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ สาขาการพัฒนา
สังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538.

- เทียมจันทร์ อ้าแหว.บทบาททางการเมืองและการปกครองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2487). วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- นฤมล วัฒนพานิช. ระบบเทศบาลกับผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจมณฑลพิษณุโลก (พ.ศ. 2437-2476). วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.
- ประภาวดี จตุวิริยพรชัย. ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวจีนกลุ่มภาษาต่างๆ ในจังหวัดพิษณุโลก. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2538.
- ปลาย้อ ชนชนนท์. บทบาทนายทุนพ่อค้าที่มีต่อการก่อตัวและขยายตัวของทุนนิยมภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ. 2464 – 2523. วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- ภูวคณ ทรงประเสริฐ. นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย (พ.ศ. 2475 – 2500) . วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2519.
- มัลลิกา เรืองระพี. บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคมและศิลปกรรมไทย สมัยรัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.
- ยุทธนา วรณปิติกุล. พิธีกรรมกินเจในสังคมชาวจีนภาคใต้ : กรณีชาวจีนใน อ. ตะกั่วป่า จ. พังงา. วิทยานิพนธ์คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.
- วิภาวดี พงษ์ประพันธ์. บทบาทของชุมชนคริสเตียนในสังคมไทย : กรณีศึกษาการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงของชุมชนคริสเตียนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2541.
- ศรศักดิ์ ชูสวัสดิ์. ผูกปี: การจัดเก็บเงินค่าแรงแทนการเกณฑ์แรงงานจากคนจีนในสมัยรัตนโกสินทร์. วิทยานิพนธ์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- สมบัติ บุญคำเอื้อง. ปัญหาการนิยามความหมายของป่า และการอ้างสิทธิเหนือพื้นที่ : กรณีชาวลาวหู่. วิทยานิพนธ์ สาขาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541.

สุภาพรณ ขอผล. *การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของภาคเหนือตอนล่าง ในช่วงปี พ.ศ. 2448-2484.*

วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.

อมรรัตน์ ชัยรัตน์. *วรรณกรรมประกอบประเพณีดูไฟของชาวจีนไหหลำในพินญโลก : การ*

วิเคราะห์ในแนวหน้าที่นิยม. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนคร

รินทรวิโรฒ พินญโลก, 2531.

เอกสารต่างประเทศที่ตีพิมพ์แล้ว

Bernard, Alan and Jonathan Spencer. Ed. *Encyclopedia of Social and Culture Anthropology.*
New York : Route Ledge, 1998.

Coughlin, Richard J. *Double Identity: The Chinese in Modern Thailand.* New York : Oxford
University Press, 1960.

Gellner, Ernest, *Nations and Nationalism.* Oxford ; Basil Blackwell , 1983.

Keyes, Charles F. *Ethnic adaptation and Identity: The Karen on the Thai frontier with Burma.*
Philadelphia: Institute for The study of Human Issues, C. 1979.

Lukacs, John, *Historical Consciousness.* New York: Harper & Row. 1968.

Reynolds, Craig J. .Ed. *National Identity and Its Defenders Thailand 1939-1989.* Thailand:
Silkworm books, 1993.

Soren Ockey, James, *Business Leaders, Gangsters, And The middle class : Societal Group and
Civilian Rule in Thailand.* Dissertation, Faculty of The Graduate School, Cornell
University. 1992.

Skinner, G. William. *Chinese Society in Thailand: An Analytical History.* Ithaca, New York:
Cornell University Press, 1957.

Ward, Barbara. E. *Through other eyes: Essays in Understanding Conscious Models mostly in
Hong Kong.* Hong kong: Chinese University Press, 1985.

Wijeyewardene, Gehen. Ed . *Ethnic Groups across National Boundaries in Mainland Southeast
Asia.* Singapore, Institute of Southeast Asian Study. 1990.

Woodward , Kathryn . Ed. *Identity and Difference.* London : Sage, 1977.

การสัมภาษณ์

นางจิรนนท์ สุภารัตน์	สัมภาษณ์ วันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2544 สถานที่ หอพักสุภารัตน์
นายเจา อ่อนคิน	สัมภาษณ์วันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ.2543 สถานที่ บ้านพัก ถนนอุทัยทอง
นายฉิม แซ่จ้อง	สัมภาษณ์ วันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2542. สถานที่ ร้านจีนฮวดหลี
นายไต้ะ ดี เกี้ยว	สัมภาษณ์ วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2543 สถานที่ ร้านไทยเจริญ
นายชนะพงษ์ บุญญะฤทธิ์	สัมภาษณ์วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ.2544 สถานที่ มหาวิทยาลัยนเรศวร
นายพิพัฒน์ สุวรรณกิตติ์	สัมภาษณ์วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2543 สถานที่ ร้านสหภัณฑ์เภสัช
นายพิสิฐ อาภัสระวิโรจน์	สัมภาษณ์ วันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2542 สถานที่ ร้านหนังสือสิทธิธา ถ. อาทิตยวงศ์
นายพั้ว จิ้งเซี่ย	สัมภาษณ์ วันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2542. สถานที่ บ้านพัก ถ. บรมไตรโลกนาถ
นางไพลิน พุ่มสะอาด	สัมภาษณ์วันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2544 สถานที่ อาคารลิไท
นายลัม กัมหยุ่น	สัมภาษณ์ วันที่ 7-8-9 กันยายน พ.ศ. 2542. สถานที่ สมาคมฮากกา พิษณุโลก
นายลัม ควนหยู	สัมภาษณ์วันที่ 3 – 15 สิงหาคม พ.ศ.2543 สถานที่ ช.วานิชเฟอร์นิเจอร์
นายลัม เม่นสุก	สัมภาษณ์ วันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ.2543 สถานที่ ร้านขงเจริญ
นายลัม อาเอ็ง	สัมภาษณ์วันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2542 สถานที่ บ้านพัก บริเวณตลาดเทศบาล 3

นายวนิช วรรณคุณาชัย	สัมภาษณ์วันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2544 สถานที่ โรงเรียนสอนพิมพ์ดีดชัยพร
นายศักดิ์ ภาณุไพศาล	สัมภาษณ์วันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2543 สถานที่ ร้านฮั่วซงจัน
นายหวัง อู่หมิง (อมร)	สัมภาษณ์ วันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2542. สถานที่ สมาคมจีน พิชญโลก
นายอึ้ง เปงฮุย	สัมภาษณ์ วันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2542. สถานที่ สมาคมจีน พิชญโลก

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายนามข้าหลวงเทศาภิบาล มณฑล พิชณุโลก

1. เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร)	2437 – 2444
2. พระยาภักดีณรงค์ (สิ้น ไกรฤกษ์)	2445
3. พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร (โพ เนติโพธิ์)	2446 – 2448
4. พระยาชลบุรานุรักษ์ (เจริญ จารุจินดา)	2449
5. พันเอกพระยาเทพาธิบดี (อิ่ม เทพานนท์)	2449
6. เจ้าพระยาสุริยดิษฐ์ (พร จารุจินดา)	2449 – 2464
7. ร้อยเอกพระยาศรีสุริยราชวรานุรักษ์ (สุข คิชฌนุตร)	2465 – 2467
8. พระยาเพชรปानी (ถิ่น รักตประจิตร)	2468 – 2470
9. พระยานครพระราม (สวัสดิ์ มหากายี)	2471 - 2476

ภาคผนวก ข

ทำเนียบนายอำเภอเมืองพิษณุโลก

1. นายศิริ วรรณถ	2474 – 2478
2.ขุนผดุงแดนสวรรค์	2479 – 2480
3.หลวงพิณพลราษฎร์	2480 – 2481
4. นายเทียบ นันทแพทย์	2482 – 2486
5.นายเรวัต เมฆทรงกลด	2486 – 2487
6. นายเขียน โพธิสุวรรณ	2487 – 2490
7. นายเปื้อง บุญเดช	2490 – 2494
8. นายรังสรรค์ รังสิกุล	2495 – 2498
9. นายเจือ อัมพันธ์	2498 – 2501
10.นายคิเรก โสตสถิตย์	2501 – 2502
11.มรว.จำลอง นพวงศ์ ณ อยุธยา	2502 – 2503

ที่มา ขวัญเมือง จันทโรจณี ,เอกสารประกอบการสัมมนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
ภาคเหนือตอนล่าง , หน้า 50 – 51.

ภาคผนวก ก.

ทำเนียบนายกเทศมนตรี

1. หลวงสุทธิวิวัฒน์เบสร์	2476 - 2479
2. ร.อ. แคม เสือวรรณศรี	2479 - 2482
3. นายบุญมี วีระพันธ์	2482 - 2491
4. นายประสิทธิ์ คนตรง	2492 - 2495
5. หลวงนรสุขบริหาร	2495
6. ร.ต.ท. ณรงค์ บุณบูลย์	2495 - 2501
7. นายอรุณ ภักดีประไพ	2501 - 2511
8. นายเสรี ปุญญฤทธิ์	2511 - 2515
9. นายสุชน ชามพูนท	2515 - 2517
10. นายกุศล ศานติธรรม	2517 - 2518
11. นายเสรี ปุญญฤทธิ์	2518 - 2521
12. นายจำนง ภักดีโต	2521-2523
13. นายวิรัตน์ คลศรีชัย	2523-2526
14. นายสุนทร รักเลี้ยง	2526 - 2527
15. นายสุวรรณ อุบลเจริญ	2527 - 2532
16. นางเพชรพร พงสะบุตร	2533 - 2537
17. นางเปรมฤดี ชามพูนท	2538 – ปัจจุบัน

ที่มา ขวัญเมือง จันทโรจน์ บรรณาธิการ, เอกสารประกอบการสัมมนาประวัติ
ศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือตอนล่าง , หน้า 50

ภาคผนวก ง

ลำดับนายกสมาคมจีนพิษณุโลก

สมัยที่	พ.ศ.	ชื่อ นามสกุล
1	2490	นายจิ่งเหงยิ่นจิ่ง
2	2491	นายไฉ่จ้วน แซ่ล้อ
3	2492	นายเลียม เจริญผล
4	2493	นายส่งเสาะ แซ่แผ่
5	2494	นายพกหย่วน แซ่ห่าน
6	2495	นายศักดิ์ชัย ชามพูนท
7	2496	นายหุ่งเกิง แซ่คู
8	2497	นายหย่งตน แซ่เลียม
9	2498	นายหย่งตน แซ่เลียม
10	2499	นายหย่งตน แซ่เลียม
11	2500	นายเข้าโป แซ่दै
12	2501	นายเท่งซิม แซ่เจีย
13	2502	นายหย่งตน แซ่เลียม
14	2503	นายศักดิ์ชัย ชามพูนท
15	2504	นายศักดิ์ชัย ชามพูนท
16	2505-2506	นายศักดิ์ชัย ชามพูนท
17	2507-2508	นายหย่งตน แซ่เลียม
18	2509-2510	นายดีตี แซ่ไ้ว
19	2511-2512	นายศักดิ์ชัย ชามพูนท
20	2513-2514	นายยังกุน แซ่เล่า
21	2515-2516	นายเลียงฝ่า แซ่ไ้ว

22	2517-2518	นายเลียงผา แซ่โจ้ว
23	2519-2520	นายวิสัน เลิศวิญญู
24	2521-2522	นายศักดิ์ชัย ชามพูนท
25	2523-2524	นายวิสัน เลิศวิญญู
26	2525-2526	นายวิสัน เลิศวิญญู
27	2527-2528	นายวิสัน เลิศวิญญู
28	2529-2530	นายบรรเลง รอบบรรเจิด
29	2531-2532	นายบรรเลง รอบบรรเจิด
30	2533-2534	นายบรรเลง รอบบรรเจิด
31	2535-2536	นายบรรเลง รอบบรรเจิด
32	2537-2538	นายบรรเลง รอบบรรเจิด
33	2539-2540	นายบรรเลง รอบบรรเจิด
34	2541-2542	นายบรรเลง รอบบรรเจิด
35	2543	นายวาณิช ศิริเจริญพันธ์

หมายเหตุ

คณะกรรมการสมัยที่ 1 ถึงสมัยที่ 15 มีกรรมการ 23 คน

คณะกรรมการสมัยที่ 16 ถึงสมัยที่ 28 มีกรรมการ 36 คน

คณะกรรมการสมัยที่ 29 ถึงปัจจุบันมีกรรมการ 45 คน

พ.ศ. 2500 ได้เกิดอัคคีภัยเพลิงไหม้บ้านเรือนเสียหายหมด อาคารของสมาคมจีน

ก็ถูกไฟไหม้หมดเช่นกัน เอกสารอ้างอิงต่างๆ จึงสูญหายไปกับเพลิงไหม้ครั้งนั้น

ส่วนประวัติต่างๆ ได้ข้อมูลมาจาก ท่านผู้อาวุโสหลายท่าน

ผิดพลาดประการใด ขออภัยด้วย

ที่มา : หนังสือที่ระลึกพิธีเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติ โรงเรียนสันหมื่น จังหวัดพิษณุโลก

วันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2543

ภาคผนวก จ

รายนามคณะผู้ร่วมดำเนินการก่อสร้างโรงเรียนเซมิน ในปี พ.ศ. 2464

นายโต๊ะ เ่งเจียบ	(ผู้ก่อตั้งห้างฮั่วฮงจัน)
นายลิมเผ่งปอ	(ผู้ก่อตั้งโรงสีไฟชัยกิจ)
นายเตียกำซ้อ	(ผู้ก่อตั้งยะดัง, โรงภาพยนตร์เจริญผล)
ตั้งจิ้นฮวด	(ผู้ก่อตั้งห้างตั้งจิ้นฮวด)
ก๊วยนำถ้งหลี	(ผู้ก่อตั้งโรงแรมเอเซีย, โรงแรมสมัสนิยม)
นายส่งเอียงชำ	(ผู้ก่อตั้งโรงเหล้าสมัยก่อน)
นายตั้งเอียวค้อ	(ผู้ก่อตั้งโรงน้ำแข็งภาคเหนือ)
อึ้งอู่เฮง	(ผู้ก่อตั้งห้างส่งเสริมไทย)
นายเอียวเต็กเม้ง	(ผู้ทำทองคันตระกูลสรรพานิช)
นายอึ้งฮงเฮง	(ผู้ก่อตั้งห้างศรีพานิช)
ลิมซังเฮง	(ห้างลิมซังเฮง)
นายไ้วจ้อฮุย	(ช่างทองไ้วจุ่นฮั่ว)
นุ่นฮ่งฮวด	(ห้างนุ่นฮ่งฮวด)
จุ่นเซ่งหลี	(ห้างจุ่นเซ่งหลี)
ลิมเม้งฮวด	(ผู้ก่อตั้งห้างศรีพิษณุ)
ถ่งฮงหลี	(ผู้ก่อตั้งห้างกีฬากันท์)
นายบู้อู่เซ็ง	(ผู้ก่อตั้งห้างทองบัววนหลี)
ไ้วย่งฮุน	(ห้างไ้วย่งฮุน)
นายเตียฮกกี	นายกังเล้งเต็ง
นายซิมก๊วยเซ็ง	นายเตียซ่งกี
นายไ้วเจียม	นายไ้วจิ้นฮก

กลุ่มผู้นำเหล่านี้ได้ร่วมกับชาวจีนในชุมชนอีกหลายท่าน (ตามหลักฐานที่รวบรวมได้ไม่
ค่อยสมบูรณ์) ได้ถือกำเนิดจัดตั้งเป็นคณะกรรมการ ร่วมกันดำเนินการก่อสร้างโรงเรียน

ที่มา หนังสือที่ระลึกพิธีเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติ โรงเรียนสันหมื่น จังหวัดพิษณุโลก
วันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2543

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นางสาวเกษวดี พุทธภูมิพิทักษ์
วัน เดือน ปีเกิด	4 มิถุนายน 2519
ประวัติการศึกษา	สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี พิษณุโลก ปีการศึกษา 2536 สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการโรงแรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีการศึกษา 2540
ทุนการศึกษา	ทุนการศึกษา กองทุน 400 ปี สมเด็จพระนเรศวรมหาราช 2541 ทุนโครงการส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษเป็นอาจารย์ ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ประจำปี พ.ศ. 2542 ทุนสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์ โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุน การวิจัย (ส.ก.ว.)